

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАТІЄВА ЯНА СЕРГІЇВНА

УДК 343.352

ДИСЕРТАЦІЯ
ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНО-
ПРАВОВИЙ ВИМІР

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання чужих
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

 Яна МАТІЄВА

Науковий керівник: Попович Інна Іванівна, кандидат юридичних наук,
доцент.

Ужгород – 2026

АНОТАЦІЯ

Матієва Я.С. Економічна функція держави: міжнародно-правовий вимір. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», МОН України, Ужгород, 2026.

У дисертації проведено комплексне дослідження економічної функції держави в умовах сучасних глобальних трансформацій, проаналізовано її міжнародно-правовий вимір та обґрунтовано шляхи удосконалення відповідного напрямку державної діяльності. Досліджено еволюцію економічної функції держави та особливості її реалізації в умовах цифровізації економічних відносин і поглиблення інтеграційних процесів.

Актуальність дослідження зумовлена докорінними змінами, що відбуваються у сфері міжнародних економічних відносин під впливом глобалізації, цифровізації та загострення геополітичної нестабільності. Трансформація економічної функції держави у сучасних умовах потребує переосмислення традиційних підходів до її розуміння та нових механізмів реалізації на міжнародному рівні. Особливої актуальності це набуває для України в контексті євроінтеграційних прагнень та необхідності адаптації вітчизняного законодавства до стандартів Європейського Союзу та міжнародних організацій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень економічної функції держави крізь призму міжнародно-правового регулювання з урахуванням викликів цифрової трансформації. Сформульовано авторське визначення поняття «економічна функція держави» в міжнародно-правовому вимірі; розроблено класифікацію міжнародно-правових інструментів регулювання економічної функції держави; виявлено системні прогалини у механізмах адаптації міжнародних стандартів у сфері оподаткування та митного

регулювання до українського законодавства; запропоновано конкретні заходи щодо їх усунення.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено її зв'язок із науковими програмами та планами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи та нормативну базу дослідження. Окреслено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів та особистий внесок здобувача у розробку досліджуваної проблематики.

Перший розділ дисертації присвячено теоретико-правовим засадам дослідження економічної функції держави. У межах розділу здійснено ґрунтовний аналіз сутності та змісту поняття «економічна функція держави», з'ясовано її місце серед інших функцій сучасної держави та встановлено співвідношення з суміжними категоріями. Простежено генезис теоретичних концепцій економічної функції держави – від класичних ліберальних доктрин до сучасних моделей «регуляторної держави» та «держави розвитку».

Досліджено вплив глобалізації на трансформацію економічної функції держави: розкрито механізми обмеження державного суверенітету у сфері економічного регулювання через участь у міжнародних організаціях та дотримання зобов'язань за міжнародними угодами. Визначено ключові принципи реалізації економічної функції держави: принцип субсидіарності, пропорційності державного втручання, недискримінації, прозорості та передбачуваності регуляторного середовища.

Окрему увагу приділено вивченню впливу цифровізації на трансформацію економічної функції держави. Встановлено, що цифрова економіка кидає виклик традиційним моделям державного регулювання у сферах оподаткування, митного контролю, захисту конкуренції та споживачів. Розглянуто існуючі моделі реалізації економічної функції держави (ліберальна, кейнсіанська, скандинавська, азійська) та визначено перспективи формування нової – «цифрової» – моделі державного регулювання економіки.

Другий розділ роботи присвячено аналізу міжнародно-правового регулювання економічної функції держави. Досліджено роль ключових міжнародних організацій – СОТ, МВФ, Світового банку, ОЕСР, ЮНКТАД – у формуванні міжнародно-правових стандартів реалізації економічної функції держави, а також механізми їх імплементації на національному рівні.

Розкрито ключову роль міжнародних інструментів у сфері регулювання цифрової економіки: проаналізовано документи ОЕСР щодо оподаткування цифрової економіки (Проект BEPS), директиви ЄС у сфері цифрових послуг, а також підходи до регулювання транскордонних платформних ринків. Висвітлено дискусійні питання щодо юрисдикційних меж держав у цифровому просторі та механізмів справедливого розподілу прав оподаткування між країнами.

Проаналізовано міжнародно-правові акти та механізми, спрямовані на боротьбу з агресивним податковим плануванням та недобросовісною конкуренцією. Окремо розглянуто міжнародні стандарти автоматичного обміну податковою інформацією (CRS/FATCA), їхній вплив на фіскальну функцію держав та практику використання офшорних юрисдикцій. Обґрунтовано необхідність адаптації міжнародних стандартів до нових викликів – штучного інтелекту, криптоактивів та децентралізованих фінансів.

Встановлено, що в умовах наростаючої фрагментації міжнародного права виникає потреба у більш гнучких механізмах координації між державами у питаннях реалізації їхніх економічних функцій. Розроблено класифікацію міжнародно-правових інструментів регулювання економічної функції держави за сферою застосування, юридичною силою та інституційним механізмом імплементації.

Третій розділ дослідження присвячено аналізу українського досвіду у реалізації економічної функції держави в контексті європейської інтеграції. Досліджено процес імплементації міжнародних норм і стандартів у національне законодавство України у сферах митного адміністрування, оподаткування, захисту конкуренції та регулювання фінансових ринків.

Визначено проблемні питання у сфері митного адміністрування в умовах євроінтеграції: невідповідність окремих положень митного законодавства України стандартам Митного кодексу ЄС; недостатній рівень автоматизації митних процедур; проблеми інформаційного обміну між митними органами України та держав-членів ЄС. Запропоновано конкретні заходи щодо гармонізації митного законодавства відповідно до вимог євроінтеграційного процесу.

Виявлено прогалини у сфері податкового законодавства в умовах євроінтеграції: неповна імплементація директив ЄС щодо ПДВ у транскордонній електронній торгівлі; недосконалість механізмів протидії агресивному податковому плануванню; відсутність ефективного механізму вирішення податкових спорів у транскордонному контексті. Запропоновано шляхи подолання існуючих прогалин та удосконалення механізмів співпраці з міжнародними інституціями, зокрема в контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, рекомендацій МВФ та вимог Плану відновлення України.

Обґрунтовано, що ефективна реалізація економічної функції держави в умовах євроінтеграції потребує не лише формальної адаптації законодавства, але й інституційної трансформації, розвитку адміністративних спроможностей та формування культури верховенства права у сфері економічних відносин. Зроблено висновок про необхідність системного підходу до реформування інструментів реалізації економічної функції держави з урахуванням як євроінтеграційних зобов'язань, так і специфічних умов воєнного стану та повоєнної відбудови країни.

Ключові слова: економічна функція держави, міжнародне право, міжнародні організації, цифрова економіка, міжнародно-правовий вимір, європейська інтеграція, міжнародні організації, міжнародно-правові стандарти, суверенітет держави, функції держави, право Європейського Союзу, міжнародно-правовий механізм.

ABSTRACT

Matiieva Y.S. The economic function of the state: international legal dimension. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law» (08 – Law). – State University «Uzhhorod National University», Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhhorod, 2026.

The dissertation conducts a comprehensive study of the economic function of the state in the context of modern global transformations, analyses its international legal dimension, and substantiates ways to improve the relevant area of state activity. It examines the evolution of the economic function of the state and the peculiarities of its implementation in the context of the digitalisation of economic relations and the deepening of integration processes.

The relevance of the study is determined by the fundamental changes occurring in the sphere of international economic relations under the influence of globalisation, digitalisation, and escalating geopolitical instability. The transformation of the economic function of the state in modern conditions requires a rethinking of traditional approaches to its understanding and new mechanisms of implementation at the international level. This is particularly relevant for Ukraine in the context of its European integration aspirations and the need to adapt domestic legislation to the standards of the European Union and international organisations.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that the dissertation is one of the first comprehensive studies in Ukraine of the economic function of the state through the prism of international legal regulation, taking into account the challenges of digital transformation. An original definition of the concept of 'economic function of the state' in the international legal dimension is formulated; a classification of international legal instruments for regulating the economic function of the state is developed; systemic gaps in the mechanisms for adapting international standards in the areas of taxation and customs regulation to

Ukrainian legislation are identified; specific measures to address them are proposed.

The introduction substantiates the relevance of the chosen topic, defines its connection with scientific programmes and plans, and formulates the purpose, objectives, object, subject, methods and regulatory framework of the research. The scientific novelty, practical significance of the results obtained and the personal contribution of the applicant to the development of the research topic are outlined.

The first chapter of the dissertation is devoted to the theoretical and legal foundations of the study of the economic function of the state. The chapter conducts a thorough analysis of the essence and content of the concept of 'economic function of the state', clarifies its place among other functions of the modern state, and establishes its relationship with adjacent categories. The genesis of theoretical concepts of the economic function of the state is traced – from classical liberal doctrines to modern models of the 'regulatory state' and the 'developmental state'.

The influence of globalisation on the transformation of the economic function of the state is examined: mechanisms for limiting state sovereignty in the sphere of economic regulation through participation in international organisations and compliance with obligations under international agreements are revealed. Key principles of implementing the economic function of the state are identified: the principles of subsidiarity, proportionality of state intervention, non-discrimination, transparency, and predictability of the regulatory environment.

Special attention is paid to studying the influence of digitalisation on the transformation of the economic function of the state. It is established that the digital economy challenges traditional models of state regulation in the areas of taxation, customs control, protection of competition and consumers. Existing models of implementing the economic function of the state (liberal, Keynesian, Scandinavian, Asian) are considered, and prospects for the formation of a new – 'digital' – model of state regulation of the economy are determined.

The second section of the work is devoted to the analysis of international legal regulation of the economic function of the state. The role of key international organisations – WTO, IMF, World Bank, OECD, UNCTAD – in forming international legal standards for implementing the economic function of the state, as well as mechanisms for their implementation at the national level, is examined.

The key role of international instruments in the sphere of digital economy regulation is revealed: OECD documents on digital economy taxation (BEPS Project), EU directives in the sphere of digital services, as well as approaches to regulating cross-border platform markets are analysed. Debatable issues regarding the jurisdictional boundaries of states in the digital space and mechanisms for fair distribution of taxation rights between countries are highlighted.

International legal acts and mechanisms aimed at combating aggressive tax planning and unfair competition are analysed. International standards for automatic exchange of tax information (CRS/FATCA), their impact on the fiscal function of states, and the practice of using offshore jurisdictions are separately examined. The need to adapt international standards to new challenges – artificial intelligence, crypto-assets, and decentralised finance – is substantiated.

It is established that in the context of increasing fragmentation of international law, a need arises for more flexible mechanisms of coordination between states on issues of implementing their economic functions. A classification of international legal instruments for regulating the economic function of the state is developed, based on the scope of application, legal force, and institutional mechanism of implementation.

The third section of the study is devoted to analysing Ukraine's experience in implementing the economic function of the state in the context of European integration. The process of implementing international norms and standards into Ukrainian national legislation in the areas of customs administration, taxation, competition protection, and financial market regulation is examined.

Problematic issues in the sphere of customs administration in the context of European integration are identified: non-compliance of certain provisions of

Ukraine's customs legislation with the standards of the EU Customs Code; insufficient level of automation of customs procedures; problems of information exchange between the customs authorities of Ukraine and EU member states. Specific measures to harmonise customs legislation in accordance with the requirements of the European integration process are proposed.

Gaps in the sphere of tax legislation in the context of European integration are identified: incomplete implementation of EU directives on VAT in cross-border e-commerce; imperfection of mechanisms to counter aggressive tax planning; the absence of an effective mechanism for resolving tax disputes in a cross-border context. Ways to overcome existing gaps and improve mechanisms for cooperation with international institutions are proposed, in particular in the context of implementing the Association Agreement between Ukraine and the EU, IMF recommendations, and the requirements of the Ukraine Recovery Plan.

It is substantiated that effective implementation of the economic function of the state in the context of European integration requires not only formal adaptation of legislation, but also institutional transformation, development of administrative capacities, and formation of a culture of the rule of law in the sphere of economic relations. A conclusion is drawn about the necessity of a systematic approach to reforming the instruments for implementing the economic function of the state, taking into account both European integration obligations and the specific conditions of martial law and post-war reconstruction of the country.

Keywords: economic function of the state, international law, international organisations, digital economy, international legal dimension, European integration, international organisations, international legal standards, state sovereignty, state functions, EU law, international legal mechanism.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Матієва Я. С. Роль міжнародних економічних організацій у визначенні економічної функції держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 670–672. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/162>.

2. Матієва Я. С. Міжнародні економічні санкції та їх вплив на економічну функцію держави. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 765–771. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.112>.

3. Матієва Я. С. Праксеологічно-функціональні тенденції удосконалення економічної інтеграції Європейського Союзу: до постановки проблеми. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 709–713. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.125>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію дисертації:

4. Матієва Я. С. Визначення поняття економічної інтеграції. *Конституційне право ЄС в аспекті євроінтеграції України* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21 квітня 2023 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 354–356.

5. Матієва Я. С. Стратегія розвитку економічної інтеграції у країнах-членах Європейського Союзу. *Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука* : матеріали круглого столу. Київ: НАУ, 2022. С. 39–40.

6. Матієва Я. С. Процес становлення та причин розвитку нового економічного конституціоналізму. Матеріали круглого столу з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: тези доповідей. Київ: НАУ, 2023. С. 90–91.

7. Матієва Я. С. Прецедентне право фінансової кризи та інституційна розбудова Європейського Союзу. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: матеріали XIII Міжнародної науково-

практичної конференції (м. Київ, 24 лютого 2023 р.). Київ: НАУ, 2023. С. 206–207.

8. Матієва Я. С. Особливості економічної інтеграції АСЕАН. Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: тези доповідей *XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави»* (м. Харків, 07 червня 2024 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 285–289.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	24
1.1. Визначення поняття функції держави як головного елементу розуміння економічної функції держави	24
1.2. Поняття та види економічних функцій держави	62
1.3. Місце та механізми реалізації державою економічної функції в системі сучасного суспільства.....	91
Висновки до розділу 1	112
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	125
2.1. Особливості міжнародно-правового регулювання економічної функції держави.....	125
2.2. Міжнародні договори та інститути як інструменти формування економічної політики держави.....	156
2.3. Роль Європейського Союзу у міжнародно-правовому вимірі формування та реалізації економічної функції держави	179
Висновки до розділу 2	195
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	207
3.1. Основні проблеми реалізації міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави.....	207
3.2. Перспективи розвитку міжнародно-правових механізмів регулювання економічної функції держави та напрями удосконалення національного законодавства	219
Висновки до розділу 3	235
ВИСНОВКИ	241
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	270

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Традиційне розуміння економічної функції держави, сформоване в рамках національних кордонів, вимагає суттєвого переосмислення, оскільки транснаціональна економічна діяльність, зростання волі віртуальних активів і цифрових платформ створюють нові виклики для національного суверенітету, ефективності податкового адміністрування та конкурентної політики. Інтеграційні процеси, зокрема прагнення України до повноправного членства в Європейському Союзі, висувають на перший план завдання гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. В цих умовах дослідження міжнародно-правових механізмів, що регулюють економічні процеси, набуває особливого значення для забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку держави.

Сучасна економічна реальність характеризується появою нових форм економічної діяльності, що не підпадають під традиційне правове регулювання. Такі явища, як агресивне податкове планування, недобросовісна конкуренція з боку цифрових монополій та відмивання коштів через віртуальні активи, вимагають ефективної міжнародної співпраці. У зв'язку з цим, виникає потреба в системному аналізі міжнародних стандартів та механізмів, спрямованих на протидію цим загрозам, а також в оцінці їхньої імплементації на національному рівні. Особлива увага має бути приділена впливу міжнародних договорів, практики міжнародних організацій та права Європейського Союзу на трансформацію економічної функції української держави.

Таким чином, комплексний аналіз міжнародно-правового виміру економічної функції держави дозволить не лише виявити ключові проблеми, що стоять перед Україною на шляху євроінтеграції, а й розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення національної правової системи. Результати дослідження сприятимуть посиленню інституційної спроможності держави ефективно реагувати на виклики глобалізованої

економіки, а також стане теоретичною базою для подальших наукових розробок у галузі міжнародного права та економічної безпеки.

Ступінь наукової розробленості теми. Теоретичні основи економічної функції держави та її правового регулювання були предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Хоча українські правознавці (М.В. Буровський, В.М. Гребенюк, Н.В. Дьоміна, Н.А. Зелінська, О.В. Касинюк та інші) серйозно досліджували загальні аспекти міжнародного співробітництва у сфері кримінального права та кримінології (В.В. Голіна) і кримінального права (Н.О. Гуторова, В.М. Куць, О.В. Ус), в Україні все ще бракує конкретних і вичерпних досліджень міжнародних правових питань, пов'язаних з економічною функцією держави в цілому. Це питання викликає значний інтерес також серед іноземних міжнародних правознавців (Л. Ачер, Г. Дросте, С. Девідсон, Р. Кувер, К. Літфік, Г. Макдугалл, П. Фінкельман, Д. Харріс тощо), але й у їхніх працях бракує єдиного і вичерпного дослідження, яке б систематизувало міжнародно-правові засади економічної функції держави в контексті сучасних глобальних перетворень, з урахуванням, зокрема, європейської інтеграції України.

У дисертації аналізуються вітчизняні загальнотеоретичні міжнародно-правові дослідження М.В. Буроменського, А.С. Гавердовського, В.Н. Денисова, В.І. Євінтова, А.С. Мацка та інші праці, присвячені міжнародному співробітництву в царині боротьби зі злочинністю. Теоретичну основу дослідження складають роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників.

У роботі використані також міжнародно-правові дослідження зарубіжних юристів (Д. Гом'єн, Г. Дрост, С. Девідсон, І.І. Карпець, Ю.М. Колосов, К. Літфік, І.І. Лукашук, П. Маланчук, Р.А. Мюллерсон, М.Л. Ентін, М. Ейкхерст, Д. Харріс).

Серед вітчизняних науковців, праці яких склали теоретичну основу дисертації, варто виокремити О.М. Лощикіна, О.В. Коломоєць, В.В. Волинця, Ю.О. Легезу, В.Г. Бульбу, М.С. Булката, Д.С. Гвасалію, О.О. Джураєву, М.І. Дибу, М.Х. Корецького, О.П. Рябченка, О.Г. Варич, В.Ф. Погорілка, О.Ю.

Оболенського, В.В. Давиденка, Ю. Атаманову, О.Ф. Скакун, С.Л. Кошарновську, Н. Литвин, І. Мацелюха, Г.М. Веньямінова, І.І. Дахна, Н.І. Кобзар, Л.М. Лаухіну, С.А. Скачедуб, М.М. Хапатнюковського, Н.П. Свиридюк, Я.В. Грецу, А. Туренка. Серед зарубіжних авторів у роботі використані праці Т. Grabovich, О. Suntsova, О. Khilukha, С. McLachlan, L.N. Skovgaard Poulsen, F. Dias Simões, D. Leipziger, H.-J. Blanke, S. Mangiameli, F. Pennings, F. Cameron, L. Markert, S. Ishido, N. Udombana, J. Chaisse, C. Herrmann, R. Balfour, S. Savitha, P. Ranjan, R. Bouzas, L.-E. Peterson, G. Flores-Macías, O. Yasuaki, R. Howse, J. Langille, E. Greco, F. Botti, N. Bilotta, V. Morgun та інших.

Емпіричну основу дослідження складають найважливіші міжнародні правові документи, що регулюють економічну функцію держави, які були прийняті в рамках Ради Європи, Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва та розвитку та Світової організації торгівлі. До них належать міжнародні конвенції, угоди та резолюції. Особлива увага приділена Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, а також вторинному законодавству ЄС, що регулює політику конкуренції, цифрові ринки та оподаткування. Крім того, аналізуються українське законодавство, що впроваджує міжнародні стандарти, та аналітичні звіти, що дають змогу оцінити практичний стан впровадження цих стандартів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Роботу виконано відповідно до науково-правового напрямку дослідження ДВНЗ «Ужгородський національний університет» «Модернізація теорії і практики сучасних глобалізаційних викликів у міжнародному праві» (номер державної реєстрації 0124U002815).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у тому, щоб на основі аналізу вітчизняних та міжнародних правових норм, а також практики їх застосування, узагальнення сучасних наукових досліджень, розкрити специфіку міжнародного співробітництва, визначити

проблематику та надати пропозиції щодо шляхів удосконалення даного напрямку.

Досягнення зазначеної мети потребує вирішення наступних **задач**:

- на основі теоретичного аналізу поняття функції держави визначити фактори, що впливають окремо на економічну функцію;
- визначити ключові аспекти видів економічних функцій держави;
- дослідити місце та механізми реалізації державою економічної функції в системі сучасного суспільства;
- надати характеристику особливостям міжнародно-правового регулювання економічної функції держави;
- розглянути та проаналізувати міжнародні договори та інститути як інструменти формування економічної політики держави;
- визначити роль Європейського Союзу у міжнародно-правовому вимірі формування та реалізації економічної функції держави;
- визначити проблематику реалізації міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави;
- запропонувати нові перспективи розвитку міжнародно-правових механізмів регулювання економічної функції держави та напрями удосконалення національного законодавства.

Об'єкт дослідження – міжнародно-правові відносини, що виникають у процесі міжнародно-правового регулювання економічної функції держави.

Предмет дослідження – міжнародно-правові норми та механізми, що регулюють економічну функцію держави, а також практика їхньої реалізації.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання, застосування яких зумовлене метою, завданнями, специфікою предмета й об'єкта дослідження. Проаналізовано вітчизняні та міжнародні законодавчі, нормативно-правові акти, які регламентують діяльність у даному напрямі, а також практику їх застосування. Опрацьовано положення правової доктрини з ключових категорій дослідження, публікації критичного характеру з

окремих проблемних питань, довідкові інформаційні джерела. Нормативною основою дослідження є акти законодавства у широкому значенні (законодавчі та підзаконні акти). Звернено особливу увагу на положення актів міжнародного рівня: хартії, конвенції, договори, рекомендації з питань ефективності упровадження конституційно-правових принципів взаємодії громадянського суспільства та політичної влади. Філософсько-світоглядною основою дослідження є загальні положення, принципи та парадигми діалектики, герменевтики, феноменології та синергетики.

Для забезпечення наукової об'єктивності в дослідженні дисертації було використано низку філософських, загальнонаукових та спеціальних наукових методів. Зокрема, для аналізу особливостей міжнародно-правового регулювання економічної функції держави та виявлення спільних рис і відмінностей у підходах різних міжнародних організацій (наприклад, ЄС, ОЕСР та СОТ) було використано формально-правові та порівняльно-правові методи. Історико-правовий метод дозволив визначити походження трансформації економічної функції з суто внутрішньої у сферу міжнародного права. Діалектичні та системно-структурні методи були використані для виявлення особливостей міжнародного співробітництва у сфері економічного регулювання та визначення основних напрямків міжнародного економічного співробітництва. Формально-логічний метод (аналіз, синтез та індукція) дозволив дослідити існуючі теоретичні погляди на правову природу економічної функції держави та нормативно-правову базу відповідних суспільних відносин. Комплексний підхід до аналізу досліджуваних питань та поєднання вищезазначених методів дозволили глибоко дослідити розвиток та сучасний стан міжнародного виміру економічної функції держави.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації визначається сучасною трансформацією економічної функції держави під впливом сучасних глобальних викликів, зокрема цифровізації та інтеграції. Головні наукові положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну і становлять особистий здобуток дисертанта та винесені на захист є такі:

вперше:

- системно, комплексно, детально і, в контексті актуальних ідентифікаційних ознак та підтверджуючих їх фактологічної інформації, визначено, досліджено і з'ясовано міжнародно-правовий вимір економічної функції держави, а також його роль і значення в існуванні і функціонуванні держави, їх груп та асоціацій, що співпрацюють на міжнародній арені;

- системно, комплексно, детально, з врахуванням сучасних мегатенденцій в сфері системи світового господарства та з врахуванням особливостей формування, функціонування, новацій та інновацій в системі міжнародного економічного права досліджено і проаналізовано місце, роль та міжнародно-нормативні механізми реалізації державою економічної функції в системі сучасного суспільства в її ретроспективі, сучасному розумінні та найближчій перспективі;

- системно, комплексно, детально і з врахуванням сучасного стану формування міжнародного економічного правопорядку, а також його нормативної бази, досліджено нормативно-предметні особливості міжнародно-правового регулювання економічної функції держави;

- системно, комплексно, детально, з врахуванням методології перспективного нормативного планування і врегулювання, досліджено, проаналізовано і визначено основоположні аспекти розвитку міжнародно-правових механізмів регулювання економічної функції держави та профільні напрями удосконалення національного законодавства;

удосконалено:

- положення щодо визначення поняття функції держави як головного елемента розуміння економічної функції держави;

- положення відносно того, що оскільки держава виконує багато функцій, зміст яких є досить різноманітним за класифікаційними ознаками, необхідний їх науковий аналіз – при цьому найбільш загальними критеріями розмежування однієї функції від іншої є: по-перше, специфіка об'єкта державного впливу та характер суспільних відносин, на які спрямована

діяльність держави у процесі реалізації її повноважень (конкретно-об'єктний критерій); по-друге, зумовлена цими відносинами специфіка змісту кожної функції, тобто певні однорідні або близькі за характером види державної діяльності (специфічно-внутрішній критерій); по-третє, механізми реалізації функцій, які можуть суттєво відрізнятися залежно від рівня розвитку держави, правової системи, політичного режиму та інших факторів (технологічний критерій);

- положення відносно того, що система наднаціональних інституцій ЄС забезпечує не лише формування спільної економічної політики, а й її ефективне застосування та контроль за дотриманням зобов'язань державами-членами – завдяки чому досягається високий ступінь правової інтеграції та узгодженості економічного управління в рамках внутрішнього ринку;

- розуміння ролі і значення міжнародно-правових договорів, що не лише координують економічні відносини між державами, а й виступають потужним чинником трансформації внутрішньої економічної політики, що реалізує економічну функцію держави у глобальному світі, тобто, вони формують правову основу для інтеграції до світової економіки, підвищення прозорості, посилення правових інститутів та забезпечення рівних умов конкуренції;

- розуміння впливу міжнародних фінансових інститутів на національну економічну політику, що є особливо помітним у країнах, які перебувають у процесі економічної трансформації або зіткнулися з фінансовими кризами, – оскільки виконання умовних програм часто стає каталізатором глибоких структурних змін, модернізації законодавства, зміцнення інституційної спроможності державних органів, а також удосконалення систем управління державними фінансами, – водночас таке втручання часто супроводжується політичними і соціальними викликами, зокрема необхідністю балансувати між вимогами міжнародних кредиторів і національними пріоритетами розвитку;

- питання осмислення багатогранності економічної функції держави, її значення в системі основних функцій державного управління, принципів реалізації та механізмів впливу на економічні процеси, що має темпорально давню й багатофакторну історію – воно не є абсолютно новим, однак з плином часу набуває нових контекстів і змістовних акцентів, – більше того, протягом тривалого періоду цій проблематиці приділяли увагу представники різних галузей знань – філософи, економісти, правознавці, які намагалися визначити межі, форми та ефективність участі держави в економічному житті суспільства;

отримали подальшого розвитку:

- положення про те, що функції держави відображають її активну роль як важливого елемента надбудови щодо економічного та соціального базису суспільства. Через їх реалізацію виконуються основні завдання держави, що визначають її місце та значення у системі суспільних відносин. Діяльність держави проявляється як у внутрішньополітичній сфері через забезпечення правопорядку, регулювання економіки та соціальний захист населення, так і у зовнішньополітичній, що включає здійснення зовнішньої політики, дипломатичну діяльність, участь у міжнародних організаціях і забезпечення національної безпеки;

- положення про те, що правова природа чотирьох фундаментальних економічних свобод: вільного руху товарів, послуг, капіталу та осіб свідчить, по-перше, про їх особливу важливість для становлення і розвиток міжнародного економічного права; по-друге, про те, що вони не є декларативними гаслами, а юридично зобов'язальними нормами, які прямо застосовуються у внутрішньому праві держав-членів; по-третє, їх існування та реалізація зумовлює необхідність постійного оновлення й узгодження національного законодавства з нормами Європейського Союзу, а також чіткого механізму контролю за їх виконанням;

- положення про те, що Європейський Союз демонструє приклад правової інтеграції економічних систем на основі єдиних норм і інститутів,

які визначають і спрямовують економічну політику держав-членів, що дозволяє забезпечувати баланс між економічним суверенітетом держав і необхідністю дотримання спільних зобов'язань, що є фундаментом ефективної реалізації економічної функції держави у міжнародно-правовому вимірі;

- положення про те, що у межах новітніх досліджень усе більше уваги приділяється тому, що економічна функція держави не є сталою або універсальною, її зміст, обсяг і форми реалізації постійно трансформуються відповідно до глобальних викликів (економічні кризи, пандемії, збройні конфлікти, кліматичні загрози) – зокрема, сучасні концепції good governance, теорія стійкої економіки (sustainable economy), цифрове управління (digital governance) акцентують увагу на ролі держави як платформи, регулятора системного балансу та гаранта довгострокових суспільних інтересів, а не лише як інструмента економічного адміністрування;

- положення про те, що економічна функція держави виступає однією з ключових складових її загальної ролі у забезпеченні сталого розвитку суспільства, регулюванні економічних процесів та підтримці соціальної стабільності – особливо в умовах сучасного суспільства, що характеризується складною системою взаємозв'язків між державою, ринком і громадянським суспільством, механізми реалізації економічної функції набувають особливого значення як інструменти впливу на розвиток національної економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що правовий аналіз, який містить дисертація, основні положення й висновки відображають становлення й розвиток сучасного розуміння поняття економічної функції держави у міжнародно-правовому вимірі, формування та реалізації такої функції, перспективи розвитку міжнародно-правових механізмів регулювання її.

Необхідно вирізнити такі аспекти застосування результатів дисертації:

– науково-дослідний: вперше в національній науці про міжнародне право було проведено комплексний аналіз міжнародних документів, що стосуються економічної функції держави, які до цього часу не були предметом спеціальних наукових досліджень. Положення та висновки дисертації можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень.

– науково-освітній: наукові положення, викладені в дисертації, можуть бути використані при викладанні курсів «Міжнародне право», «Право Європейського Союзу» та «Міжнародне економічне право», а також для вдосконалення навчальних програм і підготовки підручників.

– практичний: результати дисертації можуть бути використані в законодавчій діяльності органів державної влади України для вдосконалення законодавства у сфері економічного регулювання, а також для підготовки та підвищення кваліфікації юристів.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, обговорені, схвалені та рекомендовані до захисту кафедрою міжнародного права юридичного факультету Ужгородського національного університету. Основні положення дисертаційного дослідження були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції (21 квітня 2023 р., м. Харків), на науково-практичній конференції «Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука» (2022 р., м. Київ), на науково-практичній конференції «Матеріали круглого столу з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» (2023 р., м. Київ), на XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір» (2023р. м.Київ), на XV Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку» (7 червня 2024р., м.Харків) .

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів із підпунктами, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 287 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

1.1. Визначення поняття функції держави як головного елементу розуміння економічної функції держави

Функціонування держави охоплює широкий спектр явищ, що включають як неформальні та неінституціоналізовані форми її діяльності, так і чітко визначені функції, які є основою теоретичного аналізу її діяльності. У цьому контексті варто зазначити, що функції держави виступають важливим інструментом для розуміння сутності та динаміки її функціонування, як зазначає О. М. Лоцихін. Функціональний підхід до аналізу діяльності держави дозволяє глибше проникнути в політико-правову природу держави, а також визначити масштаб і зміст її впливу на суспільство. Без вивчення функцій держави неможливо повною мірою зрозуміти, як вона взаємодіє з іншими елементами політичної системи, зокрема з органами влади, політичними партіями та іншими суб'єктами політичного процесу.

Функції держави дають змогу не лише чітко окреслити її роль у політичній системі, але й зрозуміти її соціальне призначення та вплив на розвиток суспільства. За допомогою концепції функцій можна визначити, як саме держава взаємодіє з іншими елементами політичної системи та які соціальні процеси вона сприяє розвитку. Це також дозволяє оцінити, яким чином конкретні функції держави сприяють досягненню її стратегічних цілей у різних сферах життя – від внутрішньої політики до зовнішніх відносин. Функціональний аналіз є необхідним для створення цілісної картини державної діяльності, а також для визначення її впливу на соціальні та політичні процеси в країні[1, с.23-31].

Незважаючи на те, що концепція функцій держави вже понад століття активно використовується в різних інтерпретаціях, її сутність залишається проблемною і викликає суперечки. Важливим є те, що проблема не зводиться лише до того, що сучасні держави виконують функції, які раніше не були

притаманні державам епохи модерну, а полягає в тому, що сама теоретична структура цього поняття є не до кінця визначеною. Ця невизначеність проявляється в кількох ключових аспектах.

По-перше, поняття «функція держави», як і будь-яке інше теоретичне поняття, повинне виконувати важливу евристичну функцію. Йдеться про те, щоб чітко окреслити межі феномена, який воно позначає. Для прикладу, поняття "держава" має бути визначене так, щоб дозволити відрізнити державу від інших, суміжних концептів, таких як інститут влади, політична система чи додержавні організації. У випадку з поняттям функцій держави його зміст є таким, що дозволяє відносити до функцій будь-яку більш-менш систематичну або регулярну діяльність держави, що значно ускладнює чітке визначення цього поняття.

По-друге, така невизначеність у розумінні функцій держави спричиняє розбалансованість та несумісність теоретичних конструкцій. У літературі можна часто зустріти ситуації, коли функціями держави називають напрями її діяльності, які значно відрізняються один від одного за масштабом, значенням, а також за рівнем нормативно-інституційного забезпечення. Так, функція економічного регулювання може бути поєднана з функцією захисту прав дітей із малозабезпечених сімей, а оборонна функція може поєднуватися з функцією підтримки розвитку малого бізнесу. Це свідчить про те, що виявлені функції не завжди узгоджуються між собою, що ускладнює теоретичне уявлення про функції держави як єдину цілісну структуру.

Проблема визначення і систематизації функцій держави залишається відкритою і потребує подальших досліджень для вироблення чітких, ефективних та узгоджених підходів до цього ключового поняття в політичній науці[2, с.41-44].

Сучасний стан вивчення функцій держави характеризується рядом невизначеностей і труднощів — від відсутності єдиного визначення самого поняття «функція держави» до проблеми створення універсальної класифікації та різних підходів до тлумачення їх змісту та ролі на сучасному

етапі розвитку державності. Щоб краще зрозуміти сучасні підходи до інтерпретації функцій держави, важливо зазначити, що це поняття почало розвиватися одночасно з формуванням новітнього дискурсу про державу, перші зразки якого з'являються ще в працях Т. Гоббса, зокрема в його знаменитій роботі «Левіафан». Англійський філософ не тільки створив оригінальну концепцію походження держави, яка стала переломним моментом у європейській політичній та правовій думці, але й висунув власне бачення того, як держава повинна функціонувати. Гоббс, орієнтуючись на принцип механіцизму, вважав, що функції держави не є випадковими реакціями на певні зовнішні фактори, а є необхідним відображенням її сутності, тісно пов'язаним із самою ідеєю публічної влади та організованої спільноти людей. Відповідно до цієї концепції, Т. Гоббс розробив цілу низку основних напрямків діяльності держави, які мали значний вплив на подальший розвиток державної та правової теорії в наступні століття. Його ідеї стали фундаментом для розуміння історичного становлення сучасних теоретичних уявлень про функції держави.

Сьогодні, в умовах постійних змін в політичному та соціальному середовищі, вивчення функцій держави продовжує бути актуальним та викликає різні дискусії серед вчених і практиків. Оскільки кожен період історії вимагає нових підходів до державного управління, сучасні трактування функцій держави включають в себе не лише традиційні напрямки діяльності, такі як забезпечення безпеки, правопорядку і соціального забезпечення, а й нові виклики, що виникають у зв'язку з глобалізацією, розвитком міжнародних відносин та інтеграцією у світову економіку. Тому питання інтеграції різних функцій у систему державного управління залишається одним із центральних у сучасній політико-правовій теорії.

Так, Т. Гоббс вважав, що функції держави є невід'ємною частиною її природи, оскільки без здійснення своїх функцій держава не може існувати. Якщо держава не виконує свої основні функції, вона втрачає основу свого

існування – причину, через яку вона виникла. Проте філософ застерігав, що функції держави не можна зводити лише до її телеологічних домінант – цілей. Хоча однією з основних цілей держави за Гоббсом є забезпечення безпеки та самозбереження, ці поняття є досить абстрактними. Для того, щоб досягти цієї мети, державні функції повинні бути конкретизованими, оскільки вони мають не тільки підтверджувати цілі держави, але й вказувати на практичні механізми їхнього здійснення[3].

Першочерговою та важливою функцією, на думку Т. Гоббса, є захист громадян від зовнішніх загроз, зокрема від військових небезпек. Ця функція реалізується через активну зовнішню політику, а також через розвиток та зміцнення внутрішнього військового потенціалу. За його уявленням, лише ефективна організація та реалізація цих заходів дозволяють державі зберігати свою цілісність та безпеку.

Т. Гоббс також підкреслював важливість торгової функції держави, зазначаючи, що для її ефективного виконання необхідно створювати спеціалізовані «політичні торгові органи», які б забезпечували безпеку міжнародної торгівлі і гарантували її економічну вигоду. Вони мали б підтримувати стабільність торговельних відносин та сприяти розвитку економічних зв'язків з іншими державами, що, своєю чергою, дозволяє зміцнити економічну потужність країни та її вплив на міжнародній арені.

Отже, для Т. Гоббса функції держави — це не лише абстрактні цілі, але й конкретні дії, що забезпечують її існування, захист і процвітання в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів[4, с.95-102].

На відміну від зовнішніх функцій, які займаються взаємодією держави з іншими країнами, внутрішні функції держави, згідно з думкою Т. Гоббса, є безпосередньо орієнтованими на забезпечення внутрішньої безпеки та добробуту громадян. Гоббс підкреслював, що держава може зазнати руйнування як від зовнішніх загроз, так і через внутрішні конфлікти або занепад. З цієї точки зору, внутрішні функції покликані гарантувати стабільність і захист на національному рівні. Вони реалізуються через

державні органи, які отримують повноваження від верховної влади. Ці органи не є автономними суб'єктами, а виступають уповноваженими представниками держави, що діють у межах визначених функцій і відповідно до інтересів держави.

Т. Гоббс особливо виділяв виконавчі функції серед усіх державних функцій, розглядаючи їх як різні аспекти управлінської діяльності. Відповідно до його теорії, ці функції можна класифікувати за сферами застосування, включаючи економічну, військову, освітню, судову діяльність та підтримку правопорядку. Важливим аспектом є те, що в гоббсівському розумінні державна виконавча діяльність займає провідну роль у забезпеченні стабільності, що є основою для розвитку держави.

Проте в подальшому критика гоббсівської теорії показала, що акцент на виконавчій функції є обмеженим. Оскільки у сучасному розумінні верховенство законодавчої функції є необхідною умовою для належної організації державної влади, і саме законодавчі органи мають значний вплив на розподіл і реалізацію функцій. Сучасні концепції державної влади часто звертають увагу на баланс між виконавчою та законодавчою функціями, визнаючи важливість законодавчого процесу для підтримання правового порядку та стабільності в державі.

Одним із найбільш значущих теоретиків, які продовжили розвиток концепції функцій держави після Т. Гоббса, був Дж. Локк. Він не лише розробив загальну модель для аналізу функцій держави, але й визначив, в яких сферах та яким чином державна діяльність повинна реалізовуватися, виходячи з природи самої держави. Локк акцентував увагу на тому, що державні функції повинні бути обмежені і відповідати природним правам людини, зокрема захисту життя, свободи та власності громадян. Важливим аспектом теорії Локка є його підхід до визначення меж державної влади: він стверджував, що державна діяльність повинна здійснюватися в інтересах громадян, а також забезпечувати захист їхніх прав. Ключовим для розуміння функцій держави у трактуванні Дж. Локка є його прагнення знайти ті

напрямки діяльності держави, які не були б притаманні природному стану людей. Це дозволило йому сформулювати концепцію держави як інституту, що має обмежену функцію у порівнянні з "природними" правами людини, і його роль полягає саме в регулюванні суспільних відносин на основі законів і справедливості.

Аналіз функцій держави необхідно здійснювати в контексті функціонального підходу до характеристик соціальних систем, адже кожна система, зокрема політична, виконує певні основні завдання, які забезпечують її функціонування та розвиток. Г. Алмонд, досліджуючи політичні системи через призму функціонального аналізу, виокремив низку загальних функцій, характерних для більшості з них. Однією з таких функцій є адаптаційна, яка виражається в здатності системи реагувати на зміни, як внутрішні, так і зовнішні, та адаптуватися до нових умов, що сприяє її стійкості і стабільності. Ця функція передбачає здатність держави ефективно реагувати на виклики часу, зберігаючи свою цілісність і функціональність у мінливому середовищі.

Ще однією важливою функцією є функція реагування, яка полягає в здатності політичної системи швидко й адекватно реагувати на різноманітні соціальні, економічні чи політичні ситуації, що виникають як усередині країни, так і за її межами. Це включає в себе не лише механізми реагування на кризові ситуації, а й національну безпеку, що забезпечує оптимальне функціонування всіх органів державної влади.

Екстракційна функція, або ресурсна функція, має на меті забезпечення держави необхідними ресурсами для підтримки життєдіяльності та розвитку. Вона охоплює як фінансові, так і природні ресурси, що є основою для реалізації всіх інших функцій держави. Тому ефективне управління ресурсами є ключовим фактором стабільності та процвітання держави.

Дистрибутивна функція передбачає раціональний розподіл матеріальних та нематеріальних благ серед населення. Це включає в себе не лише економічне забезпечення, а й доступ до освіти, медицини та інших

соціальних послуг. Важливість цієї функції полягає в тому, що вона забезпечує справедливий доступ до ресурсів, знижуючи соціальну нерівність і сприяючи розвитку кожного індивідуума та суспільства загалом.

Функції держави можна розглядати як ключові елементи, що забезпечують стабільність, розвиток та адаптацію соціальних систем у мінливому світі. Ці функції взаємопов'язані та доповнюють одна одну, що дозволяє державі ефективно реагувати на зміни та виклики.

Своєю чергою, О. М. Лощихін зазначає, що існують дві основні, але протилежні точки зору щодо визначення функцій соціальних систем. Згідно з першою, поняття функції тісно пов'язане з поняттям діяльності держави. У цьому випадку функція розглядається як одна з частин або видів діяльності, що виконуються державним органом чи інститутом. Це означає, що функція виступає як конкретна діяльність, скерована на досягнення певних результатів.

Натомість інша точка зору пропонує більш абстрактне розуміння функції. З цієї перспективи функція є потенційною можливістю або необхідністю діяти у певних умовах, і вона не має реального існування поза конкретним процесом. Тобто, функція не є певною частиною або елементом діяльності, а скоріше визначає напрямок, в якому ця діяльність може розвиватися залежно від зовнішніх чи внутрішніх обставин. За цією концепцією функція виявляється тільки у процесі цілеспрямованої діяльності, коли її прояви можуть бути спостережувані на практиці.

Третій підхід до розуміння функції держави полягає в тому, що вона визначається через її соціальне призначення. Це означає, що функції держави визначаються не стільки через види діяльності, які вона здійснює, а через те, які завдання вона повинна вирішувати для досягнення визначених цілей. Цей підхід ставить акцент на соціальному контексті та ролі держави у забезпеченні стабільності і розвитку суспільства, а також у виконанні завдань, які сприяють загальному благополуччю [5, с.23-31].

Функції держави безпосередньо виражають і конкретизують її класову та загальнолюдську сутність. Вони відображають як об'єктивні потреби суспільного розвитку, так і суб'єктивні фактори, зокрема політичну волю правлячих еліт. Їх зміст охоплює широкий спектр інтересів – класових, групових (корпоративних), національних та приватних, що взаємодіють у процесі суспільного життя.

Функції держави відображають її активну роль як важливого елемента надбудови щодо економічного та соціального базису суспільства. Через їх реалізацію виконуються основні завдання держави, що визначають її місце та значення у системі суспільних відносин. Діяльність держави проявляється як у внутрішньополітичній сфері через забезпечення правопорядку, регулювання економіки та соціальний захист населення, так і у зовнішньополітичній, що включає здійснення зовнішньої політики, дипломатичну діяльність, участь у міжнародних організаціях і забезпечення національної безпеки.

Функції держави виникають і розвиваються відповідно до її історичних завдань і цілей. Вони є динамічним явищем, що змінюється під впливом суспільних запитів, політичних трансформацій та глобальних викликів. Еволюція функцій держави може відбуватися динамічним шляхом, або через розширення або звуження їхнього змісту, зростання ролі певних напрямів діяльності, трансформації форм та методів їх здійснення. Держава виконує своє соціальне призначення через здійснення відповідних функцій, які є стійко сформованими основними напрямками її діяльності та мають стратегічний характер.

У функціях держав різних історичних типів відображаються їхні характерні риси та закономірності розвитку. Водночас зміни в соціально-економічній, політичній і духовній сферах суспільства безпосередньо впливають на зміст і спрямованість державних функцій. Наприклад, у державах із централізованою економікою домінуючими є регуляторні функції, спрямовані на управління господарськими процесами, тоді як у

демократичних правових державах ключову роль відіграють функції забезпечення прав і свобод людини.

Оскільки держава виконує багато функцій, зміст яких є досить різноманітним за класифікаційними ознаками, необхідний їх науковий аналіз.

Найбільш загальними критеріями розмежування однієї функції від іншої є:

- по-перше, специфіка об'єкта державного впливу та характер суспільних відносин, на які спрямована діяльність держави у процесі реалізації її повноважень (*конкретно-об'єктний критерій* – авт.);
- по-друге, зумовлена цими відносинами специфіка змісту кожної функції, тобто певні однорідні або близькі за характером види державної діяльності (*специфічно-внутрішній критерій* – авт.);
- по-третє, механізми реалізації функцій, які можуть суттєво відрізнятися залежно від рівня розвитку держави, правової системи, політичного режиму та інших факторів (*технологічний критерій* – авт.).

Вітчизняні та зарубіжні академічні джерела містять різні варіанти тлумачення функцій держави. Наприклад, ще у 1960-х роках у рамках вітчизняної юридичної науки набуло значного поширення уявлення про функції держави як про предметно-політичну характеристику змісту її діяльності. Сучасні концепції розглядають функції держави не лише в юридичному та політичному аспектах, а й через призму соціології, економіки та міжнародних відносин. Це дозволяє комплексно оцінювати роль держави в сучасному глобалізованому світі та визначати перспективи її розвитку.

Не всі автори поділяли таке уявлення про функції держави в той період, однак, попри розбіжності в підходах, у модернізованому вигляді ця концепція значною мірою збереглася й донині. Це підтверджується тим, що поняття «функція держави» досі охоплює не лише предмет і зміст її діяльності, а й засоби та методи її реалізації.

Різноманіття підходів до розгляду та визначення функцій держави є цілком природним, враховуючи складність і багатогранність цієї категорії. З теоретичної та практичної точки зору важливим є виокремлення та аналіз

загальних характеристик і особливостей функцій держави як явища. У цьому контексті постає низка ключових питань: що саме вирізняє функції держави серед інших державних та недержавних явищ? Чим вони відрізняються і якими рисами характеризуються? Відповідаючи на ці запитання, варто звернути увагу на їхні основні загальні риси.

По-перше, функції держави мають комплексний, синтезуючий характер. Як основні напрями діяльності держави, вони не можуть ототожнюватися з її діяльністю в цілому або з окремими аспектами цієї діяльності. Кожна функція держави формується через сукупність взаємопов'язаних аспектів її діяльності, які мають спільну спрямованість. Схожі за природою прояви державної активності об'єднуються в одну функцію на основі специфіки та характеру тих суспільних відносин, на які вони впливають.

По-друге, за своїм характером, змістом і призначенням функції держави ніколи не є соціально нейтральними або відірваними від суспільства. Вони завжди відображають соціальну сутність держави, її роль у розв'язанні економічних, політичних та соціальних завдань. Діяльність держави, реалізована через її функції, є відображенням суспільного запиту та рівня розвитку державних інститутів. Вона може мати різні масштаби та пріоритети залежно від конкретних історичних, політичних і соціально-економічних обставин.

По-третє, функції держави завжди мають цілеспрямований характер. Вони реалізуються для досягнення конкретних цілей, які можуть варіюватися залежно від типу держави, рівня її розвитку, панівної ідеології та суспільних потреб. У демократичних правових державах основна увага приділяється функціям забезпечення правопорядку, соціального захисту, економічного регулювання та міжнародного співробітництва. Натомість у державах з авторитарними чи тоталітарними режимами превалюють функції контролю, примусу та ідеологічного впливу.

Варто зазначити, що функції держави проявляються не лише в різних типах держав (демократичних, авторитарних, соціалістичних тощо), а й у державах одного типу, які можуть суттєво відрізнятися одна від одної за рівнем економічного розвитку, політичною системою та ступенем державного втручання у суспільні процеси. Так, навіть серед демократичних держав можна спостерігати значні відмінності у ступені державного регулювання економіки, соціальної політики, рівня централізації управління тощо.

Отже, функції держави є динамічним і багатовимірним явищем, що відображає не лише внутрішні закономірності розвитку держави, а й глобальні політичні й соціально-економічні тенденції. Їхнє вивчення є важливим як з точки зору теоретичного осмислення ролі держави у суспільстві, так і для практичного вдосконалення механізмів державного управління.

У функціях держави простежується безпосередній зв'язок не лише з її соціально-класовою сутністю та змістом, а й із основними цілями та завданнями, які стоять перед нею на тому чи іншому етапі розвитку. Характер функцій визначається не лише типом держави, її соціально-класовою природою, сутністю та призначенням, а й особливостями її історичного становища, внутрішніми та зовнішніми викликами. Приоритетність і масштаб реалізації функцій держави залежать від значущості поставлених перед нею завдань, а також від рівня розвитку суспільства, наявних ресурсів і стратегічних напрямів державної політики.

Функції держави виступають засобом досягнення її цілей і вирішення ключових завдань, тому їхня структура та співвідношення можуть змінюватися залежно від конкретних історичних умов. Наприклад, у періоди військових конфліктів або загрози агресії ззовні на перший план виходить оборонна функція держави, яка набуває домінуючого значення. Вона спрямована на мобілізацію ресурсів, захист територіальної цілісності,

зміцнення національної безпеки, розвиток оборонного комплексу та підготовку населення до можливих мілітарних викликів.

Натомість у періоди економічного спаду або кризи основним завданням держави стає стабілізація економіки, забезпечення її розвитку, підтримка фінансової та соціальної систем. У таких умовах пріоритетними стають економічні функції держави, що можуть включати державне регулювання ринкових відносин, реалізацію антикризових заходів, залучення інвестицій, забезпечення соціального захисту населення та сприяння економічному зростанню.

Функції держави не слід ототожнювати з функціями її окремих органів або державних інституцій. Якщо державні органи (наприклад, фінансові служби, органи освіти, прокуратура, правоохоронні структури) спеціалізуються на виконанні певних напрямів діяльності, то функції держави охоплюють її діяльність у цілому, визначаючи основні напрями державної політики та стратегічного управління[6, с.68-75].

Водночас державні органи відіграють важливу роль у реалізації окремих функцій держави, і в деяких випадках вони можуть бути визначальними у виконанні основних завдань. Наприклад, збройні сили мають провідну роль у реалізації оборонної функції держави, а правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні правопорядку та безпеки громадян.

Отже, функції держави необхідно чітко відрізнити від функцій її окремих органів. Якщо функції держави відображають загальні, суспільно значущі напрями її діяльності, яким підпорядкована робота всього державного апарату, то функції окремих державних органів можуть мати більш вузьку спеціалізацію та не завжди безпосередньо відобразити соціальну сутність і призначення держави. Взаємодія загальнодержавних функцій та функцій державних органів забезпечує ефективне функціонування державного механізму, баланс між загальнодержавними

інтересами та специфічними завданнями окремих галузей державного управління.

Функції окремих державних органів, хоча й мають значну важливість для життя суспільства і держави, за своїм масштабом і сферою дії є значно вужчими порівняно з функціями держави в цілому. Якщо функції держави охоплюють усю її діяльність, визначають напрямки роботи всього державного апарату та механізму, то функції окремих органів поширюються лише на конкретні сфери суспільного життя.

Функції держави мають комплексний і збірний характер. Вони відображають зосередження зусиль держави на ключових напрямках її внутрішньої та зовнішньої діяльності, що забезпечують її існування, стабільність і розвиток. У процесі виконання цих функцій формується правове, економічне, соціальне та політичне середовище, в якому діє держава, а також розвиваються механізми управління суспільними відносинами.

Функції держави не можна ототожнювати з формами та методами їх реалізації. Основними правовими формами здійснення функцій сучасної держави є правотворча діяльність, яка виражається у прийнятті нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини, виконавчо-розпорядча діяльність, яка передбачає реалізацію законодавчих норм у процесі державного управління, та правоохоронна діяльність, що спрямована на забезпечення дотримання правових норм, захист прав і свобод громадян, охорону правопорядку.

Держава відповідно до завдань, які стоять перед нею на певному етапі розвитку, може використовувати різні методи впливу на суспільні відносини, зокрема переконання, заохочення або примус у різних їх комбінаціях. Застосування тих чи інших методів визначається характером суспільних відносин, які регулюються, рівнем демократичності правової системи та соціальними умовами.

Конкретна функція держави є єдністю змісту, форм і методів здійснення державної влади. Вона нерозривно пов'язана з конкретним напрямком діяльності держави та відображає її стратегічні (визначальні) цілі та завдання.

Завдання і функції держави є взаємопов'язаними, але не тотожними поняттями. Вони відображають різні аспекти діяльності держави та визначають її соціальне призначення. Завдання держави відображають її фундаментальні цілі, які вона прагне досягти в певний історичний період. Вони формуються під впливом соціально-економічних, політичних і культурних умов розвитку суспільства. Завдання держави є первинними щодо її функцій, оскільки вони визначають напрями діяльності державного апарату та впливають на механізми здійснення державної політики.

Функції держави, своєю чергою, є засобом реалізації її завдань. Саме через здійснення відповідних функцій держава виконує свої основні обов'язки перед суспільством. Вони є інструментом досягнення визначених завдань, що дає змогу оптимально і ефективно регулювати суспільні відносини, підтримувати стабільність і сприяти розвитку держави. Також не слід ототожнювати функції держави з процесами її формування або механізмами діяльності державних органів. Функції є фундаментальними напрямками її діяльності, тоді як структура та механізми управління визначають способи їх реалізації.

Отже, розуміння функцій держави, їхніх форм і методів реалізації є важливим для аналізу ролі держави в суспільстві та визначення її ефективності у виконанні поставлених завдань.

Класифікація функцій держави здійснюється на основі різних критеріїв, що дає змогу більш детально дослідити їх зміст та роль у суспільному розвитку. Одним із найбільш поширених підходів є поділ функцій на внутрішні та зовнішні залежно від сфери суспільного життя, у якій вони реалізуються.

До внутрішніх функцій належать ті, що спрямовані на регулювання суспільних відносин, підтримку правопорядку, забезпечення соціально-економічного розвитку та задоволення потреб громадян у межах національної держави. До таких функцій відносять економічну, соціальну, правозахисну, екологічну, функцію розвитку культури, науки та освіти. Вони забезпечують ефективне функціонування державного механізму та сприяють стабільності суспільства.

До зовнішніх функцій належать ті, що визначають відносини держави з іншими суб'єктами міжнародного права та спрямовані на захист її інтересів на міжнародній арені. Серед них можна виділити функцію оборони країни, підтримання міжнародного миру і безпеки, участь у світових інтеграційних процесах, розвиток дипломатичних і торговельно-економічних зв'язків.

Водночас треба зазначити, що у сучасних умовах глобалізації та зростання міжнародної взаємозалежності межі між внутрішніми і зовнішніми функціями держави поступово розмиваються. Активні інтеграційні процеси призводять до того, що деякі функції держави мають як внутрішній, так і зовнішній аспекти. Наприклад, економічна політика держави залежить не лише від внутрішніх ресурсів, а й від міжнародної торгівлі, інвестицій, зовнішньоекономічних зв'язків. Політика у сфері освіти та культури також зазнає суттєвого впливу міжнародного співробітництва, обміну досвідом, участі в діяльності міжнародних організацій. Особливо це помітно на прикладі таких наддержавних утворень, як Європейський Союз, де внутрішня політика держав-членів значною мірою формується під впливом спільних нормативних актів і рішень. У таких умовах відокремлення внутрішніх і зовнішніх функцій часто є умовним [7, с.16-23].

Окрім поділу на внутрішні та зовнішні, функції держави класифікуються на основні та неосновні залежно від їхньої значущості у системі державної діяльності. Основні функції охоплюють найважливіші напрями діяльності держави, які визначають її стратегічні цілі та завдання в певний історичний період. Вони мають загальнодержавний характер і є

визначальними для функціонування всього державного механізму. До них належать забезпечення законності та правопорядку, захист національної безпеки, регулювання економіки, соціальний захист населення, підтримка обороноздатності, розвиток науки та освіти, охорона довкілля, а також зовнішньополітична діяльність, спрямована на підтримку миру та міжнародного співробітництва.

Основним функціям держави притаманні спільні характеристики. По-перше, вони безпосередньо відображають сутність держави, її соціальне призначення та роль у суспільстві. У різних функціях ця сутність виявляється по-різному, проте саме в основних функціях вона проявляється найбільш чітко та очевидно. Вони визначають стратегічний курс держави та є основою її внутрішньої і зовнішньої політики.

Неосновні функції, хоча й відіграють важливу роль у діяльності держави, мають більш локальний характер і спрямовані на вирішення конкретних завдань у певний період часу. Вони можуть змінюватися залежно від історичних умов, рівня розвитку суспільства та пріоритетів державної політики.

Отже, класифікація функцій держави дозволяє більш точно визначити їхню роль у суспільстві та механізми їх реалізації. Поділ на внутрішні та зовнішні функції допомагає зрозуміти основні напрями діяльності держави у взаємодії з суспільством і міжнародним середовищем, тоді як виокремлення основних і неосновних функцій дає змогу оцінити їхню значущість та вплив на загальну стратегію державного управління. У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває інтеграційний характер державних функцій, що зумовлює необхідність гнучкого підходу до їхнього визначення та здійснення.

Варто враховувати, що функції держави можуть мати різний ступінь прояву у її діяльності. У деяких випадках вони чітко виражені та легко визначаються, оскільки їх реалізація безпосередньо пов'язана з діяльністю державного апарату. В інших же випадках вони не мають такого очевидного

прояву і можуть бути встановлені лише шляхом аналізу їх зв'язку зі змістом основних функцій держави. Для прикладу, якщо порівняти такі напрями державної діяльності, як розвиток засобів зв'язку, ремонт і будівництво доріг, забезпечення функціонування транспорту, участь у міжнародних конвенціях щодо захисту рослин від хвороб, боротьба з епідеміями, з одного боку, та економічну і соціальну діяльність держави, охорону прав і свобод громадян, захист усіх форм власності, підтримку правопорядку, забезпечення обороноздатності країни, з іншого, – можна побачити, що одні функції є більш загальними та стратегічними, тоді як інші мають вузьку, спеціалізовану спрямованість.

На відміну від багатьох функцій, які реалізуються спеціально створеними для цього державними органами, такими як система охорони здоров'я, соціальне забезпечення, вища освіта, фінансова діяльність, дипломатія, зовнішня торгівля, основні функції держави мають загальний характер. Вони охоплюють діяльність держави в цілому та реалізуються всіма або багатьма її інституціями, хоча й у різному обсязі.

Основні функції держави є більш широкими за змістом і комплексними, ніж так звані неосновні функції, які є їх складовими частинами. Неосновні функції визначають напрями діяльності держави у конкретних сферах суспільного життя, забезпечуючи виконання її загальних завдань. Попри те, що цей поділ має умовний характер, він дає змогу чіткіше розмежувати функції держави за рівнем їх значущості та впливу на суспільство. Використання терміну «неосновні функції» не означає применшення їхнього значення, а лише допомагає виокремити найбільш загальні та фундаментальні функції держави серед численних напрямів її діяльності[8, с.97-104].

Функціональна система держави є цілісною, внутрішньо інтегрованою та узгодженою, а також скерованою на досягнення стратегічних цілей. Вона включає велику кількість напрямів діяльності, кожен з яких має своє

призначення, але водночас залишається частиною загального механізму державного управління.

Функції держави також можуть бути класифіковані за темпоральною ознакою, через застосування критерію тривалості їх існування, на постійні та тимчасові. Таке розмежування є відносним, оскільки функції держави змінюються відповідно до історичних умов та потреб суспільного розвитку. Постійними зазвичай вважаються ті функції, які випливають із самої природи держави та є необхідними для її існування, наприклад, забезпечення правопорядку, захист територіальної цілісності, регулювання економічних процесів. Тимчасові функції виникають у відповідь на конкретні виклики або обставини та припиняють своє існування після досягнення поставлених цілей.

Отже, функції держави є динамічним явищем, що змінюється відповідно до розвитку суспільства та його потреб. Вони визначають напрями державного управління, спрямовані на забезпечення суспільного порядку, захист прав громадян, підтримку економічної стабільності та міжнародної безпеки. Розмежування функцій на основні та неосновні, постійні та тимчасові дозволяє глибше аналізувати державну діяльність та прогнозувати напрями її розвитку в різних історичних умовах.

У контексті історичної ретроспективи, тобто у розумінні процесу історичного розвитку функції держави, можна зазначити, що вони перманентно змінюються у своїй динамічно-процесуальній характеристиці: одні з них зникають, другі – поглиблюються та трансформуються, набуваючи нового змісту, а треті фактично виникають внаслідок нових соціально-економічних та політичних умов. Ці зміни обумовлені характерними рисами кожної конкретної історичної епохи, економічною і соціально-класовою структурою суспільства, сутністю держави та її соціальним призначенням. Тому функції держави мають бути розглянуті в контексті конкретного історичного періоду, з урахуванням належності держави до певного типу.

Розділення функцій на внутрішні і зовнішні сьогодні втрачає свою значущість, оскільки багато внутрішніх функцій набувають зовнішнього характеру, як, наприклад, екологічна політика, що має глобальні наслідки, чи соціальна політика, яка виходить за межі держави. З іншого боку, деякі зовнішні функції, такі як міжнародна торгівля або зовнішня політика, стали інтегрованими в більш широкі внутрішні процеси державного управління. Тому більш важливим та актуальним стає виділення глобально-блокових функцій держави, які характеризують її діяльність у сучасному світі. До таких функцій можна віднести екологічну, демографічну, ресурсну, космічну, а також діяльність у галузі ядерних технологій, інформаційних технологій, охорони прав і свобод людини, ба більше, – участь у вирішенні глобальних проблем цивілізації, таких як зміна клімату, міжнародна безпека, боротьба з пандеміями тощо.

Виконуючи свої функції, держава застосовує різноманітні методи, які за характером можна класифікувати на правові та неправові (зокрема, організаційні).

Правові методи включають такі, як правотворчість, правозастосування та правоохоронну діяльність. Правотворчість полягає у розробці нормативних проєктів та прийнятті їх у вигляді законів і інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини та визначають обов'язки і права громадян. Правозастосовна діяльність включає діяльність компетентних органів державної влади, спрямовану на реалізацію норм права, тобто на їх застосування на практиці. Це діяльність судових органів, правоохоронних органів та інших державних структур, які забезпечують виконання законів. Правоохоронна діяльність передбачає контроль за дотриманням законності, запобігання порушенням законів та реалізацію юридичної відповідальності за їх порушення.

Окрім правових методів, держава застосовує й неправові методи, які є більш організаційними та адміністративними. До них відносяться різні форми управлінської діяльності, організація та координація роботи

державних органів, забезпечення соціальних, економічних та культурних програм, а також використання інструментів адміністративного впливу. Ці методи часто застосовуються в поєднанні з правовими, передуючи та доповнюючи їх, і забезпечуючи їх ефективність.

Отже, функції держави є динамічними та адаптивними, і для ефективного їх виконання необхідне використання як правових, так і неправових методів. Оскільки держави сьогодні зіштовхуються з новими глобальними викликами, функції держави та способи їх реалізації повинні постійно вдосконалюватися, щоб відповідати вимогам часу та потребам суспільства.

До функцій, які держава здійснює переважно на своїй території та які спрямовані, в основному, на вирішення внутрішніх завдань, відносяться такі:

1. *Політична функція*, що є однією з найважливіших у системі функцій держави. При дослідженні державних функцій варто враховувати, що це явище має історичний характер, а самі функції є динамічно-змінними, оскільки вони еволюціонують разом із розвитком суспільства та держави. У процесі змінюється їх зміст, форми та методи реалізації, що залежить від багатьох факторів, таких як внутрішня політична ситуація, міжнародні умови та інші обставини. Роль і значення кожної функції можуть змінюватися в залежності від цих факторів, що робить їх динамічними величинами.

Наприклад, у періоди, коли протиріччя між окремими соціальними групами в країні досягають критичної точки, політична функція набуває особливої ваги. Її зміст полягає у регулюванні відносин між різними класами, соціальними групами та іншими суб'єктами суспільного життя. Процес реалізації цієї функції може охоплювати широкий спектр державної діяльності, від фізичного усунення супротивників чинного державного устрою до пошуку шляхів досягнення компромісу та погодження інтересів різних соціальних груп. У таких випадках держава виступає як арбітр, що прагне збалансувати інтереси та уникнути відкритих конфліктів [9, с.16-24].

Політична функція держави зумовлена необхідністю гармонізувати інтереси різних соціальних груп, що складають суспільство. За допомогою таких інститутів, як референдуми, плебісцити, вибори та інші форми демократичної участі, держава здатна виявити реальний розподіл соціальних сил і зафіксувати інтереси різних груп. Цей процес важливий для того, щоб не допускати відкритих зіткнень між ними, а натомість знаходити можливості для компромісів і злагоди. У цьому контексті особливо важливим є процес формування парламенту, який, в ідеалі, має відображати зріз суспільства, інтереси різних верств населення.

Організація цього процесу, що забезпечує принцип народовладдя, покладається на державу. Вона має не лише організувати вибори та інші форми політичної участі населення, але й забезпечувати захист конституційного ладу, державного суверенітету та правової системи. Крім того, держава здійснює правотворчість, формує і приймає закони, що регулюють діяльність суспільства. Однією з основних функцій є офіційна презентація держави на міжнародній арені та забезпечення її зовнішньополітичних інтересів. Отже, політична функція є досить широкою, вона не обмежується лише внутрішньою діяльністю, бо також включає зовнішньополітичні аспекти, де держава виступає як представник інтересів свого народу.

Загалом, політична функція держави є комплексною, багатогранною і має важливе значення для забезпечення стабільності та розвитку держави. Вона сприяє не лише підтримці внутрішнього порядку, а й формуванню міжнародного іміджу держави, що є невід'ємною частиною її суверенітету та незалежності.

2. *Економічна функція держави*, своєю чергою, має антикризову спрямованість і скерована на створення соціально орієнтованої ринкової економіки, яка б враховувала і погоджувала інтереси виробників і споживачів. Ця функція є важливим аспектом сучасної ролі держави в управлінні господарством країни. Вона базується на необхідності здійснення

економічних реформ, які мають за мету значну трансформацію економічного механізму, сприяючи сталому розвитку і забезпеченню соціальної справедливості.

Економічна функція держави реалізується через формування та координацію стратегії і тактики її економічного розвитку, з орієнтацією на оптимізацію економічних процесів, що відповідають як внутрішнім, так і зовнішнім викликам. Це включає в себе планування економічних перетворень, розробку і впровадження політики, яка сприяє стійкому зростанню економіки, підвищенню конкурентоспроможності на світових ринках і поліпшенню соціальних умов для громадян.

Зокрема, економічна діяльність держави виявляється у встановленні податків, видачі кредитів та інвестицій, визначенні пільг для певних категорій суб'єктів господарювання, розробці програм економічного розвитку. Ця діяльність також включає в себе створення сприятливих умов для підприємницької діяльності та підтримку стабільності економічної ситуації в країні.

Важливо зазначити, що економічна функція держави не полягає в управлінні підприємствами та організаціями, які знаходяться в державній власності. Хоча багато держав здійснюють таку діяльність, вона не є основною метою економічної функції держави. Управління державними підприємствами, організаціями, що здійснюють повсякденне господарювання, є частиною широкої функції економічного управління, але не визначає її сутності.

Економічна функція держави полягає, перш за все, в створенні правових і інституційних умов для розвитку ринку. Це означає розробку загальних "правил гри" для всіх учасників економічних відносин, що забезпечують справедливу конкуренцію, боротьбу з монополіями, захист прав споживачів та стимулювання підприємницької активності. Держава може встановлювати нормативи і контрольні механізми, які б обмежували

антиконкурентну практику, а також створювати систему підтримки інноваційних і екологічно сталих виробництв.

Окрім того, держава може здійснювати безпосереднє управління певними підприємствами та стратегічно важливими галузями економіки, такими як енергетика, зв'язок, атомна і оборонна промисловість, космонавтика, інформаційні технології та інші високотехнологічні або критичні для національної безпеки галузі. У цих випадках держава виступає не лише регулятором, а й активним учасником виробництва матеріальних благ, що дозволяє зберігати контроль над критично важливими сферами для забезпечення національних інтересів.

Економічна функція держави полягає в створенні умов для ефективного розвитку ринкової економіки, підтримці соціальної справедливості та забезпеченні стабільності. Вона не обмежується лише державним підприємництвом, а охоплює широкий спектр політичних, економічних і правових механізмів, спрямованих на забезпечення ефективної і збалансованої економічної політики[10, с.107-113].

3. *Соціальна функція держави.* Вона впливає з положень, закріплених у статті 1 Конституції України, де зазначено, що "Україна є соціальною державою» та її статті 3, в якій «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Це визначення покладає на державу обов'язок створювати умови для гідного життя та розвитку кожної особи, незалежно від її соціального статусу, економічного становища чи інших ознак.

Зміст цієї функції є багатограним, багатоаспектним і включає різноманітні напрямки соціальної політики. Держава повинна захищати працю та здоров'я громадян, встановлювати мінімальний розмір заробітної плати, гарантувати державну підтримку сім'ям, матерям, батькам, дітям, інвалідам, літнім людям та іншим соціально вразливим категоріям населення. Крім того, держава має розвивати систему соціальних служб, забезпечувати державні пенсії, допомоги та інші гарантії соціальної захищеності.

Реалізація цієї функції спрямована на забезпечення належних умов життєдіяльності для всіх членів суспільства незалежно від їхньої участі у виробництві матеріальних благ, віку, статі, стану здоров'я та інших соціально-демографічних характеристик. Вона передбачає встановлення мінімальних соціальних стандартів, зокрема у сфері оплати праці, пенсійного забезпечення, стипендій та різних видів соціальної допомоги. Йдеться про підтримку осіб, які потребують соціального захисту, таких як хворі, люди з інвалідністю, особи похилого віку, студенти, діти, матері та безробітні. Крім того, важливим напрямом є фінансування програм житлового будівництва для малозабезпечених верств населення. Сукупність цих заходів формує соціальну політику, спрямовану на забезпечення гідного рівня життя громадян, створення умов для їх активної участі в суспільному житті та всебічного розвитку.

Однак слід врахувати, що соціальна політика проводиться за рахунок податків, які підприємці сплачують із своєї діяльності. Якщо ці податки надмірно високі, це може призвести до втрати стимулів для підприємницької діяльності. Крім того, соціальне вирівнювання на принципах рівності не здатне забезпечити прогресу в суспільстві. Замість розвитку може статися регрес і деградація, адже стимулювати прогрес можна тільки через заохочення ініціативи та конкурентоспроможності.

Здійснення цієї функції держави не завжди відповідає вимогам часу. У випадку затримок з виплатою заробітної плати, пенсій, допомог, а також за наявності безробіття, інфляції та зростання цін, знижується рівень життя населення, збільшується кількість громадян, чий доходи менші за середній прожитковий мінімум. Усунення таких негативних явищ, які порушують право громадян на гідне життя, є першочерговим завданням держави. Це завдання і визначає зміст та роль соціальної функції в діяльності держави.

Держава має постійно вдосконалювати механізми соціальної підтримки, сприяти забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян, а

також створювати умови для зростання їх добробуту та розвитку в умовах економічної стабільності та соціальної справедливості[11, с.42-46].

4. *Функція охорони прав і свобод громадян, усіх форм власності та правопорядку* є однією з найважливіших для сучасної держави. Варто зазначити, що в сучасних умовах значні зміни й розвиток відбулись у кожному з компонентів цієї триєдиної функції, і всі вони тісно пов'язані між собою. В Україні, подібно до інших країн, ключовою метою цієї функції є забезпечення прав і свобод людини, охорона власності та забезпечення стабільного правопорядку в державі.

Основні зміни в цій функції відображені в Конституції України. Зокрема, вже наведена вище стаття 3 Конституції України визначає, що "людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю", що є підтвердженням високого рівня захисту прав людини в нашій країні. Охорона прав і свобод громадян, забезпечення правопорядку є обов'язком держави, і саме в цьому контексті реалізується діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Хоча Конституція закріплює це як обов'язок держави, на практиці реалізація цих норм стикається з певними проблемами, зокрема через нерівність у доступі до правосуддя, складнощі в правозастосуванні та неефективність деяких механізмів захисту прав і свобод громадян.

Новий аспект цієї функції в Україні полягає в тому, що, відповідно до статті 13 Конституції України, «в Україні гарантовано право на власність, а також право кожного на безпечне і належне середовище для життя і здоров'я. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом». Це означає, що держава має обов'язок захищати не лише права людини, а й забезпечувати рівний доступ до всіх форм власності, надаючи їм правову охорону. Кожна форма власності, будь то приватна, державна чи комунальна, повинна мати рівний захист в межах правового поля[12].

Зростання значення охорони правопорядку в сучасних умовах є важливим аспектом цієї функції, особливо з урахуванням загрози

правопорушень і злочинності, що можуть впливати на стабільність та безпеку суспільства. Охорона правопорядку вимагає не лише посилення боротьби з кримінальністю, а й запобігання правопорушенням, забезпечення правового режиму законності та усунення причин, що сприяють злочинності. Для цього необхідно здійснювати активну профілактику правопорушень, забезпечувати ефективну роботу правоохоронних органів, а також підвищувати правову свідомість громадян.

Зміни в структурі і динаміці злочинності, а також зміни в соціально-економічних умовах вимагають від держави постійної адаптації своїх методів боротьби з правопорушеннями. Основним напрямом роботи правоохоронних органів є боротьба з організованою злочинністю, корупцією та тероризмом. Однак, слід зазначити, що ефективність цієї діяльності часто залежить від рівня фінансування правоохоронної системи, а також від політичної волі та рішучості державних органів. Вкладення в систему правопорядку мають бути суттєвими, адже лише тоді можна очікувати на забезпечення безпеки громадян і стабільність у державі.

Водночас важливо, щоб суспільство могло довіряти правоохоронним органам. Якщо ресурси, вкладені в боротьбу з правопорушеннями, не дають належного результату, а рівень злочинності не знижується, це має стати сигналом для політичних еліт щодо необхідності реформування правоохоронної системи. Держава повинна забезпечити не лише фінансову підтримку, а й прозорість, підзвітність та ефективність роботи всіх правоохоронних органів.

Отже, охорона прав і свобод громадян, захист власності та забезпечення правопорядку в Україні є невід'ємними складовими демократичної та правової держави, що вимагає постійного удосконалення існуючих механізмів та впровадження нових підходів до боротьби з правопорушеннями.

5. Упродовж останніх десятиліть особливої ваги набула *екологічна функція держави*, що полягає в охороні довкілля та забезпеченні

раціонального використання природних ресурсів. У сучасних умовах вона стала однією з ключових функцій державної діяльності. Рівень розвитку людства досяг такої стадії, за якої масштабна перетворювальна діяльність людини почала створювати загрози для самого існування цивілізації. Надмірна експлуатація природних ресурсів, як інтенсивна, так і екстенсивна, а також застосування окремих сучасних технологій призводять до порушення природної рівноваги в навколишньому середовищі. Унаслідок цього змінюються природні умови на планеті, що може робити їх дедалі менш сприятливими, а іноді навіть небезпечними для життя та розвитку людства.

Безконтрольне і нераціональне використання природних ресурсів призводить до погіршення екологічної ситуації та ставить людство перед глобальною екологічною катастрофою. Держава повинна вжити ефективних заходів для контролю та обмеження цього процесу. В багатьох країнах розроблено значне законодавство, яке чітко регулює діяльність в області використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища, а також визначає заходи щодо покарання порушників екологічних норм. Ці заходи включають попередження, значні штрафи, а також крайні санкції, такі як закриття підприємств, що є джерелами забруднення, або навіть позбавлення свободи.

У сучасному світі екологічна проблема вже не обмежується межами окремої держави. Вона стала глобальною, охоплюючи міжнародний рівень і вимагаючи комплексних зусиль для порятунку планети. Це перетворило екологічну проблему на проблему виживання людства і збереження планети Земля. В умовах глобалізації природні ресурси не знають кордонів, тому вирішення екологічних проблем об'єктивно потребує міжнародного співробітництва та узгоджених дій держав.

Основний зміст екологічної функції держави включає управління та координацію діяльності в області охорони навколишнього середовища, регулювання природокористування, забезпечення екологічної безпеки, оздоровлення та покращення якості довкілля. У цьому контексті важливе

значення має і роль Конституції України, де захист навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки є пріоритетним завданням державної політики. Зокрема, стаття 50 Конституції України гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Отже, екологічна функція держави є необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку та збереження планети для майбутніх поколінь. Вона покликана не лише контролювати і коригувати людську діяльність у природному середовищі, а й активно впливати на зміну шкідливих тенденцій, проводити науково обґрунтовану політику природокористування та захисту природи.

б. *Функція розвитку культури, науки та освіти* є однією з ключових завдань держави, оскільки вона визначає рівень культурного та інтелектуального розвитку суспільства. Ця функція включає в себе багато аспектів, що стосуються не лише безпосередньо навчання та науки, але й культурного виховання та збереження культурної спадщини. Одним із важливих напрямків цієї функції є культурно-виховна діяльність, яка здійснюється через підтримку різноманітних культурних та освітніх проєктів, зокрема через масмедіа, такі як радіо, телебачення та інші засоби масової інформації. Це включає також збереження історико-культурних пам'яток, історичних комплексів, заповідних територій, архівів, музеїв та бібліотек, що є важливим елементом підтримки національної ідентичності.

Зміст цієї функції також включає державну підтримку розвитку науки та її інтеграцію в нові ринкові умови. Держава має забезпечити створення сприятливих умов для розвитку творчої діяльності національних колективів, підтримки вільної конкуренції між різними напрямками наукових шкіл і течій, а також пріоритетного розвитку фундаментальних наукових досліджень і нових технологій. Це також стосується ефективного використання наукового і освітнього потенціалу вищих навчальних закладів та інтеграції науки і вищої освіти. У рамках цієї функції важливим завданням

є також покращення роботи загальноосвітніх шкіл і забезпечення доступу до якісної освіти для всіх громадян.

Правову основу реалізації цієї функції складають відповідні законодавчі акти України, зокрема законодавство про культуру, освіту, науку, а також програми, спрямовані на підтримку культурних ініціатив, наукових досліджень та розвитку освітніх закладів. До таких нормативних актів належать закони, укази президента та рішення уряду, які визначають державну підтримку культурних та наукових ініціатив, фінансування досліджень, а також сприяння розвитку науково-технічного прогресу.

Однак, на жаль, реалізація цієї функції стикається з певними труднощами, зокрема з недостатнім фінансуванням з державного бюджету для розвитку культури, науки та освіти. Часто недостатні ресурси призводять до зменшення державної підтримки важливих проектів у цих сферах, що може негативно впливати на загальний розвиток країни.

Крім того, держава реалізує *інші важливі функції*, такі як підтримка та розвиток охорони здоров'я, забезпечення національної безпеки, будівництво інфраструктури, зокрема доріг, зрошувальних і меліоративних систем, а також боротьба з наслідками стихійних лих та надзвичайних ситуацій. В останні десятиліття багато передових країн активно займаються функцією розвитку науково-технічного прогресу, оскільки наукові дослідження та експериментальні роботи набувають значних масштабів.

Сфера науково-технічних досліджень, що фінансуються державою, постійно розширюється, і держави беруть на себе відповідальність за стимулювання технічного прогресу, повністю покриваючи витрати на фундаментальні теоретичні дослідження. Це є важливим чинником для розвитку нових технологій і досягнень у різних сферах діяльності, включаючи медицину, інформаційні технології, енергетику, екологію та інші. Стимулювання науково-технічного прогресу дозволяє державам не лише забезпечувати інноваційний розвиток, але й підтримувати

конкурентоспроможність на світовому рівні, що має вирішальне значення для стабільності та процвітання країни.

Протягом останнього часу змінилася не лише ситуація в Україні, але й у всьому світі. Сучасний світ стає все більш взаємопов'язаним, що спричиняє необхідність адаптації держав до нових реалій міжнародних відносин.

Зовнішні функції держави — це основні напрями її діяльності на міжнародній арені. Їх виконання забезпечує повноправне існування держави у сучасному світі, що стає взаємозалежним у багатьох аспектах. Зовнішні функції є важливим елементом зовнішньої політики, сприяють зміцненню позицій держави на міжнародній сцені та забезпечують її участь у міжнародних організаціях і глобальних процесах[13, с. 70-73].

Основними завданнями зовнішніх функцій держави є встановлення та підтримання стабільних дипломатичних відносин з іншими країнами, а також забезпечення оборони країни від можливих зовнішніх загроз. Це включає в себе як миротворчу діяльність на міжнародному рівні, так і зміцнення національної безпеки через військові та оборонні стратегії.

Згідно з цими завданнями можна виділити дві основні зовнішні функції держави:

- перша – це взаємовигідне співробітництво з усіма іншими державами світу, що сприяє розвитку економічних, культурних і політичних зв'язків, а також забезпечує мир та стабільність у міжнародних відносинах;

- друга – це оборона країни від зовнішніх загроз, що включає в себе забезпечення національної безпеки через дипломатичні, економічні та військові заходи.

У випадку України ці функції набувають особливої важливості в контексті її стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію, а також на забезпечення безпеки та стабільності в умовах сучасних викликів. Важливим аспектом є співпраця з міжнародними організаціями, зокрема Організацією Об'єднаних Націй, НАТО та Європейським Союзом, що допомагає Україні

реалізовувати свої зовнішньополітичні амбіції та забезпечувати захист своєї територіальної цілісності.

Отже, зовнішні функції держави, зокрема в контексті України, сприяють не лише захисту національних інтересів, а й підтримці глобальної стабільності через участь у міжнародних ініціативах, миротворчих операціях та забезпечення безпеки у всьому регіоні.

Держава здійснює важливі зовнішні функції, серед яких забезпечення національної безпеки, оборони та участь у міжнародних процесах, що сприяють стабільності. Україна, що переживає агресію з боку зовнішнього ворога, є особливо уразливою в цьому контексті. Війна, яка триває на її території з 2014 року, поставила питання оборони та безпеки на перший план. Оборона держави в умовах військової агресії є ключовим завданням її зовнішньої політики.

Збройні Сили України забезпечують захист територіальної цілісності держави, відбиваючи напади зовнішнього ворога та захищаючи мирне населення. Важливу роль у цій сфері відіграють і міжнародні зобов'язання країни, зокрема співпраця з міжнародними організаціями, такими як Організація Об'єднаних Націй, НАТО та Європейський Союз, що надають підтримку у вигляді гуманітарної допомоги, санкцій проти агресора та посилення безпеки через військові навчання і поставки озброєнь.

Національна безпека України залежить не лише від внутрішніх ресурсів, а й від зовнішніх факторів, включаючи допомогу міжнародної спільноти. Однак навіть у таких умовах Україна продовжує працювати над зміцненням своїх збройних сил, покращенням їх мобільності, оснащенням сучасними засобами оборони, а також над удосконаленням стратегії та тактики. Військова готовність є не лише відповіддю на зовнішні загрози, але й запорукою стабільності у країні, навіть у часи, коли зовнішня агресія триває.

В умовах війни важливим є також забезпечення охорони державних кордонів, боротьба з тероризмом, захист економічної і соціальної

інфраструктури. Крім того, постійно здійснюються заходи цивільної оборони, спрямовані на забезпечення безпеки мирного населення, організацію евакуації та створення необхідних захисних споруд у разі наступних атак.

Загалом, війна, що відбувається на території України, вимагає від держави активних зусиль щодо забезпечення оборони, стабільності, а також підтримки міжнародної підтримки для захисту суверенітету та незалежності.

Дипломатична функція, що є складовою частиною зовнішньополітичної функції держави, а також однією з основних складових зовнішньої політики будь-якої держави і сприяє встановленню та підтриманню стабільних і взаємовигідних відносин з іншими країнами світу. Виконання цієї функції дає можливість державам налагоджувати діалог на міжнародній арені, незалежно від політичних чи ідеологічних відмінностей. Така взаємодія є основою для досягнення глобальної стабільності, процвітання і безпеки. Дипломатія забезпечує можливість для держав взаємно враховувати свої інтереси, укладати міжнародні угоди, а також долати конфлікти і суперечності мирними засобами. Вона також сприяє розвитку міжнародного співробітництва в сферах економіки, екології, науки, культури та освіти, що є основою для покращення якості життя на планеті.

Особливу увагу в контексті дипломатичної функції України слід звернути на *багатосторонню дипломатію*, яка має вирішальне значення для інтеграції країни у міжнародну систему. Одним із пріоритетів української дипломатії є зміцнення Організації Об'єднаних Націй (ООН), оскільки вона є головним форумом для міжнародної взаємодії, а її реформи можуть сприяти більш ефективному вирішенню глобальних проблем. Україна активно підтримує ініціативи щодо реформування ООН, спрямовані на вдосконалення її структури і роботи, зокрема в питаннях миротворчих місій, розвитку міжнародних правових норм, захисту прав людини та забезпечення безпеки.

У своїй дипломатії Україна прагне зробити ООН найбільш ефективним інститутом для врегулювання міжнародних конфліктів, зміцнення міжнародного правопорядку та підтримки миру в усьому світі. Зокрема, Україна сприяє зміцненню миротворчих операцій ООН, що мають на меті стабілізацію постконфліктних регіонів, а також підтримує ініціативи щодо зміцнення міжнародного правового порядку, включаючи розвиток міжнародного гуманітарного права.

Важливою частиною дипломатичної стратегії України є активна участь у розвитку міжнародних стандартів прав людини. Україна підтримує глобальні зусилля щодо запобігання порушенням прав людини, надаючи особливу увагу питанням прав національних меншин, біженців і внутрішньо переміщених осіб, а також боротьбі з дискримінацією та насильством. Враховуючи сучасні виклики, Україна також акцентує увагу на питаннях кібербезпеки, зміни клімату і захисту довкілля на міжнародному рівні, ставлячи за мету збереження глобального миру та стабільності.

Зовнішньополітична функція держави полягає в політичному співробітництві між державами з метою запобігання глобальним збройним конфліктам. Основним міжнародним органом, що координує політичні інтереси сучасних держав, є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Політичним урегулюванням конфліктів займається її постійний орган – Рада Безпеки, яка відповідає за підтримку міжнародного миру та безпеки. Рада Безпеки ООН приймає важливі рішення щодо запобігання ескалації конфліктів, накладає санкції на держави-агресори та організовує миротворчі місії в регіонах, що перебувають у кризовій ситуації[14, с.140-145].

Окрім ООН, важливу роль у підтриманні політичної стабільності та безпеки в світі відіграють регіональні міжнародні організації. До таких організацій належать Ліга арабських держав, Організація африканського єдності, Організація американських держав, Асоціація країн Тихоокеанського регіону та інші. Ці організації координують політичні, економічні та безпекові питання на регіональному рівні, сприяючи

зміцненню співпраці між державами одного регіону та підтримці стабільності в конкретних географічних зонах.

Зовнішньополітична функція також включає розвиток двосторонніх і багатосторонніх дипломатичних відносин, що сприяє розширенню міжнародних економічних і культурних зв'язків, а також попередженню можливих конфліктів через дипломатичні канали. Взаємодія держав на різних рівнях, зокрема через міжнародні форуми, допомагає знаходити мирні та конструктивні рішення для глобальних та локальних проблем, забезпечуючи стабільність у міжнародних відносинах.

Зовнішні функції держави в сучасному світі охоплюють широкий спектр напрямів, які сприяють не тільки стабільності та безпеці окремих країн, а й глобальному розвитку. Серед основних завдань, які здійснюють ці функції, можна виділити сприяння встановленню світової законності. Це передбачає участь держав у розробці та впровадженні міжнародних норм і стандартів, спрямованих на забезпечення правопорядку та справедливості у міжнародних відносинах. Держави активно працюють в рамках міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, щоб розв'язувати спірні ситуації між країнами та уникати конфліктів, тим самим сприяючи миру та стабільності у світі.

Ще однією важливою зовнішньою функцією є *зовнішньоекономічна діяльність*, яка полягає в розвитку взаємовигідного співробітництва між державами. Це включає міжнародний розподіл праці, спеціалізацію виробництва, обмін технологіями, координацію товарообігу та розвиток фінансових зв'язків. Економічне співробітництво особливо ефективно серед країн, що мають спільні інтереси, а також серед тих, що географічно або економічно взаємопов'язані. Зростаюча економічна взаємозалежність між державами стає важливим фактором, що сприяє розвитку глобальної економіки та покращенню добробуту людей у всьому світі.

Своєю чергою, *правоохоронна функція держави* охоплює зусилля щодо забезпечення світового правопорядку і боротьби з глобальними загрозами.

Вона полягає у вирішенні міждержавних суперечок, боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю та іншими загрозами міжнародній безпеці. Через організації, такі як ІНТЕРПОЛ, держави співпрацюють для боротьби з міжнародними злочинами, що не знають кордонів, включаючи торгівлю людьми, наркотики та кіберзлочинність. Важливим аспектом цієї функції є забезпечення мирного співіснування країн та захисту держав, що не можуть самостійно впоратися з агресією або іншими загрозами.

Соціальна функція зовнішньої діяльності держав набуває особливої важливості, оскільки все більше країн долучаються до міжнародних ініціатив, спрямованих на допомогу державам, що розвиваються, або тим, що переживають перехідні етапи. Це включає фінансову допомогу, яка надається для розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших соціальних сфер. Крім того, зростає значення гуманітарної допомоги в ситуаціях криз або після природних катастроф, де міжнародна спільнота об'єднує зусилля для надання допомоги постраждалим.

Екологічна функція є однією з найбільш актуальних у контексті сучасних викликів. Визнано, що екологічні катастрофи, такі як розливи нафти, аварії на ядерних електростанціях або інші події, можуть мати серйозні наслідки не лише для конкретних країн, а й для всього світу. Тому міжнародна співпраця в цій сфері є необхідною для усунення наслідків таких катастроф та запобігання їх повторенню. Важливу роль у вирішенні екологічних проблем відіграє міжнародна співпраця, що включає розробку глобальних екологічних стандартів і норм, спрямованих на збереження природних ресурсів і стабільність навколишнього середовища.

Інформаційна функція також набуває особливого значення в умовах глобалізації, коли інформація стала важливим ресурсом для розвитку країн і підтримки їхньої безпеки. Однак існує проблема цензури та блокування інформації в деяких країнах, що обмежує доступ громадян до правдивої інформації про події у світі. У цьому контексті важливо забезпечити свободу

доступу до інформації, сприяти обміну даними між державами та підтримувати відкритість у міжнародному співробітництві.

Культурне співробітництво між державами також має велике значення для зміцнення міжнародних зв'язків. Воно сприяє розвитку культурного обміну, збереженню культурної спадщини, розвитку науки і освіти. В рамках таких міжнародних організацій, як ЮНЕСКО, країни здійснюють спільні культурні проекти, організовують міжнародні виставки, наукові конференції та інші заходи, що допомагають народам краще розуміти один одного, а також сприяють розвитку культурного багатства і збагаченню світового культурного простору.

Важливим напрямом міжнародного співробітництва є вирішення глобальних проблем, таких як забезпечення стабільного миру, боротьба з міжнародним тероризмом, раціональне використання природних ресурсів, збереження енергії, охорона навколишнього середовища, збереження біорізноманіття та багато інших. Ці питання впливають на інтереси всіх народів і потребують колективних зусиль для їх ефективного вирішення. Лише через спільні зусилля держав можна досягти прогресу в цих сферах і забезпечити більш стабільне та безпечне майбутнє для всього людства.

Функція інтеграції в світову економіку та співпраця з іншими країнами є однією з основних складових міжнародної діяльності держави. Це напрямок, який значно розвивається в останні десятиліття, оскільки сучасний світ все більше інтегрується на всіх рівнях — економічному, політичному, культурному.

Взаємовигідне співробітництво з іншими державами охоплює різноманітну діяльність, спрямовану на встановлення та розвиток рівноправних економічних, політичних, культурних та інших відносин. Таке співробітництво є взаємоприємним, адже кожне державне утворення повинно співпрацювати з іншими країнами для досягнення спільних цілей, водночас гармонізуючи свої інтереси з інтересами світової спільноти.

У сучасних умовах розвитку суспільства та міжнародних відносин інтеграція у світову економіку, політику та культуру стала необхідністю для кожної держави. Вона передбачає об'єднання зусиль для більш ефективного вирішення внутрішніх проблем окремих держав, а також глобальних викликів. Це співробітництво передбачає широке і взаємовигідне взаємодіяти в інтересах не лише конкретної країни, а й усієї міжнародної спільноти.

Нове розуміння міжнародних зв'язків дає державам можливість більш ефективно реалізовувати свої інтереси в економічній, торговельній, бізнесовій та науково-технічній сферах. У цьому контексті важливим є вступ держав до основних міжнародних економічних організацій, укладання партнерських угод з іншими країнами, що сприяє глибшій інтеграції в глобальні процеси.

Зокрема, важливим фактором інтеграції держав у світову економіку стало усунення обмежень на зовнішньоекономічні зв'язки. Це дозволяє країнам більш активно брати участь у міжнародних торгових та економічних процесах, взаємодіяти з іншими державами у рамках двосторонніх та багатосторонніх угод.

Економічне співробітництво між державами також здійснюється на основі двосторонніх договорів, що дозволяє сприяти розвитку двосторонніх відносин, але водночас воно може бути обмежене економічними можливостями самих країн[15, с.318-330].

В політичній сфері співпраця держав має важливе значення в контексті забезпечення миру та уникнення військових конфліктів. Сучасний розвиток міжнародного співтовариства дозволяє країнам працювати разом, сприяючи вирішенню конфліктів мирними засобами. Політичне співробітництво на міжнародному рівні здійснюється через різні канали, такі як міжпарламентські зв'язки, міжурядове співробітництво та на рівні місцевих органів влади.

Отже, інтеграція держав у світову економіку та політику є важливою умовою їхнього розвитку та підтримання стабільності в глобальному контексті.

1.2. Поняття та види економічних функцій держави

Питання осмислення економічної функції держави, її значення в системі основних функцій державного управління, принципів реалізації та механізмів впливу на економічні процеси має темпорально давню й багатогранну історію. Воно не є абсолютно новим, однак з плином часу набуває нових контекстів і змістовних акцентів. Протягом тривалого періоду цій проблематиці приділяли увагу представники різних галузей знань – філософи, економісти, правознавці, які намагалися визначити межі, форми та ефективність участі держави в економічному житті суспільства.

Особливого теоретичного і практичного значення питання економічної функції держави набули у другій половині ХХ століття, зокрема наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років. У цей період інтенсивно переосмислювалася роль держави в регулюванні економічних процесів, а економічна функція дедалі більше почала сприйматися як одна з ключових серед інших державних функцій. У низці наукових публікацій навіть зазначалося, що саме економічна функція виходить на перший план у діяльності держави, визначаючи напрями розвитку суспільства [16, с.98-105].

У рамках вивчення функцій держави акцентувалася увага на її впливі на економіку, здатності реалізовувати економічні закони та забезпечувати економічну стабільність. Значне місце в наукових дослідженнях відводилося телеологічному аналізу організаційно-правових форм, у яких держава здійснює свою економічну функцію, а також нормативно-правовому забезпеченню цієї діяльності. Паралельно розглядалися співвідношення та ефективність економічних і адміністративних методів державного управління народним господарством.

Згодом у фокусі дослідників опинилися питання ефективності державного регулювання, оптимізації форм втручання в економічні процеси, а також ролі держави у функціонуванні ринкової економіки. Отже, економічна функція держави поступово перетворилася на складову, без якої неможливо уявити сучасну модель державного управління, особливо в

умовах глобалізації, трансформаційних процесів і кризових явищ у світовій економіці[17, с.222-228].

Попри наявність певного ідеологічного підґрунтя та специфіку предмету дослідження, низка наукових праць попередніх десятиліть – як загальнотеоретичного, так і спеціалізованого характеру – зберігають свою наукову цінність і сьогодні. Їх положення залишаються актуальними для осмислення функціонального підходу до держави як складного соціально-правового утворення. Серед провідних дослідників у цій царині варто відзначити М. І. Байтіна, Л. І. Загайнова, Л. І. Каска, В. Ф. Погорілка, Д. Ю. Цивадзе, М. В. Черноголовкіна та інших науковців, які здійснили вагомий внесок у розвиток теорії функцій держави, зокрема шляхом комплексного вивчення як загальних, так і спеціалізованих аспектів цього феномена.

Функціональний підхід до аналізу правової природи держави й надалі залишається одним із ключових напрямів сучасної юридичної думки. Зростаюча увага до економічної функції держави зумовила появу пропозицій щодо формування окремого наукового напрямку — «теорії економічної діяльності держави». Йдеться, насамперед, про спроби систематизувати відповідний категоріальний апарат, що дозволив би розкрити сутність держави як активного суб'єкта економічної системи, здатного впливати на її структурні та функціональні параметри[18, с.35].

Характерною особливістю сучасної держави є її здвоєна природа: з одного боку, вона виступає як політичний інститут, що реалізує владні повноваження, а з іншого – здійснює активну економічну діяльність через розгалужену систему ієрархічно організованих органів державної влади та управління. Цей дуалізм зумовлює потребу у міждисциплінарному підході до її дослідження.

У цьому контексті помітного розвитку набуває новітній науковий напрям на перетині права й економіки – конституційна економіка. Її витоки сягають другої половини ХХ століття, коли західні науковці почали активно поєднувати інструменти економічного аналізу з теорією права. Вперше

термін «конституційна економіка» було запроваджено у 1982 році, а вже у 1986 році американський економіст Джеймс Б'юкенен здобув Нобелівську премію з економіки за свої праці у сфері теорії суспільного вибору [154], що стали важливою віхою для становлення цього міждисциплінарного підходу. Довгий час цей напрям розвивався переважно у західній науковій традиції, однак останнім часом почали з'являтися ґрунтовні публікації й у пострадянському просторі, де аналіз економічних аспектів права почав формуватися як окрема дослідницька сфера.

Історично значущим у процесі формування уявлень про економічну функцію держави був радянський період, під час якого особлива увага приділялася так званій господарсько-організаторській функції. Науковці зосереджувалися на вивченні конституційних і правових основ державного регулювання економіки, а також методологічних засад правового впливу на економічні відносини як у межах СРСР, так і в зарубіжних країнах.

Разом із тим, не можна не відзначити фактичний дефіцит системних і комплексних досліджень у сучасній юридичній науці, які б були присвячені ґрунтовному аналізу основних напрямів та форм економічної діяльності держави. Відсутність такої систематизації ускладнює формування цілісного бачення економічної функції держави в умовах сучасних глобальних викликів, трансформаційних змін та потреб у стабільному економіко-правовому розвитку.

Окремі наукові напрацювання з проблеми економічної функції держави на рівні публікацій існують і в українському науковому просторі. Зокрема, адміністративно-правові аспекти функціонування держави у сфері економіки досліджувалися О. П. Рябченко [19]. Значний інтерес становить серія праць О. Г. Варич, присвячених аналізу економічних функцій сучасної держави [20, с.423-431]. У 2006 році цією дослідницею була захищена кандидатська дисертація на тему «Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні», в якій здійснено комплексне дослідження природи та сутності економічних функцій держави як загальнотеоретичної

категорії, визначено їх основні ознаки, проаналізовано концептуальні підходи до класифікації функцій, з'ясовано зміст понять «держава» та «економічна сфера», а також вивчено характер впливу держави на економічну систему суспільства та напрями їх взаємозв'язку.

Особлива увага в дисертації приділялася проблемам меж державного втручання в економіку, формам та методам такого впливу, принципам реалізації економічної функції держави, а також особливостям механізмів державного регулювання економічних процесів. У роботі також наголошено на необхідності формування власного категоріального апарату для точнішого розкриття ролі держави як суб'єкта економічної діяльності.

Що ж становить собою економічна функція сучасної держави? Найбільш об'єктивну відповідь на це питання дозволяє дати попередньо здійснений аналіз загальної категорії «функція держави». Екстраполяція сформульованих у юридичній науці загальнотеоретичних підходів на сферу економіки дозволяє сформулювати цілісне концептуальне бачення основних напрямів і форм економічної діяльності держави на сучасному етапі, а також виявити ключову роль економічного чинника у процесі становлення та розвитку вітчизняної державності[21, с.20].

Варто також звернутися до державно-правових досліджень, у центрі яких перебувала економічна (господарсько-організаторська) функція держави. Зазначене поняття використовувалося в юридичній літературі переважно як синонім економічної функції, хоча деякі автори звертали увагу на відмінності між ними.

Слід зазначити, що більшість авторів, у полі зору яких перебувала так звана господарсько-організаторська функція держави, зазвичай розуміли під нею діяльність державних органів у різних сферах народного господарства — промисловості, капітального будівництва, сільського господарства, транспорту, зв'язку тощо. Ця діяльність охоплювала управління, організацію, керівництво господарськими процесами, здійснення контролю, а також інші форми впливу на економічну сферу.

Окремі дослідники включали до змісту господарсько-організаторської функції також дії держави у сфері соціального забезпечення, соціального страхування та загалом соціального обслуговування населення. Такий підхід викликав суперечки і зазнавав критики з боку сучасників, які вважали розширене тлумачення меж цієї функції необґрунтованим.

Загалом, питання ідентифікації господарсько-організаторської функції в системі функцій держави в юридичній науці належало до дискусійних. Так, відомий дослідник проблем функціональної діяльності держави у сфері економіки Л. І. Загайнов вважав, що господарсько-організаторську функцію доцільно розглядати як одну з економічних функцій держави.

На думку В. Ф. Погорілка, називати господарсько-організаторську діяльність економічною функцією певною мірою обґрунтовано, оскільки це дозволяє конкретизувати її зміст і повніше охопити форми реалізації, не обмежуючись лише організаційним аспектом. Водночас, як вважає учений, загальна зміна термінології є недоцільною, адже зміст, який автори вкладають у поняття «економічна функція» і «господарсько-організаторська функція», по суті є тотожним. Ба більше, наголошує В. Ф. Погорілко, саме поняття «господарсько-організаторська функція» акцентує на творчому та інтеграційному характері діяльності держави у сфері народного господарства[22].

Отже, як свідчить аналіз наукової літератури, питання економічної функції держави, співвідношення держави та економіки, ролі держави і права у регулюванні нових економічних відносин, пов'язаних з трансформацією командно-адміністративної моделі у ринкову, а надалі – з викликами глобалізації, цифровізації та сталого розвитку, залишаються недостатньо вивченими в межах загальнотеоретичної юридичної науки. Попри те, що окремі аспекти цієї проблематики знайшли висвітлення в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, вони потребують подальшої систематизації, теоретичного узагальнення та критичного переосмислення.

Особливо відчутною є нестача комплексних юридичних досліджень, у яких би економічна функція держави розглядалася не лише з позицій економічної теорії, фінансового або цивільного права, а саме крізь призму загальнотеоретичного (державно-правового) підходу, що дозволяє аналізувати її зміст у взаємозв'язку з правовою природою держави, її соціальною сутністю, функціональними цілями й легітимністю втручання у сферу економіки.

Так, на думку О. Г. Варич, економічна функція держави, як і інші функції, є складним, поліструктурним утворенням, що охоплює сукупність однорідних напрямів державної діяльності, спрямованих на регулювання функціонування національної економіки в оптимальному режимі – з урахуванням потреб суспільства, інтересів сталого розвитку та соціальної стабільності. Економічна функція, за автором, реалізується у формах управління, правового регулювання, стимулювання, а також безпосередньої організації або участі держави в економічних процесах [155].

У межах новітніх досліджень усе більше уваги приділяється тому, що економічна функція держави не є сталою або універсальною. Її зміст, обсяг і форми реалізації постійно трансформуються відповідно до глобальних викликів (економічні кризи, пандемії, збройні конфлікти, кліматичні загрози). Зокрема, сучасні концепції *good governance*, теорія стійкої економіки (*sustainable economy*), цифрове управління (*digital governance*) акцентують увагу на ролі держави як платформи, регулятора системного балансу та гаранта довгострокових суспільних інтересів, а не лише як інструмента економічного адміністрування.

Отже, економічна функція держави в сучасному правовому вимірі – це не лише діяльність щодо організації господарської системи, а й реалізація державної відповідальності за економічну справедливість, екологічну стійкість і соціальну інтеграцію в умовах постіндустріального розвитку. Саме такий підхід вимагає подальшого осмислення в межах загальнотеоретичної

юриспруденції з урахуванням як вітчизняного досвіду, так і глобального контексту.

Аналіз наявних наукових підходів до розуміння економічної функції сучасної держави, її природи та змістового наповнення дозволяє зробити висновок про її стратегічний, стабільний і постійний характер. Економічна діяльність держави не є ситуативною або факультативною – вона закріплена в законодавстві й реалізується на постійній основі через численні нормативно-правові акти, ухвалені як органами законодавчої, так і виконавчої влади. Ці акти охоплюють різні напрями економічного життя – від промисловості та аграрного сектору до фінансової політики та регулювання підприємницької діяльності.

Важливим доказом стабільності економічної функції держави є наявність спеціалізованих державних органів, інституцій, міністерств і відомств, які здійснюють управління окремими секторами національного господарства. Економічна діяльність держави охоплює всю територію країни, залучаючи до її реалізації всі рівні державного механізму – від парламенту, що приймає економічні закони, до виконавчих органів, які реалізують фінансову, контрольну, наглядову політику в межах своїх повноважень.

Окрім традиційних суб'єктів управління економікою, до виконання економічної функції держави залучаються також органи судової влади, прокуратури, правоохоронні органи. Їхнє завдання – забезпечення правового порядку в економічній сфері, захист національної господарської системи, прав та законних інтересів підприємств, установ і громадян.

Отже, економічна функція держави є одним із найзагальніших і водночас найбільш сталих напрямів її діяльності. Її зміст не є сталим у часі, він змінюється відповідно до трансформацій у національній економіці, особливостей її структури, етапів розвитку та викликів, які постають перед суспільством.

Зміст економічної функції значною мірою зумовлений конкретним станом і потребами національної економіки. Згідно з сучасними науковими

уявленнями, державне управління економікою охоплює регулювання промисловості, сільського господарства, транспорту, будівництва, фінансової сфери, а також суміжних із ними напрямів, таких як екологія, енергетика тощо. Основною метою такого управління є забезпечення сталого зростання матеріального виробництва, збільшення обсягів продукції та послуг, що, у кінцевому підсумку, слугує задоволенню потреб населення.

Однак розподіл створеного суспільного продукту не завжди є рівномірним – він залежить від соціально-економічної політики держави, рівня розвитку ринкових механізмів і рівня соціальної нерівності в суспільстві. У процесі державного управління економікою необхідно враховувати низку ключових завдань: забезпечення збалансованого розвитку господарства, підвищення ефективності виробництва, зниження витрат, створення сприятливих умов для інвестицій тощо.

Ці завдання реалізуються через поєднання економічних і адміністративних (владних) методів. До економічних методів можна віднести, зокрема, встановлення пільг для певних галузей, податкові стимули, субсидії тощо, які стимулюють перерозподіл ресурсів на користь пріоритетних сфер. Адміністративні ж методи включають видачу або анулювання ліцензій, встановлення вимог до стандартів продукції, сертифікацію та інші форми державного нагляду. Застосування владних методів відрізняється залежно від статусу об'єкта управління – підпорядкованого чи незалежного підприємства.

У сучасних державах економічна політика та управління нею структуровано як за предметною, так і за функціональною ознакою. До ключових галузей економіки належать промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво, фінансове й митне регулювання, зовнішня торгівля, зв'язок та підприємництво. Кожна з цих галузей, своєю чергою, поділяється на окремі підгалузі. Наприклад, у промисловості виділяють електроенергетику, машинобудування, хімічну, нафтову, легку промисловість тощо; у сільському господарстві – рослинництво,

тваринництво, садівництво, лісове та водне господарство; у транспорті – залізничний, автомобільний, морський, повітряний, трубопровідний.

Динаміка розвитку національної економіки зумовлює постійну трансформацію її структури. З'являються нові галузі, змінюються масштаби діяльності вже існуючих, окремі сектори отримують пріоритетний розвиток залежно від національних потреб, науково-технічного прогресу чи глобальних тенденцій. Ці зміни особливо виразно проявляються в умовах ринкової економіки, де конкуренція та попит є визначальними чинниками еволюції економічного середовища.

Отже, економічна функція держави є не лише засобом підтримання економічної стабільності, а й потужним інструментом цілеспрямованого розвитку та вдосконалення національного господарства, його оптимальної адаптації до нових умов і викликів сучасного світу.

Об'єкти державного регулювання економіки охоплюють різні аспекти соціально-економічного життя країни, зокрема окремі сфери, галузі, регіони, а також специфічні ситуації, явища або умови, у яких виникають або можуть виникнути ускладнення, що потребують невідкладного реагування. Такі труднощі, як правило, не вирішуються автоматично або їхнє природне розв'язання можливе лише у тривалій перспективі, що створює ризики для стабільного функціонування економіки та загального соціального балансу в державі. Тому державне втручання в ці процеси є обґрунтованим та необхідним для забезпечення економічної безпеки, підтримки громадського добробуту та ефективного управління ресурсами. До основних рівнів об'єктів регулювання належать макрорівень, що охоплює національну економіку загалом, наднаціональний рівень, який стосується міждержавних об'єднань, таких як Європейський Союз, мезорівень — рівень окремих галузей, секторів та регіонів, а також мікрорівень, що включає окремі суб'єкти господарювання.

У цьому контексті важливо звернутися до позиції українського економіста О. Ю. Оболенського, який виокремлює декілька ключових

напрямоків участі держави в економічній сфері. Зокрема, він наголошує на ролі держави у створенні інституційного середовища для ведення економічної діяльності, зокрема інфраструктури та правил взаємодії економічних суб'єктів. Водночас держава формує правову та організаційну основу, що регламентує господарську активність, створює сприятливі соціальні умови для економічного розвитку, реалізує цілісну економічну політику, безпосередньо бере участь у виробничих процесах як економічний суб'єкт, а також здійснює закупівлі та державне замовлення, що дозволяє підтримувати пріоритетні напрями економіки[23, с.15].

Досліджуючи функції державного управління економікою, український науковець О. П. Рябченко пропонує багатогранну класифікацію, яка враховує як характер об'єктів, так і методологічний підхід до аналізу. Так, відповідно до об'єктного складу, виділяються функції, спрямовані на управління економічною сферою, та функції, що стосуються соціальної сфери, яка також перебуває в орбіті державного управління. З погляду системного підходу функції поділяються на зовнішні – ті, що відображають прямий управлінський вплив на економіку з боку державних і муніципальних органів, зокрема стратегічне планування, бюджетну та податкову політику, та внутрішні – пов'язані з організаційною структурою державної влади, зокрема функціонуванням державної служби[24, с.10].

Крім того, за ознакою об'єктивності функції державного управління економікою поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні функції формуються відповідно до загальнодержавних потреб, цілей економічного розвитку та реформ, таких як реалізація соціально-економічної, адміністративної, регіональної політики, а також бюджетної та податкової системи. Натомість суб'єктивні функції, за визначенням дослідниці, є результатом конкретної діяльності виконавців – індивідуальних органів чи посадових осіб, які реалізують поставлені завдання в межах своїх повноважень і розуміння.

Отже, державне управління економікою є багаторівневим, системним і динамічним процесом, що охоплює широкий спектр інституційних, організаційних та практичних заходів, які мають забезпечити не лише стабільність, але й розвиток економіки на основі сучасних викликів, інтеграційних процесів та внутрішніх потреб країни.

Безперечно заслуговує на увагу і позиція М.І. Диби, який вважає, що основною роллю держави в процесі ринкової трансформації є функція фундатора, тобто творця сприятливих суспільних умов, що прокладають шлях до сталого соціально-економічного розвитку та його регулювання. За його оцінкою, ці умови поділяються на три ключові групи. Перша група охоплює формування й утвердження нового економічного порядку, який базується на правовому полі і сприяє поступовому становленню, безперервній роботі та розвитку сучасної ринкової системи. Тут акцент робиться не просто на прискорення впровадження інституту приватної власності, а насамперед на раціоналізації відносин між учасниками ринку. Це означає ліквідацію привілеїв і створення рівних можливостей для всіх суб'єктів, а також боротьбу з монополістичними об'єднаннями, які блокують вільне функціонування ринкових сил. Друга група пов'язана з формуванням матеріальних і духовних передумов для стабільного економічного зростання, серед яких особливо важливим є розвиток економічної та соціальної інфраструктури. Ця інфраструктура є невід'ємною складовою сучасної цивілізації і необхідною умовою для освоєння новітніх досягнень. Третя група включає компенсацію соціально-економічних «провалів ринку», які мають особливо глибокий та руйнівний характер для перехідної економіки України.

Історичний досвід, на думку М.І. Диби, хоча й невеликий, проте однозначно підтверджує виняткову роль держави у системі перехідної економіки. Це пояснюється нерозвиненістю ринкових структур і відсутністю належних форм економічної та політичної демократії, які разом з конкуренцією є базовими механізмами саморозвитку суспільства. Оскільки

держава в таких умовах відповідає за добробут громадян, недооцінка її ролі є необґрунтованою. З цього випливають важливі обставини: по-перше, функціональна сфера держави в країнах із перехідною економікою ширша, ніж у розвинених державах, але при цьому її ефективність часто нижча; по-друге, регулюючі функції доводиться виконувати одночасно з формуванням і перебудовою самої державної системи, що ускладнює процес і збільшує ризики втрат; по-третє, у цих умовах особливо висока роль суб'єктивних чинників, що створює умови для проявів волюнтаризму, який може виявлятися не лише в традиційних формах, але й у нових, менш передбачуваних варіаціях[25, с.14-15].

Додатково, низка авторів вважає, що ключовими функціями держави, які безпосередньо стимулюють ринковий характер трансформацій, є формування та забезпечення законодавчо-правової бази, підтримка конкуренції, розвиток і становлення приватного підприємництва, забезпечення виробництва та фінансування суспільних благ і послуг, сприяння реформуванню відносин власності, соціальний захист населення, коригування розподілу і перерозподілу матеріальних і фінансових ресурсів між галузями та регіонами, а також стабілізаційна функція держави[26, с.5].

Подібний розподіл функцій держави відображає і посилення її економічної ролі у міру дедалі складнішої структури суспільства та економіки. Збільшення значущості економічних функцій у сучасній державі тісно пов'язане з домінуванням людського фактора, адже розвиток державних функцій залежить від ускладнення соціальних завдань і більшої залежності економіки від соціальних чинників. Цей тренд формує вектор розвитку функціональної структури держави, що поєднує соціальні та економічні аспекти.

Змістом економічної функції держави є системний комплекс заходів і напрямів діяльності у сфері економіки. Неконтрольованість ринкових процесів часто призводить до негативних наслідків як для суспільства, так і для навколишнього середовища, тому саме ринкова економіка гостро

потребує ефективного державного регулювання. Головною метою такого регулювання є пошук оптимального балансу і найбільш ефективних форм впливу держави, які не руйнують ринкову природу економіки, а навпаки – забезпечують максимальну соціальну ефективність і стабільність функціонування ринку в інтересах усіх верств населення.

Економіка більшості країн, що утворилися після розпаду Радянського Союзу, зокрема України, протягом значної частини ХХ століття функціонувала як централізовано керована система планового типу. Лише з початку 1990-х років розпочався процес її глибокого перетворення у напрямі формування ринкової економіки змішаного характеру. Ця трансформація має не лише економічний, а й глибокий історичний зміст: вона охоплює поступовий відхід від директивної моделі управління господарством, заснованої на виключній державній власності на засоби виробництва, і перехід до системи, у якій поєднуються елементи ринкового саморегулювання та державного втручання. Співіснування і взаємодія цих підходів є основою сучасного економічного устрою.

У таких умовах радикально змінюється роль держави в економічних процесах. Якщо раніше вона централізовано планувала всі виробничі і розподільчі зв'язки, то сьогодні її функції зосереджуються переважно не у сфері директивного керівництва, а опосередкованого і загального регулювання. Зокрема, йдеться про встановлення правових засад економічної діяльності, контроль за їх дотриманням, захист економічних прав учасників господарських відносин, а також забезпечення соціальної орієнтованості економічної системи.

На думку М. І. Диби, центральним завданням держави в умовах переходу до ринку є створення таких суспільних умов, які б сприяли формуванню і розвитку соціально-орієнтованої економіки. Вчений виокремлює три ключові напрями, які формують ці умови. По-перше, це запровадження нового економічного порядку, заснованого на верховенстві права, що передбачає не лише приватизацію, а насамперед реформування

відносин між економічними агентами, подолання привілеїв, гарантування рівного доступу до ресурсів і можливостей, ліквідацію чи недопущення монополій, які перешкоджають вільній конкуренції.

По-друге, йдеться про формування матеріальних та духовних засад для стабільного економічного зростання. Це охоплює розвиток економічної, соціальної та культурної інфраструктури, яка є необхідною умовою інтеграції країни в сучасну цивілізацію та освоєння її досягнень. Без сучасної інфраструктури неможливо забезпечити сталий розвиток, зростання людського капіталу та підвищення якості життя.

Третім компонентом є подолання соціально-економічних збоїв, які виникають через обмежену ефективність ринкових механізмів, особливо в умовах перехідної економіки. Держава має компенсувати так звані «провали ринку», забезпечуючи стабільність і рівновагу в суспільстві.

Сучасна економіка держави – це складне, динамічне і багатомірне явище, і відповідно, державна економічна політика повинна охоплювати широкий спектр завдань. Вона має бути спрямована на всебічну підтримку і розвиток усіх секторів господарства – промисловості, аграрного сектору, транспорту, зв'язку тощо. Основне завдання полягає у створенні сприятливого правового, політичного, інституційного середовища для ефективного відтворення матеріальних благ, оптимізації структури виробництва, забезпечення високої якості продукції, зростання продуктивності праці та ефективності суспільного виробництва.

Крім того, держава має забезпечити умови для вільної конкуренції, стимулювати науково-технічний прогрес, підтримувати інноваційну діяльність, раціонально використовувати наявні природні, трудові та фінансові ресурси. Важливу роль відіграє також зовнішньоекономічна діяльність – розвиток економічних зв'язків з іншими країнами, залучення інвестицій, укладання торговельних угод. Водночас внутрішня політика має бути спрямована на підвищення кваліфікації працівників, підготовку та

перепідготовку кадрів, впровадження досягнень науки і техніки у виробництво.

Деякі науковці підкреслюють, що економічна функція держави виявляється через низку ключових напрямів її діяльності. Передусім йдеться про формування правової бази для ухвалення економічних рішень: держава визначає загальні правила економічної гри, встановлює законодавчі межі підприємницької діяльності, гарантує дотримання прав і свобод громадян, а також виконує роль арбітра у складних економічних ситуаціях. Крім того, вона активно втручається в економічне життя задля стабілізації макроекономічної ситуації, вдаючись до застосування інструментів бюджетно-податкової та кредитно-грошової політики. Такі дії спрямовані на подолання кризових явищ, боротьбу з інфляцією, зменшення безробіття, забезпечення стабільності національної валюти та підтримання прийняттого рівня цін[27, с.73-79].

Ще одним важливим проявом економічної функції держави є забезпечення соціально орієнтованого розподілу ресурсів, що передбачає державну участь у виробництві товарів і послуг, які з різних причин залишаються поза інтересами приватного сектору. Йдеться, зокрема, про підтримку розвитку інфраструктури, сільського господарства, транспортної системи, зв'язку, оборонного комплексу, сфери освіти, науки та охорони здоров'я. Водночас, соціальний захист населення, хоч і перебуває в площині державної активності, не є винятково економічною функцією. Це вже прояв соціальної функції держави, яка має свій зміст, механізми реалізації та завдання.

Важливо розмежовувати економічні функції держави від інших функціональних складників її діяльності, а також від понять, які мають з нею певну змістову спільність, але не є тотожними. Йдеться про економічні цілі, завдання, принципи, роль держави в економіці та про її економічну діяльність загалом. Хоча економічна функція та економічна діяльність держави й мають багато спільного, однак вони не є синонімами. Функція має

більш загальний, стабільний і структурний характер, тоді як діяльність – це її конкретне, практичне втілення.

Необхідно також розрізняти функції держави в економіці від функцій самої економічної системи суспільства та її підсистем. Економічна діяльність держави не є ні формально, ні змістовно тотожною до загальносуспільної економічної активності. Держава, навіть за бажання, не здатна повністю перебрати на себе всі економічні завдання, які стоять перед суспільством у кожен конкретну історичну добу. І це природно, оскільки вона є лише однією з багатьох складових економічної системи суспільства, а її функції – частиною загального функціонального комплексу, в якому задіяні різні суб'єкти, включаючи приватні та муніципальні (самоврядні) структури.

Безперечно, держава передусім виступає як політична організація, а її органи – парламент, уряд, міністерства, суди – є складовими політичної системи. Проте їхня діяльність не обмежується лише політичною сферою. Вони реалізують і низку неполітичних функцій, серед яких особливе місце посідають економічні та фінансові. Це підтверджує, що економічна функція держави має значущу вагу навіть у межах політичної структури суспільства[28, с.12].

Економічна система, будучи фундаментальною частиною суспільного організму, виконує численні життєво важливі функції, без яких неможливе саме існування суспільства. Тому держава, яка має відображати інтереси всіх соціальних груп і загального блага, не повинна усуватися від відповідальності за стан справ в економіці. В умовах ринку економіка не функціонує ізольовано: вона потребує державного втручання, підтримки, регуляції й захисту. Активна роль держави у створенні сприятливого економічного середовища не тільки виправдана, а й необхідна. Ба більше, стабільність та ефективність функціонування економіки є однією з передумов політичної стабільності: будь-які серйозні збої в економічній сфері здатні призвести до кризи уряду або навіть до його зміни.

Отже, державна політика у сфері економіки часто виступає визначальним чинником сталого економічного розвитку. Державне управління економікою включає широке коло заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування ринку, підтримку конкуренції, розвиток підприємництва, регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ця функція держави визнається і в міжнародному контексті, про що свідчать численні міжнародно-правові норми, які містяться в документах ООН, двох-та багатосторонніх договорах, а також у національному законодавстві багатьох країн, що їх імплементували.

Разом із тим, варто розуміти, що державне втручання має свої межі. Воно не повинне і не може охоплювати всю сукупність економічної активності в суспільстві, що підтверджується реальним функціонуванням потужного приватного та місцевого секторів. Отже, державна економічна діяльність є важливим, але не єдиним чинником економічного життя, її функції мають бути чітко окреслені, обґрунтовані й збалансовані з іншими складовими економічної системи.

У сучасній правовій та економічній науці важливо чітко розмежовувати поняття економічної функції держави та її економічної діяльності. Економічна діяльність держави – це широке узагальнене поняття, що розкриває її як повноправного суб'єкта національної економіки. Ця категорія охоплює всю сукупність економічних процесів і явищ, у які держава залучається безпосередньо або опосередковано – через втручання, регулювання, стимулювання чи навпаки – стримування окремих напрямів розвитку. Економічна діяльність держави є складним, багатогранним явищем, до якого входять кілька ключових елементів: економічні функції держави, механізми державного впливу на економіку, інструменти реалізації державної економічної політики, а також масштаб і характер безпосередньої участі держави в економічному житті.

Варто зазначити, що поняття «економічна політика держави» є спорідненим із термінами «економічна функція» та «економічна діяльність»,

однак не ототожнюється з ними. На відміну від ринку, який функціонує автономно, економічна політика держави є результатом свідомого, цілеспрямованого впливу, що здійснюється державними установами через діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Водночас державна економічна політика є лише частиною ширшої категорії – економічної політики в цілому, яка охоплює діяльність усіх суб'єктів економічної системи. Якщо економічну політику тлумачити як усвідомлену діяльність, спрямовану на досягнення визначених економічних цілей за допомогою певних засобів і методів, то її реалізація є справою не лише держави, а й усіх економічно активних учасників суспільства. Отже, державна економічна політика виступає лише однією з частин національної економічної політики, яка охоплює спільні зусилля всіх економічних агентів у межах певного соціуму.

Окрему увагу слід приділити співвідношенню понять «економічна функція держави» та «економічна роль держави». У науковій літературі часто ці категорії не розмежовуються, проте системний аналіз дозволяє дійти висновку, що вони не є тотожними. Економічна роль держави має ширше значення, ніж функція. Функція зосереджується на конкретних напрямках діяльності, які держава виконує для досягнення певних економічних результатів. Натомість роль охоплює не лише реалізацію економічних функцій, а й той ширший вплив, який держава справляє на економіку, у тому числі через реалізацію неекономічних функцій – наприклад, політичних, соціальних або культурних, які внаслідок інтеграційних процесів опосередковано формують економічне середовище.

Сутність економічної функції держави полягає у здійсненні нею низки однотипних дій у сфері економіки, спрямованих передусім на формування й підтримання ринкових відносин. З розвитком держави як інституційної системи змінюється і зміст, і структура її економічних функцій. Розширення спектра суспільних потреб, поява нових технологій, трансформація виробничих відносин і зміни у соціальній структурі суспільства викликають

появу нових економічних функцій. Своєю чергою, розвиток інших напрямів діяльності держави, насамперед у соціальній сфері, відбувається шляхом їх поєднання або розмежування з економічними функціями, що формує складні міжгалузеві функціональні системи і підкреслює переважаючу роль економічного чинника у розвитку державності[29, с.5].

Усе вищезазначене було концептуально відображено ще у 1990 році в Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки. У цьому документі державне регулювання визнавалося необхідною умовою економічного розвитку та охоплювало широке коло завдань. Зокрема, йшлося про створення ефективної системи економічного управління, формування довгострокових стратегій у сфері економіки, соціальної політики, науково-технічного прогресу, підтримку ринкових механізмів, пом'якшення кризових явищ, регулювання попиту і пропозиції, перерозподіл доходів із метою зменшення соціальної нерівності, стимулювання інноваційного та експортноорієнтованого виробництва, захист стратегічно важливих галузей, а також забезпечення екологічної безпеки та розвитку системи соціального захисту. Передбачалося, що держава застосовуватиме для цього нормативні, фінансові й адміністративні методи впливу, ґрунтуючись на законодавчих та нормативно-правових актах, які формують підвалини ринкової економіки.

У світлі комплексного аналізу економічної функції держави, який враховує її сутність, зміст, структуру, форми реалізації та інші ключові характеристики, можна дійти висновку, що економічна функція сучасної держави є основоположним, цілісним і стабільним напрямом її діяльності у сфері господарювання та суміжних з нею галузях. Вона зумовлюється об'єктивною необхідністю розвитку ринкових відносин у суспільстві й забезпеченням належних умов для їх ефективного функціонування.

Таке розуміння економічної функції держави не лише відображає теоретичні засади державознавства, але й акцентує увагу на актуальних потребах сучасного соціально-економічного середовища. Передусім держава

виконує важливу місію у сфері забезпечення економічних прав і свобод людини та громадянина, створює передумови для сталого розвитку економіки, в якій мають співіснувати та взаємодіяти різні форми власності. Її зусилля спрямовані на формування конкурентоспроможного економічного середовища, унеможливлення проявів монополізму, підтримку добросовісної конкуренції та гарантування свободи підприємницької діяльності.

Зміст економічної функції держави охоплює широке коло дій у ключових секторах економіки – таких як промисловість, аграрний сектор, інноваційна сфера – та поширюється на суміжні галузі, що опосередковано впливають на економічну динаміку. Водночас ця функція не є статичною: вона еволюціонує відповідно до змін у соціальному, правовому та політичному контекстах, відображаючи гнучкість державного механізму реагування на економічні виклики.

Держава виступає не лише як регулятор, а й як активний учасник економічних процесів, що сприяє задоволенню потреб як окремої особи, так і суспільства загалом. У цьому контексті важливо враховувати, що ефективне функціонування держави в економічній сфері неможливе без налагодженого зв'язку з інститутами громадянського суспільства. Саме їхня участь у формуванні економічної політики, представлення інтересів широких верств населення та контроль за діями державних органів створюють умови для демократичного реформування та посилення соціальної орієнтованості держави.

Такий взаємозв'язок між державою, ринковою економікою та громадянським суспільством є ключовим чинником у реалізації економічної функції. Без нього неможливо розраховувати на успіх у здійсненні глибоких економічних реформ, створенні дієвих інститутів ринкової інфраструктури та проведенні ефективної державної економічної політики. Саме тому сьогодні надзвичайно актуальним є перегляд пріоритетів державної політики в напрямі її соціалізації, з акцентом на забезпечення економічної справедливості та рівного доступу до ресурсів.

Сучасна економічна функція держави включає комплекс регулятивних, стимулювальних і консультативних дій. Попри зростання ролі ринкових механізмів та самоврядних господарських одиниць, які дедалі більше самі визначають свою економічну траєкторію та взаємодіють з органами управління, держава зберігає провідну роль у встановленні «правил гри», створенні сприятливих умов для розвитку бізнесу, утвердженні правових засад економічної діяльності та формуванні економічної інфраструктури.

Наочним підтвердженням значущості економічної функції держави є взаємозалежність між якістю соціальної та економічної інфраструктури і результативністю реформ: без ефективного державного втручання в ці сфери політичні й економічні трансформації стикаються з серйозними труднощами або втрачають динаміку. Своєю чергою, економічні реформи потребують дієвих важелів державного впливу, які дозволяють забезпечити їх цілеспрямованість, послідовність і соціальну прийнятність.

Економіка будь-якої держави нерозривно пов'язана з типом суспільства, у якому вона функціонує. У цьому сенсі соціальні перетворення, трансформація суспільних відносин і зміна ролі держави тісно переплітаються з еволюцією економічної системи. Рівень розвитку економіки значною мірою зумовлений станом суспільства, адже саме люди, їхня ціннісна орієнтація, соціальна зрілість та здатність до колективної дії формують фундамент, на якому базується економічна модель країни. Якщо громадянське суспільство залишається слабо структурованим і не сформованим у повному розумінні цього поняття, це значною мірою гальмує утвердження політичної демократії. Обидва ці чинники – і незрілість суспільства, і відсутність сталої демократичної традиції – впираються у ще не вирішені проблеми формування системи економічних цінностей, правових інститутів та відносин, притаманних ринковій економіці.

Формування економічних функцій держави у конкретний історичний період визначається низкою об'єктивних чинників. Насамперед це тип економічної системи, яка історично склалася; стратегічні цілі, що ставляться

перед економікою; наявний економічний потенціал; форма власності; ступінь розвиненості ринкових механізмів; особливості міжетнічних і регіональних відносин, а також місце країни в міжнародному економічному порядку. Крім того, у сучасних умовах важливо враховувати такі додаткові чинники, як фактичний стан економіки, потреба у переході від централізованої моделі управління до багатоваріантного господарювання, а також поступове становлення повноцінного ринкового середовища. Врахування саме цього комплексу обставин дозволяє науково обґрунтувати зміст і характер економічних функцій держави у сучасній ринковій системі.

Хоча Конституція України прямо не вживає терміна «ринкова економіка», низка її положень, зокрема згадки про «ринок» у ч. 2 статті 42, а також визначення забезпечення економічної безпеки серед ключових функцій держави у ч. 1 статті 17, свідчить про те, що саме ринкова модель економіки визнається базовою для конституційного ладу країни. Це означає, що держава не лише допускає, але й зобов'язується гарантувати свободу економічної діяльності, розвиток підприємництва, захист конкуренції та протидію монополізму.

У зв'язку з цим докорінно змінюється характер взаємодії між державою та економікою. Якщо раніше держава виступала як безпосередній керівник і адміністратор економічних процесів, то тепер вона виконує роль регулятора, який формує умови, в межах яких діють суб'єкти господарювання. Держава більше не має права директивно встановлювати планові показники, визначати ціни, зберігати монополію у сфері зовнішньої торгівлі або здійснювати централізоване управління секторами економіки. Натомість її функція полягає у забезпеченні передбачуваності, стабільності та справедливості економічного середовища.

Ці завдання відображені в положеннях Основного Закону, де передбачено стратегічні напрями державного впливу на економіку. Йдеться про забезпечення свободи підприємницької діяльності, створення умов для економічного зростання, підтримку чесної конкуренції та протидію

монопольному зловживанню. Водночас держава має діяти у спосіб, що унеможлиблює дискримінацію або привілеї для окремих суб'єктів господарювання за ознакою форми власності чи організаційно-правового статусу.

На практиці державне регулювання підприємництва здійснюється через законодавчі, адміністративні, податкові, бюджетні та фінансово-кредитні механізми. При цьому важливо, щоб жоден суб'єкт не мав нерівного доступу до матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних або природних ресурсів. Для того щоб сприяти динамічному розвитку підприємництва, держава визначає пріоритетні сфери господарської діяльності та надає цим сферам податкові й фінансові пільги, створює спеціальні фонди підтримки, інформаційно-консультаційні центри, наукові й навчальні платформи. Така модель взаємодії держави й економіки є невід'ємною ознакою сучасної ринкової економіки з демократичними засадами розвитку.

Сучасна держава приділяє значну увагу розвитку малого підприємництва, розглядаючи його як один із ключових чинників економічного зростання та соціальної стабільності. Підтримка малих підприємств реалізується у низці важливих напрямів, які охоплюють як інституційну, так і практичну площину. Зокрема, держава активно формує інфраструктуру, необхідну для ефективного функціонування та подальшого розвитку цього сектору, розробляє й упроваджує спеціалізовані програми підтримки, створює сприятливі умови для доступу підприємців до фінансових, матеріальних, науково-технічних та інформаційних ресурсів. Важливим елементом державної стратегії також є сприяння підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації кадрів, що працюють у сфері малого бізнесу, а також підтримка їхньої зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі налагодження міжнародних виробничих, фінансових, торгових та наукових зв'язків. Крім того, держава впроваджує спрощені процедури реєстрації, ліцензування, звітності та сертифікації, що дозволяє малим підприємствам зосередитися на розвитку без зайвого адміністративного

тиску. Поряд із цим організуються дослідження, присвячені аналізу стану та перспектив малого підприємництва, що дозволяє удосконалювати політику у цій сфері відповідно до викликів часу.

Не менш важливою сферою економічної діяльності держави є забезпечення розвитку конкуренції. Вільна конкуренція розглядається як фундаментальний принцип функціонування ринкової економіки, що забезпечує саморегуляцію, динамізм та ефективність господарських процесів без потреби у жорсткому адміністративному втручанні. Вона стимулює підприємницьку ініціативу, сприяє більш повному розкриттю людського потенціалу, підвищує якість товарів і послуг, знижує витрати та запобігає виникненню надмірних цін. Водночас держава не стоїть осторонь – вона покликана створювати правові та економічні умови, за яких конкуренція може розвиватися без ризику монополізації та зловживань на ринку. У цьому контексті важливу роль відіграє реалізація антимонопольної політики, демонополізація економіки, приватизація державного майна, впровадження спеціальних механізмів контролю за недобросовісною конкуренцією та стимулювання інвестиційної активності. Такі заходи дозволяють не лише підвищити ефективність економіки, а й забезпечити зростання рівня життя населення.

Для правового регулювання конкуренції в сучасних державах створено розгалужену систему законодавчих актів. Вона включає закони про захист економічної конкуренції, про природні монополії, про недобросовісну конкуренцію, а також нормативно-правові акти, що визначають правила ціноутворення. Зокрема, законодавство про недобросовісну конкуренцію [156] визначає юридичні засади попередження й припинення неправомірної ринкової поведінки, встановлює механізми відповідальності для суб'єктів господарювання, які вдаються до недопустимих практик, таких як обман споживачів чи використання репутації конкурентів. Воно також передбачає повноваження державних органів щодо застосування санкцій, ведення нагляду та забезпечення справедливих умов ведення бізнесу. У межах цього

правового простору закріплюється право учасників ринку звертатися до суду за захистом порушених прав, зокрема щодо повернення незаконно отриманого прибутку або відшкодування збитків.

Окреме значення у державному регулюванні економіки має політика у сфері цін та тарифів. Завданням держави є не лише встановлення загальної стратегії у сфері ціноутворення, а й забезпечення її реалізації через законодавчі акти, які регулюють порядок формування, застосування, зміни та контролю цін. Держава встановлює правила щодо визначення регульованих цін, а також визначає процедури їх коригування або припинення дії регуляторних механізмів. Крім того, увага зосереджується на формуванні умов, які сприяють розвитку національного виробництва та забезпеченню економічної безпеки країни. Одним із важливих аспектів цієї політики є недопущення необґрунтованого зростання цін, що може призвести до спотворення ринку й соціальної напруги. У межах цієї діяльності також забезпечується ефективне й цільове використання бюджетних коштів для задоволення суспільних потреб, а також вирішення спірних питань між державними регуляторами та суб'єктами господарювання у сфері ціноутворення. Отже, цінова політика держави відіграє ключову роль у підтримці економічної стабільності, регулюванні інфляційних процесів та захисті інтересів споживачів.

Основним напрямом економічної діяльності держави є інвестиційна політика, яка відіграє ключову роль у розвитку національної економіки. Законодавство закріплює правові та економічні основи здійснення іноземних інвестицій, визначаючи механізми залучення та раціонального використання іноземних матеріальних і фінансових ресурсів у народному господарстві. Важливою складовою цієї політики є також впровадження передових закордонних технологій, техніки та управлінського досвіду, що сприяють модернізації та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Крім того, законодавство гарантує захист прав іноземних інвесторів, що створює

сприятливий інвестиційний клімат і підвищує довіру до національної економічної системи[30, с.138-147].

Функції держави у сфері сільського господарства та управління агропромисловим комплексом зазнали суттєвих змін унаслідок проведення сучасних аграрних реформ. Ці реформи охоплюють повний цикл аграрної діяльності – від виробництва сільськогосподарської продукції до її заготівлі, переробки та збереження. На сьогоднішній день в Україні сформувався різноманітний спектр форм власності у сільському господарстві, серед яких державний сектор, виробничо-колективний, кооперативний, акціонерний, фермерський та дрібнотоварний. Одним із ключових елементів трансформацій у аграрному секторі є земельна реформа, яка має на меті створення нових форм відносин власності на землю, базованих на принципах економічної самостійності та соціальної справедливості. Ця реформа спрямована на розвиток ринкової економіки та підприємницької ініціативи, зміцнення економічної незалежності країни, а також забезпечення населення продовольством і підвищення рівня матеріального добробуту громадян.

Зовнішня сфера економічної діяльності держави реалізується через міжнародні відносини, які характеризуються високою динамічністю та є комплексом зв'язків між суб'єктами міжнародного життя. Ці зв'язки виникають з метою задоволення економічних та інших потреб, і їх природа визначається особливостями суспільного та економічного ладу конкретної держави. Зовнішньоекономічна функція держави проявляється насамперед у міжнародних економічних відносинах, що являють собою систему взаємодій учасників міжнародного господарського спілкування, які реалізують свої економічні інтереси на світовій арені.

Для ухвалення ефективних рішень щодо визначення стратегічних пріоритетів зовнішньоекономічної політики держави необхідно використовувати комплексний підхід, що базується на загальнотеоретичних, методологічних та організаційно-структурних засадах. Аналіз особливостей інтеграції національної економіки в глобальну господарську систему

дозволяє отримати цілісне уявлення про закономірності та ключові процеси, які відбуваються у сфері зовнішньоекономічних відносин. Такий системний підхід сприяє виявленню об'єктивних передумов формування нової зовнішньоекономічної стратегії, розкриттю її сутності, а також визначенню основних домінант, принципів та структурних компонентів.

Зокрема, під зовнішньоекономічною стратегією країн із перехідною економікою слід розуміти сукупність довгострокових методів, форм і інструментів, які спираються на об'єктивні закони національних і міжнародних економічних відносин. Вони мають забезпечити інтеграцію економіки країни у світову економічну систему з метою реалізації загальних економічних інтересів і завдань у процесі переходу до ринкової моделі розвитку. Важливою складовою цього підходу є глибоке врахування теоретичних основ формування сутності зовнішньоекономічної стратегії, а також систематичне використання внутрішніх та зовнішніх факторів, що її визначають і впливають на її ефективність.

Світовий досвід демонструє, що в умовах ринкових відносин недостатньо покладатися лише на саморегулювання як єдиний механізм управління економікою. Для досягнення ефективності необхідно поєднувати інструменти саморегулювання з державними заходами регулювання, використовуючи широкий спектр засобів і важелів впливу. У країнах з розвинутою ринковою економікою одним із ключових методів такого регулювання є планування, яке виступає не просто як формальний процес, а як дієвий інструмент цілеспрямованого управління економічним розвитком. Практика зарубіжних держав свідчить, що ринок і планування не лише сумісні, але й взаємодоповнюють один одного. Ринкова економіка неможлива без чіткого визначення стратегічних цілей, механізмів їх реалізації, а також розрахунків і прогнозів, що вимагає обов'язкового планування. Проте слід враховувати, що планування в умовах ринкової економіки має свою специфіку: воно не є жорстко директивним, а засноване на широкому застосуванні економічних інструментів, таких як

оподаткування, субсидії, пільгове кредитування тощо. Крім того, планування носить рекомендаційний характер для приватних власників і виробників, поєднуючи інтереси суспільства, держави та окремих економічних суб'єктів.

Під час аналізу економічної функції держави необхідно враховувати динамічний характер ринкової системи, яка перебуває у постійному процесі трансформації. У зв'язку з цим підходи, інструменти та масштаби державного регулювання економіки також повинні змінюватися відповідно до нових умов. У разі відсутності такої адаптації регуляторні механізми швидко втрачають свою результативність. Отже, економічну функцію сучасної держави доцільно розглядати як один із базових та відносно стабільних напрямів її діяльності, спрямований на цілеспрямований вплив на економічну сферу та пов'язані з нею галузі. Цей напрям формується під впливом об'єктивних потреб розвитку ринкових відносин у суспільстві.

Характерними рисами економічної функції держави на сучасному етапі є поступовий відхід від тотального контролю за економікою з боку держави, активний пошук балансу між державним регулюванням і саморегулюванням ринкових процесів, а також визначення оптимальних меж державного втручання в економіку. Зростає роль саморегулювання, розвивається система управління державними підприємствами, удосконалюються форми непрямого впливу на економіку, посилюється правова основа ринку та цінової політики. Важливою стає підтримка підприємництва і свободи праці державними засобами, забезпечення різноманітності форм власності і видів господарювання, захист прав власників, а також протидія недобросовісній конкуренції та монополізму. Одним із завдань держави є створення умов для ефективного поєднання адміністративних і економічних методів регулювання, а також формування та реалізація економічної політики на науковій основі з урахуванням особливостей національного розвитку.

Крім того, економічна функція держави включає регулювання зовнішньоекономічних зв'язків для захисту економічного суверенітету, забезпечення безпеки та стимулювання розвитку національної економіки

через зовнішньоторговельну і іншу діяльність. Необхідно враховувати вплив на економіку таких факторів, як науково-технічний прогрес, інтелектуалізація праці та організація управління виробництвом.

Визначальна роль економічної функції держави пояснюється кількома аспектами. По-перше, держава через цю функцію впливає на ринкові відносини, створюючи сприятливі умови для економічного розвитку, гарантує свободу підприємництва, попереджає монополізацію і недобросовісну конкуренцію. По-друге, економічна функція має широкий вплив на інші сфери суспільного життя, зокрема політичну, соціальну, культурну та екологічну. По-третє, через реалізацію економічної функції формується матеріальна база, яка є основою для розвитку інших функцій держави. Нарешті, економічна діяльність держави суттєво впливає не лише на внутрішнє становище, а й на міжнародний авторитет, військову і економічну потугу країни, а також на розвиток економіки в регіональному масштабі. Таким чином, економічна функція держави виступає як ключовий фактор, що забезпечує сталий розвиток та стабільність суспільства у складних умовах сучасної глобалізації і ринкових трансформацій [31].

1.3. Місце та механізми реалізації державою економічної функції в системі сучасного суспільства

Економічна функція держави виступає однією з ключових складових її загальної ролі у забезпеченні сталого розвитку суспільства, регулюванні економічних процесів та підтримці соціальної стабільності. В умовах сучасного суспільства, що характеризується складною системою взаємозв'язків між державою, ринком і громадянським суспільством, механізми реалізації економічної функції набувають особливого значення як інструменти впливу на розвиток національної економіки.

Перед тим як безпосередньо перейти до детального аналізу конкретних форм реалізації економічної функції держави, доцільно окреслити її сутність та основні характеристики. Економічна функція держави виконує дві фундаментальні ролі. По-перше, вона визначає позицію держави у загальній системі економічного розвитку, окреслюючи її роль як регулятора, координатора та стимулятора економічних процесів. По-друге, вона встановлює чіткі межі та рамки державного втручання у функціонування економіки, що залежить від особливостей панівної економічної системи в країні – від повного ринкового механізму до більш централізованого планування.

Ці межі державного втручання не є статичними і суттєво варіюються залежно від конкретної моделі економіки, яка домінує в державі, соціально-економічних умов, політичних пріоритетів та історичного контексту. Отже, економічна функція держави є продуктом об'єктивних умов соціального розвитку, що визначають напрям і масштаб державної діяльності в економічній сфері.

Входячи до числа базових і незмінних функцій держави, економічна функція характеризується низкою важливих особливостей. По-перше, вона носить постійний і безперервний характер, реалізуючись протягом усього періоду існування держави, адже економічна діяльність є невід'ємною складовою життя суспільства. По-друге, ця функція має особливу соціальну

значущість, оскільки економічна стабільність і розвиток є основою добробуту населення, забезпечення соціальної справедливості та загальної стабільності у суспільстві. Тому реалізація економічної функції держави покладається на всю систему державних органів, які взаємодіють між собою для досягнення спільних економічних цілей.

Кожна функція держави, включно з економічною, втілюється у життя за допомогою певних засобів, методів та інструментів, які застосовуються в конкретних організаційно-правових формах. У юридичній науці під формами здійснення функцій держави розуміють особливі види діяльності державних органів, спрямовані на реалізацію їх владних повноважень. Ці форми визначаються, перш за все, місцем органу в державній системі та його компетенцією, тобто сферою повноважень, закріпленою за ним законом. Крім того, форми здійснення функцій можуть розглядатися як однорідні за зовнішніми ознаками способи діяльності органів держави, що мають за мету реалізацію відповідних функцій.

У сучасній юридичній доктрині традиційно виділяють три основні форми реалізації функцій держави: законодавчу, виконавчу та судову. Законодавча форма пов'язана з діяльністю представницьких органів влади, які створюють правові норми і регулюють суспільні відносини на загальнонаціональному рівні. Виконавча форма реалізується через діяльність органів державного управління, які безпосередньо впроваджують у життя прийняті закони і здійснюють контроль за їх виконанням. Судова форма проявляється у діяльності судових органів, які забезпечують відправлення правосуддя, захист прав і свобод громадян, а також контроль за дотриманням законності.

Отже, кожна з цих форм є своєрідним інструментом, що дозволяє державі ефективно виконувати свої функції, зокрема й економічну, у рамках правового поля і державного механізму. Розуміння сутності та особливостей кожної форми сприяє кращому усвідомленню механізмів державного

управління та забезпечення стабільності й розвитку суспільства[32, с.249-252].

Варто зазначити, що законодавча форма реалізації функцій держави є однією з ключових і найважливіших форм її діяльності. Вона полягає у розробці (нормопроектванні), прийнятті та в технологічному впровадженні нормативно-правових актів, які створюються представницькими органами влади, зокрема парламентом або іншими законодавчими зборами. Ці акти мають обов'язкову юридичну силу і є базисом для функціонування всієї системи державного управління та суспільних відносин загалом. Законодавство встановлює основні правила, принципи та норми, якими в обов'язковому порядку керуються всі суб'єкти, що діють у межах держави.

Обов'язковість виконання законодавчих актів поширюється на всі державні органи незалежно від їх рівня і функціональної спрямованості, а також на органи місцевого самоврядування, які здійснюють владні повноваження на територіях нижчого – локального рівня. Крім того, ці акти зобов'язують до виконання і посадових осіб, які діють від імені держави, громадські об'єднання, що фактично складають інституційну основу громадянського суспільства і беруть участь у суспільному житті, а також усіх громадян держави, незалежно від їх соціального статусу чи професійної діяльності. Це забезпечує єдність і послідовність у застосуванні норм права, створює правову визначеність і гарантує рівність усіх перед законом.

Через законодавчу діяльність формуються правові рамки, які регламентують порядок функціонування суспільства, визначають основні взаємини між різними соціальними групами, органами влади та окремими особами. Вони регулюють найрізноманітніші сфери життя – від економічної діяльності і охорони здоров'я до освіти, безпеки, екології та інших важливих напрямів. Крім того, законодавчі акти встановлюють межі державного втручання в економіку, суспільне життя та приватні справи громадян, регулюють порядок захисту прав і свобод, визначають правила поведінки,

відповідальність за їх порушення, а також процедури реалізації і контролю за дотриманням закону.

Отже, законодавча форма реалізації функцій держави створює фундамент для стабільності суспільства, забезпечує сталий правопорядок, гармонізує інтереси держави і громадян, а також виступає основою для подальшої реалізації державної політики через інші форми діяльності – виконавчу та судову владу. Без належно функціонуючого законодавчого механізму реалізація державних функцій неможлива, оскільки саме і тільки закон задає чіткі рамки та критерії, за якими здійснюється державне управління.

Виконавча діяльність держави ґрунтується на нормах, закріплених у законодавчих актах, і полягає у безпосередній, оперативній та перманентно-систематичній реалізації функцій держави органами виконавчої влади. Ця форма діяльності є ключовою ланкою у забезпеченні ефективного функціонування державного механізму, оскільки саме через виконавчу владу відбувається практична імплементація законів та політик, прийнятих законодавчими органами.

Виконавча діяльність охоплює широкий спектр завдань і функцій, пов'язаних із щоденним управлінням державними справами. Зокрема, вона спрямована на організацію та координацію економічного розвитку країни, що включає розробку і впровадження заходів з регулювання економічних процесів, стимулювання підприємництва, забезпечення стабільності фінансової системи, а також підтримку інвестиційної діяльності. Крім того, виконавча влада здійснює функції у сфері соціального забезпечення, що передбачає реалізацію програм соціальної підтримки населення, охорони здоров'я, освіти, а також заходів, спрямованих на підвищення якості життя громадян.

Важливою складовою виконавчої діяльності є забезпечення правопорядку, що включає координацію роботи правоохоронних органів, контроль за дотриманням законності, організацію роботи у сфері громадської

безпеки та надзвичайних ситуацій. Через ці функції виконавча влада підтримує стабільність і безпеку в суспільстві, що є необхідною умовою для розвитку держави.

Виконавча влада також відповідає за реалізацію державної політики у різних сферах життя, перетворюючи загальні норми законів у конкретні дії, програми, рішення та управлінські заходи. Це означає, що саме через відповідні дії органів виконавчої влади закони набувають реального змісту і впливають на повсякденне життя громадян, підприємств і установ. Без ефективної виконавчої діяльності неможливо забезпечити стабільність, розвиток та належне функціонування суспільства в цілому.

Отже, виконавча діяльність виступає ефективним посередником між законодавством і суспільством, забезпечуючи практичну реалізацію державних рішень та гарантує, що права, свободи і обов'язки, закріплені в законах, будуть дотримуватися у повсякденній практиці.

Судова діяльність є одним із найважливіших механізмів реалізації функцій держави, що здійснюється через систему судових органів різних рівнів. Вона базується на принципах правосуддя, справедливості та верховенства права і передбачає розгляд, розв'язання та вирішення юридичних спорів між фізичними і юридичними особами, державою та громадянами. Завдяки судовій діяльності забезпечується не лише захист прав і свобод окремих осіб, а й підтримується законність у суспільстві загалом.

Основною метою судової діяльності є встановлення істини в конкретних справах, захист конституційних прав, свобод і законних інтересів усіх учасників правовідносин. Судова система виконує функцію контролю за дотриманням законності з боку органів виконавчої та законодавчої влади, а також інших суб'єктів суспільних відносин. У цьому контексті суди виступають як гаранті верховенства права, забезпечуючи, щоб жоден державний орган чи посадова особа не виходили за межі своїх повноважень.

Судова влада функціонує на засадах незалежності та неупередженості. Вона відокремлена від законодавчої та виконавчої гілок влади, що відповідає

загальноновизнаному принципу поділу влади. Це створює умови для об'єктивного і неупередженого розгляду справ, що є запорукою довіри громадян до судової системи та справедливості прийнятих рішень.

Крім того, судова діяльність охоплює всі рівні судової системи – від місцевих судів першої інстанції до апеляційних та касаційних судів, а також конституційного суду, який вирішує питання конституційності нормативних актів і регулює питання дотримання основного закону держави. Така багаторівнева і ускладнена структура забезпечує комплексний підхід до захисту прав і свобод громадян, дає змогу всебічно вивчити всі обставини справи і винести обґрунтоване рішення.

Отже, судова діяльність виступає не лише механізмом вирішення конкретних правових спорів, а й фундаментальним загальним інструментом підтримки правопорядку, стабільності та законності в суспільстві, що безпосередньо впливає на ефективне функціонування державного механізму в цілому.

Хоча ця класифікація функцій держави, що базується на принципі розподілу влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками, є важливим аналітичним інструментом для вивчення і вдосконалення взаємодії між окремими державними інституціями, вона в той же час не охоплює всього різноманіття форм реалізації державної діяльності. Найбільш поширеною в сучасній теорії держави є класифікація, що ґрунтується на вивченні однорідних за своїми зовнішніми ознаками видів діяльності органів державної влади, які спрямовані на виконання функцій держави [33, с.116-123].

Відповідно до цього підходу, форми реалізації функцій держави поділяються на дві основні групи: правові та організаційні (або неправові). Правові форми передбачають застосування норм і процедур, закріплених у законодавстві, що забезпечує юридичну регламентацію діяльності державних органів. Організаційні (неправові) форми включають різноманітні управлінські, адміністративні, процесуальні, технічні (технологічні) та інші

методи, які не мають прямої юридичної природи, але є необхідними для ефективної реалізації функцій держави у практичній діяльності.

Правові форми реалізації функцій держави є важливим інструментом, який забезпечує ефективну взаємодію держави та її органів із суспільством через встановлення, впровадження та захист правових норм. У сучасній науковій літературі, яка досліджує функціональну діяльність держави, правові форми традиційно поділяють на правотворчу, правозастосовну та правоохоронну. Правотворча форма охоплює процес розробки та прийняття нормативно-правових актів, які регламентують різні сфери суспільних відносин, зокрема економічних, соціальних, адміністративних. Правозастосовна форма передбачає практичне застосування цих норм державними органами та посадовими особами у конкретних ситуаціях, зокрема у процесах видачі дозволів, ліцензій, контролю за дотриманням законодавства. Правоохоронна форма спрямована на забезпечення охорони правопорядку, захист прав і свобод громадян, а також на відповідальність за порушення законів.

Розширений підхід включає додаткові правові форми, зокрема договірну, яка передбачає укладення та виконання державою договорів з іншими суб'єктами права (як внутрішніми, так і міжнародними), та контрольно-наглядову форму, що спрямована на систематичний контроль за виконанням законів та нормативних актів. Наприклад, у сфері економіки договірна форма реалізується через державні контракти на виконання робіт або надання послуг, а контрольно-наглядова – через діяльність контролюючих органів, таких як податкова служба або антимонопольний комітет.

Організаційні форми реалізації функцій держави відображають різноманітність способів, якими органи державної влади забезпечують свою діяльність. Організаційно-регламентуюча форма включає в себе безпосередню діяльність органів і посадових осіб щодо розробки, погодження і прийняття управлінських документів, а також організацію

виборів та інших організаційно-технологічних процедур, що забезпечують функціонування держави як інституту влади. Наприклад, робота секретаріатів (комітетів) парламенту, розробка постанов уряду чи наказів міністерств є проявом цієї форми.

Організаційно-господарська форма стосується матеріально-технічного забезпечення функцій держави. Це можуть бути операції із закупівлі обладнання, організація збору та аналізу статистичних даних, постачання ресурсів для соціальних програм або інфраструктурних проєктів. Практичним прикладом є діяльність державних статистичних служб, які збирають дані для формування економічної політики, або забезпечення медичних закладів необхідними матеріалами за державним замовленням.

Організаційно-ідеологічна форма реалізації функцій держави спрямована на інформування населення, формування позитивного іміджу державних інституцій, а також на виховання громадян у дусі правової культури та соціальної відповідальності. Ця форма включає діяльність державних інформаційних агентств, освітніх установ, соціальних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо економічної політики держави, важливості сплати податків, підтримки підприємництва тощо.

У контексті реалізації економічної функції держави особливо важливо розмежувати правові форми від правових основ. Правові основи становлять собою сукупність нормативно-правових актів, що формують фундамент економічного регулювання. Вони визначають правила взаємодії учасників економічних відносин, встановлюють правові рамки для державного втручання, забезпечують охорону економічних прав і свобод. Прикладами таких основ є закони про оподаткування, регулювання підприємницької діяльності, інвестиції, захист конкуренції та інші.

Натомість правові форми – це конкретні види юридичної діяльності державних органів, які реалізують економічну політику на практиці. Це означає, що правові форми є інструментами, за допомогою яких держава

впроваджує і забезпечує дотримання правових норм, виконує функції контролю, регулювання, захисту та стимулювання економічних процесів[34].

Правові форми реалізації економічної функції держави мають визначальне значення у забезпеченні ефективного функціонування економіки та стабільності суспільних відносин. В основі цих форм лежить правотворча діяльність – системний процес, який здійснюється уповноваженими державними органами і полягає у виробленні, прийнятті, зміні або скасуванні нормативно-правових актів. Ці акти визначають основні правила і норми, які регулюють економічні відносини між різними суб'єктами господарювання, а також взаємини між державою і підприємствами, організаціями та громадянами.

Правотворча діяльність виступає не лише як механізм встановлення загальних правил економічної поведінки, а й як інструмент формування системи економічного регулювання, що враховує потреби розвитку, соціальну справедливість та інтереси різних верств населення. Відсутність дієвої нормативно-правової бази унеможлиблює ефективну реалізацію економічної функції держави, адже без чітко встановлених правил взаємодія суб'єктів ринку стає хаотичною, що призводить до дестабілізації економіки, послаблення правового захисту власності і порушення принципів чесної конкуренції.

Важливо підкреслити, що кожен учасник економічних відносин, починаючи від малого підприємця і закінчуючи великими корпораціями, зобов'язаний дотримуватися встановлених правил, що закріплені у відповідних нормативно-правових актах. Ці правила формують своєрідний «кодекс поведінки» у сфері економіки, що забезпечує прозорість, передбачуваність та стабільність діяльності економічних агентів. Тож правотворча діяльність держави є безпосереднім гарантом дотримання прав і обов'язків учасників економічних відносин, а також умовою реалізації їх законних інтересів.

Серед факторів, що впливають на процес правотворчості у сфері економіки, ключовим виступає соціально-економічний контекст. Він відображає реальний стан економіки, потреби і виклики, які постають перед суспільством, а також тенденції розвитку виробничих відносин. Соціально-економічний чинник визначає необхідність постійного удосконалення нормативної бази, щоб законодавство відповідало реальним умовам функціонування економіки і сприяло вирішенню актуальних проблем. Це робить правове регулювання живим процесом, що перебуває у тісному зв'язку з економічними реаліями.

Яскравим прикладом такого зв'язку стала трансформація економічної системи України після здобуття незалежності. У цей період державі довелося створювати нову законодавчу основу, здатну підтримати формування ринкових відносин, сприяти захисту прав приватної власності та утвердити принципи економічної свободи. Особливу роль відіграло встановлення верховенства права у сфері економіки, що закріпило право приватної власності над державною і колективною, сприяло створенню сприятливого інвестиційного клімату та розвитку підприємництва. Ці законодавчі зміни стали важливим кроком на шляху побудови сучасної, конкурентоспроможної економіки.

Правотворча діяльність не лише віддзеркалює суспільно-економічні процеси, а й активно формує умови для їхнього розвитку. Вона є ключовим механізмом реалізації економічної функції держави, що дозволяє ефективно реагувати на виклики часу, адаптувати норми законодавства до потреб ринку і забезпечувати сталий економічний розвиток країни.

Серед правових форм реалізації економічної функції держави особливе значення мають правотворчі механізми, зокрема законотворча діяльність. Йдеться про розроблення та прийняття нормативно-правових актів, які мають найвищу юридичну силу та встановлюють загальні правила ведення економічної діяльності, визначають статус суб'єктів господарювання, порядок здійснення інвестиційної діяльності, зовнішньоекономічних

операцій, ціноутворення тощо. Законодавчі акти, які формують базис правового регулювання економіки в Україні, включають Цивільний кодекс України, Закон України «Про ціни і ціноутворення», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та інші.

Ці закони створюють необхідне правове підґрунтя для реалізації економічної політики держави, визначають правовий порядок взаємодії між суб'єктами господарювання, регулюють відносини власності, ринку, конкуренції, інвестицій, оподаткування тощо. Однак прийняття нормативного акту саме по собі ще не гарантує його ефективного застосування в реальному економічному житті. Часто трапляється, що формально чинні правові норми не втілюються у поведінці учасників економічних правовідносин, що свідчить про наявність розриву між правом «на папері» і правом у дії. Цей розрив зумовлений як об'єктивними факторами – швидкими темпами трансформації економіки, зростанням складності ринкових відносин, – так і суб'єктивними – недосконалістю правозастосування, низькою правовою культурою тощо.

У цьому контексті суттєвого значення набуває якість законотворчої роботи, тобто відповідність правових норм фактичним економічним реаліям, передбачення ними можливих сценаріїв розвитку економічних процесів та забезпечення ефективних механізмів імплементації. Законодавство, що не відповідає динаміці сучасного соціально-економічного життя, часто стає таким, що «наздоганяє» події, реагуючи на вже сформовані тенденції постфактум. Такий ретроспективний характер правового регулювання обмежує його ефективність, особливо в умовах високої мінливості економічного середовища.

На відміну від законів, механізм підзаконного регулювання – шляхом постанов уряду, наказів міністерств та інших виконавчих органів – характеризується більшою гнучкістю і адаптивністю. Підзаконні акти здатні оперативно реагувати на нові виклики, що виникають у процесі

господарської діяльності, деталізувати законодавчі приписи, усувати правові прогалини та забезпечувати практичну реалізацію державної економічної політики.

Зарубіжний досвід переконливо свідчить про важливість гармонійного поєднання стабільності законодавчої бази з гнучкістю механізмів оперативного регулювання економічних процесів. Така модель дає змогу державам ефективно реагувати на динаміку соціально-економічного середовища, забезпечуючи одночасно правову визначеність і адаптивність у регулюванні господарської діяльності.

Яскравим прикладом в цьому контексті відіграє Федеративна Республіка Німеччина, де закон «Про регулювання конкуренції» (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen, GWB) створює правовий фундамент антимонопольної політики. Своєю чергою, Федеральне антимонопольне відомство (Bundeskartellamt) наділене повноваженнями видавати численні підзаконні акти – інструкції, методичні рекомендації, роз'яснення, що дозволяє гнучко реагувати на конкретні ринкові ситуації. Такий підхід не лише забезпечує ефективний нагляд за дотриманням конкурентного законодавства, а й перетворює правове регулювання на інструмент активного впливу держави на економічні процеси[35].

У Франції подібну функцію виконує Вищий орган з питань конкуренції (Autorité de la concurrence), який на основі рамкового законодавства, закріпленого у Торговельному кодексі Франції (Code de commerce), здійснює контроль за економічною концентрацією, картелями та зловживаннями домінуючим становищем. Законодавча система у Франції поєднує кодифіковану нормативну базу з численними декретами, постановами та інструкціями виконавчих органів, що дозволяє адаптувати економічну політику відповідно до змін ринку, не вдаючись до тривалих парламентських процедур[36].

У Сполучених Штатах Америки, де ринкова економіка поєднується з активною регуляторною діяльністю, подібну роль відіграє Федеральна

торгова комісія (Federal Trade Commission, FTC) [37]. Базові законодавчі акти, як-от Закон Шермана (Sherman Act, 1890) [38] та Закон Клейтона (Clayton Act, 1914) [39], створюють каркас антимонопольного регулювання, однак саме FTC за допомогою регламентів, адміністративних рішень і роз'яснень формує актуальну практику правозастосування. Це дає змогу уряду США не лише підтримувати конкуренцію, а й стимулювати інноваційний розвиток, попереджати зловживання та оперативно реагувати на виклики цифрової економіки.

У Канаді діє Бюро конкуренції (Competition Bureau), яке в межах закону «Про конкуренцію» (Competition Act) здійснює регулювання господарської діяльності, зокрема в частині недобросовісної конкуренції, контролю злиттів і поглинань. Законодавча база, доповнена спеціальними регламентами та керівними принципами, дозволяє зберігати стабільність правової системи при одночасному забезпеченні її гнучкості й ефективності. Наприклад, Бюро регулярно публікує керівництва для бізнесу щодо відповідності конкурентному праву, що сприяє превентивному дотриманню норм[40].

Ефективність реалізації економічної функції держави значною мірою залежить не лише від прийняття законів як таких, але й від здатності системи правового регулювання в цілому – включно з підзаконною нормотворчістю – забезпечити дієве, своєчасне та адекватне реагування на зміни в економічному середовищі.

Підзаконна нормотворчість становить специфічну форму правотворчої діяльності, результатом якої є ухвалення нормативно-правових актів, що не мають статусу закону, але відіграють важливу роль у регулюванні окремих сфер економічних відносин. Ці акти деталізують та конкретизують положення законів, забезпечуючи їх практичну реалізацію у швидко змінних умовах господарського життя. Як уже зазначалося раніше, однією з головних переваг такого підходу є можливість оперативного реагування на динамічні процеси в економіці без необхідності тривалих парламентських процедур.

Проте зворотним боком цього явища стала гіпертрофована активність органів виконавчої влади в нормотворчості, що призвела до істотного розростання масиву підзаконних актів, – а також до їх колізійності.

Ця тенденція також породила проблему надмірної зарегульованості економічних процесів, при якій значна частина регулятивного впливу здійснюється саме через підзаконні механізми, нерідко без належного парламентського контролю чи суспільного обговорення. Подібна ситуація є прямим наслідком ще не подоланої традиції командно-адміністративної моделі управління, що залишилася Україні у спадок від радянської системи. Замість формування сприятливого правового середовища для економічної свободи, надмірна деталізація та фрагментарне втручання у регуляторні процеси за допомогою підзаконних актів нерідко створюють правову невизначеність, адміністративний тиск і навіть простір для зловживань.

Показовим прикладом альтернативного підходу є досвід Федеративної Республіки Німеччина, де, попри наявність розвиненої системи підзаконної нормотворчості, суворо дотримується принцип верховенства закону. Там усі ключові засади економічного регулювання закріплюються саме в актах парламентського рівня, а підзаконні нормативи відіграють допоміжну роль і проходять процедури оцінки впливу та публічного обговорення. Завдяки такому підходу забезпечується баланс між гнучкістю управління та правовою визначеністю, чого Україна, на жаль, ще не досягла.

Правозастосовна форма реалізації економічної функції держави проявляється у практичній діяльності уповноважених органів державної влади, спрямованій на впровадження норм права в економічну сферу. Йдеться про реалізацію економічної політики через прийняття конкретних рішень у межах чинного законодавства, зокрема шляхом юридичного врегулювання економічних ситуацій, що виникають у процесі господарської діяльності, фінансових відносин, інвестиційної взаємодії тощо. Така діяльність охоплює підготовку, прийняття, зміну або скасування індивідуальних актів правозастосування, які є інструментами впливу держави

на економічні процеси та відносини. Через ці акти забезпечується практичне втілення положень законів і підзаконних нормативно-правових актів у конкретних правовідносинах, що стосуються державного регулювання підприємницької діяльності, управління державною власністю, податкових та митних механізмів, нагляду за фінансовими інституціями тощо.

У сучасному світі приклад ефективною реалізації правозастосовної функції у сфері економіки демонструє, зокрема, Федеральна резервна система США (Federal Reserve System). Здійснюючи свою діяльність на підставі законодавства, вона вдається до прийняття індивідуальних актів правозастосування – таких як інструкції, розпорядження, рішення щодо регулювання кредитно-грошової політики, встановлення процентних ставок або нормативів резервування для банків. Завдяки такій діяльності ФРС безпосередньо впливає на економічну ситуацію, підтримує стабільність фінансової системи, реагує на кризові явища й стимулює економічне зростання. Така модель демонструє, як правозастосування стає дієвим інструментом реалізації економічної функції держави на практиці, забезпечуючи зв'язок між законодавчими приписами та конкретними управлінськими рішеннями[41].

Суттєву роль у реалізації економічної функції держави відіграють органи виконавчої влади, на які покладено основний обсяг правозастосовних повноважень у цій сфері. Вони діють від імені держави, здійснюючи виконавчо-розпорядчу діяльність на основі закону, і виступають інструментами практичного втілення державної економічної політики. Правозастосування, як форма реалізації владних повноважень, втілюється у діях таких органів, як Кабінет Міністрів України, Президент України (у межах відповідних повноважень), Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Антимонопольний комітет України, Державна податкова служба України та інших інституцій. Їхнє завдання полягає не лише у виконанні законів, а й у забезпеченні ефективного державного управління економічними процесами, прийнятті рішень у сфері

фінансової, податкової, інвестиційної, цінової політики та контролю за їх реалізацією.

Правозастосування в економічній сфері має комплексний характер і охоплює взаємопов'язані управлінські дії, спрямовані на аналіз поточного стану економіки, визначення стратегічних і тактичних цілей, прогнозування ймовірних викликів, організацію взаємодії між суб'єктами економічних відносин, ухвалення рішень, їх впровадження та подальший контроль за результатами. Такий підхід забезпечує не лише функціонування економіки в межах правового поля, а й адаптивність державної політики до змін у внутрішньому та зовнішньому економічному середовищі.

Для ілюстрації ефективності правозастосовчої діяльності у сфері економіки варто звернутися до міжнародного досвіду. Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина Міністерство економіки і захисту клімату (Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz) виконує надзвичайно широку палітру виконавчих функцій, зокрема щодо підтримки малого та середнього бізнесу, інновацій, цифровізації економіки та забезпечення енергетичної безпеки. На основі правозастосовчих рішень цього органу реалізуються численні програми субсидій, регулятивні ініціативи щодо конкуренції, а також політика індустріального розвитку. Ці функції здійснюються в тісній координації з федеральними землями, органами Європейського Союзу та приватним сектором, що свідчить про високу ступінь інституційної інтеграції правозастосовчого механізму в європейську модель економічного управління[42].

Правозастосування як форма реалізації економічної функції держави не обмежується суто юридичним виміром, а є багаторівневим процесом, який охоплює аналітичну, стратегічну, організаційну та контрольну діяльність виконавчих органів. Його ефективність значною мірою визначає здатність держави формувати стабільне економічне середовище, сприяти інноваційному розвитку та відповідати на виклики глобальної економіки.

У науковій літературі підкреслюється, що реалізація економічної функції держави охоплює як активну участь у врегулюванні економічних процесів, так і діяльність, спрямовану на запобігання порушенням у цій сфері. Іншими словами, держава виконує економічну функцію не лише шляхом створення умов для ефективного функціонування економіки, а й шляхом забезпечення дотримання встановлених правових норм.

У тих випадках, коли виникає потреба в реагуванні на правопорушення або відхилення від встановлених правил, реалізація економічної функції набуває правоохоронного характеру. Така форма діяльності держави спрямована на відновлення правопорядку, забезпечення юридичної відповідальності за порушення економічного законодавства, а також на зміцнення довіри до економічної системи загалом.

Правоохоронна діяльність держави в цій сфері реалізується в межах, визначених попередніми правотворчими рішеннями – законами, нормативними актами та іншими регуляторними документами, що встановлюють рамки допустимої поведінки у сфері економіки.

На відміну від цього, правозастосовна форма реалізації економічної функції держави пов'язана з реалізацією конкретних норм права у випадках, коли мова йде про конструктивні економічні процеси, наприклад, розподіл державного бюджету, регулювання інвестиційної діяльності, укладення господарських договорів за участю державних підприємств тощо. У таких ситуаціях держава виступає не як захисник від порушень, а як активний учасник економічної взаємодії, забезпечуючи стабільність і ефективність системи.

Отже, реалізація економічної функції держави може набувати різних форм залежно від змісту та обставин – від конструктивного правозастосування до реагування на порушення через механізми правоохоронної діяльності. Обидві форми є взаємозалежними складовими єдиного процесу державного впливу на економіку, що спрямований на її сталий розвиток, правову захищеність і суспільну справедливість.

Правоохоронна діяльність як форма реалізації опосередкованого здійснення державної влади виступає особливим різновидом публічної активності, що виявляється у застосуванні владно-організаційних заходів з боку уповноважених органів держави. Її основною метою є захист норм права від порушень, гарантування прав і свобод особи та об'єднань громадян, забезпечення виконання юридичних обов'язків, що покладаються на учасників правовідносин, а також утвердження законності та підтримання правопорядку в суспільстві. У цьому контексті правоохоронна діяльність набуває особливого значення як один із дієвих інструментів реалізації економічної функції держави.

Суть правоохоронної форми в межах економічної політики держави полягає у вжитті комплексних заходів владного характеру, спрямованих на виявлення, попередження та припинення економічних правопорушень. Вона охоплює не лише контроль за правомірністю дій суб'єктів господарювання, але й передбачає притягнення до юридичної відповідальності осіб, які порушили встановлені правові норми у сфері економіки. Така форма реалізації державної функції є невід'ємною частиною гарантування прозорості, стабільності та справедливості в економічних правовідносинах.

У структурі правоохоронного впливу можна виокремити два взаємопов'язані напрями. Перший полягає у безпосередній протидії фактам протиправної економічної поведінки. Йдеться про оперативне виявлення, припинення та розкриття економічних злочинів і правопорушень, а також забезпечення невідворотності покарання для винних осіб. Здійснення правосуддя в економічній сфері має ґрунтуватися на принципах об'єктивності, своєчасності та невідкладного реагування на загрози правопорядку.

Другий напрям правоохоронної діяльності має превентивний характер і спрямований на упередження економічних правопорушень. Його реалізація потребує системного підходу до усунення причин і умов, що породжують тіньові явища в економіці. Зокрема, важливим є стимулювання розвитку

легального бізнесу, що передбачає розширення комплексу заохочувальних та пільгових заходів для сумлінних учасників економічних відносин. Одночасно необхідно посилити санкційний вплив на порушників – шляхом удосконалення кримінального та адміністративного законодавства, яке стосується економічних злочинів.

Слід визнати, що попередня політика надмірної лібералізації у сфері відповідальності за економічні правопорушення, зокрема часткова або повна декриміналізація окремих складів злочинів, не досягла очікуваного позитивного ефекту. Навпаки, це призвело до зростання кількості шахрайських схем, що діють під прикриттям інвестиційної, кредитної, страхової та іншої фінансової діяльності. Ситуація ускладнюється високим рівнем організованої економічної злочинності, яка завдає значної шкоди національній економіці та створює суттєві ризики для економічної безпеки держави.

Отже, боротьба з економічними правопорушеннями повинна стати одним із ключових напрямів державної економічної політики. Без ефективної правоохоронної протидії тіньовим процесам неможливо забезпечити оздоровлення економічного середовища та знизити рівень правової анархії у сфері господарської діяльності. У цьому контексті правоохоронна форма реалізації економічної функції держави набуває стратегічного значення як важливий елемент захисту публічного інтересу, утвердження верховенства права та зміцнення державної спроможності[43, с.121-133].

До форм реалізації економічної функції держави належить також контрольно-наглядова діяльність, яка становить одну з важливих складових владного впливу держави на економічні процеси. Ця форма реалізації виражається в здійсненні державою перевірки дотримання загальнообов'язкових економічних норм, стандартів і правил, а також у реагуванні на виявлені порушення з метою їх усунення або мінімізації їхніх наслідків. Контрольно-наглядова функція охоплює широкий спектр питань –

від фіскальної дисципліни до якості продукції та екологічних стандартів, що свідчить про її системний характер у межах економічної політики держави.

Варто зауважити, що в науковій літературі немає єдності щодо розгляду цієї форми як самостійної. Частина дослідників розглядає її як складову правозастосовної діяльності держави, підкреслюючи спільні риси в методах впливу та реалізації норм. Однак, на нашу думку, сучасні умови розвитку України, які супроводжуються структурними трансформаціями та численними викликами, що виникають у економічному середовищі, свідчать на користь виокремлення контрольно-наглядової форми як самостійної. Її специфіка полягає в тому, що вона охоплює не лише юридичне реагування, а й комплексне організаційне забезпечення, що включає діяльність цілої низки інституцій.

У вітчизняній практиці контроль та нагляд у сфері економіки здійснюються широким колом державних органів: від спеціалізованих інспекцій і національних агентств до галузевих міністерств, комітетів та служб, наділених відповідними повноваженнями. Вони функціонують як у горизонтальному вимірі – за напрямками економічної політики, так і у вертикальному – на всіх рівнях публічного управління. Контрольні заходи охоплюють ключові галузі економіки: промисловість, фінансову сферу, сільське господарство, енергетику, транспорт тощо. У кожному з цих секторів застосовуються специфічні механізми перевірки, аналізу й корекції, що підтверджує складність і багатовимірність контрольно-наглядової функції.

Сучасне українське суспільство поступово змінює ставлення до цієї форми державної діяльності. Якщо раніше контроль і нагляд здебільшого асоціювалися з надмірним тиском, втручанням у господарську свободу чи навіть зловживанням владою, то сьогодні дедалі більше усвідомлюється їх позитивний потенціал. Ефективний контроль може стати запорукою якості, чесної конкуренції, фінансової прозорості та відповідального використання державних ресурсів. Саме тому контрольно-наглядова діяльність, за

наявності належної правової регламентації та інституційної доброчесності, може й повинна бути самостійною формою реалізації економічної функції держави, особливо в умовах трансформаційної економіки.

У сучасній науковій літературі все більше уваги приділяється зростаючому значенню договірної форми як інструменту реалізації функцій держави, зокрема її економічної функції. Сутність цієї форми полягає в тому, що держава впливає на економічні процеси через правове регулювання взаємодії між суб'єктами господарювання, які, діючи на добровільних засадах, самостійно визначають обсяг і порядок реалізації своїх прав та обов'язків у межах договірних відносин. Такий підхід базується на принципах автономії волі, рівності сторін і передбачуваності зобов'язань, що є характерними ознаками правового регулювання ринкової економіки.

Ще донедавна договірна форма не розглядалася як повноцінний механізм реалізації економічної функції держави. Однак із трансформацією економіки України в напрямі ринкових засад, а також у зв'язку з процесами децентралізації публічного управління, роль договірного елемента суттєво посилилася. Це виявляється, зокрема, у зростанні значення публічно-приватного партнерства, концесій, інвестиційних угод, державно-приватних контрактів та інших форм співпраці між державою та бізнесом, що базуються на договірних засадах.

Особливої ваги договірна форма набуває в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності держави. Саме через укладення міжнародних торговельних договорів, угод про асоціацію, двосторонніх і багатосторонніх економічних домовленостей держава інтегрується у глобальну економіку, систему світового господарства, встановлює режим сприяння для експорту й імпорту, іноземного інвестування, технологічного обміну. У цьому контексті договір виступає не лише інструментом внутрішньої економічної політики, а й засобом реалізації стратегічних зовнішньоекономічних цілей.

Водночас договірна форма відіграє важливу роль і у внутрішньоекономічному регулюванні. У ринковому середовищі більшість національних господарських зв'язків реалізується саме через договори, які дозволяють гнучко враховувати потреби учасників економічної діяльності, оперативно адаптуватися до змін економічної кон'юнктури, мінімізувати ризики та забезпечувати баланс інтересів. За таких умов держава виступає не лише регулятором, а й гарантом стабільності та юридичної визначеності договірних зобов'язань.

Отже, трансформація економічної функції держави зумовила суттєві зміни в способах її реалізації, зокрема в актуалізації договірних механізмів. Це свідчить про еволюцію підходів до державного управління економікою, де пріоритет надається партнерству, співпраці та взаємній відповідальності суб'єктів економічних відносин у межах правового простору[44, с.14-21].

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити наступні висновки:

- треба усвідомлювати і розуміти, що функціональний підхід, застосований до системного аналізу діяльності держави є стратегічним і визначальним – бо, по-перше, дозволяє не тільки глибше проникнути в політико-правову природу держави, а також, по-друге, визначити масштаб і змістовне наповнення її впливу на суспільство – ба більше, без вивчення функцій держави неможливо повною мірою зрозуміти, як вона взаємодіє з іншими елементами політичної системи, зокрема з органами влади, політичними партіями та іншими суб'єктами політичного процесу;

- сучасний стан вивчення функцій держави характеризується рядом невизначеностей і труднощів – від відсутності єдиного визначення самого поняття «функція держави» до проблеми створення універсальної класифікації та різних підходів до тлумачення їх змісту та ролі на сучасному етапі розвитку державності;

- в умовах сьогодення, коли спостерігаються постійні зміни в політичному та соціальному середовищі, вивчення функцій держави продовжує бути актуальним та викликає різні дискусії серед вчених і практиків;

- оскільки кожен період історії вимагає нових підходів до державного управління, сучасні трактування функцій держави включають в себе не лише традиційні напрямки діяльності, такі як забезпечення безпеки, правопорядку і соціального забезпечення, а й нові виклики, що виникають у зв'язку з глобалізацією, розвитком міжнародних відносин та інтеграцією у світову економіку, – саме тому питання інтеграції різних функцій у систему державного управління залишається одним із центральних у сучасній політико-правовій теорії;

- системний аналіз доктринально-теоретичного дискурсу функцій держави в історичній ретроспективі та політико-правової реальності свідчить про активні процеси формування, визначення і розширення їх біхевіористичних, функціональних, комунікативних, адаптативних, реагуючих, екстракційних, дистрибутивних та інших характерологічних рис, що володіють тенденціями до поглиблення, розширення і модифікації;

- функції держави можна розглядати як ключові елементи, що забезпечують стабільність, розвиток та адаптацію соціальних систем у мінливому світі, ба більше, треба усвідомлювати, що ці функції є взаємопов'язаними (інтегрованими) та доповнюють одна одну, що дозволяє державі ефективно реагувати на зміни та виклики;

- функції держави відображають її активну роль як важливого елемента надбудови щодо економічного та соціального базису суспільства. Через їх реалізацію виконуються основні завдання держави, що визначають її місце та значення у системі суспільних відносин. Діяльність держави проявляється як у внутрішньополітичній сфері через забезпечення правопорядку, регулювання економіки та соціальний захист населення, так і у зовнішньополітичній, що включає здійснення зовнішньої політики,

дипломатичну діяльність, участь у міжнародних організаціях і забезпечення національної безпеки.

- у функціях держав різних історичних типів відображаються їхні характерні риси та закономірності розвитку. Водночас зміни в соціально-економічній, політичній і духовній сферах суспільства безпосередньо впливають на зміст і спрямованість державних функцій;

- оскільки держава виконує багато функцій, зміст яких є досить різноманітним за класифікаційними ознаками, необхідний їх науковий аналіз – при цьому найбільш загальними критеріями розмежування однієї функції від іншої є: по-перше, специфіка об'єкта державного впливу та характер суспільних відносин, на які спрямована діяльність держави у процесі реалізації її повноважень (конкретно-об'єктний критерій – авт.); по-друге, зумовлена цими відносинами специфіка змісту кожної функції, тобто певні однорідні або близькі за характером види державної діяльності (специфічно-внутрішній критерій – авт.); по-третє, механізми реалізації функцій, які можуть суттєво відрізнятися залежно від рівня розвитку держави, правової системи, політичного режиму та інших факторів (технологічний критерій – авт.);

- сучасні концепції розглядають функції держави не лише в юридичному та політичному аспектах, а й через призму соціології, економіки та міжнародних відносин, – це дозволяє комплексно оцінювати роль держави в сучасному глобалізованому світі та визначати перспективи її розвитку. Не дивлячись на те, що не всі автори поділяли таке уявлення про функції держави, однак, попри розбіжності в підходах, у модернізованому вигляді ця концепція значною мірою збереглася й донині – це підтверджується тим, що поняття «функція держави» досі охоплює не лише предмет і зміст її діяльності, а й засоби та методи її реалізації;

- функції держави вирізняються серед інших державних та недержавних явищ тим, що вони: а) мають комплексний, синтезуючий характер; б) за своїм характером, змістом і призначенням функції держави

ніколи не є соціально нейтральними або відірваними від суспільства; в) завжди мають цілеспрямований характер; г) проявляються не лише в різних типах держав (демократичних, авторитарних, соціалістичних тощо), а й у державах одного типу, які можуть суттєво відрізнятися одна від одної за рівнем економічного розвитку, політичною системою та ступенем державного втручання у суспільні процеси; д) є динамічним і багатовимірним явищем, що відображає не лише внутрішні закономірності розвитку держави, а й глобальні політичні й соціально-економічні тенденції; е) демонструють безпосередній зв'язок не лише з її соціально-класовою сутністю та змістом, а й із основними цілями та завданнями, які стоять перед нею на тому чи іншому етапі розвитку; є) не є тотожними з функціями окремих органів держави; отже, ж) функції окремих державних органів, хоча й мають значну важливість для життя суспільства і держави, за своїм масштабом і сферою дії є значно вужчими порівняно з функціями держави в цілому; з) мають комплексний і збірний характер; и) їх не слід ототожнювати з формами та способами їх практичної реалізації; і) конкретна функція держави є єдністю змісту, форм і методів здійснення державної влади; ї) завдання і функції держави є взаємопов'язаними, але не тотожними поняттями – вони відображають різні аспекти діяльності держави та визначають її соціальне призначення; й) їх класифікація здійснюється на основі різних критеріїв, що дає змогу більш детально дослідити їх зміст та роль у суспільному розвитку;

- у контексті історичної ретроспективи, тобто у розумінні процесу історичного розвитку функції держави, можна зазначити, що вони перманентно змінюються у своїй динамічно-процесуальній характеристиці: одні з них зникають, другі – поглиблюються та трансформуються, набуваючи нового змісту, а треті фактично виникають внаслідок нових соціально-економічних та політичних умов;

- видова характеристика функцій держави детермінується актуальними напрямами її діяльності, що й забезпечують її існування, функціонування, подальший розвиток;

- питання осмислення економічної функції держави, її значення в системі основних функцій державного управління, принципів реалізації та механізмів впливу на економічні процеси має темпорально давню й багатогранну історію – воно не є абсолютно новим, однак з плином часу набуває нових контекстів і змістовних акцентів, – ба більше, протягом тривалого періоду цій проблематиці приділяли увагу представники різних галузей знань – філософи, економісти, правознавці, які намагалися визначити межі, форми та ефективність участі держави в економічному житті суспільства;

- актуалізації економічної функції держави обґрунтовується характерною особливістю сучасної держави, що проявляється в її здвоєній природі: з одного боку, вона виступає як політичний інститут, що реалізує владні повноваження, а з іншого – здійснює активну економічну діяльність через розгалужену систему ієрархічно організованих органів державної влади та управління – отже, цей дуалізм зумовлює потребу у міждисциплінарному підході до її дослідження, бо саме у цьому контексті помітного розвитку набуває новітній науковий напрям на перетині права й економіки – конституційна економіка, витоки якої сягають другої половини ХХ століття, коли західні науковці почали активно поєднувати інструменти економічного аналізу з теорією права;

- історично значущим у процесі формування уявлень про економічну функцію держави був радянський період, під час якого особлива увага приділялася так званій господарсько-організаторській функції, коли науковці зосереджувалися на вивченні конституційних і правових основ державного регулювання економіки, а також методологічних засад правового впливу на економічні відносини як у межах СРСР, так і в зарубіжних країнах;

- варто відзначити фактичний дефіцит системних і комплексних досліджень у сучасній юридичній науці, які б були присвячені ґрунтовному аналізу основних напрямів та форм економічної діяльності держави, – відсутність такої систематизації ускладнює формування цілісного бачення економічної функції держави в умовах сучасних глобальних викликів, трансформаційних змін та потреб у стабільному економіко-правовому розвитку;

- більшість авторів, у полі зору яких перебувала так звана господарсько-організаторська функція держави, зазвичай розуміли під нею діяльність державних органів у різних сферах народного господарства – промисловості, капітального будівництва, сільського господарства, транспорту, зв'язку тощо – ця діяльність охоплювала управління, організацію, керівництво господарськими процесами, здійснення контролю, а також інші форми впливу на економічну сферу. При цьому окремі дослідники включали до змісту господарсько-організаторської функції також дії держави у сфері соціального забезпечення, соціального страхування та загалом соціального обслуговування населення – такий підхід викликав суперечки і зазнавав критики з боку сучасників, які вважали розширене тлумачення меж цієї функції необґрунтованим;

- як свідчить аналіз наукової літератури, питання економічної функції держави, співвідношення держави та економіки, ролі держави і права у регулюванні нових економічних відносин, пов'язаних з трансформацією командно-адміністративної моделі у ринкову, а надалі – з викликами глобалізації, цифровізації та сталого розвитку, залишаються недостатньо вивченими в межах загальнотеоретичної юридичної науки – попри те, що окремі аспекти цієї проблематики знайшли висвітлення в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, вони потребують подальшої систематизації, теоретичного узагальнення та критичного переосмислення;

- особливо відчутною є нестача комплексних юридичних досліджень, у яких би економічна функція держави розглядалася не лише з позицій

економічної теорії, фінансового або цивільного права, а саме крізь призму загальнотеоретичного (державно-правового) підходу, що дозволяє аналізувати її зміст у взаємозв'язку з правовою природою держави, її соціальною сутністю, функціональними цілями й легітимністю втручання у сферу економіки;

- у межах новітніх досліджень усе більше уваги приділяється тому, що економічна функція держави не є сталою або універсальною, її зміст, обсяг і форми реалізації постійно трансформуються відповідно до глобальних викликів (економічні кризи, пандемії, збройні конфлікти, кліматичні загрози) – зокрема, сучасні концепції good governance, теорія стійкої економіки (sustainable economy), цифрове управління (digital governance) акцентують увагу на ролі держави як платформи, регулятора системного балансу та гаранта довгострокових суспільних інтересів, а не лише як інструмента економічного адміністрування;

- економічна функція держави в сучасному правовому вимірі – це не лише діяльність щодо організації господарської системи, а й реалізація державної відповідальності за економічну справедливість, екологічну стійкість і соціальну інтеграцію в умовах постіндустріального розвитку – саме такий підхід вимагає подальшого осмислення в межах загальнотеоретичної юриспруденції з урахуванням як вітчизняного досвіду, так і глобального контексту;

- аналіз наявних наукових підходів до розуміння економічної функції сучасної держави, її природи та змістового наповнення дозволяє зробити висновок про її стратегічний, стабільний і постійний характер. При цьому, економічна діяльність держави не є ситуативною або факультативною – вона закріплена в законодавстві й реалізується на постійній основі через численні нормативно-правові акти, ухвалені як органами законодавчої, так і виконавчої влади, – ба більше, ці акти охоплюють різні напрями економічного життя – від промисловості та аграрного сектору до фінансової політики та регулювання підприємницької діяльності;

- важливим доказом стабільності економічної функції держави є наявність спеціалізованих державних органів, інституцій, міністерств і відомств, які здійснюють управління окремими секторами національного господарства – при цьому, економічна діяльність держави охоплює всю територію країни, залучаючи до її реалізації всі рівні державного механізму – від парламенту, що приймає економічні закони, до виконавчих органів, які реалізують фінансову, контрольну, наглядову політику в межах своїх повноважень;

- економічна функція держави є одним із найзагальніших і водночас найбільш сталих напрямів її діяльності – її зміст не є сталим у часі, він змінюється відповідно до трансформацій у національній економіці, особливостей її структури, етапів розвитку та викликів, які постають перед суспільством;

- зміст економічної функції значною мірою зумовлений конкретним станом і потребами національної економіки – згідно з сучасними науковими уявленнями, державне управління економікою охоплює регулювання промисловості, сільського господарства, транспорту, будівництва, фінансової сфери, а також суміжних із ними напрямів, таких як екологія, енергетика тощо. Основною метою такого управління є забезпечення сталого зростання матеріального виробництва, збільшення обсягів продукції та послуг, що, у кінцевому підсумку, слугує задоволенню потреб населення;

- завдання державного управління економікою реалізуються через поєднання економічних і адміністративних (владних) методів: а) до економічних методів можна віднести, зокрема, встановлення пільг для певних галузей, податкові стимули, субсидії тощо, які стимулюють перерозподіл ресурсів на користь пріоритетних сфер; б) адміністративні ж методи включають видачу або анулювання ліцензій, встановлення вимог до стандартів продукції, сертифікацію та інші форми державного нагляду – застосування владних методів відрізняється залежно від статусу об'єкта управління – підпорядкованого чи незалежного підприємства;

- у сучасних державах економічна політика та управління нею структуровано як за предметною, так і за функціональною ознакою – отже, до ключових галузей економіки належать промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво, фінансове й митне регулювання, зовнішня торгівля, зв'язок та підприємництво – кожна з цих галузей, своєю чергою, поділяється на окремі підгалузі;

- економічна функція держави є не лише засобом підтримання економічної стабільності, а й потужним інструментом цілеспрямованого розвитку та вдосконалення національного господарства, його оптимальної адаптації до нових умов і викликів сучасного світу;

- державне управління економікою є багаторівневим, системним і динамічним процесом, що охоплює широкий спектр інституційних, організаційних та практичних заходів, які мають забезпечити не лише стабільність, але й розвиток економіки на основі сучасних викликів, інтеграційних процесів та внутрішніх потреб країни;

- змістом економічної функції держави є системний комплекс заходів і напрямів діяльності у сфері економіки. При цьому треба розуміти, що неконтрольованість ринкових процесів часто призводить до негативних наслідків як для суспільства, так і для навколишнього середовища, тому саме ринкова економіка гостро потребує ефективного державного регулювання – при цьому головною метою такого регулювання є пошук оптимального балансу і найбільш ефективних форм впливу держави, які не руйнують ринкову природу економіки, а навпаки – забезпечують максимальну соціальну ефективність і стабільність функціонування ринку в інтересах усіх верств населення;

- сучасна економіка держави – це складне, динамічне і багатовимірне явище, і відповідно, державна економічна політика повинна охоплювати широкий спектр завдань – саме тому, вона має бути спрямована на всебічну підтримку і розвиток усіх секторів господарства – промисловості, аграрного сектору, транспорту, зв'язку тощо. При цьому основне завдання полягає у

створенні сприятливого правового, політичного, інституційного середовища для ефективного відтворення матеріальних благ, оптимізації структури виробництва, забезпечення високої якості продукції, зростання продуктивності праці та ефективності суспільного виробництва;

- важливо розмежовувати економічні функції держави від інших функціональних складників її діяльності, а також від понять, які мають з нею певну змістову спільність, але не є тотожними – йдеться про економічні цілі, завдання, принципи, роль держави в економіці та про її економічну діяльність загалом. Ба більше, хоча економічна функція та економічна діяльність держави й мають багато спільного, однак вони не є синонімами, бо функція має більш загальний, стабільний і структурний характер, тоді як діяльність – це її конкретне, практичне втілення;

- економічна система, будучи фундаментальною частиною суспільного організму, виконує численні життєво важливі функції, без яких неможливе саме існування суспільства, – тому держава, яка має відображати інтереси всіх соціальних груп і загального блага, не повинна усуватися від відповідальності за стан справ в економіці. В умовах ринку економіка не функціонує ізольовано: а) вона потребує державного втручання, підтримки, регуляції й захисту; б) активна роль держави у створенні сприятливого економічного середовища не тільки виправдана, а й необхідна; в) ба більше, стабільність та ефективність функціонування економіки є однією з передумов політичної стабільності: будь-які серйозні збої в економічній сфері здатні призвести до кризи уряду або навіть до його зміни;

- державна політика у сфері економіки часто виступає визначальним чинником сталого економічного розвитку. При цьому державне управління економікою включає широке коло заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування ринку, підтримку конкуренції, розвиток підприємництва, регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ця функція держави визнається і в міжнародному контексті, про що свідчать численні міжнародно-правові норми, які містяться в документах ООН, двох- та

багатосторонніх договорах, а також у національному законодавстві багатьох країн, що їх імплементували;

- у світлі комплексного аналізу економічної функції держави, який враховує її сутність, зміст, структуру, форми реалізації та інші ключові характеристики, можна дійти висновку, що економічна функція сучасної держави є основоположним, цілісним і стабільним напрямом її діяльності у сфері господарювання та суміжних з нею галузях, – вона зумовлюється об'єктивною необхідністю розвитку ринкових відносин у суспільстві й забезпеченням належних умов для їх ефективного функціонування;

- економічна функція держави виступає однією з ключових складових її загальної ролі у забезпеченні сталого розвитку суспільства, регулюванні економічних процесів та підтримці соціальної стабільності – в умовах сучасного суспільства, що характеризується складною системою взаємозв'язків між державою, ринком і громадянським суспільством, механізми реалізації економічної функції набувають особливого значення як інструменти впливу на розвиток національної економіки;

- економічна функція держави виконує дві фундаментальні ролі: по-перше, вона визначає позицію держави у загальній системі економічного розвитку, окреслюючи її роль як регулятора, координатора та стимулятора економічних процесів; по-друге, вона встановлює чіткі межі та рамки державного втручання у функціонування економіки, що залежить від особливостей панівної економічної системи в країні – від повного ринкового механізму до більш централізованого планування;

- входячи до числа базових і незмінних функцій держави, економічна функція характеризується низкою важливих особливостей: по-перше, вона носить постійний і безперервний характер, реалізуючись протягом усього періоду існування держави, адже економічна діяльність є невід'ємною складовою життя суспільства; по-друге, ця функція має особливу соціальну значущість, оскільки економічна стабільність і розвиток є основою добробуту населення, забезпечення соціальної справедливості та загальної

стабільності у суспільстві, – тому реалізація економічної функції держави покладається на всю систему державних органів, які взаємодіють між собою для досягнення спільних економічних цілей;

- форми реалізації функцій держави, включаючи й економічну, поділяються на дві основні групи: правові та організаційні (або неправові), – при цьому правові форми передбачають застосування норм і процедур, закріплених у законодавстві, що забезпечує юридичну регламентацію діяльності державних органів; своєю чергою, організаційні (неправові) форми включають різноманітні управлінські, адміністративні, процесуальні, технічні (технологічні) та інші методи, які не мають прямої юридичної природи, але є необхідними для ефективної реалізації функцій держави у практичній діяльності;

- розширений підхід до розуміння економічної функції включає додаткові правові форми, зокрема договірну, а також організаційні форми реалізації (організаційно-господарську, організаційно-ідеологічну тощо), – які передбачають як укладення та виконання державою договорів з іншими суб'єктами права (як внутрішніми, так і міжнародними), та контрольно-наглядову форму, що спрямована на систематичний контроль за виконанням законів та нормативних актів, а також здійснення відповідними інституційними структурами відповідної профільної діяльності щодо супроводження і забезпечення реалізації цієї функції;

- правові форми реалізації економічної функції держави мають визначальне значення у забезпеченні ефективного функціонування економіки та стабільності суспільних відносин – в основі цих форм лежить правотворча діяльність (насамперед, законотворча, а також підзаконна нормотворчість);

- правозастосування в економічній сфері має комплексний характер і охоплює взаємопов'язані управлінські дії, спрямовані на аналіз поточного стану економіки, визначення стратегічних і тактичних цілей, прогнозування ймовірних викликів, організацію взаємодії між суб'єктами економічних відносин, ухвалення рішень, їх впровадження та подальший контроль за

результатами – такий підхід забезпечує не лише функціонування економіки в межах правового поля, а й адаптивність державної політики до змін у внутрішньому та зовнішньому економічному середовищі;

- правоохоронна діяльність держави в сфері реалізації економічної функції здійснюється в межах, визначених попередніми правотворчими рішеннями – законами, нормативними актами та іншими регуляторними документами, що встановлюють рамки допустимої поведінки у сфері економіки, – при цьому, у структурі правоохоронного впливу можна виокремити два взаємопов'язані напрями: перший полягає у безпосередній протидії фактам протиправної економічної поведінки; другий напрям правоохоронної діяльності має превентивний характер і спрямований на упередження економічних правопорушень;

- реалізація економічної функції держави може набувати різних форм залежно від змісту та обставин – від конструктивного правозастосування до реагування на порушення через механізми правоохоронної діяльності – при цьому, обидві форми є взаємозалежними складовими єдиного процесу державного впливу на економіку, що спрямований на її сталий розвиток, правову захищеність і суспільну справедливість;

- до форм реалізації економічної функції держави належить також контрольно-наглядова діяльність, яка становить одну з важливих складових владного впливу держави на економічні процеси, охоплюючи широкий спектр питань – від фіскальної дисципліни до якості продукції та екологічних стандартів, що свідчить про її системний характер у межах економічної політики держави. Саме вважаючи на це, а також сучасні умови розвитку України, які супроводжуються структурними трансформаціями та численними викликами, що виникають у економічному середовищі, формується аргументація на користь виокремлення контрольно-наглядової форми як самостійної – бо її специфіка полягає в тому, що вона охоплює не лише юридичне реагування, а й комплексне організаційне забезпечення, що включає діяльність цілої низки інституцій.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

2.1. Особливості міжнародно-правового регулювання економічної функції держави

Міжнародно-правове регулювання економічної функції держави – це складна система правових норм і принципів, що встановлюють рамки взаємодії держав у сфері економіки на міжнародному рівні. Воно формує передбачений порядок реалізації прав і обов'язків учасників міжнародних економічних відносин, створюючи умови для координації дій держав, спрямованих на забезпечення стабільності, прозорості та перспективності у глобальній економіці. Цей механізм виступає об'єктивно невід'ємним і суб'єктивно необхідним інструментом для держави у здійсненні її економічної функції у відповідності до норм міжнародного права.

У широкому сенсі міжнародно-правове регулювання охоплює різноманітні правові норми, ключові принципи та стандарти, що формують сприятливе правове середовище для врегулювання економічних процесів, у яких держава виступає як суб'єкт міжнародного права. Таке середовище включає в себе різні сфери міжнародної економіки, починаючи з торгівлі товарами та послугами, інвестиційної діяльності, валютного регулювання, і закінчуючи питаннями оподаткування, захисту прав інтелектуальної власності та конкуренції.

Головна мета цього регулювання – не лише розробка і впровадження спільних і справедливих правил для взаємодії між державами, але й досягнення балансу між збереженням національного суверенітету та виконанням міжнародних зобов'язань. В результаті створюються оптимально-ефективні механізми захисту економічних інтересів держав, а також можливості для мирного вирішення потенційних конфліктів, що виникають у сфері міжнародних економічних відносин.

Принципова роль міжнародно-правового регулювання полягає у створенні стабільного, прозорого та передбачуваного правового середовища, яке сприяє упорядкуванню міжнародної економічної діяльності. Встановлені норми і стандарти профільної спрямованості стають фундаментом для взаємодії не лише держав, а й бізнес-структур, міжнародних організацій та інших учасників світового економічного простору. Це дозволяє суттєво знизити рівень ризиків виникнення спорів і суперечок, що могло б негативно вплинути на міжнародну торгівлю, інвестиції та фінансові потоки.

Водночас варто усвідомлювати і розуміти, що міжнародне регулювання виступає балансувальним інструментом, який поєднує суверенне право держав на самостійну розробку і реалізацію економічної політики з об'єктивною необхідністю узгоджувати свої дії в рамках глобальної економічної системи. Завдяки цьому держава має можливість враховувати свої національні інтереси і водночас виконувати міжнародні зобов'язання, що забезпечує їй ефективну участь у міжнародних економічних процесах, не порушуючи основоположних принципів суверенітету.

Виконання зобов'язань, що виникають у межах міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд чи регіональні економічні об'єднання, а також імплементація двосторонніх і багатосторонніх договорів, забезпечує формування прозорої, справедливої та передбачуваної системи міжнародного співробітництва. Це сприяє розвитку довіри між учасниками глобальної економіки, стимулює інновації, сприяє сталому економічному розвитку і підвищенню стабільності світового економічного простору.

Особливістю міжнародно-правового регулювання є його двосторонній характер, який проявляється у поєднанні двох взаємодоповнюючих функцій. З одного боку, воно створює належні умови для захисту національних економічних інтересів держав у рамках міжнародних економічних відносин, гарантуючи реалізацію їх суверенних прав у глобальному просторі. З іншого, – воно накладає певні обмеження, регламентує та стандартизує способи

здійснення економічної діяльності, встановлюючи загальні правила і процедури, яких мають дотримуватися учасники міжнародних відносин. Такий баланс дозволяє не лише захищати інтереси кожної держави, а й запобігати конфліктам, які можуть виникати внаслідок різних підходів до регулювання економічних процесів. Завдяки цьому міжнародно-правове регулювання сприяє формуванню єдиного економічного простору, де знижуються бар'єри для вільного руху товарів, послуг, капіталу та технологій, а також створюється стабільна і прозора правова основа для врегулювання суперечок і конфліктів у сфері міжнародної економіки. Це підвищує ефективність співпраці між державами, сприяє розвитку міжнародної торгівлі і залученню інвестицій, що є важливим чинником сталого економічного зростання на глобальному рівні.

Важливо підкреслити, що міжнародно-правове регулювання економічної функції держави не обмежується лише традиційними економічними питаннями, такими як торгівля товарами і послугами чи інвестиції. Воно охоплює значно ширший спектр сфер, що включають фінансову політику, зокрема механізми регулювання валютного обігу, контроль за рухом капіталу, а також стандарти монетарної стабільності. Окрім цього, до сфери міжнародно-правового регулювання входять питання захисту інтелектуальної власності, які є ключовими для сучасної економіки, що базується на інноваціях і знаннях.

Також важливою є роль міжнародних норм у сфері екологічного регулювання, оскільки дотримання екологічних стандартів впливає на сталість економічного розвитку та відповідає за баланс між економічними інтересами та збереженням природних ресурсів. Крім того, міжнародно-правове регулювання торкається таких галузей, як трудове право, конкуренційне право, захист прав споживачів (консьюмерське право), митне регулювання тощо, – які безпосередньо чи опосередковано впливають на умови ведення економічної діяльності державою і підприємствами, що розташовані на її території.

Такий комплексний підхід до регулювання відображає сучасну динаміку міжнародних економічних процесів, їхню складність та тісний взаємозв'язок різних секторів економіки. Це забезпечує більш гармонійну інтеграцію національних економік у світову систему, сприяє зниженню ризиків конфліктів, підвищенню ефективності міжнародного співробітництва і підтриманню стабільності в глобальному масштабі.

Отже, міжнародно-правове регулювання економічної функції держави є фундаментальним елементом сучасної системи міжнародних економічних відносин. Воно не лише створює правову основу для взаємодії держав у глобальній економіці, але й забезпечує інтеграцію національних економік у єдиний світовий простір, сприяє сталому економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності та підтриманню економічної стабільності на міжнародній арені.

У цьому контексті особливого значення набувають базові принципи міжнародного економічного права, які конкретизують зміст правового регулювання та визначають рамки економічної взаємодії держав.

Ефективне функціонування міжнародної економіки ґрунтується на дотриманні певних базових принципів, які закладають правову основу для взаємодії держав у сфері економіки. Ці принципи формують нормативний каркас міжнародного економічного права, забезпечуючи стабільність, передбачуваність та справедливість у міжнародних економічних відносинах. Вони визначають основні правила поведінки держав і міжнародних суб'єктів, сприяють гармонізації національних економічних політик та створюють умови для конструктивної співпраці в глобальному економічному просторі.

Об'єктивними передумовами міжнародно-правового регулювання економічних відносин є наявність суверенних держав та інших суб'єктів міжнародного права, а також потреба у розвитку та підтримці стабільних економічних зв'язків між ними. Міжнародно-правове регулювання являє собою цілеспрямований процес, у якому норми міжнародного публічного права впливають на структуру і функціонування міждержавних економічних

взаємин з метою встановлення і підтримання певного, узгодженого порядку в міжнародній економіці.

Міжнародне економічне право виступає незамінним інструментом організації і регулювання таких відносин, формуючи правове середовище, яке забезпечує реалізацію економічної функції держави у глобальному масштабі. Воно відображає свідоме і узгоджене втручання держав у розвиток міжнародних економічних процесів відповідно до спільних інтересів і цілей. Норми цього галузевого права спрямовані на підтримку безперешкодного здійснення державами їх суверенних прав у сфері міжнародної економіки, а також на створення умов для рівноправного співробітництва між країнами незалежно від їх соціально-економічних моделей і політичних режимів.

Особливу увагу приділяється сприянню економічному розвитку як у світовому масштабі, так і в країнах, що розвиваються, підкреслюючи універсальність і справедливість міжнародно-правових норм у цій сфері. Оскільки міжнародне економічне право є складовою частиною міжнародного публічного права, воно охоплює спільних суб'єктів – держави та подібні їм утворення, а також правосуб'єктні міжурядові організації, які виступають активними учасниками міжнародної економічної системи.

Особливою формою таких інституцій є інтеграційні об'єднання, які створюють більш глибокі правові рамки для координації і гармонізації економічної політики держав-членів. Найяскравішим прикладом такої інтеграції є Європейський Союз, що забезпечує високий рівень юридичного регулювання, спрямованого на уніфікацію економічного простору та посилення співпраці між державами[45].

Одним із головних фундаментальних документів у системі міжнародного економічного права є Хартія економічних прав та обов'язків держав, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 12 грудня 1974 року. Цей документ закріплює основоположні принципи, що регулюють економічні, політичні та інші міждержавні відносини, і виступає

важливою правовою основою для формування міжнародних економічних відносин:

1. суверенітет, територіальна цілісність та політична незалежність держав;
2. суверенна рівність усіх держав;
3. ненапад, невтручання;
4. взаємна і рівна вигода;
5. мирне співіснування;
6. рівноправність і самовизначення народів;
7. мирне регулювання спорів;
8. сумлінне виконання міжнародних зобов'язань;
9. повага прав людини та основних свобод;
10. міжнародне співробітництво з метою розвитку;
11. вільний доступ до моря та з нього для країн, що не мають виходу до моря, у межах зазначених принципів;
12. принцип співробітництва держав та вільного розвитку торгівельного співробітництва[46].

Принцип суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держав є фундаментальним у системі міжнародного права і закріплений у статті 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Він гарантує кожній державі невід'ємне право самостійно обирати та впроваджувати власну економічну, політичну, соціальну і культурну системи відповідно до волі свого народу, без будь-якого зовнішнього втручання або загрози застосування сили. Цей принцип створює основу для формування правових рамок економічної функції держави, дозволяючи їй здійснювати економічну діяльність у межах власного суверенітету і захищати свої національні інтереси на міжнародній арені.

Дотримання принципу невтручання означає заборону на застосування санкцій, ембарго або інших обмежень, спрямованих проти окремих держав чи їх груп, що, своєю чергою, забезпечує стабільність і передбачуваність у

міжнародних економічних відносинах. Важливо зазначити, що цей принцип закріплений не лише в міжнародних договорах, а й у національних конституціях багатьох держав, хоча на практиці він часто піддається порушенням через політичні чи економічні конфлікти.

Принцип незастосування сили, який є логічним продовженням і розвитком ідеї ненападу, посідає одне з провідних місць у міжнародному праві та формує базис для мирного співіснування держав у глобальній економічній системі. Його дотримання гарантує відсутність примусу або агресії, що дозволяє державам вільно і безпечно розвивати свої економічні функції, захищати національні ресурси та реалізовувати економічну політику.

Окремо варто підкреслити положення, що кожна держава має право на повний і постійний суверенітет над своїми природними ресурсами, економічними багатствами та всіма видами економічної діяльності, включаючи право володіння, користування та розпорядження ними. Це положення не лише забезпечує державам можливість контролювати свої ключові економічні активи, але й виступає гарантом їхнього економічного розвитку в умовах глобальної інтеграції.

Отже, принципи суверенітету, невтручання та незастосування сили утворюють основу правового поля, в якому держава реалізує свою економічну функцію на міжнародній арені. Вони забезпечують баланс між необхідністю взаємодії у глобальній економіці та збереженням права держави на самостійне визначення і захист власних економічних інтересів.

Принцип невід'ємного суверенітету держав над їхніми природними ресурсами є важливою складовою більш загального принципу суверенної рівності держав, що є одним із базових фундаментів міжнародного економічного права. Цей принцип закріплює за кожною державою повне і беззаперечне право на володіння, використання та розпорядження своїми природними багатствами і ресурсами в межах національної юрисдикції. Він формує правове підґрунтя для реалізації економічної функції держави,

забезпечуючи їй можливість самостійно визначати правила і механізми управління економічними ресурсами, що є ключовими активами для розвитку національної економіки.

Водночас цей принцип встановлює чіткі межі суверенітету, поєднуючи його з міжнародними зобов'язаннями держав, що впливають із різних міжнародних угод і конвенцій, зокрема у сферах охорони навколишнього середовища, сталого розвитку, а також співпраці у використанні транскордонних ресурсів. Отже, принцип невід'ємного суверенітету природних ресурсів не лише підкреслює право держав на контроль і управління своїми економічними активами, але й визначає їхню відповідальність за дотримання міжнародних стандартів і норм.

Цей принцип є ключовим елементом у формуванні правових рамок для економічної функції держави, оскільки він гарантує державам можливість здійснювати економічну політику на основі власних пріоритетів і національних інтересів, одночасно враховуючи необхідність підтримання стабільності та співпраці у міжнародній економічній системі. В результаті, він слугує своєрідним балансом між суверенітетом та інтеграцією у глобальну економіку, дозволяючи державам ефективно управляти своїми ресурсами у відповідності до норм міжнародного права.

Принцип співробітництва держав є одним із фундаментальних засад міжнародного економічного права і закріплений у низці ключових положень міжнародних договорів, зокрема у статтях 3, 9 та 11 Хартії Організації Об'єднаних Націй. Зокрема, у статті 3 підкреслюється, що держави, які спільно користуються природними ресурсами, мають діяти на основі взаємного обміну інформацією та проведення попередніх консультацій. Такий підхід спрямований на оптимальне використання ресурсів із врахуванням інтересів усіх сторін, без шкоди законним правам інших держав. Отже, принцип співробітництва створює необхідну правову основу для врегулювання складних економічних питань, що виникають між державами,

та формує механізми, які дозволяють уникати конфліктів у сфері міжнародних економічних відносин.

Історично цей принцип розглядався як добровільна, декларативна норма, що не мала обов'язкового характеру для держав. Однак сучасні міжнародно-правові документи, зокрема Статут ООН, свідчать про трансформацію співробітництва з добровільної акції у чітко визначений правовий обов'язок. Це означає, що держави зобов'язані застосовувати ефективні методи взаємодії для вирішення економічних і політичних проблем, що виникають між ними, замість того щоб вдаватися до конфронтації чи односторонніх дій. Такий підхід є об'єктивно необхідним для забезпечення стабільності, передбачуваності і гармонізації економічної політики в міжнародному контексті.

Особливо важливо зазначити, що принцип співробітництва держав передбачає відсутність дискримінації у сфері економічних відносин. Він є невід'ємною частиною більш ширшого фундаментального принципу міжнародного економічного права – принципу мирного співіснування, який закликає до поваги суверенітету держав та врегулювання суперечок виключно мирними засобами.

В цілому, принцип співробітництва держав формує правові рамки для здійснення економічної функції держави у глобальному масштабі, забезпечуючи баланс між національним суверенітетом і міжнародними зобов'язаннями. Він є ключовим елементом міжнародно-правового регулювання, що сприяє розвитку взаємовигідного економічного співробітництва, інтеграції національних економік у світову систему та зміцненню міжнародної економічної безпеки.

Принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків є ключовим елементом міжнародного економічного права і має важливе значення для формування чітких і ефективних правових рамок реалізації економічної функції держави. Цей принцип закріплений у Хартії Організації Об'єднаних Націй у статті 4, де чітко проголошується право

кожної держави вільно брати участь у міжнародній торгівлі та інших формах економічного співробітництва незалежно від політичних, економічних чи соціальних особливостей. Це означає, що жодна країна не може бути піддана дискримінації виключно на основі відмінностей у своїй внутрішній політичній чи економічній системі.

У контексті міжнародно-правового регулювання економічної функції держави принцип свободи вибору організації зовнішньоекономічних відносин надає державам можливість самостійно визначати форми та інструменти співпраці, які найкраще відповідають їхнім національним інтересам та міжнародним зобов'язанням. Цей принцип не лише забезпечує гнучкість і адаптивність економічної політики держави у глобальному середовищі, але й сприяє розвитку двосторонніх і багатосторонніх угод, що служать основою для стабільної і прогнозованої міжнародної економічної взаємодії.

Отже, свобода вибору форм зовнішньоекономічних зв'язків є фундаментом для побудови правового простору, який засновує, детермінує і підтримує економічну функцію держави у відповідності з міжнародними нормами. Водночас вона створює баланс між суверенітетом держави і необхідністю дотримання узгоджених міжнародних правил, що сприяє гармонізації національних економічних систем і зміцненню їх співпраці на міжнародній арені.

Принцип співробітництва держав і свободи розвитку торговельних зв'язків є одним із ключових засад міжнародного економічного права, що закладають основи для формування правових рамок реалізації економічної функції держави. Відповідно до статті 5 Хартії, «всі держави мають право об'єднуватися в організації виробників товарів з метою розвитку національної економіки, забезпечення стабільного фінансування цього розвитку, а також для досягнення власних економічних цілей та сприяння сталому розвитку світової економіки». Цей принцип визнає за державами свободу обирати форми і методи міжнародного економічного

співробітництва, сприяючи тим самим гармонізації економічної політики та посиленню взаємозв'язків у глобальному масштабі. Водночас він накладає зобов'язання на усіх учасників міжнародних відносин поважати це право і утримуватися від будь-яких дій, які могли б обмежувати розвиток вільної торгівлі або створювати необґрунтовані бар'єри у зовнішньоекономічних зв'язках.

Тісно пов'язаний із цим є принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків, який забезпечує державам можливість самостійно визначати бажані механізми та форми співпраці у міжнародній економіці. Цей принцип базується на більш загальних положеннях міжнародного права, таких як суверенітет і рівність держав, право на самовизначення народів, а також невтручання у внутрішні справи. Завдяки цьому держава має можливість обирати власну соціально-економічну модель і відповідні зовнішньоекономічні стратегії, що дозволяє максимально ефективно реалізувати її економічні функції у межах міжнародних зобов'язань[47].

Разом ці принципи формують комплексну правову основу, яка забезпечує баланс між національним суверенітетом і міжнародною взаємодією, створюючи умови для стабільності, прозорості та передбачуваності в міжнародних економічних відносинах. Вони сприяють формуванню єдиного економічного простору, де держави можуть ефективно координувати свої дії, знижувати торговельні та інвестиційні бар'єри, а також врегульовувати потенційні конфлікти у сфері економіки, що є необхідною передумовою для сталого розвитку та економічної безпеки на міжнародному рівні.

Принцип національного режиму є одним із ключових елементів міжнародного економічного права і відіграє важливу роль у формуванні правових рамок, які регулюють економічну функцію держави на міжнародній арені. Він закріплений, зокрема, у статті 6 Хартії Світової організації торгівлі, де зазначено, що держави зобов'язані сприяти розвитку міжнародної

торгівлі товарами через укладення угод, у тому числі багатосторонніх, з урахуванням інтересів як виробників, так і споживачів. У цьому контексті принцип національного режиму передбачає забезпечення рівних прав фізичних та юридичних осіб іноземних держав у порівнянні з відповідними особами власної держави, що реалізується на засадах взаємності.

Цей принцип має двоякий характер: з одного боку, він сприяє зниженню дискримінації в економічних відносинах і створює умови для більш відкритої та конкурентної міжнародної торгівлі; з іншого – дозволяє державам у межах національного законодавства надавати певні права у відповідь на взаємні домовленості або навіть односторонньо, з урахуванням власних національних інтересів. Впровадження принципу національного режиму сприяє встановленню стабільних та передбачуваних умов для іноземних інвесторів і суб'єктів господарювання, що безпосередньо впливає на здатність держави реалізовувати свою економічну функцію у глобальному контексті.

Принцип національного режиму формує правову основу, яка забезпечує баланс між захистом національних інтересів і дотриманням міжнародних зобов'язань, що є необхідним для ефективної інтеграції держави у світову економіку. Його застосування сприяє не лише зміцненню економічних зв'язків між країнами, але й підтримує загальні цілі міжнародного економічного права — розвиток справедливої, стабільної і взаємовигідної системи міжнародної торгівлі.

Принцип суверенної рівності всіх держав є фундаментальним положенням міжнародного економічного права і закріплений у Статуті Організації Об'єднаних Націй, зокрема в статті 10, яка проголошує, що всі держави є юридично рівноправними. Як рівноправні члени міжнародного співтовариства, вони мають право повною мірою і ефективно брати участь у процесах прийняття рішень, спрямованих на врегулювання глобальних економічних, фінансових та валютних питань. Це положення підкреслює рівність держав у формуванні правових рамок, які регулюють їх економічну

функцію на міжнародній арені, а також їх здатність справедливо користуватися вигодами, що виникають у результаті співпраці через міжнародні організації відповідно до встановлених правил.

Виходячи з цього базового принципу, формується ідея рівності та взаємної вигоди держав у міжнародних економічних відносинах, що додатково деталізується у статті 13 Статуту ООН. В ній наголошується, що кожна держава має невід'ємне право отримувати користь від досягнень науки і техніки для стимулювання власного економічного та соціального розвитку. Ця норма закріплює міжнародне зобов'язання держав сприяти науково-технічному співробітництву та передаванню технологій з урахуванням законних інтересів усіх сторін. Особлива увага приділяється підтримці країн, що розвиваються, шляхом полегшення їхнього доступу до сучасних наукових розробок і технологій, а також розвитку їх власної технологічної бази.

Цей принцип не лише регламентує рівноправність учасників міжнародних економічних відносин, а й виступає як важлива складова формування правових рамок, які забезпечують реалізацію економічної функції держав у глобальному масштабі. Він створює умови для справедливого розподілу вигод і стимулює розвиток економік різних держав через взаємодію, співробітництво та гармонізацію інтересів на основі загальноприйнятих міжнародних норм і стандартів. Це сприяє формуванню стабільного та прозорого міжнародного економічного середовища, де держава, зберігаючи суверенітет, водночас виконує свої зобов'язання в інтересах глобальної економічної спільноти.

Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань є фундаментальним у міжнародному економічному праві і відіграє ключову роль у формуванні правових рамок для реалізації економічної функції держави на міжнародній арені. Він закріплює обов'язок держав відповідально і добросовісно виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання, що є необхідною умовою для підтримання довіри між

учасниками міжнародних економічних відносин та забезпечення стабільності глобальної економічної системи.

Цей принцип відображений у статті 12 відповідної міжнародної Хартії, яка передбачає, що держави, за згодою зацікавлених сторін, можуть брати участь у субрегіональному, регіональному та міжрегіональному співробітництві з метою сприяння економічному та соціальному розвитку. Водночас усі учасники таких угруповань зобов'язані забезпечувати відповідність політики цих об'єднань положенням Хартії, а також міжнародним зобов'язанням, спрямованим на зміцнення міжнародного економічного співробітництва. Особлива увага при цьому приділяється врахуванню законних інтересів третіх сторін, зокрема країн, що розвиваються, – що підкреслює важливість збалансованого і справедливого підходу у формуванні спільної економічної політики.

Крім того, у випадках, коли держави передають певні повноваження міжнародним або регіональним угрупованням, зобов'язання, що випливають з Хартії, поширюються і на ці об'єднання. На нашу думку, це створює додатковий рівень правового регулювання, який гарантує, що діяльність таких угруповань перебуватиме у межах міжнародно-правових норм і сприятиме виконанню державами їхніх зобов'язань.

Принцип сумлінного виконання має глибоке коріння у міжнародному звичаєвому праві і визнаний як загальновизнана норма поведінки суб'єктів міжнародного права, що закріплена у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Зокрема, він застосовується до міжнародних договорів, які укладаються на основі рівноправності та добровільності сторін. Важливо, що міжнародні угоди, які суперечать нормам Статуту ООН, вважаються недійсними, і жодна держава не має права посилатися на них або користуватися перевагами, що випливають із таких договорів. Це підкреслює верховенство міжнародного права та його принципів у регулюванні економічних функцій держави.

Отже, принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань виступає не лише як етичний та юридичний стандарт, але й як дієвий

інструмент формування ефективних і прозорих правових рамок, які дозволяють державам успішно реалізовувати свою економічну політику у відповідності до міжнародних норм, підтримувати стабільність міжнародних економічних відносин та сприяти сталому розвитку у глобальному масштабі.

Принципи спільного розвитку торговельного співробітництва, закріплені у міжнародних документах, створюють фундамент для встановлення справедливих і ефективних правил гри у світовій економіці.

Зокрема, у статті 14 Хартії та додатково у статті 18 підкреслюється, що розвинені країни мають розширювати, удосконалювати і зміцнювати систему загальних, невзаємних та недискримінаційних тарифних преференцій на користь країн, що розвиваються. Це включає погоджені заходи в рамках компетентних міжнародних організацій, спрямовані на підтримку особливих потреб таких держав у сфері торгівлі та розвитку. Додатково розвинені країни повинні застосовувати диференційовані заходи у відповідних сферах, що дозволяють створити сприятливий режим для підтримки економічного зростання країн, що розвиваються, та уникати політик, які можуть негативно впливати на їхні національні економіки.

Такий підхід є проявом балансу між юридичною суверенною рівністю держав та фактичною нерівністю, яка існує у світовій економіці. Принцип суверенної рівності не заперечує існування різних економічних можливостей і ресурсів у держав, тому міжнародне право передбачає механізми надання преференцій і підтримки країнам, що розвиваються. Це відповідає Женевським принципам 1964 року [157], які вперше зафіксували необхідність намагання подолати фактичну нерівність і наблизити юридичну рівність до рівності практичної.

Отже, принципи спільного розвитку та підтримки торговельного співробітництва відіграють важливу роль у формуванні міжнародно-правових рамок для економічної функції держави, забезпечуючи не лише її реалізацію в рамках суверенітету, але й сприяючи інтеграції у світову економіку на умовах справедливості і взаємної підтримки.

Принципи самовизначення народів, ненападу та невтручання, закріплені в міжнародних актах, зокрема в профільній Хартії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, відіграють важливу роль у формуванні правових рамок для реалізації економічної функції держави на міжнародній арені. Зокрема, статті 15 і 16 Хартії підкреслюють, що держави зобов'язані сприяти не лише підтримці миру, а й створенню умов для сталого економічного і соціального розвитку.

Зокрема, стаття 15 передбачає, що держави мають докладати зусиль для загального і повного роззброєння під ефективним міжнародним контролем, а звільнені від військових витрат ресурси спрямовувати на розвиток економіки і соціальної сфери, з особливим акцентом на підтримку країн, що розвиваються. Цей принцип відображає тісний зв'язок між безпекою та економічним розвитком, підкреслюючи, що економічна функція держави не може бути ефективною без створення умов миру і стабільності.

Стаття 16 підкреслює право і обов'язок держав ліквідувати колоніалізм, апартеїд, расову дискримінацію та інші форми агресії і окупації як необхідні умови для розвитку народів і держав. Вона акцентує увагу на економічній відповідальності держав, які застосовують політику примусу, у вигляді відшкодування та компенсації за використання і виснаження природних і інших ресурсів поневолених територій. В цьому контексті міжнародно-правове регулювання виступає як належний та передбачуваний механізм, що захищає економічні інтереси народів і держав, запобігаючи експлуатації і забезпечуючи справедливий розподіл ресурсів. Особливо важливо, що вказується заборона заохочення інвестицій, які можуть ускладнити процес звільнення окупованих територій, що свідчить про тісний зв'язок між політичними, правовими і економічними аспектами міжнародних відносин.

Принцип міжнародного співробітництва з метою розвитку є одним із фундаментальних і стратегічних засад міжнародного економічного права та відіграє ключову роль у формуванні правових рамок для здійснення

економічної функції держави. Відповідно до статті 17 профільної Хартії Організації Об'єднаних Націй, міжнародне співробітництво у сфері розвитку виступає як загальний обов'язок усіх держав. Це означає, що кожна країна зобов'язана підтримувати та сприяти країнам, що розвиваються, у їхніх зусиллях щодо прискорення економічного та соціального прогресу. У цьому контексті особливу увагу приділяють створенню сприятливих зовнішніх умов, а також активному наданню допомоги, яка має відповідати конкретним потребам і цілям розвитку цих країн, при цьому суворо дотримуючись принципу суверенної рівності держав. Отже, цей принцип закладає основу для міжнародної солідарності, взаємодопомоги і колективної відповідальності, які необхідні для сталого економічного розвитку в глобальному масштабі.

Не менш важливим є принцип мирного співіснування, який викладено у статті 26 тієї ж Хартії. Цей принцип передбачає, що держави повинні взаємодіяти у дусі терпимості, поважаючи політичні, економічні, соціальні та культурні відмінності, і підтримувати мирне співіснування. Він має важливе значення для створення сприятливого середовища, в якому різні держави можуть здійснювати торговельні та економічні відносини без конфліктів і напруженості. Зокрема, міжнародна торгівля повинна базуватися на принципах недискримінації, невзаємних преференцій на користь країн, що розвиваються, а також на взаємній вигоді, рівності можливостей і наданні режиму найбільшого сприяння. Це забезпечує справедливі умови для участі усіх держав у світовій економіці та сприяє зміцненню глобальної економічної стабільності.

Обидва принципи – і співробітництва, і мирного співіснування – є ключовими для формування ефективних міжнародно-правових рамок, що визначають порядок реалізації економічної функції держави у міжнародній системі. Вони сприяють координації дій держав, встановленню прозорих правил їх взаємодії, захисту економічних інтересів і подоланню потенційних

суперечностей у міжнародних економічних відносинах, що разом створює основу для стабільного і гармонійного розвитку світової економіки.

Преференційний режим у міжнародному економічному праві насамперед передбачає надання митних пільг окремим державам або групам країн, що сприяє розвитку їхньої економіки та інтеграції у світову торговельну систему. Важливо, що надання таких преференцій країнам, що розвиваються, не розглядається як порушення принципу найбільшого сприяння, який закріплює обов'язок держав надавати однакові торговельні умови своїм партнерам. На відміну від ширшого за змістом принципу недискримінації, принцип найбільшого сприяння передбачає закріплення у письмовій формі зобов'язання держави надати державі-партнеру, зазвичай на засадах взаємності, такий режим пільг і переваг, який не є менш сприятливим, ніж той, що надається будь-якій третій державі. Реалізація цього принципу здійснюється через спеціальні договірні положення, що включаються до текстів міжнародних угод і визначають порядок та умови його застосування.

Водночас міжнародно-правове регулювання встановлює винятки із загального режиму найбільшого сприяння, що дозволяють впроваджувати спеціальні преференції для певних категорій країн – переважно для країн, що розвиваються, а також запроваджувати особливі митні режими в прикордонних зонах для фізичних та юридичних осіб сусідніх держав. Це забезпечує більш гнучкий та справедливий підхід до регулювання міжнародної торгівлі, враховуючи соціально-економічні особливості і сприяючи економічному розвитку національних економік у глобальному контексті.

Преференційний режим є важливим інструментом формування правових рамок, які регулюють економічну функцію держави в міжнародній площині. Він створює баланс між необхідністю підтримки національних інтересів і вимогами міжнародного права, сприяє узгодженню економічних політик та стимулює розвиток взаємовигідних економічних відносин між

державами, що є ключовим для стабільності та ефективності глобальної економічної системи[48, с.88-99].

Отже, через процес формалізації та імплементації принципів у конкретні міжнародно-правові норми формується стабільна правова база, що забезпечує ефективне регулювання економічної функції держави на світовій арені. Це дозволяє державам балансувати між національним суверенітетом і міжнародними зобов'язаннями, а також сприяє гармонізації їх економічної політики в умовах глобалізованої економіки.

У цьому контексті особливої актуальності набуває поняття суверенітету, яке, з одного боку, забезпечує державі автономію у здійсненні економічної політики, а з іншого – вимагає врахування взаємозалежності з іншими суб'єктами міжнародного права.

Суверенітет держави традиційно розглядається як основоположна категорія міжнародного права, що гарантує державі виключне право самостійно визначати і здійснювати свою внутрішню та зовнішню політику, зокрема в економічній сфері. Водночас у сучасному глобалізованому світі суверенітет держави не може існувати у вакуумі та нерозривно пов'язаний із міжнародно-правовими зобов'язаннями, які держава приймає для участі в міжнародних економічних відносинах.

Баланс між збереженням національного суверенітету та дотриманням міжнародних правил є складним і динамічним процесом. З одного боку, держава зберігає право формувати власну економічну політику, регулювати внутрішній ринок, встановлювати податкову систему, валютний режим і рівень соціальних гарантій. З іншого боку, участь у міжнародних економічних організаціях, підписання угод про вільну торгівлю, двосторонніх інвестиційних договорів чи багатосторонніх конвенцій накладає певні обмеження на ці повноваження.

Такі обмеження часто-густо обґрунтовуються необхідністю забезпечення стабільності, передбачуваності та рівних умов для міжнародної торгівлі та інвестицій. Наприклад, зобов'язання щодо дотримання принципу

недискримінації чи заборона застосування протекціоністських заходів покликані уникнути свавільних дій, які можуть порушити баланс інтересів інших учасників міжнародної економіки.

Разом із тим, міжнародне право визнає за державами право вживати заходів, спрямованих на захист національної безпеки, громадського здоров'я чи навколишнього середовища, навіть якщо це призводить до тимчасових обмежень у міжнародній торгівлі чи інвестиціях. Важливим аспектом є також механізми врегулювання спорів, які дозволяють державам відстоювати свої інтереси у випадках суперечок з іншими державами чи міжнародними організаціями, при цьому не порушуючи загальних правил.

Отже, роль суверенітету в міжнародно-правовому регулюванні економіки полягає у пошуку компромісу між суверенним правом держави на самовизначення і необхідністю інтеграції у систему міжнародних норм, які забезпечують ефективність і стабільність глобальної економічної системи. Такий баланс сприяє тому, що держави можуть зберігати свою економічну самостійність, одночасно користуючись перевагами міжнародного співробітництва та захистом від необґрунтованих обмежень [49].

Реалізація цього балансу неможлива без належного забезпечення економічного суверенітету, який виступає не лише теоретичним конструктом, а й практичним інструментом виконання державою своїх економічних функцій.

Економічний суверенітет є однією з ключових ознак державності та безпосередньо пов'язаний з реалізацією економічної функції держави. Він означає здатність держави здійснювати повний і незалежний контроль над економічною системою в межах своїх кордонів, забезпечуючи стабільне функціонування національного господарства та формування стійкої економічної політики. Це поняття охоплює як правову автономію у сфері економіки, так і фактичну здатність самостійно формувати й реалізовувати економічну стратегію без примусу з боку іноземних держав, міжнародних фінансових інституцій чи транснаціональних корпорацій.

Економічна функція держави, як одна з її базових функцій, реалізується через розробку та втілення державної економічної політики, регулювання ринкових процесів, забезпечення умов для розвитку продуктивних сил, збереження макроекономічної стабільності та соціально-економічної справедливості. У цьому контексті економічний суверенітет виступає основою, що дає змогу державі здійснювати ці функції самостійно, без зовнішнього тиску, з урахуванням власних пріоритетів і національних інтересів.

У внутрішньому вимірі економічний суверенітет передбачає свободу держави у визначенні економічної моделі розвитку, здійсненні податкової, грошово-кредитної, інвестиційної, інноваційної, соціальної та аграрної політики, а також у формуванні правил функціонування внутрішнього ринку. Йдеться про здатність держави ставити й досягати стратегічні економічні цілі, контролювати використання природних ресурсів, регулювати зовнішньоекономічну діяльність та захищати національного виробника.

У зовнішньому вимірі економічний суверенітет означає рівноправність і здатність держави брати участь у міжнародних економічних відносинах — торгівлі, інвестуванні, інтеграційних процесах — на засадах суверенної волі та поваги до її економічної незалежності. Він передбачає право укладати міжнародні договори, брати участь у діяльності міжнародних організацій та впливати на формування глобальних економічних правил, не порушуючи національного суверенітету.

В умовах глобалізації економічний суверенітет набуває нових форм і значення. Держава змушена знаходити оптимальний баланс між збереженням національної автономії та необхідністю взаємодії з міжнародним економічним середовищем. Участь у міжнародних економічних організаціях та укладення міжнародних угод повинні відбуватися на засадах свідомого вибору й відповідати довгостроковим національним інтересам. В іншому разі, це може призвести до фактичної втрати економічної суб'єктності та залежності від зовнішніх центрів впливу.

Отже, економічний суверенітет – це не ізоляція від світових процесів, а здатність держави самостійно визначати межі своєї економічної відкритості, зберігаючи при цьому контроль над стратегічно важливими ресурсами, забезпечуючи стійкість фінансової системи, розвиток національного виробництва та соціальний захист населення.

Зміцнення економічного суверенітету напряду пов'язане з ефективною реалізацією економічної функції держави, адже саме через цю функцію держава здатна забезпечити економічну безпеку, сталий розвиток, збереження національної ідентичності та зміцнення свого авторитету на міжнародній арені. Водночас успішність виконання цих завдань значною мірою залежить від своєчасного виявлення та реагування на потенційні загрози, які можуть підірвати економічну самостійність держави[50, с.182].

Ефективна реалізація економічної функції держави неможлива без системного та безперервного моніторингу загроз, які можуть підірвати економічний суверенітет. Одним із важливих завдань держави в цій сфері є виявлення, аналіз та нейтралізація як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що здатні обмежити її економічну автономію, вплинути на прийняття стратегічних рішень або поставити під сумнів контроль над ключовими секторами економіки.

Внутрішні загрози можуть включати структурну слабкість економіки, надмірну сировинну залежність, неефективне управління державними фінансами, корупцію, тінізацію господарської діяльності, нерівномірний регіональний розвиток, дисбаланси у банківській системі тощо. Такі явища обмежують здатність держави самостійно здійснювати економічне регулювання та виконувати соціально-економічні зобов'язання перед громадянами. Економічна функція держави передбачає в цьому контексті не лише розробку відповідних антикризових заходів, а й створення механізмів раннього виявлення внутрішньої вразливості економіки.

Зовнішні загрози, своєю чергою, здебільшого пов'язані з впливом глобальних економічних процесів, зокрема з монополізацією ринків

транснаціональними корпораціями, спекулятивним рухом капіталів, надмірною відкритістю до іноземних інвестицій без відповідних запобіжників, а також із залежністю від кредитних ресурсів міжнародних фінансових інституцій. Особливої уваги потребують ризики, пов'язані з економічною залежністю від іноземного капіталу, адже, хоча іноземні інвестиції можуть стимулювати розвиток технологій, створювати нові робочі місця та сприяти зростанню ВВП, у разі їх надмірної концентрації у стратегічних галузях економіки вони перетворюються на чинник потенційного зовнішнього контролю.

Відтік іноземного капіталу, запровадження санкцій, спроби політичного впливу через економічні важелі – усе це реальні загрози, які можуть не лише порушити економічну стабільність, а й поставити під загрозу національну безпеку. У зв'язку з цим функція держави як гаранта економічного суверенітету полягає не лише в реагуванні на кризи постфактум, а в упередженні загроз шляхом побудови системи стратегічного моніторингу, економічного прогнозування та превентивного регулювання.

Також варто враховувати нові типи загроз, пов'язані з цифровізацією економіки, контролем за критичною інфраструктурою, фінансовими технологіями, енергетичними залежностями та транснаціональними інформаційними потоками. Збереження економічного суверенітету в таких умовах вимагає оновлення підходів до державної економічної політики, розвитку інституційної спроможності держави та адаптації її функцій до нових викликів.

Можемо зазначити, що моніторинг загроз економічному суверенітету тісно пов'язаний з реалізацією економічної функції держави, адже саме через здатність виявляти й нейтралізувати ризики держава забезпечує стабільність внутрішньої економічної системи, підтримує макроекономічну рівновагу, формує довіру до національної валюти та гарантує передбачуваність економічної політики. Така діяльність є запорукою не лише

національної економічної безпеки, а й суверенного розвитку держави у глобальному середовищі.

Для ефективного захисту економічного суверенітету держава повинна реалізовувати комплекс внутрішніх заходів, які є безпосереднім виявом її економічної функції. Така функція включає відповідальність за стратегічне управління економічним розвитком, збереження стабільності, формування умов для добробуту населення та забезпечення стійкості до внутрішніх і зовнішніх викликів.

Одним із ключових механізмів є державне стратегічне планування. Це не означає повернення до директивної моделі економіки, а передбачає свідоме формування та впровадження довгострокових програм, які ґрунтуються на національних пріоритетах, економічному потенціалі та потребах суспільства. Завдяки плануванню держава отримує змогу координувати ресурси, прогнозувати виклики, формувати ефективну податкову, бюджетну й інвестиційну політику, що спрямована на досягнення економічної стійкості. Такі стратегічні підходи також дозволяють мінімізувати залежність від зовнішніх чинників та уникати нав'язаних моделей розвитку, які не враховують внутрішній контекст.

Важливою складовою внутрішніх механізмів є забезпечення енергетичної безпеки. Економічна автономія у сфері енергетики значною мірою визначає здатність держави протистояти зовнішньому тиску, оскільки залежність від імпорту енергоносіїв може бути використана як інструмент політичного чи економічного впливу. Тому держава має сприяти розвитку альтернативних джерел енергії, підвищенню енергоефективності, модернізації інфраструктури та диверсифікації постачань. Це не лише зміцнює національний енергетичний баланс, а й сприяє інноваційному розвитку та створенню нових галузей економіки.

Також важливою сферою є розвиток агропромислового комплексу, який безпосередньо пов'язаний із продовольчою безпекою країни. Ефективна аграрна політика дозволяє не лише забезпечити населення базовими

продуктами харчування, а й зміцнити економічну самодостатність, зменшити залежність від імпорту та підвищити експортний потенціал. Держава має створювати умови для розвитку сільського господарства, підтримувати фермерські господарства, стимулювати інвестиції в переробку, логістику та інноваційні технології. Це є не лише економічною, а й соціальною функцією держави, адже сприяє зайнятості в сільській місцевості та збереженню демографічної рівноваги.

Внутрішні механізми забезпечення економічного суверенітету – це не окремі заходи, а елементи цілісної державної політики, яка реалізує її економічну функцію в повному обсязі. Саме через такі механізми держава демонструє свою спроможність захищати національні інтереси, формувати стабільне економічне середовище та діяти як незалежний суб'єкт у глобальному просторі[51].

Водночас реалізація цих механізмів відбувається в контексті міжнародно-правового регулювання, яке формує не лише рамкові межі, а й конкретні умови та інструменти для проведення економічної політики на світовій арені. Міжнародне право виступає інструментом, що визначає правила і стандарти поведінки держав у таких ключових сферах, як зовнішня торгівля, інвестиції, валютна політика та захист прав інтелектуальної власності, тим самим суттєво впливаючи на зміст і форми здійснення економічної функції держави.

По-перше, міжнародно-правові норми відіграють ключову роль у регулюванні зовнішньоекономічних відносин держав. Особливо важливим є регулювання, яке здійснюється через угоди у рамках Світової організації торгівлі (СОТ), а також численні двосторонні та багатосторонні торговельні договори. Ці міжнародні нормативні акти встановлюють чіткі правила доступу до національних ринків, включаючи визначення тарифних ставок, митних зборів, а також нетарифних бар'єрів, таких як квоти, ліцензії, технічні регламенти та санітарні норми. Крім того, СОТ та інші торговельні угоди визначають стандарти безпеки і якості товарів, що експортуються і

імпортуються, що є важливим для захисту здоров'я споживачів і довкілля. Вони також створюють механізми врегулювання торговельних спорів, які дозволяють сторонам у разі виникнення конфліктів застосовувати процедури примирення і арбітражу, мінімізуючи ризики ескалації торговельних воєн.

Завдяки такому міжнародно-правовому регулюванню держава отримує змогу балансувати між захистом власного національного виробника і необхідністю відкритості ринку для іноземних партнерів. Це сприяє розвитку експорту та інтеграції національної економіки у глобальні ланцюги вартості, залученню іноземних інвестицій і технологій, що є стимулом для економічного зростання і модернізації. Наприклад, Україна, як член СОТ, повинна дотримуватися правил щодо мита і доступу іноземних товарів, що одночасно дозволяє українським експортерам конкурувати на світових ринках за єдиними стандартами.

Водночас дотримання міжнародних торговельних норм накладає певні обмеження на можливості держави впроваджувати свавільні протекціоністські заходи. Це означає, що при виникненні економічних криз або у разі необхідності підтримки окремих галузей виробництва, держава не завжди може вільно застосовувати тарифи, субсидії чи квоти без погодження з міжнародними партнерами. Така ситуація іноді вимагає від держави корекції внутрішньої політики, адаптації законодавства і стратегій, а також пошуку альтернативних механізмів підтримки національної економіки, що не суперечать міжнародним зобов'язанням.

Міжнародно-правове регулювання зовнішньоекономічних відносин створює умови для гармонійної інтеграції національної економіки у світову систему, підтримує рівновагу між суверенітетом держави і потребою у відкритості і взаємодії на міжнародному рівні.

По-друге, у сфері інвестицій міжнародне право відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні сприятливих умов для захисту прав інвесторів та забезпечення стабільності інвестиційного клімату в державі. Двосторонні та багатосторонні угоди про захист інвестицій, такі як угоди про взаємний

захист інвестицій (BITs) або положення в межах багатосторонніх організацій, встановлюють комплексні норми, які регламентують відносини між інвесторами та державою. Ці норми включають принципи недискримінації, які гарантують іноземним інвесторам рівне ставлення порівняно з місцевими, захист від незаконної експропріації майна без належної компенсації, а також забезпечення справедливого і рівного поводження з інвестиціями.

Важливою складовою таких угод є механізми врегулювання спорів між інвесторами і державою, які дозволяють сторонам звертатися до міжнародних арбітражних судів або інших незалежних трибуналів у випадках суперечок, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. Це створює додаткові гарантії для інвесторів, підвищуючи їхню довіру до ринку та знижуючи ризики, пов'язані з політичною або економічною нестабільністю у країні.

Завдяки таким міжнародно-правовим інструментам держава отримує можливість залучати іноземний капітал, новітні технології, передовий менеджмент і створювати нові робочі місця, що сприяє модернізації національної економіки та підвищенню її конкурентоспроможності на світовій арені. Однак, водночас, ці угоди накладають певні обмеження на державу щодо реалізації політик, які можуть впливати на права інвесторів, зокрема у сфері регулювання екології, соціальної політики чи національної безпеки. Тому держава змушена враховувати баланс між необхідністю захищати інтереси національного суспільства і обов'язками, взятими на себе у рамках міжнародного інвестиційного права.

Міжнародно-правове регулювання у сфері інвестицій не лише встановлює правові рамки для захисту інвесторів, але й визначає механізми, які забезпечують довгострокову стабільність та передбачуваність інвестиційного середовища, що є одним із ключових елементів успішної реалізації економічної функції держави.

По-третє, міжнародно-правове регулювання валютної політики здебільшого здійснюється через діяльність міжнародних фінансових

інституцій, передусім Міжнародного валютного фонду (МВФ) [1]. який відіграє ключову роль у встановленні стандартів макроекономічної стабільності та координації валютної політики держав. МВФ здійснює моніторинг валютних курсів, аналізує платіжні баланси країн-членів та надає рекомендації щодо оптимальних підходів до управління обмінним курсом, валютним контролем і регулюванням руху капіталу.

Дотримання міжнародних стандартів, розроблених МВФ та іншими фінансовими організаціями, сприяє збереженню стабільності національної валюти, зниженню волатильності валютних курсів і мінімізації валютних ризиків, які можуть негативно впливати на економіку. Водночас, це підвищує довіру міжнародної спільноти до фінансової системи країни, що є критично важливим для залучення зовнішніх інвестицій, отримання кредитів на вигідних умовах та інтеграції в світову фінансову систему.

Крім того, дотримання норм міжнародного валютного права допомагає державі підтримувати збалансований платіжний баланс, уникати дефіциту зовнішніх фінансових ресурсів і забезпечувати макроекономічну стабільність. Це, своєю чергою, створює сприятливі умови для стабільного економічного розвитку і реалізації національних економічних стратегій.

Разом із тим, участь у міжнародних валютних механізмах накладає на державу певні зобов'язання, які можуть обмежувати її політичну автономію у виборі інструментів валютного регулювання. Проте, це компроміс, який дає змогу підтримувати довгострокову стабільність економіки в умовах глобалізованих фінансових потоків і взаємозалежності національних ринків.

По-четверте, у сфері захисту прав інтелектуальної власності міжнародні договори, зокрема Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Тріпс, TRIPS) у рамках Світової організації торгівлі (СОТ) [1], встановлюють мінімальні стандарти охорони авторських прав, патентів, торговельних марок, промислових зразків та інших об'єктів інтелектуальної власності. Ці норми мають за мету уніфікувати підходи до захисту прав інтелектуальної власності серед країн-учасниць, що сприяє

створенню прозорого і передбачуваного правового середовища для інноваційної діяльності та комерціалізації технологій[52].

Дотримання положень угоди TRIPS забезпечує ефективний правовий захист винаходів, нових розробок і творів мистецтва, що стимулює інвестиції у наукові дослідження, розвиток високотехнологічних секторів економіки та підвищення конкурентоспроможності національних виробників на світових ринках. Водночас міжнародне регулювання інтелектуальної власності передбачає збалансований підхід, який враховує не лише інтереси правовласників, але й суспільні потреби, зокрема доступ до знань, ліків і культурних продуктів.

Цей баланс сприяє сталому розвитку національної економіки, адже захист прав інтелектуальної власності стимулює інновації, але при цьому не обмежує надмірно конкуренцію та громадські інтереси. Водночас держави зобов'язані адаптувати своє національне законодавство відповідно до міжнародних стандартів, що іноді вимагає реформування правових механізмів та посилення контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності.

Отже, міжнародне право в цій сфері не лише встановлює рамкові стандарти, а й визначає механізми реалізації економічної функції держави через підтримку інноваційного потенціалу і захист інвестицій у науково-технічний розвиток.

Звідси міжнародне право відіграє роль не лише регулятора загальних рамок економічної діяльності держав, а й формує конкретні механізми та інструменти для реалізації економічної функції на національному рівні. Воно забезпечує стандартизацію, прозорість та передбачуваність економічних відносин, що сприяє зростанню довіри між державами, активізації міжнародного співробітництва і підвищенню ефективності державної економічної політики. Водночас, дотримання міжнародних зобов'язань вимагає від держав балансування між збереженням економічного суверенітету та необхідністю інтеграції у глобальну економічну систему.

Саме тому інтеграція міжнародно-правових норм у національне законодавство є складним, багаторівневим процесом, який відіграє ключову роль у реалізації економічної функції держави в умовах глобалізованої економіки. Міжнародні економічні договори, конвенції та інші нормативні акти створюють базис для регулювання відносин між державами, однак їхня ефективність залежить від того, наскільки успішно ці норми імплементуються у внутрішнє правове поле кожної держави.

Процес імплементації міжнародного права включає у себе не лише формальну ратифікацію міжнародних договорів, а й адаптацію національного законодавства до стандартів, що встановлені міжнародними актами. Це часто потребує внесення значних змін у чинні закони або ухвалення нових нормативних актів, які враховують сучасні тенденції міжнародної економіки та відповідають зобов'язанням, які держава взяла на себе у сфері міжнародної торгівлі, інвестицій, захисту інтелектуальної власності, боротьби з корупцією тощо. Такий процес гармонізації сприяє створенню прозорої, передбачуваної та стабільної правової системи, що приваблює іноземних інвесторів і підтримує конкурентоспроможність національної економіки[53, с.390-397].

Водночас, гармонізація не є механічним перенесенням міжнародних норм до національного права. Вона вимагає врахування специфіки внутрішніх економічних, соціальних та політичних умов, а також правових традицій. В цьому контексті виникають виклики, пов'язані з адаптацією норм, що можуть мати різний рівень прийнятності для національних інституцій або суперечити існуючим практикам. Наприклад, норми, які передбачають лібералізацію торгівлі чи захист прав іноземних інвесторів, можуть вступати у конфлікт з заходами, спрямованими на захист вітчизняного виробника або регулювання стратегічних секторів економіки.

Одним із фундаментальних принципів міжнародного економічного права є пріоритет міжнародних договорів над національним законодавством у випадку їхньої суперечності. Цей принцип закріплений у багатьох

національних конституціях та правових актах і є запорукою дотримання державою міжнародних зобов'язань. Він допомагає забезпечити єдність і узгодженість правового регулювання у сфері міжнародної економіки, що, своєю чергою, створює стабільне середовище для економічної діяльності на національному та міжнародному рівнях. Водночас цей пріоритет не позбавляє державу права захищати свої національні інтереси, а вимагає лише їх узгодження з міжнародними нормами.

Важливою складовою процесу є також інституційна адаптація. Для ефективного втілення міжнародних норм у внутрішню правову систему необхідна наявність відповідних державних органів, які здійснюють моніторинг виконання міжнародних зобов'язань, координують діяльність різних гілок влади і забезпечують відповідність внутрішніх політик міжнародним стандартам. Це дозволяє мінімізувати ризики порушень та сприяє оперативному реагуванню на зміни в міжнародній правовій практиці.

Взаємодія міжнародного та національного права в економічній сфері має також важливі наслідки для економічного суверенітету держави. З одного боку, прийняття міжнародних економічних норм обмежує деякі суверенні повноваження держави, встановлюючи рамки, у межах яких вона може здійснювати економічну політику. З іншого боку, саме через впровадження міжнародних стандартів держава зміцнює свою позицію на світовій арені, підвищує інвестиційну привабливість, розширює можливості для співпраці і доступу до нових ринків.

Отже, взаємодія міжнародно-правового регулювання з внутрішнім правом держав є неодмінною умовою для ефективної реалізації економічної функції держави в сучасних умовах. Вона забезпечує баланс між необхідністю дотримання міжнародних зобов'язань і збереженням національного економічного суверенітету, сприяє формуванню правової системи, яка підтримує сталий розвиток, інновації і конкурентоспроможність національної економіки в глобальному масштабі[54].

2.2. Міжнародні договори та інститути як інструменти формування економічної політики держави

У сучасних умовах міжнародно-правові договори є ключовим механізмом формування та координації економічної політики держав у глобалізованому світі. Вони забезпечують юридичну визначеність, передбачуваність і стабільність економічного середовища, створюючи правову основу для встановлення зобов'язань держав у сферах торгівлі, інвестицій, валютного регулювання, оподаткування, державних субсидій, експортного контролю та інших важливих аспектів економічної діяльності. Виконання міжнародно-правових зобов'язань змушує держави узгоджувати свою внутрішню політику з глобальними стандартами, що має безпосередній вплив на зміст економічної функції держави та визначає параметри державного втручання в економіку.

Однією з основних форм такого регулювання є багатосторонні міждержавні угоди, укладені в межах міжнародних організацій, серед яких найяскравішим прикладом є система угод Світової організації торгівлі (СОТ). Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ) встановлює норми щодо тарифного захисту, технічних бар'єрів, антидемпінгових заходів, а також визначає допустимі межі субсидій, що зобов'язує держави адаптувати внутрішню торговельну політику до міжнародно погоджених стандартів. Принципи СОТ – недискримінації, прозорості, передбачуваності і зниження торговельних бар'єрів – обмежують можливості для протекціоністських заходів та стимулюють розвиток конкуренції і відкритість ринків. Прикладом ефективного виконання цих зобов'язань є Чилі, яка, дотримуючись правил СОТ і укладаючи численні двосторонні угоди про вільну торгівлю, змогла знизити середні митні ставки до близько 6%, що сприяло зростанню експорту, притоку прямих іноземних інвестицій і модернізації економіки.

Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС) є однією з основних багатосторонніх угод, укладених у межах Світової організації торгівлі (СОТ), і спрямована на регулювання міжнародної торгівлі послугами. Прийнята у

1995 році як частина пакету створення СОТ, вона стала першим у своєму роді документом, який встановлює глобальні правові рамки для відкриття і лібералізації ринків послуг. ГАТС охоплює широкий спектр секторів – від фінансових, телекомунікаційних, транспортних та туристичних послуг до освітніх, медичних, професійних і культурних сфер, що відображає зростаючу ефективність ролі сфери послуг у світовій економіці.

Структурно, у контексті належної функціональної архітектури, угода визначає базові принципи і зобов'язання держав-учасниць. Однією з ключових норм є стаття II, яка встановлює принцип національного режиму, за яким напряду забороняється дискримінація між національними та іноземними постачальниками послуг у межах відкритих секторів. Цей принцип створює рівні умови для всіх учасників ринку і запобігає штучному обмеженню доступу іноземних компаній. Стаття XVII деталізує принцип найсприятливішого режиму (НСР), що зобов'язує держави не надавати іншим країнам гірші умови, ніж тим, які вони надають певним партнерам. Ці базові принципи сприяють лібералізації торгівлі послугами та недискримінації на міжнародних ринках.

Важливою складовою є стаття VI, що регулює питання ліцензування і регуляторних процедур. Вона вимагає, щоб процес видачі ліцензій був прозорим, публічно доступним, обґрунтованим та справедливим, що мінімізує корупцію і свавілля у сфері регулювання. Це підвищує передбачуваність для іноземних інвесторів і постачальників послуг, стимулюючи їхню активність і довіру до ринку.

У рамках ГАТС також функціонує механізм «заявок» (schedules of commitments), за яким кожна держава добровільно визначає, які сектори і в якій мірі вона готова лібералізувати. Такий індивідуально-суб'єктивний підхід дозволяє враховувати національні економічні та політичні особливості, надаючи країнам можливість поступово адаптовувати і оптимізувати свою економіку до міжнародних стандартів. Зобов'язання в

заявках мають юридичну силу, а їх порушення може призводити до застосування механізмів врегулювання спорів.

Прикладом успішної імплементації положень ГАТС є Індія, яка після приєднання до СОТ і ГАТС провела масштабні реформи у сфері послуг. Вона лібералізувала банківський сектор, скасувавши жорсткі обмеження на іноземні інвестиції та полегшивши відкриття філій міжнародних банків, що підвищило конкуренцію і покращило якість послуг. В страховому секторі країна збільшила допустимий рівень іноземного капіталу та впровадила більш гнучкі регуляторні норми. Особливу роль відіграло розширення ринку інформаційних технологій, що завдяки державній підтримці і відкриттю для іноземних інвесторів допомогло Індії стати світовим лідером у сфері ІТ-аутсорсингу, суттєво збільшивши валютні надходження та створивши тисячі робочих місць.

Важливим інституційним елементом є також Орган з врегулювання спорів (ОРС) СОТ, який розглядає конфлікти щодо порушень угод, у тому числі ГАТС. Процедура включає етапи консультацій, створення експертної панелі, розгляд справи, винесення рекомендацій і, за потреби, застосування санкцій. Цей механізм забезпечує ефективний контроль за дотриманням зобов'язань і підвищує стабільність міжнародної торгівлі послугами. Наприклад, у 2002 році СОТ розглянула суперечку між США та Індією стосовно доступу на ринок телекомунікаційних послуг, що призвело до усунення дискримінаційних бар'єрів і покращення умов для американських компаній.

Отже, ГАТС є не лише інструментом лібералізації торгівлі послугами, а й потужним засобом модернізації національних економік, що стимулює впровадження прозорих і ефективних стандартів регулювання, покращення державного управління та інтеграцію до глобальних економічних процесів. Угода дозволяє країнам враховувати власні соціально-економічні умови, здійснювати поступове відкриття ринків і посилювати

конкурентоспроможність на світовій арені, водночас підтримуючи баланс між суверенітетом держав та вимогами міжнародного права [55].

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), прийнята в 1995 році в рамках Світової організації торгівлі (СОТ), є першою багатосторонньою домовленістю, що встановлює обов'язкові мінімальні стандарти захисту різних видів інтелектуальної власності – авторських прав, патентів, торговельних марок, географічних зазначень, промислових зразків та комерційної таємниці. Ця угода уніфікувала міжнародні норми у сфері інтелектуальної власності, надавши їм зобов'язуючий характер, що сприяло потужній гармонізації національних законодавств і стимулювало інноваційний розвиток та покращення інвестиційного клімату в багатьох країнах.

ТРИПС містить детальні положення, які визначають обов'язки держав-учасниць щодо дотримання прав інтелектуальної власності. Зокрема, стаття 9 підтверджує зобов'язання забезпечувати права відповідно до Паризької та Бернської конвенцій, що є фундаментальними міжнародними договорами в цій сфері. Стаття 10 регламентує охорону авторських прав, включаючи права виконавців, виробників фонограм і мовників. Статті 14–16 розкривають права виконавців і виробників фонограм, а також забороняють використання засобів обхідного захисту авторських прав, що є ключовим механізмом боротьби з цифровим піратством.

Критерії патентоспроможності викладені у статті 27, де визначено вимоги новизни, винахідницького рівня та промислової застосовності, а також обов'язок забезпечити патентний захист у всіх технологічних сферах, за винятком передбачених законом обмежень. Це призвело до необхідності реформ патентного законодавства в багатьох країнах з метою усунення застарілих обмежень на патентування.

Захист торговельних марок (статті 15–21) передбачає їх реєстрацію і охорону без дискримінації за походженням чи формою, а захист географічних зазначень гарантує походження і якість продукції. Важливим

інструментом є стаття 24, яка інтегрує механізми вирішення спорів із захисту прав інтелектуальної власності у загальну систему СОТ.

Особливу роль відіграє стаття 31, що регламентує можливість використання патентів без дозволу власника у виняткових випадках, зокрема для захисту громадського здоров'я або усунення антиконкурентної поведінки. Це положення має значення для країн, що розвиваються, у контексті забезпечення доступу до життєво необхідних ліків.

На практиці імплементація положень ТРІПС вимагає від держав створення ефективних механізмів захисту прав, належної судової системи для розгляду порушень і відповідних адміністративних органів, що сприяє захисту інновацій, розвитку творчості та створенню привабливих умов для іноземних інвестицій, особливо у високотехнологічних галузях[56].

Прикладом ефективною адаптації є Бразилія, яка після приєднання до СОТ прийняла новий закон про промислову власність та посилила боротьбу з порушеннями у фармацевтичній і технологічній сферах, що значно покращило інвестиційний клімат та модернізувало промисловість[57, с.1-13]. Двосторонні та регіональні угоди також суттєво впливають на економічну політику держав. Так, Угода США–Мексика–Канада (USMCA) [58], яка замінила Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (NAFTA), містить значні оновлення і розширення положень, що стосуються інтелектуальної власності, електронної торгівлі та умов праці. Зокрема, у сфері інтелектуальної власності угода посилила захист патентів, авторських прав та торговельних марок, включаючи розширення термінів дії авторських прав і впровадження нових норм щодо захисту фармацевтичних препаратів та цифрового контенту. Це сприяло адаптації національного законодавства Канади до більш сучасних стандартів, підвищуючи рівень правового захисту інновацій і сприяючи розвитку високотехнологічних секторів економіки.

У сфері електронної торгівлі USMCA встановив правила щодо захисту персональних даних, запобігання кібершахрайству та сприяння транскордонним цифровим операціям, що є важливим чинником для

розвитку сучасної цифрової економіки і залучення інвестицій у канадські технологічні компанії. Щодо умов праці, угода закріпила зобов'язання сторін щодо забезпечення справедливих трудових стандартів, покращення прав працівників і боротьби з примусовою працею, що також позитивно вплинуло на соціальний клімат і стабільність у робочому середовищі.

Впровадження цих положень сприяло комплексній модернізації канадського законодавства, що дозволило підвищити конкурентоспроможність національних підприємств на світових ринках, залучити іноземні інвестиції та підтримати інноваційний розвиток. Таким чином, USMCA став важливим інструментом інтеграції Канади у глобальну економіку з урахуванням сучасних викликів і технологічних трансформацій[59].

В'єтнам у рамках угоди з Європейським Союзом (EVFTA) [60] та Транстихоокеанського партнерства (СРТПР) здійснив комплексні реформи, спрямовані на модернізацію трудового та податкового законодавства, а також посилення захисту прав інтелектуальної власності. Ці зміни включали впровадження сучасних стандартів праці, покращення умов для працівників, боротьбу з нелегальною працею та забезпечення прозорості і справедливості у податковій системі, що суттєво підвищило привабливість країни для іноземних інвесторів.

У сфері інтелектуальної власності В'єтнам адаптував національне законодавство до міжнародних стандартів, посилив захист патентів, торговельних марок та авторських прав, а також удосконалив механізми боротьби з піратством і контрафактом. Завдяки цим реформам країна змогла більш ефективно захищати інновації і сприяти розвитку високотехнологічних секторів економіки.

Інтеграція до глобальних ланцюгів доданої вартості завдяки EVFTA та СРТПР дала змогу В'єтнаму розширити експорт високотехнологічних товарів і послуг, збільшити іноземні інвестиції та створити нові робочі місця. Це сприяло стабільному економічному зростанню, підвищенню

конкурентоспроможності на світових ринках і зміцненню позицій В'єтнаму як важливого гравця в регіональній та глобальній економіці[61].

Отже, угода ТРІПС та суміжні двосторонні і регіональні договори становлять комплексний інструментарій міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності, який суттєво впливає на формування та реалізацію економічної політики держав, сприяючи модернізації правових систем, стимулюванню інновацій та інтеграції у світову економіку, що є важливою складовою економічної функції держави в міжнародно-правовому вимірі.

Важливою складовою системи міжнародного регулювання є механізми врегулювання спорів у рамках СОТ, які ефективно забезпечують дотримання зобов'язань державами і стимулюють формування правової практики національних юрисдикцій відповідно до міжнародних норм. Європейський Союз активно використовує ці механізми для захисту своїх економічних інтересів, водночас адаптуючи внутрішні політики до рішень панелей СОТ.

Виконання міжнародно-правових договорів вимагає від держав не лише формального прийняття законодавства, а й проведення глибоких праксеологічно-нормативних і праксеологічно-процесуальних трансформацій у сфері економічної політики. Це проявляється у спрощенні адміністративних процедур, дерегуляції, зміцненні конкурентного середовища, боротьбі з корупцією і підвищенні прозорості управління. На прикладі Грузії, зобов'язання перед СОТ та іншими міжнародними партнерами стимулювали масштабні реформи, що дозволили значно покращити умови ведення бізнесу та залучити іноземні інвестиції[62].

Отже, міжнародно-правові договори не лише координують економічні відносини між державами, а й виступають потужним чинником трансформації внутрішньої економічної політики, що реалізує економічну функцію держави у глобальному світі. Вони формують правову основу для інтеграції до світової економіки, підвищення прозорості, посилення правових інститутів та забезпечення рівних умов конкуренції.

Одним із ключових елементів цієї правової основи є міжнародно-правовий захист інвестицій, що безпосередньо впливає на економічну політику держав і визначає умови їх участі у глобальних економічних процесах.

Захист інвестицій як інструмент формування економічної політики держави відіграє ключову роль у забезпеченні сталого економічного розвитку та інтеграції в світову економіку. Міжнародно-правові механізми захисту інвестицій базуються на багатосторонніх та двосторонніх інвестиційних угодах, які встановлюють чіткі зобов'язання держав щодо гарантування безпеки і прав іноземних інвесторів. Одним із найважливіших багатосторонніх міжнародних договорів у сфері захисту інвестицій є Вашингтонська конвенція 1965 року, офіційно відома як Конвенція про врегулювання інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав. Цей договір створив Міжнародний центр із врегулювання інвестиційних спорів (ICSID), який функціонує як спеціалізований орган Світового банку і покликаний забезпечувати незалежний, неупереджений та ефективний механізм розгляду суперечок між іноземними інвесторами та державами, у яких здійснюються інвестиції[63].

ICSID відіграє надзвичайно важливу роль у системі міжнародного інвестиційного права, оскільки надає сторонам можливість вирішувати конфлікти поза межами національних судів, що часто є важливим фактором для інвесторів, особливо в країнах з нестабільною політичною чи правовою ситуацією. Механізм арбітражу ICSID передбачає чіткі процедурні правила, які забезпечують рівність сторін, прозорість процесу та гарантії виконання рішень. Такі рішення є обов'язковими для виконання у державах-учасницях конвенції без необхідності додаткового визнання в національних судах, що підвищує їхню ефективність і впливовість.

Завдяки наявності ICSID, іноземні інвестори можуть бути впевнені у захисті своїх прав від можливих свавільних дій держави, таких як незаконна експропріація, необґрунтовані регуляторні обмеження або порушення

принципів справедливого ставлення. Це суттєво знижує ризики інвестиційної діяльності та сприяє формуванню більш стабільного, прозорого і передбачуваного інвестиційного клімату, що є ключовим фактором для залучення прямих іноземних інвестицій.

Крім того, ICSID сприяє встановленню єдиних стандартів міжнародної судової практики у сфері інвестиційного права, що забезпечує уніфікацію підходів до тлумачення і застосування норм, а також підвищує юридичну визначеність для держав та інвесторів. Це не лише зменшує кількість конфліктів, а й сприяє конструктивному діалогу між сторонами, що позитивно впливає на розвиток міжнародної економіки в цілому[64].

Отже, Вашингтонська конвенція 1965 року та створений нею ICSID є фундаментальними інструментами у системі міжнародного захисту інвестицій, які значною мірою сприяють формуванню ефективної і стабільної економічної політики держав, а також інтеграції національних економік у глобальний інвестиційний простір.

Окрім багатосторонніх угод, двосторонні інвестиційні договори (BITs) відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні інвестиційної політики держав, виступаючи як ключові інструменти забезпечення захисту іноземних інвестицій та створення сприятливого інвестиційного клімату. BITs укладаються безпосередньо між двома країнами і встановлюють юридично зобов'язуючі стандарти, які регулюють права та обов'язки сторін щодо інвестицій. Основні гарантії, що надаються цими угодами, включають забезпечення справедливого та рівного режиму для іноземних інвесторів, недопущення дискримінації порівняно з національними інвесторами, а також захист від незаконної або непрямой експропріації, яка можлива лише за умов належної та своєчасної компенсації. Важливим елементом є також положення про вільний і безперешкодний трансфер капіталу, прибутків та інших платежів, що виникають у зв'язку з інвестиціями, а також гарантії доступу інвесторів до міжнародних арбітражних процедур для вирішення спорів.

Такі договори є основою для формування прозорого, стабільного і передбачуваного правового середовища, яке значно підвищує довіру іноземних інвесторів і, як наслідок, стимулює зростання прямих іноземних інвестицій. Залучення інвестицій сприяє впровадженню нових технологій, розвитку інноваційних секторів економіки, створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності національних підприємств як на внутрішньому, так і на світовому ринках. В результаті двосторонні інвестиційні договори стають важливим фактором економічного розвитку та модернізації національних економік[65].

Вплив міжнародних інвестиційних угод на національну економічну політику проявляється через стимулювання держав до активного реформування внутрішнього законодавства з метою приведення його у відповідність з міжнародними стандартами захисту прав інвесторів. Це включає вдосконалення законів щодо охорони права власності, підвищення прозорості і передбачуваності регуляторних процедур, гарантування незалежності судової системи, а також створення ефективних механізмів врегулювання спорів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Особливу увагу держави приділяють адаптації законодавства у сферах інвестиційного регулювання, підприємництва, оподаткування, валютного контролю та антимонопольної політики. Завдяки цьому формується цілісна та комплексна економічна політика, яка враховує зобов'язання, взяті державою на себе у міжнародно-правовій площині[66].

Прикладом позитивного впливу двосторонніх інвестиційних договорів є країни, які є учасниками ICSID та мають широкую мережу укладених BITs. Вони демонструють вищу здатність залучати прямі іноземні інвестиції, оскільки інвестори відчують більший рівень захищеності і можуть розраховувати на справедливий та ефективний захист своїх прав у випадку виникнення суперечок. Крім того, такі угоди стимулюють держави розвивати інституційні механізми і вдосконалювати державне управління, що позитивно впливає на стабільність і прозорість економічного середовища. В

результаті формуються більш сприятливі умови для сталого економічного зростання, підвищення інвестиційної привабливості та інтеграції держав у глобальні економічні процеси[67].

Отже, міжнародно-правові інструменти захисту інвестицій виступають важливим елементом формування економічної політики держави, сприяючи підвищенню інвестиційної привабливості, модернізації правової системи та інтеграції у глобальну економіку. Вони забезпечують баланс між суверенітетом держави та правами інвесторів, створюючи умови для сталого економічного зростання і розвитку.

У цьому контексті важливо також враховувати вплив міжнародних фінансових інституцій, які доповнюють дію правових механізмів захисту інвестицій, одночасно формуючи загальні параметри економічної політики держав.

Роль міжнародних фінансових інститутів у впливі на економічну політику держави є надзвичайно вагомою і багатомірною, особливо в контексті глобалізації та інтеграції національних економік у світову фінансову систему. Такі ключові інституції, як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, не лише надають державам фінансову підтримку у вигляді кредитів і грантів, а й формують широку палітру політичних і економічних рекомендацій, які суттєво впливають на внутрішню економічну політику цих країн.

Зокрема, одна з найхарактерніших рис співпраці з Міжнародним валютним фондом (МВФ) – політика умовності (*conditionality*), яка полягає у визначенні чітких вимог і рекомендацій, що мають бути виконані державою для отримання фінансової допомоги або її подальшого траншу. Ця політика є одним із ключових механізмів впливу МВФ на економічну політику країн-членів і передбачає укладення меморандумів про взаєморозуміння, які детально описують заходи економічної політики та графік їх реалізації[68].

Умови співпраці часто включають проведення структурних реформ, спрямованих на підвищення ефективності державного управління,

дерегуляцію ринків, приватизацію державних підприємств, лібералізацію цін і торгівлі, а також зміцнення прав власності. Велика увага приділяється стабілізації макроекономічної ситуації через зміцнення бюджетної дисципліни та фіскальної прозорості, реформування податкової системи, скорочення дефіциту бюджету та заходи з контролю державних витрат. Такі реформи не лише дозволяють країнам долати короткострокові фінансові кризи, а й закладають підвалини для довгострокового економічного зростання.

МВФ також активно працює над розвитком технічної допомоги та консультацій для своїх членів. Це включає підтримку у створенні ефективних систем державних фінансів, розробці монетарної та валютної політики, зміцненні банківського нагляду, боротьбі з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. Фонд проводить регулярні консультації (так звані Article IV Consultation) для оцінки економічної політики країн-членів, надає рекомендації для забезпечення стійкого розвитку і запобігання виникненню макроекономічних дисбалансів.

Крім того, МВФ виконує функцію кредитора останньої інстанції для країн, які стикаються з браком валютних резервів або кризами платіжного балансу. Це має надзвичайно важливе значення для запобігання «ефекту доміно» під час фінансових криз, що може впливати не лише на окрему державу, а й на регіон чи навіть глобальну економіку. Механізми кредитування фонду (Stand-By Arrangements, Extended Fund Facility, Rapid Financing Instrument та інші) дозволяють державам отримувати доступ до значних фінансових ресурсів на відносно вигідних умовах у критичні моменти.

Вплив МВФ на грошово-кредитну політику, валютний курс і регулювання фінансового сектору є суттєвим чинником визначення політичних пріоритетів урядів. Рекомендації Фонду щодо незалежності центральних банків, таргетування інфляції, запровадження гнучких валютних курсів або регулювання руху капіталів часто трансформують економічну

політику країн і стимулюють впровадження сучасних стандартів фінансового регулювання.

Невиконання зобов'язань перед МВФ може призвести до втрати доступу до міжнародних ринків капіталу, зниження кредитних рейтингів та загального посилення економічних труднощів. Водночас, виконання програм МВФ часто розглядається як «сигнал довіри» для приватних інвесторів і міжнародних фінансових ринків, підвищуючи готовність інших кредиторів і донорів надавати фінансування[69].

Світовий банк, своєю чергою, є одним із провідних міжнародних фінансових інститутів, який спеціалізується на довгостроковому фінансуванні розвитку та боротьбі з бідністю. Його діяльність зосереджена переважно на фінансуванні проектів у сфері розвитку інфраструктури, будівництва транспортних систем, енергетики, водопостачання та санітарії, а також модернізації міського господарства. Важливою складовою є підтримка розвитку людського капіталу через інвестування в освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і програми соціального забезпечення, що спрямовані на скорочення нерівності та підвищення якості життя населення.

Крім надання пільгових кредитів і грантів для фінансування окремих проектів, Світовий банк також активно працює над підтримкою комплексних програм реформ. Це включає технічну допомогу, аналітичну підтримку та консультування урядів щодо стратегічного планування розвитку, розробки антикризових заходів і вдосконалення систем державного управління. Світовий банк часто бере участь у формуванні національних стратегій розвитку, спільно з урядами визначаючи пріоритетні напрями реформ і розвитку, що сприяє більш цільовому та ефективному використанню наявних ресурсів[70].

Водночас Світовий банк застосовує політику умовності (conditionality), яка передбачає впровадження певних економічних і управлінських реформ як передумову для надання фінансової допомоги. Це може включати реформи у сфері управління державними фінансами – запровадження програмного

бюджетування, посилення фінансового контролю та аудиту, підвищення прозорості бюджетного процесу та боротьби з корупцією. Умови часто охоплюють і заходи з дерегуляції економіки, вдосконалення системи оподаткування, спрощення процедур для бізнесу, розвиток фінансових ринків і захист прав власності[71].

Особлива увага приділяється підвищенню інституційної спроможності органів державної влади, розвитку механізмів верховенства права та ефективної судової системи. Світовий банк підтримує розробку і впровадження антикорупційних стратегій, електронного урядування, систем відкритих державних закупівель, що сприяє підзвітності й ефективному управлінню державними ресурсами. Такі реформи не лише підвищують ефективність державного управління, а й створюють сприятливе середовище для залучення приватних інвестицій і розвитку підприємництва.

Крім безпосереднього фінансування, Світовий банк виконує важливу роль як платформа міжнародної співпраці, мобілізуючи ресурси інших донорів, приватного сектору та національних урядів для реалізації масштабних програм розвитку. Він також забезпечує обмін досвідом між країнами, пропонує доступ до найкращих міжнародних практик та сприяє їх адаптації до національних умов[72].

Вплив міжнародних фінансових інститутів на національну економічну політику є особливо помітним у країнах, які перебувають у процесі економічної трансформації або зіткнулися з фінансовими кризами. Виконання умовних програм часто стає каталізатором глибоких структурних змін, модернізації законодавства, зміцнення інституційної спроможності державних органів, а також удосконалення систем управління державними фінансами. Водночас таке втручання часто супроводжується політичними і соціальними викликами, зокрема необхідністю балансувати між вимогами міжнародних кредиторів і національними пріоритетами розвитку.

Отже, міжнародні фінансові інститути виступають не лише як кредитори, але й як важливі агенти трансформації економічної політики та

правової системи держав, формуючи рамки для проведення реформ, що сприяють макроекономічній стабільності, прозорості державного управління і сталому економічному розвитку в умовах глобалізованої світової економіки.

Разом із фінансовими інституціями, істотну роль у формуванні економічних орієнтирів та нормативів відіграють і міжнародні організації, що пропонують аналітичну підтримку, рекомендації з політик та сприяють обміну найкращими практиками.

Крім договірних механізмів і діяльності міжнародних фінансових інститутів, значний і системний вплив на формування економічної політики держави здійснюють міжнародні організації, такі як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інші. Їхня діяльність не обмежується лише рекомендаційним характером: вони формують і поширюють міжнародні стандарти прозорості, корпоративного управління, боротьби з корупцією, сталого розвитку, а також розробляють кодекси поведінки для держав і приватних компаній.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) є впливовою міжнародною організацією, що об'єднує понад 35 найбільш економічно розвинених країн світу та активно взаємодіє з партнерами по всьому світу. ОЕСР відома передусім своїми детальними стандартами, рекомендаціями та керівними принципами у сферах корпоративного управління, оподаткування, протидії відмиванню грошей, забезпечення прозорості державних фінансів і державних закупівель [73].

Зокрема, Принципи корпоративного управління ОЕСР є загально визнаним глобальним орієнтиром для країн-членів і партнерів. Вони формують основу для розробки національних законодавчих і регуляторних рамок, спрямованих на підвищення прозорості корпоративного управління, підзвітності керівництва компаній, захисту прав акціонерів, у тому числі

міноритарних, і зміцнення довіри інвесторів. Країни, що імплементують ці принципи, демонструють кращі показники залучення інвестицій, розвитку ринку капіталу та корпоративної соціальної відповідальності[74].

Також важливими є Рекомендації ОЕСР щодо боротьби з корупцією у міжнародних комерційних операціях, які встановлюють деталізовані стандарти запобігання корупційним практикам у ділових угодах міжнаціонального характеру. Ці рекомендації акцентують увагу на необхідності запровадження ефективних механізмів внутрішнього контролю і комплаєнсу всередині компаній, розвитку корпоративної етики та системи попередження корупційних ризиків. Вони передбачають розробку внутрішніх політик для виявлення та запобігання хабарництву, навчання співробітників, створення механізмів анонімного повідомлення про порушення, проведення регулярних аудитів і перевірок ділових партнерів[75].

Особливе значення має Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних публічних посадових осіб у міжнародних ділових операціях (прийнята в 1997 р.), яка є першим і досі єдиним глобально чинним багатостороннім договором, що прямо зобов'язує держави криміналізувати підкуп іноземних посадовців. Конвенція передбачає, що країни-учасниці мають запровадити кримінальну відповідальність для своїх фізичних та юридичних осіб за дачу хабара іноземному державному службовцю з метою отримання чи збереження комерційних вигод.

Країни, які ратифікували цю Конвенцію, зобов'язані не лише прийняти відповідні закони, а й забезпечити їх ефективне застосування, що включає незалежне слідство, переслідування і судовий розгляд справ про підкуп за кордоном. Конвенція встановлює також вимоги до адекватності покарань, конфіскації отриманих вигод і міжнародного співробітництва у сфері кримінального переслідування.

Цей документ справив значний вплив на гармонізацію антикорупційного законодавства на глобальному рівні та став потужним

стимулом для реформування національних правових систем. Він також підвищив прозорість міжнародної торгівлі та інвестицій, зменшив ризики недобросовісної конкуренції та посилив довіру до компаній, які дотримуються принципів доброчесності у веденні бізнесу. Імплементация положень Конвенції слугує важливим чинником зміцнення верховенства права та розвитку добросовісного підприємницького середовища у міжнародному масштабі[76].

Крім боротьби з корупцією, ОЕСР активно займається питаннями податкової прозорості, справедливого оподаткування та запобігання ухиленню від сплати податків, що є важливою складовою міжнародного економічного управління[77]. Однією з найважливіших ініціатив у цій сфері є проект BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) – комплексний план дій, спрямований на боротьбу з практиками розмивання податкової бази та штучного переміщення прибутків до юрисдикцій із низькими або нульовими податками.

Ініціатива BEPS передбачає розробку узгоджених міжнародних стандартів для усунення лазівок у податковому законодавстві, які дозволяли транснаціональним корпораціям мінімізувати податкові зобов'язання. План дій BEPS включає 15 заходів, серед яких обмеження використання гібридних інструментів, посилення правил трансфертного ціноутворення, запобігання зловживанням у сфері податкових угод та підвищення прозорості шляхом обов'язкового розкриття звітності за країнами (country-by-country reporting) [78].

Члени і партнери ОЕСР беруть участь у впровадженні Багатосторонньої конвенції про впровадження податкових заходів щодо протидії BEPS, яка дозволяє одночасно змінювати положення сотень двосторонніх податкових угод між державами без необхідності їх індивідуального перегляду. Ця конвенція є унікальним інструментом координації податкової політики на міжнародному рівні та сприяє

гармонізації підходів до оподаткування, запобігаючи так званій «гонці донизу» між юрисдикціями[79].

ОЕСР також розробила та впроваджує стандарти податкової прозорості для автоматичного обміну інформацією між податковими адміністраціями різних країн. Найвідомішим серед них є Common Reporting Standard (CRS), який зобов'язує фінансові установи збирати та передавати інформацію про рахунки нерезидентів до податкових органів своєї держави, які, у свою чергу, автоматично обмінюються цією інформацією з податковими органами інших країн-учасниць.

CRS має на меті знизити можливості для приховування активів і доходів у закордонних рахунках, підвищити фінансову дисципліну та забезпечити справедливе оподаткування доходів громадян і компаній. Наразі стандарт CRS запроваджено більш ніж у 100 юрисдикціях, що свідчить про високий рівень міжнародного співробітництва у сфері податкового контролю[80].

Імплементация стандартів ОЕСР у національне законодавство стимулює держави до посилення фінансової прозорості, удосконалення системи податкового адміністрування, підвищення підзвітності фінансового сектору та зміцнення державних фінансів. Це, своєю чергою, сприяє формуванню стійкої макроекономічної політики, зміцненню довіри інвесторів і інтеграції держав у глобальну економічну систему.

У сфері державних фінансів і закупівель ОЕСР розробляє рекомендації щодо забезпечення прозорості бюджетного процесу, підзвітності та ефективного використання державних коштів. Це включає підготовку інструментів для моніторингу і аудиту, запобігання корупції у державних закупівлях, удосконалення механізмів планування і виконання бюджету[81].

Отже, діяльність ОЕСР має безпосередній вплив на формування економічної політики держав, стимулюючи реформи у сферах корпоративного управління, антикорупційного законодавства, податкового регулювання та державного фінансового менеджменту. Імплементация цих

стандартів у національне законодавство та регуляторну практику підвищує прозорість економічного середовища, зміцнює довіру інвесторів, сприяє розвитку приватного сектору та інтеграції держави у світову економіку.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) відіграє ключову роль у формуванні економічної політики держав, особливо країн, що розвиваються, зосереджуючись на комплексній підтримці їхнього сталого розвитку. Основні напрямки діяльності ЮНКТАД включають проведення економічних досліджень і аналітики, надання технічної допомоги, а також формування рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності, залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та розвитку зовнішньої торгівлі[82].

ЮНКТАД виступає провідним майданчиком для обговорення глобальних економічних викликів і формування консенсусу серед держав-членів щодо політики розвитку. Через регулярні звіти (World Investment Report, Trade and Development Report) ЮНКТАД аналізує динаміку глобальних інвестиційних потоків, оцінює бар'єри для розвитку торгівлі, надає прогнози та формулює рекомендації для національних урядів. Це допомагає країнам краще розуміти структурні проблеми власної економіки і визначати пріоритети реформ[83].

Одним із ключових інструментів ЮНКТАД є Investment Policy Framework for Sustainable Development (IPFSD)- комплексна рамкова модель, яка надає урядам рекомендації щодо розробки та впровадження інвестиційної політики з урахуванням потреб сталого розвитку, захисту прав людини, екологічних стандартів і соціальної відповідальності бізнесу. IPFSD пропонує структурований підхід до формування інвестиційних режимів, який поєднує традиційні цілі залучення капіталу з вимогами до сталого економічного зростання.

Зокрема, рамка IPFSD охоплює такі аспекти: забезпечення прозорості та передбачуваності правового середовища, гарантії захисту прав інвесторів, механізми запобігання суперечкам і вирішення спорів, створення

сприятливих умов для передачі технологій і розвитку людського капіталу. Вона також підкреслює важливість узгодження інвестиційних стратегій із цілями сталого розвитку ООН (SDGs), що включає зниження бідності, охорону довкілля, забезпечення гідної праці та економічного зростання [84].

Імплементация рекомендацій ЮНКТАД стимулює держави переглядати свої підходи до інвестиційного законодавства, реформувати застарілі регуляції, спрощувати адміністративні процедури, забезпечувати рівний доступ до правосуддя та захист прав інвесторів. Це підвищує передбачуваність і стабільність бізнес-середовища, знижує ризики для іноземних інвесторів та сприяє диверсифікації економіки.

Крім того, ЮНКТАД надає технічну допомогу та навчальні програми для підвищення інституційної спроможності урядів, підтримки реформ у сфері торгівлі та інвестицій, розвитку експортного потенціалу та зміцнення державного управління. Така діяльність є особливо важливою для найменш розвинених країн, які потребують підтримки у побудові ефективних інституцій та інтеграції у світову економічну систему на справедливих і вигідних умовах.

Отже, діяльність ЮНКТАД сприяє формуванню в державах більш збалансованої та орієнтованої на сталий розвиток інвестиційної політики, що відповідає сучасним глобальним стандартам і враховує соціальні, економічні та екологічні виклики XXI століття.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) займає важливе місце серед міжнародних фінансових інститутів, що впливають на економічну політику держав, особливо країн із перехідною економікою. Заснований у 1991 році для підтримки постсоціалістичних держав Європи та Центральної Азії, банк поступово розширив свій мандат і сьогодні працює також у країнах Південного та Східного Середземномор'я, на Західних Балканах та у деяких державах Східної Європи.

Основна мета діяльності ЄБРР полягає у сприянні переходу до відкритої ринкової економіки та підтримці приватного сектора як двигуна

зростання. Банк поєднує фінансову підтримку – кредити, інвестиції в акціонерний капітал, гарантії – з чіткими вимогами проведення структурних реформ. Такі вимоги стосуються не лише економічної політики, а й політичних стандартів: стаття 1 Угоди про заснування ЄБРР передбачає, що банк працює лише з тими країнами, які прихильні принципам багатопартійної демократії, верховенства права, поваги до прав людини та ринкової економіки.

ЄБРР фінансує проекти у різних секторах – енергетиці, транспорті, промисловості, сільському господарстві, фінансах – із особливою увагою до розвитку інфраструктури та підтримки малого і середнього бізнесу. Однак його внесок не обмежується фінансуванням: банк виступає каталізатором реформ через умови кредитування і вимоги до прозорого корпоративного управління, фінансової звітності, антикорупційних заходів та дотримання екологічних і соціальних стандартів.

У рамках своїх програм ЄБРР надає експертну допомогу урядам з розробки та впровадження законодавства у сферах корпоративного управління, банкрутства, розвитку ринків капіталу, захисту прав інвесторів і конкуренції. Така допомога часто супроводжується навчальними програмами для державних службовців, суддів і регуляторів з метою підвищення інституційної спроможності держави та ефективності правозастосування.

Особливо важливим напрямом діяльності банку є підтримка реформ державного управління. ЄБРР співпрацює з урядами щодо вдосконалення процедур державних закупівель, підвищення прозорості бюджету, створення антикорупційних органів і впровадження електронного урядування. Такі заходи спрямовані на зниження корупційних ризиків, посилення підзвітності влади та створення сприятливого середовища для інвестицій [85].

Важливою складовою стратегії ЄБРР є інтеграція екологічних і соціальних стандартів у фінансовані проекти. Банк вимагає від позичальників дотримання принципів екологічної стійкості, захисту трудових прав,

залучення громадськості до ухвалення рішень, що дозволяє поєднувати економічний розвиток із досягненням цілей сталого розвитку[86].

Діяльність ЄБРР має комплексний характер: вона не тільки забезпечує фінансування економічного зростання, а й стимулює проведення глибоких реформ, що зміцнюють верховенство права, демократію, конкурентоспроможність і стійкість економіки. Інтеграція таких підходів у національну політику держав сприяє їхній інтеграції у глобальну економічну систему на принципах відкритості, прозорості та добросовісного врядування. практики та інституційну інфраструктуру держави.

Отже, міжнародні договори та інститути виконують подвійну роль – слугують як правовою рамкою, так і дієвим інструментом координації національної економічної політики держав із міжнародно-правовими стандартами. Їхній вплив проявляється через встановлення юридично обов'язкових зобов'язань щодо торгівлі, захисту інвестицій, фінансової стабільності, прозорості регулювання та дотримання стандартів належного економічного управління.

Міжнародні багатосторонні угоди, такі як ГАТС, ТРІПС чи багатосторонні інвестиційні договори, визначають мінімальні стандарти відкритості ринків, захисту прав інвесторів та інтелектуальної власності, формуючи основи передбачуваного і стабільного глобального економічного порядку. Двосторонні інвестиційні угоди стимулюють країни до вдосконалення внутрішнього законодавства, посилення правових гарантій і захисту прав власності, що сприяє залученню капіталу та розвитку високотехнологічних секторів.

Міжнародні фінансові інститути – МВФ, Світовий банк, ЄБРР – не лише забезпечують доступ до фінансування, а й виступають каталізаторами структурних реформ. Їхня політика умовності спрямована на зміцнення бюджетної дисципліни, удосконалення грошово-кредитної політики, підвищення прозорості державних фінансів і створення стійких інституційних механізмів. Своєю чергою, впровадження таких умов вимагає

реформування національного законодавства, покращення якості державного управління та боротьби з корупцією.

Не менш важливою є роль міжнародних організацій – таких як ОЕСР чи ЮНКТАД – які виробляють рекомендації, кодекси поведінки, стандарти корпоративного управління, податкової прозорості, антикорупційної практики та сталого розвитку. Імплементация цих стандартів у національне законодавство не лише підвищує інвестиційну привабливість країни, а й забезпечує інтеграцію у глобальну економічну систему на принципах відкритості та добросовісного врядування.

У підсумку можна стверджувати, що міжнародно-правові зобов'язання і співпраця з міжнародними організаціями зумовлюють необхідність комплексного, системного підходу до реалізації економічної функції держави. Вони стимулюють внутрішні реформи, забезпечують прогнозованість економічної політики, зміцнюють інституційну спроможність і правову визначеність, що є ключовими умовами сталого економічного розвитку та конкурентоспроможності у сучасному глобалізованому світі.

2.3. Роль Європейського Союзу у міжнародно-правовому вимірі формування та реалізації економічної функції держави

Роль Європейського Союзу у формуванні та реалізації економічної функції держави є одним із ключових аспектів міжнародно-правового виміру економічної політики у сучасних умовах. ЄС виступає не лише як економічний союз, але й як наднаціональний правовий інститут, що встановлює комплексні стандарти та механізми координації економічних систем держав-членів. Процес європейської інтеграції демонструє, як міжнародні правові норми трансформують традиційні функції держави у сфері економіки, визначаючи нові правила, принципи та інструменти управління. Аналіз особливостей економічної інтеграції в ЄС, стратегії розвитку Союзу, а також специфіки реалізації економічної функції держав-членів дозволяє глибше зрозуміти роль цього міжнародного інституту у формуванні сучасної економічної політики на національному та регіональному рівнях.

Це зумовлює необхідність розгляду Європейського Союзу як особливого інтеграційного утворення, що виходить за межі традиційних форм співпраці між державами.

Європейський Союз є унікальним прикладом глибокої економічної інтеграції, побудованої на багаторівневій системі міжнародно-правових зобов'язань, що істотно відрізняється від класичних міждержавних союзів або зон вільної торгівлі. Його модель інтеграції передбачає не лише зниження митних бар'єрів чи гармонізацію окремих галузевих політик, а створення цілісного правового простору з єдиними правилами для держав-членів. Така інтеграція ґрунтується на спільно ухвалених договорах, що мають обов'язковий характер і підлягають прямому застосуванню в національних правопорядках[87].

Ключовою особливістю ЄС є поєднання міждержавного співробітництва з елементами наднаціонального регулювання. Міждержавний вимір дозволяє державам-членам спільно визначати стратегічні пріоритети розвитку, брати

участь у формуванні політичних рішень та зберігати суверенітет у певних сферах. Водночас наднаціональні органи, насамперед Європейська Комісія, Європейський парламент, Суд Європейського Союзу, забезпечують ухвалення та виконання єдиних правил, що є обов'язковими для всіх держав-членів. Це дозволяє уникнути фрагментації економічного простору та встановлює однакові умови конкуренції для всіх учасників ринку[88].

Комплексна правова рамка ЄС забезпечує чіткі й передбачувані умови для координації економічної політики держав-членів. Право Європейського Союзу, сформоване через установчі договори, регламенти, директиви та рішення Суду ЄС, створює стабільні правила гри, які підлягають однаковому тлумаченню і застосуванню у всіх державах-членах. Це особливо важливо для забезпечення довіри між країнами, зменшення правової невизначеності для бізнесу та залучення інвестицій.

Правовий порядок ЄС також виконує функцію стимулювання конкуренції та захисту прав економічних суб'єктів. Завдяки спільним правилам щодо державної допомоги, антимонопольного регулювання та захисту споживачів створюється рівне конкурентне середовище, яке запобігає проявам протекціонізму на національному рівні. Це дає змогу ефективно функціонувати внутрішньому ринку як єдиному економічному простору без внутрішніх бар'єрів для руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Отже, Європейський Союз не лише координує економічну політику своїх членів, але й формує єдину правову та інституційну систему, що зобов'язує держави дотримуватися спільних принципів і стандартів. Така глибока інтеграція дозволяє країнам-членам ефективно реалізовувати свою економічну функцію у взаємопов'язаному, конкурентному й прозорому середовищі, що є основою для економічного зростання та сталого розвитку на європейському континенті[89].

Основою правової та інституційної структури економічної інтеграції в межах Європейського Союзу слугують два фундаментальні договори –

Договір про Європейський Союз (ДЄС) [91] та Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) [90]. ДЄС визначає загальні цілі Союзу, його цінності, принципи компетенцій і систему інституційного балансу, а також засади посиленої співпраці між державами-членами. Натомість ДФЄС є детальною «економічною конституцією» ЄС: він регулює функціонування внутрішнього ринку, спільної торговельної політики, конкуренції, економічного й монетарного союзу та багатьох інших сфер. Ці два договори кодифікують принципи інтеграції та створюють єдину правову рамку, яка дозволяє координувати економічну політику держав-членів на наднаціональному рівні.

Ці договори закріплюють чіткі цілі ЄС – забезпечення сталого економічного зростання, соціальної згуртованості, високого рівня зайнятості та захисту навколишнього середовища, а також збалансованого розвитку регіонів. Вони визначають повноваження інституцій ЄС у сфері економічного управління, надаючи їм змогу ухвалювати зобов'язальні правила для всіх держав-членів. Так утворюється правова база, яка гарантує стабільність, передбачуваність і ефективність економічної політики на рівні всього Союзу.

Ключовим компонентом цієї правової основи є закріплення чотирьох фундаментальних економічних свобод: вільного руху товарів, послуг, капіталу та осіб (статті 26, 28-66 ДФЄС) [90]. Ці свободи не є декларативними гаслами, а юридично зобов'язальними нормами, які прямо застосовуються у внутрішньому праві держав-членів. Вони забезпечують рівний доступ до ринку для всіх учасників, стимулюють конкуренцію та усувають дискримінаційні бар'єри у взаємній економічній взаємодії[91].

Завдяки механізму прямої дії ці положення підлягають безпосередньому застосуванню судами держав-членів без потреби в додатковій імплементації. Національні суди зобов'язані надавати перевагу нормам права ЄС перед суперечливими положеннями внутрішнього законодавства, навіть якщо останні ухвалені пізніше. Принцип прямої дії був

підтверджений у класичному рішенні Суду ЄС у справі *Van Gend en Loos* (1963), яке заклало основу автономії права ЄС як самостійного правопорядку[92].

Не менш важливим є принцип примату права Європейського Союзу, що був чітко сформульований у справі *Costa v. ENEL* (1964), де Суд ЄС визнав, що норми права Союзу мають перевагу навіть над національним законодавством конституційного рівня. Це забезпечує єдність і ефективність застосування права ЄС на всій території Союзу та запобігає ризику фрагментації внутрішнього ринку через односторонні національні обмеження[93].

Правова природа чотирьох свобод зумовлює необхідність постійного оновлення й узгодження національного законодавства з нормами Союзу, а також чіткого механізму контролю за їх виконанням. Європейська Комісія здійснює нагляд за дотриманням права ЄС і, у разі його порушення, може ініціювати провадження проти держави-члена відповідно до статті 258 ДФЄС.

Конкретні приклади судової практики підкреслюють змістовне наповнення цих чотирьох свобод. Так, щодо вільного руху товарів показовою є справа *Cassis de Dijon* (1979), де Суд ЄС підтвердив принцип взаємного визнання: товари, що законно виготовлені та продаються в одній державі-члені, мають вільно переміщатися до інших. Ця справа обмежила можливість запровадження національних технічних бар'єрів і примусила держави погоджувати стандарти продукції[94]. Інший приклад – справа *Commission v Italy (Trailers case, 2009)*, де Суд визнав, що навіть формально недискримінаційні правила, які перешкоджають доступу до ринку (наприклад, заборона використання причепів для мотоциклів), можуть порушувати ст. 34 ДФЄС. Це ілюструє широту заборони кількісних обмежень і заходів еквівалентної дії[95].

Щодо вільного руху послуг відомою є справа *Gebhard* (1995), у якій Суд ЄС встановив чіткі критерії для оцінки національних заходів: вони

мають бути недискримінаційними, обґрунтованими імперативними вимогами загального інтересу, придатними для досягнення мети та пропорційними[96]. Новітнім прикладом є справа *Uber Spain (2017)*, де Суд визнав діяльність Uber як транспортну послугу, що дозволило державам застосовувати національні ліцензійні вимоги. Це демонструє межі свободи послуг, особливо в умовах цифрової економіки[97].

Вільний рух капіталу яскраво ілюструє справа *Commission v Portugal (Golden Shares, 2010)*, де Суд ЄС визнав незаконними положення про «золоті акції», що надавали державі можливість блокувати рішення приватизованої компанії. Подібні механізми розцінюються як обмеження свободи руху капіталу[98]. У справі *Sanz de Lera (1995)* Суд підкреслив, що адміністративні дозволи на трансфер капіталу є порушенням ст. 63 ДФЄС, якщо вони не виправдані боротьбою з відмиванням коштів чи фінансуванням тероризму[99].

В аспекті свободи руху осіб важливою є справа *Lawrie-Blum (1986)*, у якій Суд ЄС визнав статус працівника навіть для стажиста-вчителя, визначивши критерії для застосування цієї свободи як реальної та ефективної діяльності за винагороду під керівництвом іншої особи[100]. Рішення *Zambrano (2011)* стало знаковим для розвитку громадянства ЄС як інструмента руху осіб: Суд зобов'язав Бельгію надати батькові (громадянину третьої країни) право на проживання, щоб уникнути позбавлення дітей-громадян ЄС ефективного користування правами Союзу[101].

Водночас сучасні виклики, такі як пандемія COVID-19 та геополітичні кризи, продемонстрували вразливість цих свобод до тимчасових обмежень. У 2020-2021 роках держави-члени запровадили прикордонний контроль, карантини, заборони на в'їзд з третіх країн та обмеження на пересування всередині Шенгенської зони. Хоча стаття 45 ДФЄС передбачає винятки з мотивів громадської безпеки чи охорони здоров'я, такі заходи підлягають суворій перевірці на пропорційність. Європейська Комісія розробила

рекомендації для узгодженого підходу, зокрема систему кольорового зонування та взаємне визнання сертифікатів вакцинації[102].

Рух капіталу також став об'єктом посиленого контролю у відповідь на економічну нестабільність і загрози безпеці. ЄС запровадив Спільний механізм перевірки прямих іноземних інвестицій (FDI Screening Regulation 2019/452), який дозволяє державам-членам блокувати або обмежувати інвестиції з третіх країн із міркувань безпеки чи громадського порядку. Після початку війни в Україні були запроваджені санкційні режими, що прямо обмежують капітал російських інвесторів і заморожують їхні активи.

Ці приклади демонструють, що навіть у системі глибокої інтеграції свободи не є абсолютними й можуть бути обмежені за умови суворого дотримання принципів пропорційності, необхідності та недискримінації. Водночас ЄС прагне зберегти передбачуваність і єдність внутрішнього ринку, розробляючи спільні підходи до таких винятків і підкреслюючи свою здатність реагувати на глобальні виклики в рамках права Союзу[103].

Важливим елементом міждержавної інтеграції в рамках Європейського Союзу є розвинена система наднаціональних інституцій, яка забезпечує ефективну координацію економічної політики, дотримання спільних зобов'язань і єдність правового простору. Центральну роль у цій системі відіграє Європейська Комісія, яка має виняткове право законодавчої ініціативи у більшості сфер, зокрема економічної політики та внутрішнього ринку. Комісія розробляє законодавчі пропозиції на основі стратегічних цілей ЄС, оцінки впливу на ринок і консультацій із зацікавленими сторонами, що забезпечує демократичність і прозорість процесу.

Крім законотворчої функції, важливою є роль Комісії як механізму контролю за дотриманням спільних правил. Європейська Комісія виконує функцію «охоронця договорів» (Guardian of the Treaties): вона контролює виконання державами-членами зобов'язань, що випливають з установчих договорів і законодавства ЄС. У разі виявлення порушень Комісія може ініціювати формальну процедуру за статтею 258 ДФЄС, надсилаючи

офіційне повідомлення державі-порушнику та, якщо проблема не вирішується, звертатися до Суду ЄС. Такий механізм забезпечує високий рівень правової дисципліни та ефективність застосування єдиних правил[104].

Для збалансованого ухвалення рішень у сфері економічної політики важливою є взаємодія інших ключових інституцій Союзу. Рада Європейського Союзу та Європейський Парламент здійснюють спільне ухвалення законодавчих актів через звичайну законодавчу процедуру, яка є головним способом ухвалення економічного законодавства. Рада ЄС об'єднує міністрів національних урядів, що дозволяє враховувати інтереси держав-членів, тоді як Європейський Парламент репрезентує громадянський (суспільний – авт.) інтерес через пряму виборність депутатів. Такий інституційний баланс забезпечує як демократичну легітимність, так і міжурядову співпрацю у виробленні спільної економічної політики[105].

Завершальним елементом цієї інтеграційної архітектури є судовий контроль, який гарантує єдність і передбачуваність правового простору Союзу. Суд Європейського Союзу виконує ключову роль у забезпеченні однакового тлумачення та застосування установчих договорів і вторинного права ЄС. Він розглядає позови щодо порушень державами-членами зобов'язань і має юрисдикцію щодо попереднього запитування (preliminary ruling procedure) за статтею 267 ДФЄС, яка дозволяє національним судам звертатися за обов'язковим тлумаченням права ЄС. Це механізм, що запобігає фрагментації правового простору, усуває суперечливі інтерпретації на національному рівні та гарантує ефективну реалізацію економічних свобод на всій території Союзу[106].

Отже, система наднаціональних інституцій ЄС забезпечує не лише формування спільної економічної політики, а й її ефективне застосування та контроль за дотриманням зобов'язань державами-членами. Завдяки цьому досягається високий ступінь правової інтеграції та узгодженості економічного управління в рамках внутрішнього ринку.

Наднаціональне правове регулювання також охоплює питання конкуренції, державної допомоги, захисту споживачів, регулювання фінансових послуг і оподаткування. ЄС розробив спільні правила, які зобов'язують держави-члени запроваджувати прозорі й недискримінаційні механізми державної допомоги, запобігати антиконкурентним практикам і сприяти рівним умовам для бізнесу на всьому внутрішньому ринку. Така система дозволяє усувати бар'єри для торгівлі й інвестицій між державами-членами та формує єдині стандарти економічної діяльності.

Крім того, Європейський Союз впровадив спільну валюту – євро, що використовується в єврозоні. Це є прикладом поглибленої економічної інтеграції, яка передбачає спільну монетарну політику під управлінням Європейського центрального банку. Водночас фіскальна політика залишається національною компетенцією, але координується через механізми економічного управління, зокрема Пакт стабільності та зростання [111]. Така багат шарова модель поєднує національну відповідальність із спільними правилами для забезпечення макроекономічної стабільності.

Європейський Союз демонструє приклад правової інтеграції економічних систем на основі єдиних норм і інститутів, які визначають і спрямовують економічну політику держав-членів. Це дозволяє забезпечувати баланс між економічним суверенітетом держав і необхідністю дотримання спільних зобов'язань, що є фундаментом ефективної реалізації економічної функції держави у міжнародно-правовому вимірі.

Важливим інструментом досягнення цих цілей є економічна стратегія Європейського Союзу, яка окреслює пріоритети розвитку та формує спільні орієнтири для держав-членів у контексті глобальних викликів.

Економічна стратегія Європейського Союзу має за мету забезпечення довгострокової конкурентоспроможності регіону, стимулювання інноваційного розвитку та сприяння економічній конвергенції між державами-членами з різним рівнем розвитку. В основу цієї стратегії закладені ключові документи, такі як «Європа 2020», що передбачає

досягнення інтелектуального, сталого та інклюзивного зростання[107], а також поточна ініціатива «Європейський зелений курс», спрямована на екологічну трансформацію економіки через впровадження низьковуглецевих технологій, енергоефективність та захист біорізноманіття [108].

Ці стратегічні документи визначають конкретні цілі, зокрема збільшення рівня зайнятості, покращення якості освіти, розвиток цифрової інфраструктури, підтримку малого і середнього бізнесу та впровадження нових технологій. При цьому акцент робиться на гармонійному поєднанні економічного зростання із соціальним прогресом і екологічною стійкістю, що відповідає глобальним цілям сталого розвитку[108].

Правова база ЄС створює фундамент для спільної політики в низці ключових сфер, що безпосередньо впливають на реалізацію економічної функції держав-членів. Серед них – спільна сільськогосподарська політика, що підтримує фермерів та розвиток сільських територій; політика регіонального розвитку, спрямована на зменшення економічних нерівностей між регіонами; антимонопольне законодавство та правила державної допомоги, які забезпечують чесну конкуренцію на ринку. Ці політики формують рамки, в межах яких держави реалізують свою економічну діяльність, поєднуючи національні інтереси з колективними європейськими пріоритетами.

Внаслідок такої глибокої інтеграції роль національних урядів істотно трансформується. Вони перестають бути виключно суб'єктами власної економічної політики і стають виконавцями, а інколи і співавторами загальноєвропейських стратегічних цілей та стандартів. Це вимагає від національних органів влади більш високого рівня координації, адаптивності та прозорості в прийнятті рішень, а також створення ефективних механізмів взаємодії з інституціями ЄС[109].

Отже, економічна інтеграція в Європейському Союзі не лише створює спільний внутрішній ринок з єдиними правилами гри, а й формує системний

підхід до розвитку, який базується на спільних цінностях, відповідальності та прагненні до сталого і збалансованого економічного зростання.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує структура взаємовідносин між Європейським Союзом та державами-членами, яка визначає механізми реалізації економічної функції на різних рівнях управління.

Особливості та реалізація відносин між Європейським Союзом і його державами-членами у сфері економічної функції держави характеризуються складною багаторівневою системою правового, інституційного та політичного регулювання. Ця система відображає прагнення поєднати інтеграцію економічної політики з повагою до національного суверенітету та збереженням демократичної легітимності. З одного боку, ЄС володіє значними повноваженнями у сфері регулювання внутрішнього ринку та ухвалення спільних економічних стандартів. Регламенти та директиви ЄС є обов'язковими для держав-членів: регламенти підлягають прямому застосуванню у внутрішньому праві без потреби імплементації, тоді як директиви визначають цілі, яких держави зобов'язані досягти, залишаючи свободу вибору форми та засобів.

Такі правові акти охоплюють ключові сфери економічної інтеграції: вільний рух товарів, послуг, капіталу та осіб, конкуренційне право, регулювання державної допомоги, правила публічних закупівель, захист прав споживачів, стандарти екологічної безпеки та цифрової економіки. Наприклад, правила щодо державної допомоги забороняють субсидії, які спотворюють конкуренцію, за винятком випадків, прямо передбачених установчими договорами або схвалених Комісією з урахуванням спільного інтересу. Така система запобігає протекціонізму всередині Союзу та забезпечує рівні умови для бізнесу у всіх державах-членах.

Разом з тим, держави-члени зберігають широку компетенцію у сфері економічної функції держави, що зумовлено принципом субсидіарності, закріпленим у статті 5 Договору про Європейський Союз. Це означає, що

Союз діє лише тоді, коли цілі не можуть бути досягнуті належним чином на національному рівні. У результаті податкова політика (крім гармонізації ПДВ і акцизів), соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, культура, житлова політика та регіональний розвиток залишаються в основному у національній юрисдикції. Держави формують власні бюджети, визначають податкові ставки та структуру податків, фінансують соціальні трансферти, планують національні програми розвитку.

Проте для забезпечення узгодженості економічної політики та фінансової стабільності була створена система економічного управління ЄС, у центрі якої перебуває Європейський семестр. Запроваджений 2010 року як реакція на боргову кризу, Європейський семестр є річним циклом координації бюджетної, макроекономічної та структурної політики. Процедура починається з публікації щорічного огляду зростання (Annual Growth Survey), у якому Європейська Комісія визначає загальноєвропейські пріоритети. Держави-члени подають Національні програми реформ і Бюджетні плани (Draft Budgetary Plans), які Комісія оцінює щодо відповідності спільним правилам і цілям[110].

Особливу роль у цьому контексті відіграє Пакт стабільності та зростання (Stability and Growth Pact), який накладає фіскальні обмеження для держав-членів, насамперед єврозони. Він встановлює порогові значення дефіциту (3% ВВП) і державного боргу (60% ВВП), а також передбачає превентивні та коригувальні механізми у разі відхилень. Цей правовий інструмент має на меті запобігати надмірним дефіцитам, які можуть становити загрозу фінансовій стабільності всього Союзу. Оновлені правила Пакту передбачають більшу увагу до інвестицій, стійкості боргу та структурних реформ, відображаючи баланс між суворою бюджетною дисципліною та потребами стимулювання економічного зростання[111].

Крім фіскального нагляду, в межах Європейського семестру діє Процедура щодо макроекономічних дисбалансів (Macroeconomic Imbalance Procedure, MIP), спрямована на раннє виявлення та корекцію

ризиків, які можуть порушувати стабільність економіки ЄС. Комісія готує Звіт про механізм попередження (Alert Mechanism Report), який оцінює показники, як-от зовнішній баланс, динаміку боргу приватного сектору, зміни у ринку праці. У разі виявлення надмірних дисбалансів Комісія видає рекомендації, а за необхідності – ініціює посилений нагляд[112].

Держави-члени беруть активну участь у цих процедурах через Раду ЄС, яка ухвалює рекомендації за пропозицією Комісії. Це підкреслює міждержавний характер економічного управління в ЄС – хоча значна частина координації здійснюється наднаціональною Комісією, остаточні рішення ухвалюються за участі урядів держав. Такий механізм забезпечує демократичну легітимність і врахування національних особливостей.

Водночас Європейський Союз намагається підтримувати гнучкість у реалізації економічної функції держави. Наприклад, у контексті фінансування зеленої та цифрової трансформації запроваджено спеціальні механізми, зокрема Фонд відновлення NextGenerationEU. Ця ініціатива передбачає надання державам-членам грантів і позик за умови виконання національних планів відновлення та стійкості, що мають відповідати цілям ЄС щодо кліматичної нейтральності, цифровізації й структурних реформ. Це демонструє, як спільні ресурси та умови можуть стимулювати реалізацію національних економічних стратегій, узгоджених із пріоритетами Союзу.

Насамкінець слід підкреслити, що взаємовідносини між ЄС і його державами-членами у сфері економічної функції держави ґрунтуються на складному балансі між інтеграцією та автономією. Союз формує обов'язкові правила, забезпечує спільний ринок і механізми макроекономічного нагляду, тоді як держави-члени зберігають свободу у багатьох ключових сферах соціально-економічної політики. Ця багаторівнева структура дає змогу досягати високого рівня узгодженості економічного управління при збереженні здатності держав враховувати власні національні пріоритети й специфіку розвитку. Такий підхід є унікальною рисою європейської

інтеграції, яка намагається поєднати економічну ефективність із соціальною справедливістю та демократичною підзвітністю[113].

Разом із внутрішнім впорядкуванням економічної політики, Європейський Союз активно впливає й на зовнішнє середовище, поширюючи свої нормативні підходи та регуляторні стандарти на інші держави через механізми співпраці та асоціації.

Роль Європейського Союзу у формуванні економічної політики виходить за межі його внутрішньої правової системи й поширюється не тільки на держави-партнери, але передусім на країни-асоційовані та кандидати на вступ. У цьому контексті ЄС виступає не лише як економічний актор, а як нормативна сила, що транслює власні регуляторні стандарти за межі своїх кордонів. Відносини між ЄС та цими державами ґрунтуються на договорних засадах, зокрема Угодах про асоціацію, які передбачають поглиблену співпрацю, правове наближення та поступову економічну інтеграцію. Ключовим інструментом такого впливу є зобов'язання з адаптації законодавства країн-партнерів до *acquis communautaire* – нормативного доробку Європейського Союзу. У сфері економіки це охоплює такі напрями, як технічне регулювання та стандартизація, правила конкуренції, контроль за державною допомогою, захист прав споживачів, фінансовий моніторинг, корпоративне управління, енергетична безпека тощо. На практиці це означає, що навіть поза межами формального членства країни зобов'язуються впроваджувати правові й інституційні механізми, які відповідають європейській моделі економічного управління.

Для України значення Європейського Союзу у формуванні економічної політики особливо вагоме. Від початку підписання Угоди про асоціацію та Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі у 2014 році Україна розпочала масштабний процес реформ, спрямований на гармонізацію національного законодавства з *acquis* ЄС. Впровадження автоматизованої системи управління митним контролем підвищило прозорість та знизило корупційні ризики, а в енергетичному секторі відбулася реформа, що

передбачає відокремлення функцій оператора газотранспортної системи відповідно до Третього енергетичного пакета ЄС. У сфері антимонопольного регулювання створено Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, а також запроваджено механізми контролю державної допомоги відповідно до європейських стандартів. Важливим кроком стала реформа державних закупівель із впровадженням електронної платформи ProZorro, яка відповідає директивам ЄС і сприяє підвищенню конкуренції та ефективності бюджетних витрат. Незважаючи на значні успіхи, Україна зіштовхується з викликами, пов'язаними з корупцією, недосконалістю судової системи, законодавчою нестабільністю і триваючим воєнним конфліктом. Водночас підтримка ЄС у вигляді макрофінансової допомоги, інвестиційних проектів і технічної підтримки створює основу для подальших реформ, особливо в сферах цифровізації та розвитку малого і середнього бізнесу, які є ключовими для сталого економічного зростання.

Що стосується інших асоційованих країн, таких як Грузія, Молдова та Вірменія, їх співпраця з ЄС базується на подібних засадах, проте має національні особливості. У Грузії було проведено глибокі податкові реформи, включно зі зниженням ставок ПДВ та спрощенням податкової звітності відповідно до європейських норм. Молдова впроваджує антикорупційні реформи і удосконалює судову систему, а також гармонізує стандарти захисту прав споживачів. У Вірменії акцент робиться на модернізації сільського господарства і розвитку зеленої економіки, відповідно до європейських екологічних стандартів. Незважаючи на певні успіхи, ці країни стикаються з політичною нестабільністю, обмеженими ресурсами і геополітичними ризиками, що ускладнює повну імплементацію *acquis*. ЄС підтримує їх через програми технічної допомоги, навчання державних службовців і розвиток інституційних спроможностей, сприяючи зміцненню ролі держави у формуванні прозорості, конкурентної та захищеної економічної політики.

У державах Західних Балкан інтеграція з ЄС є одним із ключових чинників модернізації економіки та реформування державного управління. Сербія, наприклад, провела реформу податкової системи, запровадила електронне адміністрування податків і посилила антимонопольний контроль відповідно до європейських стандартів. Чорногорія активізувала впровадження норм захисту прав споживачів та безпеки харчових продуктів, поступово наближаючи законодавство до стандартів ЄС. Північна Македонія та Албанія зосереджуються на покращенні бізнес-клімату шляхом дерегуляції та спрощення реєстраційних процедур, що сприяє залученню іноземних інвестицій. Боснія і Герцеговина та Косово, попри політичні складнощі, отримують підтримку у реформуванні митної системи та модернізації інфраструктури. Високий рівень фінансової допомоги від ЄС через програми підтримки реформ у Західних Балканах підсилює інституційний розвиток і економічне зростання регіону. Водночас тривала політична нестабільність, етнічні конфлікти, слабкість судової системи та корупція залишаються серйозними перешкодами для повної імплементації європейських норм. Загалом, ці країни поступово адаптують свою економічну функцію держави до принципів прозорості, підзвітності та ринкової конкуренції, що є важливою передумовою для подальшої інтеграції з ЄС і потенційного членства.

Роль Європейського Союзу у формуванні економічної політики держав-партнерів і кандидатів на вступ виходить далеко за межі надання фінансової підтримки чи відкриття ринків. ЄС виступає як транснаціональний нормативний фактор, який сприяє глибокій трансформації внутрішньої економічної функції держав через запровадження європейських стандартів правової держави, ринкової економіки та інституційної підзвітності. Цей процес, хоч і добровільний за формою, стає обов'язковим за змістом, оскільки від невиконання зобов'язань залежить подальша інтеграція та перспективи членства. У підсумку формується спільний європейський економіко-правовий простір із розширеним радіусом

дії, де національні економічні функції дедалі більше відповідають загальним правовим і політичним стандартам Союзу[114].

Отже, Європейський Союз є одним із найвпливовіших міжнародно-правових акторів у сфері формування та реалізації економічної функції держави, що значною мірою визначає сучасний глобальний економічний ландшафт. Унікальність моделі ЄС полягає у поєднанні наднаціонального регулювання з міжурядовим співробітництвом, що створює складну, багаторівневу систему, яка забезпечує не лише гармонізацію національного законодавства, а й ефективну координацію економічної політики між державами-членами. Завдяки цьому модель ЄС виступає прикладом глибокої інтеграції, що виходить за межі класичних форм співпраці, трансформуючи внутрішні економічні функції та інституційні механізми управління держав.

Стратегічні документи Європейського Союзу, такі як «Європа 2020» та «Зелений курс», визначають пріоритети економічного розвитку, сталого зростання, цифрової трансформації, екологічної відповідальності та соціальної згуртованості. Реалізація цих стратегій на національному рівні сприяє формуванню сприятливого середовища для інновацій, підвищення конкурентоспроможності та створення нових робочих місць, а також стимулює перехід до більш екологічно збалансованої економіки.

Механізми управління ЄС, зокрема Європейський семестр, відіграють ключову роль у забезпеченні координації бюджетної, економічної та соціальної політики держав-членів. Вони сприяють моніторингу макроекономічних показників, виявленню дисбалансів, формуванню рекомендацій і стимулюють впровадження реформ, що підвищують ефективність функціонування економіки. Такий підхід забезпечує гнучкість і адаптивність у реагуванні на виклики внутрішніх та зовнішніх криз, одночасно підтримуючи довгострокову стабільність і розвиток.

Для держав-партнерів і кандидатів на вступ, зокрема України, інтеграція в європейський правовий простір означає глибоку трансформацію національних економічних систем. Це передбачає не лише адаптацію

законодавства до *acquis* ЄС, але й модернізацію інституційної бази, посилення прозорості, підзвітності та конкуренції в економіці. Відповідальність за впровадження європейських стандартів супроводжується отриманням технічної та фінансової підтримки, що створює умови для сталого розвитку та поглиблення економічної співпраці з ЄС і міжнародними партнерами.

Отже, роль Європейського Союзу у формуванні економічної політики виходить за межі внутрішнього функціонування організації і суттєво впливає на економічний розвиток, інституційну модернізацію і соціальну стабільність не лише в межах Союзу, а й у ширшому європейському просторі. Це робить ЄС потужним чинником формування спільного економіко-правового простору, де держави взаємодіють на засадах верховенства права, ринкової економіки та спільних цінностей, що відкриває нові перспективи для посилення регіональної та глобальної економічної інтеграції.

Висновки до розділу 2

Дослідивши актуальні питання міжнародно-правового виміру формування та реалізації економічної функції держави, можна дійти наступних висновків, а саме:

- міжнародно-правове регулювання економічної функції держави – це складна система правових норм і принципів, що встановлюють рамки взаємодії держав у сфері економіки на міжнародному рівні – воно: а) формує передбачений порядок реалізації прав і обов'язків учасників міжнародних економічних відносин, створюючи умови для координації дій держав, спрямованих на забезпечення стабільності, прозорості та перспективності у глобальній економіці; б) розуміється як механізм, що виступає об'єктивно невід'ємним і суб'єктивно необхідним інструментом для держави у здійсненні її економічної функції у відповідності до норм міжнародного права;

- у широкому сенсі міжнародно-правове регулювання охоплює різноманітні правові норми, ключові принципи та стандарти, що формують сприятливе правове середовище для врегулювання економічних процесів, у яких держава виступає як суб'єкт міжнародного права, – таке середовище включає в себе різні сфери міжнародної економіки, починаючи з торгівлі товарами та послугами, інвестиційної діяльності, валютного регулювання, і закінчуючи питаннями оподаткування, захисту прав інтелектуальної власності та конкуренції;

- головною метою міжнародно-правового регулювання економічної функції держави виступає не лише розробка і впровадження спільних і справедливих правил для взаємодії між державами, але й досягнення балансу між збереженням національного суверенітету та виконанням міжнародних зобов'язань – в результаті створюються оптимально-ефективні механізми захисту економічних інтересів держав, а також можливості для мирного вирішення потенційних конфліктів, що виникають у сфері міжнародних економічних відносин;

- принципова роль міжнародно-правового регулювання полягає у створенні стабільного, прозорого та передбачуваного правового середовища, яке сприяє упорядкуванню міжнародної економічної діяльності, – при цьому, встановлені норми і стандарти профільної спрямованості стають фундаментом для взаємодії не лише держав, а й бізнес-структур, міжнародних організацій та інших учасників світового економічного простору, – це дозволяє суттєво знизити рівень ризиків виникнення спорів і суперечок, що могло б негативно вплинути на міжнародну торгівлю, інвестиції та фінансові потоки;

- у логістично-функціональному розумінні міжнародне регулювання виступає балансувальним інструментом, який поєднує суверенне право держав на самостійну розробку і реалізацію економічної політики з об'єктивною необхідністю узгоджувати свої дії в рамках глобальної економічної системи – завдяки цьому держава має можливість враховувати

свої національні інтереси і водночас виконувати міжнародні зобов'язання, що забезпечує їй ефективну участь у міжнародних економічних процесах, не порушуючи основоположних принципів суверенітету;

- виконання зобов'язань, що виникають у межах міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд чи регіональні економічні об'єднання, а також імплементація двосторонніх і багатосторонніх договорів, забезпечує формування прозорої, справедливої та передбачуваної системи міжнародного співробітництва – це сприяє розвитку довіри між учасниками глобальної економіки, стимулює інновації, сприяє сталому економічному розвитку і підвищенню стабільності світового економічного простору;

- особливістю міжнародно-правового регулювання є його двосторонній характер, який проявляється у поєднанні двох взаємодоповнюючих функцій: з одного боку, воно створює належні умови для захисту національних економічних інтересів держав у рамках міжнародних економічних відносин, гарантуючи реалізацію їх суверенних прав у глобальному просторі; але з іншого, – воно накладає певні обмеження, регламентує та стандартизує способи здійснення економічної діяльності, встановлюючи загальні правила і процедури, яких мають дотримуватися учасники міжнародних відносин;

- міжнародно-правове регулювання економічної функції держави не обмежується лише традиційними економічними питаннями, такими як торгівля товарами і послугами чи інвестиції – воно, по-перше, охоплює значно ширший спектр сфер, що включають фінансову політику, зокрема механізми регулювання валютного обігу, контроль за рухом капіталу, а також стандарти монетарної стабільності; окрім цього, по-друге, до сфери міжнародно-правового регулювання входять питання захисту інтелектуальної власності, які є ключовими для сучасної економіки, що базується на інноваціях і знаннях;

- у реалізації міжнародно-правового регулювання економічної функції держави важливою є роль міжнародних норм у сфері екологічного

регулювання, оскільки дотримання екологічних стандартів впливає на сталість економічного розвитку та відповідає за баланс між економічними інтересами та збереженням природних ресурсів, – крім того, міжнародно-правове регулювання торкається таких галузей, як трудове право, конкуренційне право, захист прав споживачів (консьюмерське право), митне регулювання тощо, – які безпосередньо чи опосередковано впливають на умови ведення економічної діяльності державою і підприємствами, що розташовані на її території;

- міжнародно-правове регулювання економічної функції держави є фундаментальним елементом сучасної системи міжнародних економічних відносин, бо воно не лише створює правову основу для взаємодії держав у глобальній економіці, але й забезпечує інтеграцію національних економік у єдиний світовий простір, сприяє сталому економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності та підтриманню економічної стабільності на міжнародній арені – у цьому контексті особливого значення набувають базові принципи міжнародного економічного права, які конкретизують зміст правового регулювання та визначають рамки економічної взаємодії держав;

- об'єктивними передумовами міжнародно-правового регулювання економічних відносин є наявність суверенних держав та інших суб'єктів міжнародного права, а також потреба у розвитку та підтримці стабільних економічних зв'язків між ними – отже, міжнародно-правове регулювання являє собою цілеспрямований процес, у якому норми міжнародного публічного права впливають на структуру і функціонування міждержавних економічних взаємин з метою встановлення і підтримання певного, узгодженого порядку в міжнародній економіці;

- міжнародне економічне право виступає незамінним інструментом організації і регулювання таких відносин, формуючи правове середовище, яке забезпечує реалізацію економічної функції держави у глобальному масштабі, бо воно: а) відображає свідоме і узгоджене втручання держав у

розвиток міжнародних економічних процесів відповідно до спільних інтересів і цілей; б) норми цього галузевого права спрямовані на підтримку безперешкодного здійснення державами їх суверенних прав у сфері міжнародної економіки, а також на створення умов для рівноправного співробітництва між країнами незалежно від їх соціально-економічних моделей і політичних режимів;

- оскільки міжнародне економічне право є складовою частиною міжнародного публічного права, воно охоплює спільних суб'єктів – держави та подібні їм утворення, а також правосуб'єктні міжурядові організації, які виступають активними учасниками міжнародної економічної системи, – особливою формою таких інституцій є інтеграційні об'єднання, які створюють більш глибокі правові рамки для координації і гармонізації економічної політики держав-членів, здійснюючи свою діяльність насамперед на основі основоположних принципів міжнародного публічного права, а також на основі статутних принципів, що визначають основоположні підходи до реалізації телеологічних домінант профільної орієнтації та передбачають належні дії, включаючи колективну нормотворчу діяльність їх держав-членів та організаційно-правові форми їх супроводження та забезпечення;

- в процесі міжнародно-правового регулювання економічної функції держав та їх об'єднань виступають основоположні принципи міжнародного економічного права, що фактично виступають деталізацією та інтерпретацією основоположних принципів міжнародного публічного права та відображають права і свободи учасників зовнішньоекономічної діяльності у їх профільному розумінні;

- через процес формалізації та імплементації принципів у конкретні міжнародно-правові норми формується стабільна правова база, що забезпечує ефективне регулювання економічної функції держави на світовій арені – ба більше, це дозволяє державам балансувати між національним суверенітетом і міжнародними зобов'язаннями, а також сприяє гармонізації

їх економічної політики в умовах глобалізованої економіки, – у цьому контексті особливої актуальності набуває поняття суверенітету, яке, з одного боку, забезпечує державі автономію у здійсненні економічної політики, а з іншого – вимагає врахування взаємозалежності з іншими суб'єктами міжнародного права;

- баланс між збереженням національного суверенітету та дотриманням міжнародних правил є складним і динамічним процесом: з одного боку, держава зберігає право формувати власну економічну політику, регулювати внутрішній ринок, встановлювати податкову систему, валютний режим і рівень соціальних гарантій; з іншого – участь у міжнародних економічних організаціях, підписання угод про вільну торгівлю, двосторонніх інвестиційних договорів чи багатосторонніх конвенцій накладає певні обмеження на ці повноваження;

- проблематика належного забезпечення економічного суверенітету, у розумінні його, по-перше, як частини державного суверенітету; по-друге, як такого, що виступає не лише теоретичним конструктом, а й практичним інструментом виконання державою своїх економічних функцій, виступає однією з ключових ознак державності та безпосередньо пов'язаний з реалізацією економічної функції держави – він означає здатність держави здійснювати повний і незалежний контроль над економічною системою в межах своїх кордонів, забезпечуючи стабільне функціонування національного господарства та формування стійкої економічної політики (ба більше, це поняття охоплює як правову автономію у сфері економіки, так і фактичну здатність самостійно формувати й реалізовувати економічну стратегію без примусу з боку іноземних держав, міжнародних фінансових інституцій чи транснаціональних корпорацій);

- у своєму внутрішньому вимірі економічний суверенітет передбачає свободу держави у визначенні економічної моделі розвитку, здійсненні податкової, грошово-кредитної, інвестиційної, інноваційної, соціальної та аграрної політики, а також у формуванні правил функціонування

внутрішнього ринку (йдеться про здатність держави ставити й досягати стратегічні економічні цілі, контролювати використання природних ресурсів, регулювати зовнішньоекономічну діяльність та захищати національного виробника; своєю чергою, у зовнішньому вимірі економічний суверенітет означає рівноправність і здатність держави брати участь у міжнародних економічних відносинах — торгівлі, інвестуванні, інтеграційних процесах — на засадах суверенної волі та поваги до її економічної незалежності (він передбачає право укладати міжнародні договори, брати участь у діяльності міжнародних організацій та впливати на формування глобальних економічних правил, не порушуючи національного суверенітету);

- в умовах глобалізації економічний суверенітет набуває нових форм і значення, бо: а) держава змушена знаходити оптимальний баланс між збереженням національної автономії та необхідністю взаємодії з міжнародним економічним середовищем; б) участь у міжнародних економічних організаціях та укладення міжнародних угод повинні відбуватися на засадах свідомого вибору й відповідати довгостроковим національним інтересам – в іншому разі, це може призвести до фактичної втрати економічної суб'єктності та залежності від зовнішніх центрів впливу;

- міжнародне право відіграє роль не лише регулятора загальних рамок економічної діяльності держав, а й формує конкретні механізми та інструменти для реалізації економічної функції на національному рівні – воно забезпечує стандартизацію, прозорість та передбачуваність економічних відносин, що сприяє зростанню довіри між державами, активізації міжнародного співробітництва і підвищенню ефективності державної економічної політики, – водночас, дотримання міжнародних зобов'язань вимагає від держав балансування між збереженням економічного суверенітету та необхідністю інтеграції у глобальну економічну систему;

- одним із фундаментальних принципів міжнародного економічного права є пріоритет міжнародних договорів над національним законодавством у випадку їхньої суперечності, – він: а) закріплений у багатьох національних

конституціях та правових актах і є запорукою дотримання державою міжнародних зобов'язань; б) допомагає забезпечити єдність і узгодженість правового регулювання у сфері міжнародної економіки, що, своєю чергою, створює стабільне середовище для економічної діяльності на національному та міжнародному рівнях; в) водночас цей пріоритет не позбавляє державу права захищати свої національні інтереси, а вимагає лише їх узгодження з міжнародними нормами;

- у сучасних умовах міжнародно-правові договори є ключовим механізмом формування та координації економічної політики держав у глобалізованому світі, вони забезпечують юридичну визначеність, передбачуваність і стабільність економічного середовища, створюючи правову основу для встановлення зобов'язань держав у сферах торгівлі, інвестицій, валютного регулювання, оподаткування, державних субсидій, експортного контролю та інших важливих аспектів економічної діяльності – при цьому, виконання міжнародно-правових зобов'язань змушує держави узгоджувати свою внутрішню політику з глобальними стандартами, що має безпосередній вплив на зміст економічної функції держави та визначає параметри державного втручання в економіку;

- однією з основних форм профільного регулювання є багатосторонні міждержавні угоди, укладені в межах міжнародних організацій, серед яких найяскравішим прикладом є система угод Світової організації торгівлі (СОТ), зокрема, Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ), що встановлює норми щодо тарифного захисту, технічних бар'єрів, антидемпінгових заходів, а також визначає допустимі межі субсидій, що зобов'язує держави адаптувати внутрішню торговельну політику до міжнародно погоджених стандартів – своєю чергою, принципи СОТ – недискримінації, прозорості, передбачуваності і зниження торговельних бар'єрів – обмежують можливості для протекціоністських заходів та стимулюють розвиток конкуренції і відкритість ринків;

- міжнародно-правові договори не лише координують економічні відносини між державами, а й виступають потужним чинником трансформації внутрішньої економічної політики, що реалізує економічну функцію держави у глобальному світі – вони формують правову основу для інтеграції до світової економіки, підвищення прозорості, посилення правових інститутів та забезпечення рівних умов конкуренції. Одним із ключових елементів цієї правової основи є міжнародно-правовий захист інвестицій, що безпосередньо впливає на економічну політику держав і визначає умови їх участі у глобальних економічних процесах;

- міжнародно-правові інструменти захисту інвестицій виступають важливим елементом формування економічної політики держави, сприяючи підвищенню інвестиційної привабливості, модернізації правової системи та інтеграції у глобальну економіку: вони, по-перше, забезпечують баланс між суверенітетом держави та правами інвесторів, створюючи умови для сталого економічного зростання і розвитку; по-друге, дають можливість враховувати вплив міжнародних фінансових інституцій, які доповнюють дію правових механізмів захисту інвестицій, одночасно формуючи загальні параметри економічної політики держав;

- вплив міжнародних фінансових інститутів на національну економічну політику є особливо помітним у країнах, які перебувають у процесі економічної трансформації або зіткнулися з фінансовими кризами, бо виконання умовних програм часто стає каталізатором глибоких структурних змін, модернізації законодавства, зміцнення інституційної спроможності державних органів, а також удосконалення систем управління державними фінансами – водночас таке втручання часто супроводжується політичними і соціальними викликами, зокрема необхідністю балансувати між вимогами міжнародних кредиторів і національними пріоритетами розвитку. Отже, міжнародні фінансові інститути виступають не лише як кредитори, але й як важливі агенти трансформації економічної політики та правової системи держав, формуючи рамки для проведення реформ, що сприяють

макроекономічній стабільності, прозорості державного управління і сталому економічному розвитку в умовах глобалізованої світової економіки;

- міжнародні договори та інститути виконують подвійну роль – слугують як правовою рамкою, так і дієвим інструментом координації національної економічної політики держав із міжнародно-правовими стандартами – при цьому, їхній вплив проявляється через встановлення юридично обов'язкових зобов'язань щодо торгівлі, захисту інвестицій, фінансової стабільності, прозорості регулювання та дотримання стандартів належного економічного управління;

- роль Європейського Союзу у формуванні та реалізації економічної функції держави є одним із ключових аспектів міжнародно-правового виміру економічної політики у сучасних умовах, бо ЄС виступає не лише як економічний союз, але й як наднаціональний правовий інститут, що встановлює комплексні стандарти та механізми координації економічних систем держав-членів – при цьому, по-перше, треба розуміти, що процес європейської інтеграції демонструє, як міжнародні правові норми трансформують традиційні функції держави у сфері економіки, визначаючи нові правила, принципи та інструменти управління; по-друге, важливо враховувати, що аналіз особливостей економічної інтеграції в ЄС, стратегії розвитку Союзу, а також специфіки реалізації економічної функції держав-членів, дозволяє глибше зрозуміти роль цього міжнародного інституту у формуванні сучасної економічної політики на національному та регіональному рівнях;

- право Європейського Союзу, сформоване через установчі договори, регламенти, директиви та рішення Суду ЄС, створює стабільні правила гри, які підлягають однаковому тлумаченню і застосуванню у всіх державах-членах, – це особливо важливо для забезпечення довіри між країнами, зменшення правової невизначеності для бізнесу та залучення інвестицій. При цьому, правовий порядок ЄС також виконує функцію стимулювання конкуренції та захисту прав економічних суб'єктів, ба більше, завдяки

спільним правилам щодо державної допомоги, антимонопольного регулювання та захисту споживачів створюється рівне конкурентне середовище, яке запобігає проявам протекціонізму на національному рівні – це дає змогу ефективно функціонувати внутрішньому ринку як єдиному економічному простору без внутрішніх бар'єрів для руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили;

- правова природа чотирьох фундаментальних економічних свобод: вільного руху товарів, послуг, капіталу та осіб свідчить, по-перше, про їх особливу важливість для становлення і розвиток міжнародного економічного права; по-друге, про те, що вони не є декларативними гаслами, а юридично зобов'язальними нормами, які прямо застосовуються у внутрішньому праві держав-членів, – по-третє, їх існування та реалізація зумовлює необхідність постійного оновлення й узгодження національного законодавства з нормами Союзу, а також чіткого механізму контролю за їх виконанням;

- система наднаціональних інституцій ЄС забезпечує не лише формування спільної економічної політики, а й її ефективне застосування та контроль за дотриманням зобов'язань державами-членами – завдяки цьому досягається високий ступінь правової інтеграції та узгодженості економічного управління в рамках внутрішнього ринку;

- наднаціональне правове регулювання також охоплює питання конкуренції, державної допомоги, захисту споживачів, регулювання фінансових послуг і оподаткування. ЄС розробив спільні правила, які зобов'язують держави-члени запроваджувати прозорі й недискримінаційні механізми державної допомоги, запобігати антиконкурентним практикам і сприяти рівним умовам для бізнесу на всьому внутрішньому ринку – така система дозволяє усувати бар'єри для торгівлі й інвестицій між державами-членами та формує єдині стандарти економічної діяльності;

- Європейський Союз демонструє приклад правової інтеграції економічних систем на основі єдиних норм і інститутів, які визначають і спрямовують економічну політику держав-членів – це дозволяє

забезпечувати баланс між економічним суверенітетом держав і необхідністю дотримання спільних зобов'язань, що є фундаментом ефективної реалізації економічної функції держави у міжнародно-правовому вимірі;

- важливим інструментом досягнення цих цілей є економічна стратегія Європейського Союзу, яка окреслює пріоритети розвитку та формує спільні орієнтири для держав-членів у контексті глобальних викликів – ба більше, економічна інтеграція в Європейському Союзі не лише створює спільний внутрішній ринок з єдиними правилами гри, а й формує системний підхід до розвитку, який базується на спільних цінностях, відповідальності та прагненні до сталого і збалансованого економічного зростання.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

3.1. Основні проблеми реалізації міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави

Реалізація міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави є важливою умовою інтеграції національних економік у глобальну систему, зміцнення міжнародного співробітництва та забезпечення сталого розвитку. Проте цей процес залишається складним і суперечливим, оскільки потребує узгодження міжнародних зобов'язань із національними економічними інтересами, особливостями правової системи та рівнем економічного розвитку.

Держави часто стикаються з викликами при адаптації внутрішнього законодавства до міжнародних стандартів через різницю в економічних моделях, інституційній спроможності та політичних пріоритетах. Глобалізація, цифровізація, екологічні виклики та трансформація економічних відносин посилюють ці проблеми, підкреслюючи необхідність оновлення нормативної бази й зміцнення механізмів контролю за виконанням зобов'язань.

Зберігання державного суверенітету при виконанні міжнародних зобов'язань також викликає напруженість, оскільки обмеження суверенних прав може суперечити внутрішнім політичним чи соціально-економічним цілям. Ці обставини формують комплексну систему проблем, які слід враховувати для підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання економічної функції держави та забезпечення справедливої участі країн у глобальному економічному порядку.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Вона є одним із ключових чинників, що ускладнюють ефективну реалізацію міжнародно-

правових зобов'язань держави в економічній сфері. Цей процес передбачає адаптацію внутрішніх правових актів до вимог міжнародних договорів, конвенцій і інших норм міжнародного права, що регламентують економічні відносини. Однак, на практиці, особливо у країнах з перехідною економікою, гармонізація зустрічає суттєві перешкоди, пов'язані з особливостями національного розвитку, економічною структурою, правовою традицією та політичними пріоритетами.

Різниця в економічних моделях та рівні розвитку часто призводить до того, що міжнародні стандарти не завжди корелюють із національними інтересами та пріоритетами. Вимоги щодо лібералізації торгівлі, інвестиційного режиму чи екологічних стандартів можуть суперечити державній політиці захисту певних галузей або соціальним гарантіям. Так, процес євроінтеграції України, який передбачає гармонізацію національного законодавства з *acquis communautaire* – правовою базою Європейського Союзу, супроводжується значними труднощами через відмінності у правових традиціях, інституційній спроможності та економічних пріоритетах. Зокрема, у сфері державної допомоги підприємствам Україна змушена коригувати свою політику, що історично була спрямована на підтримку стратегічних галузей, і це іноді конфліктує з правилами конкуренції ЄС. Відсутність повної гармонізації ускладнює залучення інвестицій та участь українських підприємств у єдиному ринку.

Подібні виклики виникають і в інших країнах. Так, Китай, будучи членом Світової організації торгівлі (СОТ), зіткнувся з проблемами імплементації правил СОТ у національне законодавство. Незважаючи на формальне прийняття норм, деякі заходи, зокрема державні субсидії та регулювання ринку, залишаються суперечливими, що викликає торговельні суперечки і навіть санкції[115]. В Індії наявність великої кількості двосторонніх інвестиційних договорів призводить до конфліктів між міжнародними зобов'язаннями щодо захисту інвестицій і внутрішніми нормативами, спрямованими на захист національних інтересів і регулювання

природних ресурсів. Це створює правову невизначеність і провокує арбітражні спори, які свідчать про наявність проблем гармонізації[116, с.419-450].

Схожі проблеми спостерігаються і в Бразилії, яка, будучи учасницею МЕРКОСУР і СОТ, намагається узгодити зобов'язання щодо лібералізації торгівлі з державною підтримкою стратегічних галузей, зокрема сільського господарства[117]. У Південно-Африканській Республіці процес імплементації міжнародних інвестиційних угод ускладнюється потребою захищати права місцевих громад на землю та природні ресурси[118]. Навіть у розвинених країнах, як-от Канада, виникають суперечки щодо гармонізації екологічних стандартів у межах угод, наприклад УСМЦА (колишня НАФТА), коли вимоги партнерів можуть суперечити внутрішній політиці з охорони довкілля чи підтримки національних виробників[119].

В країнах Європейського Союзу, незважаючи на єдині загальноєвропейські екологічні стандарти, рівень їх імплементації істотно варіюється. Країни з менш розвинутою економікою часто відстають у введенні сучасних норм, що породжує внутрішні суперечності, критику з боку Єврокомісії та підриває цілісність єдиного ринку, спричиняючи економічні дисбаланси між державами-членами.

Процес гармонізації ускладнюється також через нерівномірний розвиток інституційної спроможності держав. Багато країн з обмеженими фінансовими і кадровими ресурсами не мають достатньої експертизи та механізмів контролю для якісної адаптації міжнародних норм. Водночас, існують глибокі системні суперечності між традиційними правовими системами, сформованими історично, та новими міжнародними стандартами, що вимагає тривалої системної роботи над уніфікацією та інтеграцією норм.

Загалом, проблеми гармонізації права вимагають комплексних рішень, які передбачають не лише нормативні зміни, а й розвиток інституційних механізмів, підвищення кваліфікації фахівців, зміцнення міжнародного співробітництва та адаптацію міжнародних стандартів з урахуванням

національних особливостей. Лише за умови послідовного та комплексного підходу можлива ефективна реалізація міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави, що сприятиме підвищенню рівня економічної стабільності та інтеграції у світову економіку[120, с.12-16].

Однак навіть за умови належної гармонізації законодавства залишаються виклики, пов'язані з потенційними колізіями між міжнародними зобов'язаннями та національними економічними інтересами, які можуть ускладнювати реалізацію міжнародного економічного права на практиці.

Суттєвим викликом на шляху реалізації міжнародно-правових норм у сфері економіки є конфлікт між взятими на себе міжнародними зобов'язаннями та внутрішніми економічними інтересами держав. Ці колізії виникають тоді, коли реалізація норм міжнародного економічного права вимагає обмеження або перегляду діючих національних політик, що мають важливе значення для економічної стабільності, забезпечення зайнятості, соціального захисту або збереження стратегічних ресурсів. В окремих випадках це може створювати значне політичне напруження, викликати суспільне невдоволення, а також спричиняти відкладене або часткове виконання міжнародних зобов'язань, що негативно впливає на загальний рівень правової визначеності та ефективності міжнародного регулювання.

Особливо часто подібні колізії виникають у сферах тарифного регулювання, державної допомоги підприємствам, екологічної політики, енергетичної безпеки та захисту національних інвесторів. Наприклад, деякі країни, виконуючи вимоги міжнародних торговельних угод, змушені скасовувати субсидії для стратегічних галузей (сільське господарство, енергетика, машинобудування), що історично отримували державну підтримку. Такі кроки можуть мати соціально-економічні наслідки, включно з втратою робочих місць, зниженням конкурентоздатності національних виробників і навіть загрозою для продовольчої безпеки.

Типовим прикладом є ситуація з країнами, що беруть участь у Світовій організації торгівлі (СОТ). Вони зобов'язані дотримуватися принципу недискримінації і поступового скорочення державної підтримки. Проте для багатьох країн із перехідною економікою або високою залежністю від окремих галузей промисловості така вимога суперечить політиці економічної диверсифікації або соціального захисту. Наприклад, Аргентина неодноразово стикалася з критикою з боку СОТ через протекціоністські заходи, вжиті для захисту внутрішнього ринку в умовах економічної кризи[121].

Інший приклад – європейські країни, які в рамках Паризької кліматичної угоди та Зеленого курсу ЄС зобов'язалися дотримуватись жорстких екологічних стандартів. У той же час деякі держави Центральної та Східної Європи, такі як Польща, зіштовхуються з внутрішнім спротивом проти скорочення використання вугілля, оскільки енергетична система країни досі значною мірою базується на традиційних джерелах. Таким чином, прагнення до виконання екологічних зобов'язань вступає в конфлікт з питаннями енергетичної безпеки, зайнятості та соціальної стабільності.

Колізії також виникають у сфері інвестиційної політики. Уряди країн, які підписали двосторонні або багатосторонні інвестиційні угоди, часто зобов'язуються гарантувати іноземним інвесторам недискримінаційний доступ до ринку та захист від експропріації. Однак на практиці ці норми можуть вступати в конфлікт із національними або міжнародними екологічними, соціальними або антикорупційними ініціативами. Наприклад, у справі *Philip Morris v. Uruguay* інвестор подав позов проти держави, аргументуючи, що антитютюнові заходи порушують інвестиційні права. Подібні ситуації створюють прецеденти, в яких міжнародні механізми захисту інвестора використовуються для тиску на внутрішню політику держав, що загрожує їхньому суверенітету[122].

Усі ці приклади свідчать про те, що колізії між міжнародними зобов'язаннями та національними інтересами мають не лише юридичний, а й політико-економічний характер. Вони вимагають ретельного перегляду

підходів до укладання міжнародних угод, зміцнення внутрішньої правової експертизи, а також створення механізмів гнучкої адаптації, які б дозволяли забезпечити виконання міжнародних норм без шкоди для національної стабільності та розвитку[123].

Водночас навіть за умов комплексного підходу, реалізація міжнародно-правових норм у сфері економіки ускладнюється конфліктами між міжнародними зобов'язаннями та внутрішніми економічними інтересами держав, що потребує делікатного балансу між ними.

Однією з ключових системних проблем реалізації міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави є відсутність ефективних механізмів контролю за їх виконанням і обмеженість засобів примусу. Міжнародні організації, що здійснюють нагляд за дотриманням економічних зобов'язань держав, зазвичай мають мандат, обмежений політичними компромісами і згодою держав-учасниць. Відсутність уніфікованих і дієвих санкційних механізмів чи процедур примусового виконання значно знижує ефективність міжнародно-правового регулювання економічних відносин.

Багато міжнародних організацій – таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – справді передбачають певні процедури моніторингу та вирішення спорів. Проте механізми примусу в них часто мають переважно рекомендаційний або консультативний характер, а виконання рішень залежить від політичної волі держави. У випадках порушень держава-порушник може уникати суттєвих наслідків або затягувати процес виконання рішень через тривалі бюрократичні та юридичні процедури.

Так, у межах СОТ система врегулювання спорів формально передбачає можливість застосування санкцій чи контрзаходів щодо держави, яка не виконує рішення органу з вирішення спорів. Однак на практиці процедура є складною, потребує багаторівневих консультацій і може тривати роками.

Більш того, приклад блокування апеляційного органу СОТ у 2019-2020 роках через позицію окремих держав-членів (зокрема США) засвідчив політичну вразливість навіть відносно розвинених механізмів вирішення спорів[124].

Подібні проблеми спостерігаються і на регіональному рівні. У межах Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (НАФТА) чи її наступника – Угоди США-Мексика-Канада (УСМЦА) – процедури вирішення спорів передбачені, але часто блокуються через суперечки щодо складу арбітражних панелей або різне тлумачення норм[125]. У Європейському Союзі існує більш розвинений механізм контролю через Суд ЄС і процедури порушення (infringement procedures), але навіть там виконання рішень може бути уповільненим або частковим через політичні компроміси між державами-членами.

Особливо гостро проблема браку ефективного примусу постає у глобальних ініціативах із врегулювання оподаткування транснаціональних корпорацій, боротьби з відмиванням коштів, регулювання цифрової економіки та кліматичних зобов'язань. Наприклад, у межах Паризької кліматичної угоди передбачено механізми прозорості та звітності, але фактичні санкції за невиконання національно визначених внесків відсутні. Це створює ризик того, що окремі країни можуть ігнорувати свої обіцянки без серйозних міжнародно-правових наслідків[126].

Відсутність ефективних механізмів контролю та примусу також підриває довіру до міжнародно-правових зобов'язань як інструменту врегулювання економічних відносин. Держави можуть сприймати міжнародні норми як політичну декларацію без обов'язкового характеру, що стимулює вибіркове виконання, застосування подвійних стандартів або навіть відверте ігнорування норм у разі зміни політичних чи економічних пріоритетів. У підсумку це знижує авторитет міжнародно-правових механізмів, ускладнює створення справедливих і прогнозованих умов міжнародної економічної діяльності та посилює глобальні дисбаланси.

Для подолання цієї проблеми необхідне реформування існуючих міжнародних інституційних механізмів із розширенням їхніх повноважень щодо моніторингу та примусу, а також розроблення нових форм міжнародно-правового співробітництва, здатних забезпечити реальне виконання економічних зобов'язань державами[127, с.250-259].

Водночас стрімкі зміни у глобальній економіці, зокрема розвиток цифрових технологій і нових економічних моделей, вимагають адаптації міжнародно-правових механізмів до сучасних викликів і реалій.

Швидкий розвиток глобалізаційних процесів, цифрових технологій та інноваційних економічних моделей створює безпрецедентні виклики для існуючих міжнародно-правових норм. Традиційні правові конструкції, що формувалися в умовах промислової економіки та територіальної державної юрисдикції, часто не відповідають новим формам економічної взаємодії, які характеризуються високою мобільністю капіталу, даних і послуг, а також мінімізацією фізичної присутності бізнесу на національних ринках.

Однією з ключових проблем є те, що міжнародно-правові норми, зокрема торговельні та інвестиційні угоди, часто не враховують особливості цифрової економіки. Наприклад, оподаткування прибутків великих цифрових платформ (Google, Amazon, Facebook, Apple) викликає суперечки між країнами з різними моделями оподаткування та економічними інтересами. Спроби виробити міжнародні правила для оподаткування цифрових гігантів у рамках ОЕСР або G20 стикаються з тривалими переговорами та політичними протиріччями. У результаті країни починають запроваджувати національні «цифрові податки», що породжує ризики подвійного оподаткування і торговельних конфліктів[128].

Крім того, глобалізація фінансових потоків та поява криптовалют поставили під сумнів дієвість традиційних механізмів фінансового регулювання та контролю за відмиванням коштів. Багато існуючих міжнародних угод, розроблених для регулювання банківських операцій і транскордонних інвестицій, не враховують специфіки децентралізованих

платіжних систем або анонімних криптовалютних транзакцій. Це створює серйозні прогалини у правовій базі, якими користуються як легальні учасники ринку, так і злочинні угруповання.

Цифровізація торгівлі також потребує перегляду традиційних правил міжнародних торговельних угод. Наприклад, положення про митне регулювання, сертифікацію продукції та захист інтелектуальної власності не завжди адекватно застосовуються до електронних товарів, програмного забезпечення чи даних, що передаються через кордон без фізичного перевезення. Світова організація торгівлі лише поступово намагається реагувати на ці виклики через переговори про електронну торгівлю, але прогрес у цьому напрямку є повільним і непослідовним через відмінності інтересів розвинених і країн, що розвиваються.

Окремо слід звернути увагу на екологічний вимір глобалізації та цифрової трансформації. Зростання електронної комерції, глобальних ланцюгів постачання і споживання створює додаткове екологічне навантаження. Проте міжнародні правові механізми часто не передбачають зобов'язань щодо мінімізації вуглецевого сліду від цифрової економіки чи екологічної сертифікації для глобальних електронних платформ.

Крім того, стрімкий розвиток штучного інтелекту, великих даних і автоматизації створює ризики нерівності, викликає питання захисту персональних даних і потребує міжнародного співробітництва для формування етичних та правових стандартів. Однак міжнародно-правова база залишається фрагментованою й часто неузгодженою, що створює нерівні умови для бізнесу та ускладнює захист прав споживачів на глобальному рівні.

Отже, застарілість міжнародно-правових норм у контексті глобалізаційних і цифрових трансформацій є комплексною проблемою, що потребує системної модернізації міжнародного економічного права. Це вимагає не лише оновлення окремих угод, а й глибокої реформи глобальної системи економічного управління та створення нових механізмів

багатостороннього діалогу, які здатні врахувати інтереси усіх учасників світової економіки[129, с.87-100].

Водночас, впровадження оновлених міжнародно-правових норм часто вимагає від держав певних поступок у сфері економічного суверенітету, що породжує складні дилеми між зобов'язаннями на міжнародній арені та внутрішньою незалежністю.

Реалізація міжнародно-правових норм у сфері економіки нерідко ставить під сумнів або обмежує економічний суверенітет держави, оскільки вимагає відмови від частини суверенних прав задля дотримання міжнародних зобов'язань. Це питання має фундаментальний характер, оскільки суверенітет традиційно розглядається як невід'ємна ознака державності та основа її незалежності у визначенні власної економічної політики.

Зобов'язання, взяті в межах міжнародних договорів, часто передбачають лібералізацію торгівлі, скорочення протекціоністських заходів, обмеження державної допомоги національним виробникам або відкриття доступу іноземним інвесторам на недискримінаційних умовах. Такі вимоги можуть конфліктувати з внутрішніми економічними стратегіями розвитку, особливо в країнах із перехідною економікою або тими, що прагнуть захистити ключові галузі, забезпечити зайнятість чи реалізувати соціальні програми.

Наприклад, імплементація правил Світової організації торгівлі вимагає від країн скасування або зменшення тарифних бар'єрів, що може підірвати конкурентоспроможність місцевих виробників. Це часто викликає критику з боку промислових лобі, профспілок та інших зацікавлених груп, які вважають такі зобов'язання загрозою національним економічним інтересам. Подібна ситуація спостерігалася в Україні під час переговорів про вступ до СОТ та подальшої імплементації умов членства, що вимагали відкриття ринків та реформування системи державної підтримки[130, с.83-88].

Ще більш складними є питання, пов'язані з інвестиційними угодами, які обмежують право держав змінювати регуляторну політику без ризику

бути притягнутими до міжнародного арбітражу. Такі механізми, як Investor-State Dispute Settlement (ISDS) [64; 65], створюють умови, коли іноземні інвестори можуть оскаржувати закони й регуляції, ухвалені в інтересах громадського здоров'я, довкілля чи соціальної політики. Яскравим прикладом є справи проти Австралії та Уругваю щодо обмежень на рекламу тютюнових виробів, ініційовані міжнародними корпораціями через положення інвестиційних угод[122].

Також конфлікт між міжнародними зобов'язаннями та суверенітетом держав проявляється у сфері екологічного регулювання та зміни клімату. Наприклад, виконання умов Паризької кліматичної угоди вимагає від держав перегляду енергетичної політики, зокрема обмеження використання викопного палива, що може суперечити національним енергетичним стратегіям і створювати внутрішні соціально-економічні напруження. Держави, багаті на природні ресурси, часто опираються таким зобов'язанням, обґрунтовуючи це правом на розвиток і енергетичну безпеку.

Крім того, виконання міжнародних фінансових умов, зокрема в межах програм Міжнародного валютного фонду, нерідко передбачає проведення структурних реформ і заходів жорсткої економії, які обмежують державну автономію у сфері бюджетної політики та соціальних витрат. Це може викликати серйозне суспільне невдоволення та політичні кризи, як це неодноразово спостерігалось у Греції під час боргової кризи[131, с.5-15].

У підсумку конфлікт між міжнародними зобов'язаннями та суверенітетом держави є багатогранною проблемою, що має як юридичний, так і політико-економічний вимір. Він вимагає пошуку балансу між дотриманням міжнародних стандартів і захистом права держави на формування власної економічної політики відповідно до національних потреб і пріоритетів. Для ефективного вирішення цього конфлікту необхідні прозорі механізми переговорів, гнучкі моделі укладання міжнародних угод, врахування асиметрій розвитку та зміцнення довіри між державами як основи для сталого міжнародно-правового співробітництва.

Отже, реалізація міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави залишається складним і багатограним процесом, що супроводжується низкою системних проблем і викликів, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Серед основних труднощів варто виокремити недостатню гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, що обумовлена різницею в економічних моделях, правових традиціях та інституційній спроможності держав. Відсутність ефективних механізмів контролю та примусу з боку міжнародних організацій значно знижує зобов'язувальний характер міжнародного права та дозволяє державам вибірково виконувати взяті на себе зобов'язання.

Особливе значення має розрив між стрімкими економічними трансформаціями, глобалізаційними і цифровими змінами та застарілою міжнародно-правовою базою, що не встигає адекватно реагувати на нові економічні реалії. Такий розрив породжує правову невизначеність і нерівність у доступі до переваг глобальної економіки між державами з різним рівнем розвитку. Водночас протиріччя між міжнародними зобов'язаннями та економічним суверенітетом держав створює додаткові політичні та соціальні перешкоди для їхньої повноцінної імплементації. Виконання міжнародних економічних норм нерідко сприймається як загроза національним інтересам, особливо у сферах стратегічного виробництва, соціальної політики або екологічного регулювання.

Враховання цих проблем є необхідною передумовою для підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання економічної функції держави. Це вимагає комплексного підходу, що передбачає не лише оновлення правової бази, але й розвиток інституційних механізмів, зміцнення міжнародного діалогу та врахування асиметрій економічного розвитку між державами. Формування справедливих, гнучких і ефективних міжнародно-правових механізмів здатне створити умови для збалансованого поєднання

суверенітету держав із їхніми міжнародними зобов'язаннями, посилення довіри між державами та сталого розвитку глобальної економіки.

3.2. Перспективи розвитку міжнародно-правових механізмів регулювання економічної функції держави та напрями удосконалення національного законодавства

Сучасна світова економіка перебуває у стані структурних змін, що зумовлює необхідність переоцінки підходів до міжнародно-правового регулювання економічної функції держави. Глобалізація фінансових ринків, посилення міждержавної конкуренції, цифровізація господарських процесів і вплив зовнішніх шоків, зокрема енергетичних та безпекових криз, вимагають адаптації правових механізмів до нових умов. Це створює потребу в модернізації міжнародних договорів, активізації діяльності багатосторонніх економічних форумів і розробці універсальних правових стандартів для цифрової економіки.

Водночас актуальним завданням для держав є узгодження національного законодавства з міжнародно-правовими нормами з метою забезпечення ефективної реалізації економічної функції, збереження фінансової стабільності та стимулювання сталого розвитку. У цьому контексті важливим є комплексний аналіз перспектив розвитку міжнародно-правових механізмів та напрямів вдосконалення національних правових систем, що дозволить державам успішно інтегруватися у світову економіку, враховуючи власні соціально-економічні особливості[132].

Водночас варто пам'ятати, що міжнародно-правове регулювання економічної функції держави, сформоване на засадах класичних універсальних угод, має адаптуватися до сучасних викликів, які ставить перед світовою економікою нова реальність.

Міжнародно-правове регулювання економічної функції держави сформувалося на базі класичних універсальних угод, що зосереджені передусім на лібералізації торгівлі, захисті інвестицій та сприянні

економічному зростанню. Водночас сучасна світова економіка характеризується високою волатильністю фінансових ринків, енергетичними кризами, нестабільністю ланцюгів постачання, глобальною інфляцією, а також дедалі глибшими соціально-екологічними викликами. Це ставить під сумнів ефективність усталених багатосторонніх режимів і висуває вимогу їх модернізації відповідно до нових реалій.

Універсальні угоди, як-от Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) чи домовленості в межах Світової організації торгівлі (ВТО), демонструють обмежену спроможність вирішувати комплексні проблеми розвитку, особливо в умовах кризи багатосторонньої торговельної системи. Приклади одностороннього підвищення митних тарифів, введення нетарифних бар'єрів та обмежень експорту стратегічних товарів (енергоносіїв, продовольства, медичних засобів) в останнє десятиліття виявили наявні слабкі місця механізмів ВТО. Водночас спроби реформування ВТО натрапляють на політичні суперечності між провідними економіками світу.

Це стимулює держави до пошуку альтернативних моделей співпраці, зокрема через укладення нових регіональних або секторальних угод, які враховують сучасні потреби сталого розвитку, соціального захисту та екологічної безпеки. При цьому регіоналізація економічного права розглядається не як заперечення багатосторонності, а як її гнучке доповнення, здатне забезпечити глибший рівень інтеграції між державами зі спільними економічними цілями[133, с.1-47].

Однією з важливих тенденцій є зростання ролі регіональних інтеграційних об'єднань як драйверів модернізації правових механізмів. Європейський Союз виступає прикладом найпросунутішої моделі регіональної інтеграції, що поєднує економічний, соціальний та екологічний виміри. У правовій системі ЄС функціонує комплексний режим регулювання внутрішнього ринку, включаючи єдині стандарти державної допомоги, конкурентного права, екологічних вимог та соціальних гарантій. ЄС активно впроваджує зелені стандарти (Green Deal), механізм вуглецевого коригування

на кордоні (СВАМ) та обов'язкове звітування про сталий розвиток бізнесу. Це створює модель правового регулювання, яка виходить за межі ліберальної торгівлі та забезпечує більш збалансований розвиток[134].

Важливим прикладом сучасного договірного регіоналізму є Усеосяжна й прогресивна угода про Транстихоокеанське партнерство (СРТРР). Ця угода передбачає високі стандарти у сферах інтелектуальної власності, державних закупівель, інвестиційного арбітражу, екологічних та трудових стандартів. СРТРР враховує необхідність охорони навколишнього середовища, збереження біорізноманіття, запобігання нелегальній лісозаготівлі та рибальству, а також захищає права працівників. Такий підхід демонструє, як сучасні торговельні договори виходять за межі вузької економічної лібералізації й стають інструментами комплексної політики розвитку[135].

На Африканському континенті створення Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA) відображає прагнення інтеграції на умовах урахування структурних відмінностей між країнами. AfCFTA прагне не лише ліквідувати тарифні бар'єри, а й гармонізувати митні процедури, створити єдині стандарти безпеки продукції, розвивати інфраструктуру та сприяти інвестиціям. Особливістю африканської моделі є врахування розвитку регіональних ланцюгів вартості та індустріалізації як способу подолання історичної сировинної залежності[136].

Ключовим аспектом модернізації міжнародних економічних договорів є інтеграція екологічного компонента як юридично зобов'язального елемента. У багатьох новітніх угодах з'являються спеціальні розділи про зміну клімату, охорону довкілля, скорочення викидів парникових газів, перехід до відновлюваної енергетики. Такі положення дедалі частіше супроводжуються механізмами моніторингу виконання зобов'язань та можливістю застосування санкцій у випадку порушення. Це свідчить про розвиток міжнародного економічного права у напрямі «зеленого договірного права», де торгівля та інвестиції розглядаються у тісному зв'язку з цілями сталого розвитку.

Так само соціальний вимір економічних договорів набуває більшої ваги. Сучасні угоди закріплюють мінімальні стандарти захисту трудових прав, вимоги до безпечних і гідних умов праці, заборону дитячої та примусової праці. Наявність таких положень не лише відповідає міжнародним стандартам Міжнародної організації праці (МОП), а й зменшує ризики «соціального демпінгу», який спотворює конкуренцію на глобальному ринку. Це підкреслює, що модернізація економічних договорів передбачає зрушення від вузькоекономічного до соціально-економічного та правозахисного підходу.

Ще одним важливим аспектом є необхідність врахування асиметрії розвитку країн у змісті міжнародних договорів. Історично багатосторонні режими часто не враховували специфіку країн, що розвиваються, і їхні потреби у доступі до технологій, фінансуванні розвитку та побудові інституційної спроможності. Модернізовані договори мають передбачати справедливі перехідні механізми, технічну допомогу, пільгові режими для найменш розвинених держав. Це дозволить уникнути ситуацій, коли міжнародно-правові зобов'язання лише посилюють залежність і структурні диспропорції в економічному розвитку.

У підсумку, модернізація міжнародних договорів і розвиток регіоналізації економічного права є не просто питанням перегляду тарифних умов чи спрощення торгівлі. Це комплексний процес, що охоплює екологічні, соціальні, податкові та технологічні аспекти міжнародного співробітництва. Сучасні міжнародно-правові механізми мають бути здатні враховувати глобальні виклики, підтримувати цілі сталого розвитку та забезпечувати економічний суверенітет держав при збереженні відкритості ринків[137].

Для України ці тенденції мають безпосереднє значення. Інтеграція до європейського правового простору через імплементацію положень Угоди про асоціацію з ЄС вимагає глибокої гармонізації національного законодавства з комплексними регуляторними стандартами ЄС. Водночас для забезпечення національних інтересів необхідно розвивати власні позиції у багатосторонніх

і регіональних ініціативах, брати участь у формуванні правил, що враховують українську економічну специфіку та стратегічні цілі розвитку.

Паралельно із національними зусиллями, важливо враховувати роль багатосторонніх економічних форумів та міжнародних організацій, які слугують платформами для співпраці, координації політик і вироблення узгоджених підходів у відповідь на сучасні виклики глобалізації.

У сучасних умовах глобальної економічної інтеграції дедалі більшого значення набувають багатосторонні економічні форуми та міжнародні організації, що виступають ключовими платформами для координації політики, вироблення спільних стандартів і запобігання конфліктам. Вони об'єднують інтереси держав із різним рівнем розвитку, бізнесу, міжнародних фінансових інститутів і експертного середовища, що дає змогу формувати комплексний підхід до регулювання економічної функції держави в умовах стрімких змін, цифровізації, посилення міждержавної конкуренції та викликів сталого розвитку.

Зокрема, Група двадцяти (G20) стала однією з головних платформ неформальної дипломатії, яка об'єднує провідні розвинені й ті, що розвиваються, економіки світу для обговорення ключових глобальних викликів. Хоч рішення G20 і не мають обов'язкової юридичної сили, їхній політичний авторитет значно впливає на формування міжнародних економічних правил. В межах G20 було вироблено узгоджені відповіді на фінансову кризу 2008–2009 років, домовленості щодо стимулювання інфраструктурних інвестицій, підвищення прозорості фінансових потоків і податкової інформації. В останні роки ключовими темами стали цифрова трансформація, зелений перехід, забезпечення продовольчої безпеки, підтримка вразливих економік у постпандемічний період. Особливо важливим досягненням стало впровадження глобального мінімального корпоративного податку для великих транснаціональних компаній (підтриманого у 2021–2023 роках), що суттєво впливає на податковий

суверенітет держав, зменшуючи можливості для податкової конкуренції та ерозії податкової бази[138].

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) відіграє ключову роль як джерело експертних знань, стандартів і рекомендацій у сферах податкової прозорості, боротьби з ухиленням від оподаткування, корпоративного управління, конкуренції та державної допомоги. Її програми BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) встановлюють комплексні правила для протидії агресивному податковому плануванню транснаціональних корпорацій і підвищують прозорість міжнародних фінансових потоків. Важливо, що стандарти OECD дедалі частіше імплементуються навіть країнами, які не є членами організації, формуючи загальносвітову правову основу для податкової координації[139].

Не менш значущою є діяльність міжнародних фінансових інституцій, зокрема Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Світового банку. МВФ традиційно забезпечує фінансову стабільність через надання кредитів країнам із платіжним дефіцитом, однак його роль значно ширша: програми співпраці часто передбачають запровадження структурних реформ, модернізацію бюджетного процесу, посилення банківського нагляду, створення антикорупційних механізмів. Така умовність кредитування прямо впливає на економічні політики та законодавство країн-одержувачів, стимулюючи адаптацію до міжнародних стандартів фінансової прозорості та макроекономічної стабільності. Світовий банк і регіональні банки розвитку фінансують великі інфраструктурні проекти, сприяють модернізації енергетики, транспорту та розвитку людського капіталу — ключових факторів реалізації економічної функції держави.

Разом із класичними міжурядовими організаціями зростає роль так званої неформальної багатосторонності – діалогових форумів, які дають державам можливість тестувати політичні рішення перед укладенням формальних договорів. Ці формати особливо ефективні у кризових ситуаціях, що потребують швидких і гнучких дій. Прикладом є координація заходів під

час пандемії COVID-19 через G20 та інші платформи, що забезпечили підтримку фінансових систем, доступ до вакцин, стабілізацію глобальних ланцюгів постачання. Аналогічно, після повномасштабного вторгнення росії в Україну міжнародні форуми стали майданчиком координації макрофінансової допомоги, планування відновлення інфраструктури та узгодження санкційної політики.

Значною мірою сучасний процес формування міжнародно-правових стандартів економічної політики відбувається за участі приватного сектору і громадянського суспільства. Бізнес-асоціації, транснаціональні корпорації, неурядові організації, аналітичні центри активно залучені до консультацій, розробки галузевих кодексів поведінки та добровільних стандартів. Особливо це помітно у сферах цифрової економіки, екологічного врядування та сталого фінансування. Ініціативи щодо скорочення викидів парникових газів або прозорості постачальних ланцюгів дедалі частіше інтегруються у зміст міжнародних домовленостей і національного законодавства, створюючи умови для комплексного і сталого розвитку[140, с.61-69].

Отже, сучасні економічні форуми та міжнародні організації відіграють комплексну роль у формуванні міжнародно-правових механізмів регулювання економічної функції держави. Вони не лише забезпечують політичні узгодження між країнами, а й формують технічні стандарти, сприяють імплементації структурних реформ, залучають експертні знання та ресурси приватного сектора. Така багатопланова взаємодія створює умови для збалансованого, стійкого розвитку економіки, що враховує інтереси національних держав і глобальні цілі сталого розвитку.

Водночас стрімка цифрова трансформація економіки ставить перед міжнародним правом нові виклики, що вимагають адаптації традиційних підходів і створення нових регуляторних рамок для забезпечення ефективного управління у цифровому середовищі.

Цифрова трансформація економіки стає одним із ключових викликів для сучасного міжнародного права, формуючи нові правові сфери та

змінюючи традиційні підходи до регулювання економічної діяльності держав. Зростання електронної комерції, поширення цифрових платформ, розвиток криптовалют і цифрових валют центральних банків (CBDC), а також глобальна взаємозалежність створюють складний правовий ландшафт, що потребує оперативного і гнучкого реагування на міжнародному рівні.

Одним із важливих кроків у цій сфері стали законодавчі ініціативи Європейського Союзу – Директива про цифрові ринки (Digital Markets Act, DMA) [141] та Директива про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA), ухвалені у 2023-2024 роках [142]. Ці нормативні акти встановлюють жорсткі правила для великих онлайн-платформ – так званих «воротарів» цифрового ринку – з метою запобігання антиконкурентним практикам, захисту прав користувачів, боротьбі з дезінформацією і забезпечення прозорості алгоритмів. DMA і DSA є першими в світі комплексними правовими рамками, які вже впливають на законодавство інших країн, що прагнуть адаптувати власні цифрові регуляції відповідно до європейського досвіду. Наприклад, Велика Британія, Канада та Японія розробляють схожі норми, враховуючи вимоги DMA/DSA.

Поряд із цим розвиток цифрової економіки стимулює появу нових форм грошей – цифрових валют центральних банків (CBDC), які мають потенціал значно змінити міжнародні фінансові потоки. За даними Міжнародного валютного фонду, станом на початок 2025 року понад 90 держав вивчають або вже запровадили CBDC, що ставить питання регулювання таких валют на міжнародному рівні та визначення їхнього статусу в системі грошового обігу. Відсутність єдиних стандартів створює ризики для фінансової стабільності та посилює потребу у міжнародній координації. Наприклад, вже запуснені проєкти e-Naira в Нігерії та цифровий юань у Китаї демонструють як потенціал, так і виклики інтеграції CBDC у глобальну економіку. [143]

Глобалізація одночасно ускладнює контроль за діяльністю транснаціональних корпорацій, що оперують у цифровому просторі,

вимагаючи уніфікації правил оподаткування. Зокрема, ініціатива ОЕСД щодо запровадження глобального мінімального податку (15%) стала відповіддю на проблему «податкових лазівок» і переміщення прибутків у юрисдикції з низьким або нульовим оподаткуванням. У 2023 році понад 140 країн підписали Міжнародну угоду про оподаткування, що встановлює мінімальний податок для корпорацій із глобальним оборотом понад 750 млн євро. Цей механізм сприяє боротьбі з агресивним податковим плануванням і зміцнює фінансову основу для реалізації економічної функції держав у глобальній економіці. Впровадження цієї угоди вже призвело до значного збільшення бюджетних надходжень у низці країн, зокрема у ЄС та США.

Разом із тим ці процеси вимагають гнучкого підходу до міжнародно-правового регулювання, орієнтованого на технологічну нейтральність. Це означає, що законодавство повинно залишатися ефективним незалежно від швидкості технологічних змін, не забороняти нові інновації, але й забезпечувати захист економічного суверенітету держав. Особливу увагу привертає питання балансу між забезпеченням відкритого цифрового простору та контролем над цифровими активами, персональними даними і кібербезпекою. У цьому контексті загальний регламент захисту даних ЄС (GDPR), який став міжнародним стандартом, впливає на формування національних законодавств у більш ніж 70 країнах. З 2023 року країни активно посилюють правила кібербезпеки, адже за офіційними даними до 2023 року лише у сфері кіберзлочинів було зафіксовано понад 5000 великих інцидентів, що підкреслює нагальність уніфікації стандартів [144].

В умовах посилення геополітичних напружень ці виклики набувають додаткової гостроти – країни прагнуть захистити власні інформаційні та фінансові інфраструктури від зовнішніх загроз, водночас не блокуючи міжнародну співпрацю. Наприклад, після початку повномасштабної війни в Україні міжнародна спільнота скоординувала санкційні механізми, а також забезпечила підтримку відновлення цифрової інфраструктури, що потребує модернізації відповідно до нових стандартів кіберзахисту [145, с.65-72].

Отже, цифровізація і глобалізація радикально трансформують міжнародно-правове регулювання економічної функції держави. Вони вимагають комплексного оновлення міжнародних норм і механізмів співпраці з акцентом на оперативність, технологічну нейтральність, захист прав і свобод, а також зміцнення міжнародного діалогу задля гармонізації стандартів і запобігання ризикам, що виникають у цифрову епоху.

Разом із тим, реалізація цих міжнародних вимог на національному рівні потребує системної адаптації законодавства, що стає основою успішної інтеграції у глобальну економіку та підвищення стабільності національної економіки.

Ефективне виконання економічної функції держави вимагає комплексної адаптації національного законодавства до міжнародно-правових норм та стандартів, що створюють передумови для інтеграції у глобальну економічну систему та посилення економічної стабільності. В Україні цей процес здійснюється насамперед через імплементацію положень Угоди про асоціацію з ЄС, що охоплює низку сфер: податкову, митну, конкурентну політику, державну допомогу тощо.

В умовах стрімкої цифрової трансформації національні економіки все більше інтегруються у глобальну цифрову інфраструктуру, що потребує глибокої адаптації законодавства. Україна активно працює над гармонізацією свого законодавства з європейськими стандартами у сфері цифрових послуг і цифрових ринків. Значну роль у цьому відіграють два ключові нормативні акти ЄС – Директива про цифрові ринки та Директива про цифрові послуги, ухвалені Європейським парламентом у 2023 році[146].

DMA спрямована на регулювання діяльності великих онлайн-платформ, які відіграють роль «воріт» у цифровому середовищі (так звані gatekeepers). Вона встановлює чіткі вимоги щодо запобігання антиконкурентній поведінці, сприяння відкритості ринку та захисту прав користувачів. Впровадження принципів DMA в Україні дозволить обмежити домінування окремих технологічних гігантів, створити сприятливі умови для

розвитку малих і середніх ІТ-компаній, а також підвищити конкуренцію у цифровій сфері.

DSA, своєю чергою, регулює відповідальність онлайн-платформ за поширення незаконного контенту, фейкових новин, а також забезпечує прозорість алгоритмів і рекламних систем. Українське законодавство в цій частині поки що не має комплексного регулювання, що створює ризики як для захисту прав споживачів, так і для боротьби з кіберзлочинністю та дезінформацією. Тому імплементація DSA є ключовим кроком для підвищення цифрової безпеки та довіри в інтернет-просторі[147].

Крім того, національна законодавча база повинна враховувати розвиток технологій цифрових валют центральних банків (CBDC) та регулювання криптовалют, що набуває глобального значення. Наприклад, Європейський центральний банк розглядає запуск цифрового євро, а країни G20 активно обговорюють міжнародні стандарти щодо криптовалютних активів і їх безпеки. В Україні наразі відсутнє комплексне регулювання крипторинку, що створює виклики для державного контролю, боротьби з відмиванням грошей і захисту споживачів.

Впровадження європейських стандартів у цифровому секторі сприятиме залученню іноземних інвестицій, розвитку інноваційних бізнес-моделей і підвищенню конкурентоспроможності української економіки. Водночас це вимагає комплексного підходу до модернізації законодавства, що включає:

- узгодження норм із DMA і DSA з урахуванням національних особливостей;
- створення механізмів контролю за дотриманням нових правил;
- розвиток компетенцій регуляторних органів;
- посилення співпраці з міжнародними організаціями, такими як Європейська Комісія, OECD, ФАТФ;
- залучення експертного та бізнес-середовища до процесу розробки нормативних актів.

Отже, цифрова трансформація і впровадження сучасних європейських нормативних актів у сфері цифрових ринків і послуг є не лише викликом, але й можливістю для України суттєво модернізувати свій правовий простір і посилити економічну функцію держави у глобальному контексті[148].

Зокрема, податкове законодавство України зазнало суттєвих змін на основі рекомендацій Європейської Комісії та Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD) спрямовані на боротьбу з агресивним податковим плануванням та ухиленням від сплати податків[149, с.228-233]. Відповідно до стандартів OECD, Україна розробила власні правила контролю за трансфертним ціноутворенням, що покращує прозорість фінансових потоків (закон України №466-IX від 16.01.2020) [150]. Запровадження таких норм узгоджується з глобальною ініціативою OECD щодо встановлення глобального мінімального корпоративного податку, що підтримано країнами G20 і має на меті зменшити податкову конкуренцію та захистити податкові бази держав.

У сфері митного регулювання імплементація норм Угоди про асоціацію сприяла спрощенню процедур, впровадженню принципів «єдиного вікна» для митного оформлення, що відповідає міжнародним стандартам Світової організації торгівлі (СОТ) та Рамковій конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (РКСГ). Це дозволяє зменшити час і витрати на оформлення вантажів, підвищуючи конкурентоспроможність українських підприємств. Також Україна продовжує гармонізувати митне законодавство з нормами ЄС, що включає боротьбу з контрабандою та імплементацію механізмів митного контролю, рекомендованих Світовим банком та МВФ. [151]

Важливою є також адаптація законодавства до стандартів ФАТФ (Financial Action Task Force) - міжнародної групи з розробки заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Україна неодноразово отримувала рекомендації щодо посилення фінансового моніторингу, що призвело до прийняття Закону України «Про запобігання та протидію

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (№222-VIII від 14.10.2014) із подальшими змінами, які узгоджують його з 40 рекомендаціями ФАТФ. Цей закон забезпечує контроль за фінансовими операціями, підвищує прозорість фінансової системи та відповідає міжнародним вимогам у сфері боротьби з фінансовими злочинами[152].

Особливу увагу в контексті економічної безпеки слід приділити системі фінансового моніторингу, яка відіграє ключову роль у запобіганні легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також у боротьбі з фінансуванням тероризму. У міжнародному контексті стандарти ФАТФ є загальноприйнятими орієнтирами для держав у розбудові ефективної системи фінансового моніторингу.

Однією з важливих реформ стало створення єдиного державного органу, відповідального за фінансовий моніторинг - Державної служби фінансового моніторингу, яка координує збір і аналіз інформації, а також взаємодіє з правоохоронними органами.

За даними ФАТФ, Україна успішно виконала низку ключових рекомендацій, що покращило її позиції у глобальних рейтингах з протидії відмиванню коштів. Зокрема, суттєво знизилися ризики використання фінансової системи для кримінальних цілей, що позитивно впливає на інвестиційний клімат країни.

Водночас міжнародні експерти наголошують на необхідності подальшого вдосконалення законодавчої бази, зокрема у частині регулювання фінансового моніторингу в некредитних фінансових установах, посилення контролю за діяльністю юридичних осіб та підвищення кваліфікації персоналу. Особлива увага приділяється впровадженню цифрових технологій для автоматизації процесів моніторингу, аналітики ризиків і координації з міжнародними партнерами.

Паралельно Україна залучається до програм міжнародної технічної допомоги ФАТФ та ЄС, які допомагають розробляти нормативні акти, навчати фахівців і створювати ефективні ІТ-системи для аналізу фінансових

операцій. Це підвищує оперативність виявлення злочинної діяльності, а також сприяє прозорості та відповідності законодавства світовим стандартам.

Посилення системи фінансового моніторингу має безпосередній вплив на економічну функцію держави. Вона не лише мінімізує ризики тіньових фінансових потоків і корупції, а й сприяє стабільності фінансової системи, підтримці добросовісної конкуренції та залученню легальних інвестицій.

Враховуючи виклики цифрової економіки, особливо важливо розвивати нормативно-правову базу щодо моніторингу операцій із цифровими активами, криптовалютами та впроваджувати сучасні технології штучного інтелекту для виявлення аномалій. Це дозволить Україні не лише відповідати міжнародним стандартам, а й створювати ефективну систему боротьби з фінансовими злочинами, що є необхідною умовою для реалізації стабільної економічної політики.

Щодо стратегічного планування важливим кроком стала Національна стратегія розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2024-2027 роки, розроблена за підтримки Світового банку і ЄС. Цей документ передбачає модернізацію нормативної бази, сприяння інноваціям, цифровізації державних послуг, а також розвиток компетенцій у сфері ІТ. Паралельно, Стратегія реформування державного управління в Україні акцентує увагу на покращенні координації між органами влади та активнішому залученні бізнесу і громадянського суспільства до розробки нормативних актів, що є необхідним для прозорості та передбачуваності економічної політики[153].

Важливим інструментом для України також є використання міжнародної технічної допомоги і програм ЄС, таких як Twinning, які спрямовані на підвищення інституційної спроможності державних органів, адаптацію законодавства і впровадження європейських стандартів. Ці програми сприяють підготовці нормативно-правових актів, підвищенню кваліфікації чиновників та налагодженню ефективної взаємодії з бізнесом і громадянським суспільством, що підвищує якість регуляторної політики.

Удосконалення національного законодавства в контексті міжнародно-правових стандартів є комплексним процесом, який включає оновлення нормативної бази відповідно до кращих світових практик, розвиток інституційних механізмів контролю, а також активне залучення усіх зацікавлених сторін — державних органів, бізнесу і громадянського суспільства. Це забезпечить не лише відповідність України міжнародним зобов'язанням, а й сприятиме підвищенню ефективності економічної функції держави та її інтеграції у світову економіку.

Отже, розвиток міжнародно-правових механізмів регулювання економічної функції держави неможливий без урахування сучасних глобальних викликів – економічної нестабільності, швидкоплинних технологічних зрушень і посилення міждержавної конкуренції. Сучасний світ характеризується високою динамікою змін у міжнародній економіці, що зумовлює необхідність постійного оновлення правових інструментів і норм, які регулюють взаємодію держав у сфері економіки. У цьому контексті модернізація міжнародних договорів є не просто бажаною, а стратегічно необхідною для забезпечення ефективного і справедливого регулювання глобальних економічних відносин.

Посилення ролі багатосторонніх форумів, таких як ООН, Світова організація торгівлі (СОТ), Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСД), а також нових міжнародних платформ, має стати одним із ключових напрямів розвитку світової системи міжнародного права. Вони виступають майданчиками для вироблення узгоджених правил, що враховують інтереси як розвинених, так і країн, що розвиваються, сприяючи стабільності і прогнозованості економічної політики на глобальному рівні.

Особливу увагу необхідно приділяти формуванню та впровадженню правових стандартів у сфері цифрової економіки, де стрімкий розвиток технологій вимагає адекватного і гнучкого регулювання. Регулювання електронної комерції, цифрових платформ, захисту персональних даних, а також цифрових валют — це нові виклики, які потребують узгоджених

міжнародних підходів із врахуванням технологічної нейтральності і прав суверенітетів держав. Такі стандарти мають сприяти не лише захисту прав споживачів і бізнесу, а й забезпечувати безпеку цифрового простору на глобальному рівні.

Водночас ефективність цих міжнародних процесів значною мірою залежить від здатності національних систем права імплементувати міжнародні норми, адекватно адаптуючи їх до власних соціально-економічних, культурних та політичних особливостей. Від рівня цієї адаптації залежить не лише якість виконання міжнародних зобов'язань, а й здатність держав ефективно захищати власні національні інтереси в умовах глобальної конкуренції.

Для України ключовим завданням сьогодення є посилення гармонізація національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами, особливо у сферах податкового, митного, конкурентного, цифрового та фінансового регулювання. Важливо створити стабільне і прозоре нормативне середовище, яке буде сприяти залученню іноземних інвестицій, розвитку торгівлі і підприємництва, а також підвищенню довіри внутрішніх і зовнішніх економічних суб'єктів. Таке середовище має гарантувати передбачуваність державної економічної політики, мінімізувати корупційні ризики і забезпечувати ефективний механізм правового захисту.

Успішна реалізація цих завдань посилить економічну функцію держави як на національному рівні, створюючи умови для сталого розвитку та зростання, так і на міжнародній арені, підвищуючи роль України як надійного і передбачуваного партнера у світовій економіці. Відтак, комплексна інтеграція національного законодавства у міжнародно-правовий простір є необхідною умовою для забезпечення довгострокової економічної стабільності і конкурентоспроможності країни у глобалізованому світі.

Висновки до розділу 3

Дослідження проблем та перспектив вдосконалення міжнародно-правового забезпечення економічної функції держави дало можливість зробити наступні висновки:

- підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання економічної функції держави та забезпечення справедливої участі країн у глобальному економічному порядку супроводжується формуванням комплексної системи проблем, що побудована на гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, які виступають одним із ключових чинників, що ускладнюють ефективну реалізацію міжнародно-правових зобов'язань держави в економічній сфері – при цьому цей процес передбачає адаптацію внутрішніх правових актів до вимог міжнародних договорів, конвенцій і інших норм міжнародного права, що регламентують економічні відносини, – однак, на практиці, особливо у країнах з перехідною економікою, гармонізація зустрічає суттєві перешкоди, пов'язані з особливостями національного розвитку, економічною структурою, правовою традицією та політичними пріоритетами;

- різниця в економічних моделях та рівні розвитку часто призводить до того, що міжнародні стандарти не завжди корелюють із національними інтересами та пріоритетами. Вимоги щодо лібералізації торгівлі, інвестиційного режиму чи екологічних стандартів можуть суперечити державній політиці захисту певних галузей або соціальним гарантіям. Так, процес євроінтеграції України, який передбачає гармонізацію національного законодавства з *acquis communautaire* – правовою базою Європейського Союзу, супроводжується значними труднощами через відмінності у правових традиціях, інституційній спроможності та економічних пріоритетах;

- варто розуміти, що в державах-членах Європейського Союзу, незважаючи на єдині загальноєвропейські екологічні стандарти, рівень їх імплементації істотно варіюється – країни з менш розвиненою економікою часто відстають у введенні сучасних норм, що породжує внутрішні

суперечності, критику з боку Єврокомісії та підриває цілісність єдиного ринку, спричиняючи економічні дисбаланси між державами-членами;

- процес гармонізації національного і європейського інтеграційного законодавства ускладнюється також через нерівномірний розвиток інституційної спроможності держав – багато країн з обмеженими фінансовими і кадровими ресурсами не мають достатньої експертизи та механізмів контролю для якісної адаптації міжнародних норм, водночас, існують глибокі системні суперечності між традиційними правовими системами, сформованими історично, та новими міжнародними стандартами, що вимагає тривалої системної роботи над уніфікацією та інтеграцією норм;

- суттєвим викликом на шляху реалізації міжнародно-правових норм у сфері економіки є конфлікт між взятими на себе міжнародними зобов'язаннями та внутрішніми економічними інтересами держав – при цьому ці колізії виникають тоді, коли реалізація норм міжнародного економічного права вимагає обмеження або перегляду діючих національних політик, що мають важливе значення для економічної стабільності, забезпечення зайнятості, соціального захисту або збереження стратегічних ресурсів; варто розуміти, що в окремих випадках це може створювати значне політичне напруження, викликати суспільне невдоволення, а також спричиняти відкладене або часткове виконання міжнародних зобов'язань, що негативно впливає на загальний рівень правової визначеності та ефективності міжнародного регулювання;

- колізії також виникають у сфері інвестиційної політики, коли уряди країн, які підписали двосторонні або багатосторонні інвестиційні угоди, часто зобов'язуються гарантувати іноземним інвесторам недискримінаційний доступ до ринку та захист від експропріації – однак на практиці ці норми можуть вступати в конфлікт із національними або міжнародними екологічними, соціальними або антикорупційними ініціативами;

- однією з ключових системних проблем реалізації міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави є відсутність

ефективних механізмів контролю за їх виконанням і обмеженість засобів примусу, – міжнародні організації, що здійснюють нагляд за дотриманням економічних зобов'язань держав, зазвичай мають мандат, обмежений політичними компромісами і згодою держав-учасниць; а відсутність уніфікованих і дієвих санкційних механізмів чи процедур примусового виконання значно знижує ефективність міжнародно-правового регулювання економічних відносин;

- відсутність ефективних механізмів контролю та примусу також підриває довіру до міжнародно-правових зобов'язань як інструменту врегулювання економічних відносин, бо держави можуть сприймати міжнародні норми як політичну декларацію без обов'язкового характеру, що стимулює вибіркове виконання, застосування подвійних стандартів або навіть відверте ігнорування норм у разі зміни політичних чи економічних пріоритетів – у підсумку це знижує авторитет міжнародно-правових механізмів, ускладнює створення справедливих і прогнозованих умов міжнародної економічної діяльності та посилює глобальні дисбаланси – що, своєю чергою, актуалізує зусилля щодо необхідного реформування існуючих міжнародних інституційних механізмів із метою: а) розширенням їхніх повноважень щодо моніторингу та примусу, а також б) розроблення нових оптимальних і ефективних форм міжнародно-правового співробітництва, здатних забезпечити реальне виконання економічних зобов'язань державами;

- реалізація міжнародно-правових норм у сфері економіки нерідко ставить під сумнів або обмежує економічний суверенітет держави, оскільки вимагає відмови від частини суверенних прав задля дотримання міжнародних зобов'язань, – треба усвідомлювати, що це питання має фундаментальний характер, оскільки суверенітет традиційно розглядається як невід'ємна ознака державності та основа її незалежності у визначенні власної економічної політики;

- зобов'язання, взяті в межах міжнародних договорів, часто передбачають лібералізацію торгівлі, скорочення протекціоністських заходів,

обмеження державної допомоги національним виробникам або відкриття доступу іноземним інвесторам на недискримінаційних умовах – важливо розуміти, що такі вимоги можуть конфліктувати з внутрішніми економічними стратегіями розвитку, особливо в країнах із перехідною економікою або тими, що прагнуть захистити ключові галузі, забезпечити зайнятість чи реалізувати соціальні програми;

- особливого значення має розрив між стрімкими економічними трансформаціями, глобалізаційними і цифровими змінами та застарілою міжнародно-правовою базою, що не встигає адекватно реагувати на нові економічні реалії – саме він породжує правову невизначеність і нерівність у доступі до переваг глобальної економіки між державами з різним рівнем розвитку; водночас протиріччя між міжнародними зобов'язаннями та економічним суверенітетом держав створює додаткові політичні та соціальні перешкоди для їхньої повноцінної імплементації. Виконання міжнародних економічних норм нерідко сприймається як загроза національним інтересам, особливо у сферах стратегічного виробництва, соціальної політики або екологічного регулювання;

- варто пам'ятати, що міжнародно-правове регулювання економічної функції держави, сформоване на засадах класичних універсальних угод, має адаптуватися до сучасних викликів, які ставить перед світовою економікою нова реальність – і це виступає найактуальнішою задачею, бо міжнародно-правове регулювання економічної функції держави сформувалося на базі класичних універсальних угод, що зосереджені передусім на лібералізації торгівлі, захисті інвестицій та сприянні економічному зростанню. Водночас сучасна світова економіка характеризується високою волатильністю фінансових ринків, енергетичними кризами, нестабільністю ланцюгів постачання, глобальною інфляцією, а також дедалі глибшими соціально-екологічними викликами і це ставить під сумнів ефективність усталених багатосторонніх режимів і висуває вимогу їх модернізації відповідно до нових реалій;

- ключовим аспектом модернізації міжнародних економічних договорів є інтеграція екологічного компоненту як юридично зобов'язального елементу – у багатьох новітніх угодах з'являються спеціальні розділи про зміну клімату, охорону довкілля, скорочення викидів парникових газів, перехід до відновлюваної енергетики: такі положення, по-перше, дедалі частіше супроводжуються механізмами моніторингу виконання зобов'язань та можливістю застосування санкцій у випадку порушення; по-друге, це свідчить про розвиток міжнародного економічного права у напрямі «зеленого договірної права», де торгівля та інвестиції розглядаються у тісному зв'язку з цілями сталого розвитку;

- соціальний вимір економічних договорів так само набуває більшої ваги – сучасні угоди закріплюють мінімальні стандарти захисту трудових прав, вимоги до безпечних і гідних умов праці, заборону дитячої та примусової праці: наявність таких положень не лише відповідає міжнародним стандартам Міжнародної організації праці (МОП), а й зменшує ризики «соціального демпінгу», який спотворює конкуренцію на глобальному ринку – ба більше, це підкреслює, що модернізація економічних договорів передбачає зрушення від вузькоекономічного до соціально-економічного та правозахисного підходу;

- важливим аспектом у міжнародному економічному праві виступає необхідність врахування асиметрії розвитку країн у змісті міжнародних договорів, бо, по-перше, історично багатосторонні режими часто не враховували специфіку країн, що розвиваються, і їхні потреби у доступі до технологій, фінансуванні розвитку та побудові інституційної спроможності; по-друге, модернізовані договори мають передбачати справедливі перехідні механізми, технічну допомогу, пільгові режими для найменш розвинених держав; по-третє, це дозволить уникнути ситуацій, коли міжнародно-правові зобов'язання лише посилюють залежність і структурні диспропорції в економічному розвитку;

- при цьому необхідно усвідомлювати, що модернізація міжнародних договорів і розвиток регіоналізації економічного права є не просто питанням механістичного перегляду тарифних умов чи спрощення торгівлі – це виступає комплексним процесом, що охоплює екологічні, соціальні, податкові та технологічні аспекти міжнародного співробітництва, міжнародно-правові механізми якого у сучасних умовах мають бути здатними враховувати глобальні виклики, підтримувати цілі сталого розвитку та забезпечувати економічний суверенітет держав при збереженні відкритості ринків;

- наведені вище тенденції для України мають безпосереднє значення, бо: по-перше, інтеграція до європейського правового простору через імплементацію положень Угоди про асоціацію з ЄС вимагає глибокої гармонізації національного законодавства з комплексними регуляторними стандартами ЄС; водночас, по-друге, для забезпечення національних інтересів необхідно розвивати власні позиції у багатосторонніх і регіональних ініціативах, брати участь у формуванні правил, що враховують українську економічну специфіку та стратегічні цілі розвитку.

ВИСНОВКИ

Дослідивши актуальну проблематику міжнародно-правового виміру економічної функції держави, можна дійти наступних висновків:

- треба усвідомлювати і розуміти, що функціональний підхід, застосований до системного аналізу діяльності держави є стратегічним і визначальним – бо, по-перше, дозволяє не тільки глибше проникнути в політико-правову природу держави, а також, по-друге, визначити масштаб і змістовне наповнення її впливу на суспільство – ба більше, без вивчення функцій держави неможливо повною мірою зрозуміти, як вона взаємодіє з іншими елементами політичної системи, зокрема з органами влади, політичними партіями та іншими суб'єктами політичного процесу;

- сучасний стан вивчення функцій держави характеризується рядом невизначеностей і труднощів – від відсутності єдиного визначення самого поняття «функція держави» до проблеми створення універсальної класифікації та різних підходів до тлумачення їх змісту та ролі на сучасному етапі розвитку державності;

- в умовах сьогодення, коли спостерігаються постійні зміни в політичному та соціальному середовищі, вивчення функцій держави продовжує бути актуальним та викликає різні дискусії серед вчених і практиків;

- оскільки кожен період історії вимагає нових підходів до державного управління, сучасні трактування функцій держави включають в себе не лише традиційні напрямки діяльності, такі як забезпечення безпеки, правопорядку і соціального забезпечення, а й нові виклики, що виникають у зв'язку з глобалізацією, розвитком міжнародних відносин та інтеграцією у світову економіку, – саме тому питання інтеграції різних функцій у систему державного управління залишається одним із центральних у сучасній політико-правовій теорії;

- системний аналіз доктринально-теоретичного дискурсу функцій держави в історичній ретроспективі та політико-правової реальності

свідчить про активні процеси формування, визначення і розширення їх біхевіористичних, функціональних, комунікативних, адаптативних, реагуючих, екстракційних, дистрибутивних та інших характерологічних рис, що володіють тенденціями до поглиблення, розширення і модифікації;

- функції держави можна розглядати як ключові елементи, що забезпечують стабільність, розвиток та адаптацію соціальних систем у мінливому світі, ба більше, треба усвідомлювати, що ці функції є взаємопов'язаними (інтегрованими) та доповнюють одна одну, що дозволяє державі ефективно реагувати на зміни та виклики;

- функції держави відображають її активну службову роль як ключового елемента надбудови по відношенню до економічного та соціального базису суспільства. Саме через реалізацію функцій здійснюється виконання основних завдань держави, що характеризують її місце та значення у системі суспільних відносин. Практична діяльність держави виявляється як у внутрішньополітичній площині, зокрема у забезпеченні правопорядку, регулюванні економічних процесів та здійсненні соціального захисту населення, так і у зовнішньополітичній сфері, яка охоплює проведення зовнішньої політики, дипломатичну діяльність, участь у міжнародних організаціях та забезпечення національної безпеки;

- у функціях держав різних історичних типів відображаються їхні характерні риси та закономірності розвитку. Водночас зміни в соціально-економічній, політичній і духовній сферах суспільства безпосередньо впливають на зміст і спрямованість державних функцій;

- оскільки держава виконує багато функцій, зміст яких є досить різноманітним за класифікаційними ознаками, необхідний їх науковий аналіз – при цьому найбільш загальними критеріями розмежування однієї функції від іншої є: по-перше, специфіка об'єкта державного впливу та характер суспільних відносин, на які спрямована діяльність держави у процесі реалізації її повноважень (конкретно-об'єктний критерій – авт.); по-друге, зумовлена цими відносинами специфіка змісту кожної функції, тобто певні

однорідні або близькі за характером види державної діяльності (специфічно-внутрішній критерій – авт.); по-третє, механізми реалізації функцій, які можуть суттєво відрізнятися залежно від рівня розвитку держави, правової системи, політичного режиму та інших факторів (технологічний критерій – авт.);

- сучасні концепції розглядають функції держави не лише в юридичному та політичному аспектах, а й через призму соціології, економіки та міжнародних відносин, – це дозволяє комплексно оцінювати роль держави в сучасному глобалізованому світі та визначати перспективи її розвитку. Не дивлячись на те, що не всі автори поділяли таке уявлення про функції держави, однак, попри розбіжності в підходах, у модернізованому вигляді ця концепція значною мірою збереглася й донині – це підтверджується тим, що поняття «функція держави» досі охоплює не лише предмет і зміст її діяльності, а й засоби та методи її реалізації;

- функції держави вирізняються серед інших державних та недержавних явищ тим, що вони: а) мають комплексний, синтезуючий характер; б) за своїм характером, змістом і призначенням функції держави ніколи не є соціально нейтральними або відірваними від суспільства; в) завжди мають цілеспрямований характер; г) проявляються не лише в різних типах держав (демократичних, авторитарних, соціалістичних тощо), а й у державах одного типу, які можуть суттєво відрізнятися одна від одної за рівнем економічного розвитку, політичною системою та ступенем державного втручання у суспільні процеси; д) є динамічним і багатовимірним явищем, що відображає не лише внутрішні закономірності розвитку держави, а й глобальні політичні й соціально-економічні тенденції; е) демонструють безпосередній зв'язок не лише з її соціально-класовою сутністю та змістом, а й із основними цілями та завданнями, які стоять перед нею на тому чи іншому етапі розвитку; є) не є тотожними з функціями окремих органів держави; отже, ж) функції окремих державних органів, хоча й мають значну важливість для життя суспільства і держави, за своїм

масштабом і сферою дії є значно вужчими порівняно з функціями держави в цілому; з) мають комплексний і збірний характер; и) їх не слід ототожнювати з формами та способами їх практичної реалізації; і) конкретна функція держави є єдністю змісту, форм і методів здійснення державної влади; ї) завдання і функції держави є взаємопов'язаними, але не тотожними поняттями – вони відображають різні аспекти діяльності держави та визначають її соціальне призначення; й) їх класифікація здійснюється на основі різних критеріїв, що дає змогу більш детально дослідити їх зміст та роль у суспільному розвитку;

- у контексті історичної ретроспективи, тобто у розумінні процесу історичного розвитку функцій держави, можна зазначити, що вони перманентно змінюються у своїй динамічно-процесуальній характеристиці: одні з них зникають, другі – поглиблюються та трансформуються, набуваючи нового змісту, а треті фактично виникають внаслідок нових соціально-економічних та політичних умов;

- видова характеристика функцій держави детермінується актуальними напрямками її діяльності, що й забезпечують її існування, функціонування, подальший розвиток;

- питання осмислення економічної функції держави, її значення в системі основних функцій державного управління, принципів реалізації та механізмів впливу на економічні процеси має темпорально давню й багатогранну історію – воно не є абсолютно новим, однак з плином часу набуває нових контекстів і змістовних акцентів, – ба більше, протягом тривалого періоду цій проблематиці приділяли увагу представники різних галузей знань – філософи, економісти, правознавці, які намагалися визначити межі, форми та ефективність участі держави в економічному житті суспільства;

- актуалізації економічної функції держави обґрунтовується характерною особливістю сучасної держави, що проявляється в її здвоєній природі: з одного боку, вона виступає як політичний інститут, що реалізує

владні повноваження, а з іншого – здійснює активну економічну діяльність через розгалужену систему ієрархічно організованих органів державної влади та управління – отже, цей дуалізм зумовлює потребу у міждисциплінарному підході до її дослідження, бо саме у цьому контексті помітного розвитку набуває новітній науковий напрям на перетині права й економіки – конституційна економіка, витоки якої сягають другої половини ХХ століття, коли західні науковці почали активно поєднувати інструменти економічного аналізу з теорією права;

- історично значущим у процесі формування уявлень про економічну функцію держави був радянський період, під час якого особлива увага приділялася так званій господарсько-організаторській функції, коли науковці зосереджувалися на вивченні конституційних і правових основ державного регулювання економіки, а також методологічних засад правового впливу на економічні відносини як у межах СРСР, так і в зарубіжних країнах;

- варто відзначити фактичний дефіцит системних і комплексних досліджень у сучасній юридичній науці, які б були присвячені ґрунтовному аналізу основних напрямів та форм економічної діяльності держави, – відсутність такої систематизації ускладнює формування цілісного бачення економічної функції держави в умовах сучасних глобальних викликів, трансформаційних змін та потреб у стабільному економіко-правовому розвитку;

- більшість авторів, у полі зору яких перебувала так звана господарсько-організаторська функція держави, зазвичай розуміли під нею діяльність державних органів у різних сферах народного господарства – промисловості, капітального будівництва, сільського господарства, транспорту, зв'язку тощо – ця діяльність охоплювала управління, організацію, керівництво господарськими процесами, здійснення контролю, а також інші форми впливу на економічну сферу. При цьому окремі дослідники включали до змісту господарсько-організаторської функції також дії держави у сфері соціального забезпечення, соціального страхування та

загалом соціального обслуговування населення – такий підхід викликав суперечки і зазнавав критики з боку сучасників, які вважали розширене тлумачення меж цієї функції необґрунтованим;

- як свідчить аналіз наукової літератури, питання економічної функції держави, співвідношення держави та економіки, ролі держави і права у регулюванні нових економічних відносин, пов'язаних з трансформацією командно-адміністративної моделі у ринкову, а надалі – з викликами глобалізації, цифровізації та сталого розвитку, залишаються недостатньо вивченими в межах загальнотеоретичної юридичної науки – попри те, що окремі аспекти цієї проблематики знайшли висвітлення в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, вони потребують подальшої систематизації, теоретичного узагальнення та критичного переосмислення;

- особливо відчутною є нестача комплексних юридичних досліджень, у яких би економічна функція держави розглядалася не лише з позицій економічної теорії, фінансового або цивільного права, а саме крізь призму загальнотеоретичного (державно-правового) підходу, що дозволяє аналізувати її зміст у взаємозв'язку з правовою природою держави, її соціальною сутністю, функціональними цілями й легітимністю втручання у сферу економіки;

- у межах новітніх досліджень усе більше уваги приділяється тому, що економічна функція держави не є сталою або універсальною, її зміст, обсяг і форми реалізації постійно трансформуються відповідно до глобальних викликів (економічні кризи, пандемії, збройні конфлікти, кліматичні загрози) – зокрема, сучасні концепції good governance, теорія стійкої економіки (sustainable economy), цифрове управління (digital governance) акцентують увагу на ролі держави як платформи, регулятора системного балансу та гаранта довгострокових суспільних інтересів, а не лише як інструмента економічного адміністрування;

- економічна функція держави в сучасному правовому вимірі – це не лише діяльність щодо організації господарської системи, а й реалізація

державної відповідальності за економічну справедливість, екологічну стійкість і соціальну інтеграцію в умовах постіндустріального розвитку – саме такий підхід вимагає подальшого осмислення в межах загальнотеоретичної юриспруденції з урахуванням як вітчизняного досвіду, так і глобального контексту;

- аналіз наявних наукових підходів до розуміння економічної функції сучасної держави, її природи та змістового наповнення дозволяє зробити висновок про її стратегічний, стабільний і постійний характер. При цьому, економічна діяльність держави не є ситуативною або факультативною – вона закріплена в законодавстві й реалізується на постійній основі через численні нормативно-правові акти, ухвалені як органами законодавчої, так і виконавчої влади, – ба більше, ці акти охоплюють різні напрями економічного життя – від промисловості та аграрного сектору до фінансової політики та регулювання підприємницької діяльності;

- важливим доказом стабільності економічної функції держави є наявність спеціалізованих державних органів, інституцій, міністерств і відомств, які здійснюють управління окремими секторами національного господарства – при цьому, економічна діяльність держави охоплює всю територію країни, залучаючи до її реалізації всі рівні державного механізму – від парламенту, що приймає економічні закони, до виконавчих органів, які реалізують фінансову, контрольну, наглядову політику в межах своїх повноважень;

- економічна функція держави є одним із найзагальніших і водночас найбільш сталих напрямів її діяльності – її зміст не є сталим у часі, він змінюється відповідно до трансформацій у національній економіці, особливостей її структури, етапів розвитку та викликів, які постають перед суспільством;

- зміст економічної функції значною мірою зумовлений конкретним станом і потребами національної економіки – згідно з сучасними науковими уявленнями, державне управління економікою охоплює регулювання промисловості, сільського господарства, транспорту, будівництва, фінансової

сфери, а також суміжних із ними напрямів, таких як екологія, енергетика тощо. Основною метою такого управління є забезпечення сталого зростання матеріального виробництва, збільшення обсягів продукції та послуг, що, у кінцевому підсумку, слугує задоволенню потреб населення;

- завдання державного управління економікою реалізуються через поєднання економічних і адміністративних (владних) методів: а) до економічних методів можна віднести, зокрема, встановлення пільг для певних галузей, податкові стимули, субсидії тощо, які стимулюють перерозподіл ресурсів на користь пріоритетних сфер; б) адміністративні ж методи включають видачу або анулювання ліцензій, встановлення вимог до стандартів продукції, сертифікацію та інші форми державного нагляду – застосування владних методів відрізняється залежно від статусу об'єкта управління – підпорядкованого чи незалежного підприємства;

- у сучасних державах економічна політика та управління нею структуровано як за предметною, так і за функціональною ознакою – отже, до ключових галузей економіки належать промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво, фінансове й митне регулювання, зовнішня торгівля, зв'язок та підприємництво – кожна з цих галузей, своєю чергою, поділяється на окремі підгалузі;

- економічна функція держави є не лише засобом підтримання економічної стабільності, а й потужним інструментом цілеспрямованого розвитку та вдосконалення національного господарства, його оптимальної адаптації до нових умов і викликів сучасного світу;

- державне управління економікою є багаторівневим, системним і динамічним процесом, що охоплює широкий спектр інституційних, організаційних та практичних заходів, які мають забезпечити не лише стабільність, але й розвиток економіки на основі сучасних викликів, інтеграційних процесів та внутрішніх потреб країни;

- змістом економічної функції держави є системний комплекс заходів і напрямів діяльності у сфері економіки. При цьому треба розуміти, що

неконтрольованість ринкових процесів часто призводить до негативних наслідків як для суспільства, так і для навколишнього середовища, тому саме ринкова економіка гостро потребує ефективного державного регулювання – при цьому головною метою такого регулювання є пошук оптимального балансу і найбільш ефективних форм впливу держави, які не руйнують ринкову природу економіки, а навпаки – забезпечують максимальну соціальну ефективність і стабільність функціонування ринку в інтересах усіх верств населення;

- сучасна економіка держави – це складне, динамічне і багатовимірне явище, і відповідно, державна економічна політика повинна охоплювати широкий спектр завдань – саме тому, вона має бути спрямована на всебічну підтримку і розвиток усіх секторів господарства – промисловості, аграрного сектору, транспорту, зв'язку тощо. При цьому основне завдання полягає у створенні сприятливого правового, політичного, інституційного середовища для ефективного відтворення матеріальних благ, оптимізації структури виробництва, забезпечення високої якості продукції, зростання продуктивності праці та ефективності суспільного виробництва;

- важливо розмежовувати економічні функції держави від інших функціональних складників її діяльності, а також від понять, які мають з нею певну змістову спільність, але не є тотожними – йдеться про економічні цілі, завдання, принципи, роль держави в економіці та про її економічну діяльність загалом. Ба більше, хоча економічна функція та економічна діяльність держави й мають багато спільного, однак вони не є синонімами, бо функція має більш загальний, стабільний і структурний характер, тоді як діяльність – це її конкретне, практичне втілення;

- економічна система, будучи фундаментальною частиною суспільного організму, виконує численні життєво важливі функції, без яких неможливе саме існування суспільства, – тому держава, яка має відображати інтереси всіх соціальних груп і загального блага, не повинна усуватися від відповідальності за стан справ в економіці. В умовах ринку економіка не

функціонує ізольовано: а) вона потребує державного втручання, підтримки, регуляції й захисту; б) активна роль держави у створенні сприятливого економічного середовища не тільки виправдана, а й необхідна; в) ба більше, стабільність та ефективність функціонування економіки є однією з передумов політичної стабільності: будь-які серйозні збої в економічній сфері здатні призвести до кризи уряду або навіть до його зміни;

- державна політика у сфері економіки часто виступає визначальним чинником сталого економічного розвитку. При цьому державне управління економікою включає широке коло заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування ринку, підтримку конкуренції, розвиток підприємництва, регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ця функція держави визнається і в міжнародному контексті, про що свідчать численні міжнародно-правові норми, які містяться в документах ООН, двох- та багатосторонніх договорах, а також у національному законодавстві багатьох країн, що їх імплементували;

- у світлі комплексного аналізу економічної функції держави, який враховує її сутність, зміст, структуру, форми реалізації та інші ключові характеристики, можна дійти висновку, що економічна функція сучасної держави є основоположним, цілісним і стабільним напрямом її діяльності у сфері господарювання та суміжних з нею галузях, – вона зумовлюється об'єктивною необхідністю розвитку ринкових відносин у суспільстві й забезпеченням належних умов для їх ефективного функціонування;

- економічна функція держави виступає однією з ключових складових її загальної ролі у забезпеченні сталого розвитку суспільства, регулюванні економічних процесів та підтримці соціальної стабільності – в умовах сучасного суспільства, що характеризується складною системою взаємозв'язків між державою, ринком і громадянським суспільством, механізми реалізації економічної функції набувають особливого значення як інструменти впливу на розвиток національної економіки;

- економічна функція держави виконує дві фундаментальні ролі: по-перше, вона визначає позицію держави у загальній системі економічного розвитку, окреслюючи її роль як регулятора, координатора та стимулятора економічних процесів; по-друге, вона встановлює чіткі межі та рамки державного втручання у функціонування економіки, що залежить від особливостей панівної економічної системи в країні – від повного ринкового механізму до більш централізованого планування;

- входячи до числа базових і незмінних функцій держави, економічна функція характеризується низкою важливих особливостей: по-перше, вона носить постійний і безперервний характер, реалізуючись протягом усього періоду існування держави, адже економічна діяльність є невід’ємною складовою життя суспільства; по-друге, ця функція має особливу соціальну значущість, оскільки економічна стабільність і розвиток є основою добробуту населення, забезпечення соціальної справедливості та загальної стабільності у суспільстві, – тому реалізація економічної функції держави покладається на всю систему державних органів, які взаємодіють між собою для досягнення спільних економічних цілей;

- форми реалізації функцій держави, включаючи й економічну, поділяються на дві основні групи: правові та організаційні (або неправові), – при цьому правові форми передбачають застосування норм і процедур, закріплених у законодавстві, що забезпечує юридичну регламентацію діяльності державних органів; своєю чергою, організаційні (неправові) форми включають різноманітні управлінські, адміністративні, процесуальні, технічні (технологічні) та інші методи, які не мають прямої юридичної природи, але є необхідними для ефективної реалізації функцій держави у практичній діяльності;

- розширений підхід до розуміння економічної функції включає додаткові правові форми, зокрема договірну, а також організаційні форми реалізації (організаційно-господарську, організаційно-ідеологічну тощо), – які передбачають як укладення та виконання державою договорів з іншими

суб'єктами права (як внутрішніми, так і міжнародними), та контроль-но-наглядову форму, що спрямована на систематичний контроль за виконанням законів та нормативних актів, а також здійснення відповідними інституційними структурами відповідної профільної діяльності щодо супроводження і забезпечення реалізації цієї функції;

- правові форми реалізації економічної функції держави мають визначальне значення у забезпеченні ефективного функціонування економіки та стабільності суспільних відносин – в основі цих форм лежить правотворча діяльність (насамперед, законотворча, а також підзаконна нормотворчість);

- правозастосування в економічній сфері має комплексний характер і охоплює взаємопов'язані управлінські дії, спрямовані на аналіз поточного стану економіки, визначення стратегічних і тактичних цілей, прогнозування ймовірних викликів, організацію взаємодії між суб'єктами економічних відносин, ухвалення рішень, їх впровадження та подальший контроль за результатами – такий підхід забезпечує не лише функціонування економіки в межах правового поля, а й адаптивність державної політики до змін у внутрішньому та зовнішньому економічному середовищі;

- правоохоронна діяльність держави в сфері реалізації економічної функції здійснюється в межах, визначених попередніми правотворчими рішеннями – законами, нормативними актами та іншими регуляторними документами, що встановлюють рамки допустимої поведінки у сфері економіки, – при цьому, у структурі правоохоронного впливу можна виокремити два взаємопов'язані напрями: перший полягає у безпосередній протидії фактам протиправної економічної поведінки; другий напрям правоохоронної діяльності має превентивний характер і спрямований на упередження економічних правопорушень;

- реалізація економічної функції держави може набувати різних форм залежно від змісту та обставин – від конструктивного правозастосування до реагування на порушення через механізми правоохоронної діяльності – при цьому, обидві форми є взаємозалежними складовими єдиного процесу

державного впливу на економіку, що спрямований на її сталий розвиток, правову захищеність і суспільну справедливість;

- до форм реалізації економічної функції держави належить також контрольно-наглядова діяльність, яка становить одну з важливих складових владного впливу держави на економічні процеси, охоплюючи широкий спектр питань – від фіскальної дисципліни до якості продукції та екологічних стандартів, що свідчить про її системний характер у межах економічної політики держави. Саме вважаючи на це, а також сучасні умови розвитку України, які супроводжуються структурними трансформаціями та численними викликами, що виникають у економічному середовищі, формується аргументація на користь виокремлення контрольно-наглядової форми як самостійної – бо її специфіка полягає в тому, що вона охоплює не лише юридичне реагування, а й комплексне організаційне забезпечення, що включає діяльність цілої низки інституцій;

- міжнародно-правове регулювання економічної функції держави – це складна система правових норм і принципів, що встановлюють рамки взаємодії держав у сфері економіки на міжнародному рівні – воно: а) формує передбачений порядок реалізації прав і обов'язків учасників міжнародних економічних відносин, створюючи умови для координації дій держав, спрямованих на забезпечення стабільності, прозорості та перспективності у глобальній економіці; б) розуміється як механізм, що виступає об'єктивно невід'ємним і суб'єктивно необхідним інструментом для держави у здійсненні її економічної функції у відповідності до норм міжнародного права;

- у широкому сенсі міжнародно-правове регулювання охоплює різноманітні правові норми, ключові принципи та стандарти, що формують сприятливе правове середовище для врегулювання економічних процесів, у яких держава виступає як суб'єкт міжнародного права, – таке середовище включає в себе різні сфери міжнародної економіки, починаючи з торгівлі товарами та послугами, інвестиційної діяльності, валютного регулювання, і

закінчуючи питаннями оподаткування, захисту прав інтелектуальної власності та конкуренції;

- головною метою міжнародно-правового регулювання економічної функції держави виступає не лише розробка і впровадження спільних і справедливих правил для взаємодії між державами, але й досягнення балансу між збереженням національного суверенітету та виконанням міжнародних зобов'язань – в результаті створюються оптимально-ефективні механізми захисту економічних інтересів держав, а також можливості для мирного вирішення потенційних конфліктів, що виникають у сфері міжнародних економічних відносин;

- принципова роль міжнародно-правового регулювання полягає у створенні стабільного, прозорого та передбачуваного правового середовища, яке сприяє упорядкуванню міжнародної економічної діяльності, – при цьому, встановлені норми і стандарти профільної спрямованості стають фундаментом для взаємодії не лише держав, а й бізнес-структур, міжнародних організацій та інших учасників світового економічного простору, – це дозволяє суттєво знизити рівень ризиків виникнення спорів і суперечок, що могло б негативно вплинути на міжнародну торгівлю, інвестиції та фінансові потоки;

- у логістично-функціональному розумінні міжнародне регулювання виступає балансувальним інструментом, який поєднує суверенне право держав на самостійну розробку і реалізацію економічної політики з об'єктивною необхідністю узгоджувати свої дії в рамках глобальної економічної системи – завдяки цьому держава має можливість враховувати свої національні інтереси і водночас виконувати міжнародні зобов'язання, що забезпечує їй ефективну участь у міжнародних економічних процесах, не порушуючи основоположних принципів суверенітету;

- виконання зобов'язань, що виникають у межах міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд чи регіональні економічні об'єднання, а також імплементація

двосторонніх і багатосторонніх договорів, забезпечує формування прозорості, справедливої та передбачуваної системи міжнародного співробітництва – це сприяє розвитку довіри між учасниками глобальної економіки, стимулює інновації, сприяє сталому економічному розвитку і підвищенню стабільності світового економічного простору;

- особливістю міжнародно-правового регулювання є його двосторонній характер, який проявляється у поєднанні двох взаємодоповнюючих функцій: з одного боку, воно створює належні умови для захисту національних економічних інтересів держав у рамках міжнародних економічних відносин, гарантуючи реалізацію їх суверенних прав у глобальному просторі; але з іншого, – воно накладає певні обмеження, регламентує та стандартизує способи здійснення економічної діяльності, встановлюючи загальні правила і процедури, яких мають дотримуватися учасники міжнародних відносин;

- міжнародно-правове регулювання економічної функції держави не обмежується лише традиційними економічними питаннями, такими як торгівля товарами і послугами чи інвестиції – воно, по-перше, охоплює значно ширший спектр сфер, що включають фінансову політику, зокрема механізми регулювання валютного обігу, контроль за рухом капіталу, а також стандарти монетарної стабільності; окрім цього, по-друге, до сфери міжнародно-правового регулювання входять питання захисту інтелектуальної власності, які є ключовими для сучасної економіки, що базується на інноваціях і знаннях;

- у реалізації міжнародно-правового регулювання економічної функції держави важливою є роль міжнародних норм у сфері екологічного регулювання, оскільки дотримання екологічних стандартів впливає на сталість економічного розвитку та відповідає за баланс між економічними інтересами та збереженням природних ресурсів, – крім того, міжнародно-правове регулювання торкається таких галузей, як трудове право, конкуренційне право, захист прав споживачів (консьюмерське право), митне регулювання тощо, – які безпосередньо чи опосередковано впливають на

умови ведення економічної діяльності державою і підприємствами, що розташовані на її території;

- міжнародно-правове регулювання економічної функції держави є фундаментальним елементом сучасної системи міжнародних економічних відносин, бо воно не лише створює правову основу для взаємодії держав у глобальній економіці, але й забезпечує інтеграцію національних економік у єдиний світовий простір, сприяє сталому економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності та підтриманню економічної стабільності на міжнародній арені – у цьому контексті особливого значення набувають базові принципи міжнародного економічного права, які конкретизують зміст правового регулювання та визначають рамки економічної взаємодії держав;

- об'єктивними передумовами міжнародно-правового регулювання економічних відносин є наявність суверенних держав та інших суб'єктів міжнародного права, а також потреба у розвитку та підтримці стабільних економічних зв'язків між ними – отже, міжнародно-правове регулювання являє собою цілеспрямований процес, у якому норми міжнародного публічного права впливають на структуру і функціонування міждержавних економічних взаємин з метою встановлення і підтримання певного, узгодженого порядку в міжнародній економіці;

- міжнародне економічне право виступає незамінним інструментом організації і регулювання таких відносин, формуючи правове середовище, яке забезпечує реалізацію економічної функції держави у глобальному масштабі, бо воно: а) відображає свідоме і узгоджене втручання держав у розвиток міжнародних економічних процесів відповідно до спільних інтересів і цілей; б) норми цього галузевого права спрямовані на підтримку безперешкодного здійснення державами їх суверенних прав у сфері міжнародної економіки, а також на створення умов для рівноправного співробітництва між країнами незалежно від їх соціально-економічних моделей і політичних режимів;

- оскільки міжнародне економічне право є складовою частиною міжнародного публічного права, воно охоплює спільних суб'єктів – держави та подібні їм утворення, а також правосуб'єктні міжурядові організації, які виступають активними учасниками міжнародної економічної системи, – особливою формою таких інституцій є інтеграційні об'єднання, які створюють більш глибокі правові рамки для координації і гармонізації економічної політики держав-членів, здійснюючи свою діяльність насамперед на основі основоположних принципів міжнародного публічного права, а також на основі статутних принципів, що визначають основоположні підходи до реалізації телеологічних доміант профільної орієнтації та передбачають належні дії, включаючи колективну нормотворчу діяльність їх держав-членів та організаційно-правові форми їх супроводження та забезпечення;

- в процесі міжнародно-правового регулювання економічної функції держав та їх об'єднань виступають основоположні принципи міжнародного економічного права, що фактично виступають деталізацією та інтерпретацією основоположних принципів міжнародного публічного права та відображають права і свободи учасників зовнішньоекономічної діяльності у їх профільному розумінні;

- через процес формалізації та імплементації принципів у конкретні міжнародно-правові норми формується стабільна правова база, що забезпечує ефективне регулювання економічної функції держави на світовій арені – ба більше, це дозволяє державам балансувати між національним суверенітетом і міжнародними зобов'язаннями, а також сприяє гармонізації їх економічної політики в умовах глобалізованої економіки, – у цьому контексті особливої актуальності набуває поняття суверенітету, яке, з одного боку, забезпечує державі автономію у здійсненні економічної політики, а з іншого – вимагає врахування взаємозалежності з іншими суб'єктами міжнародного права;

- баланс між збереженням національного суверенітету та дотриманням міжнародних правил є складним і динамічним процесом: з одного боку, держава зберігає право формувати власну економічну політику, регулювати внутрішній ринок, встановлювати податкову систему, валютний режим і рівень соціальних гарантій; з іншого – участь у міжнародних економічних організаціях, підписання угод про вільну торгівлю, двосторонніх інвестиційних договорів чи багатосторонніх конвенцій накладає певні обмеження на ці повноваження;

- проблематика належного забезпечення економічного суверенітету, у розумінні його, по-перше, як частини державного суверенітету; по-друге, як такого, що виступає не лише теоретичним конструктом, а й практичним інструментом виконання державою своїх економічних функцій, виступає однією з ключових ознак державності та безпосередньо пов'язаний з реалізацією економічної функції держави – він означає здатність держави здійснювати повний і незалежний контроль над економічною системою в межах своїх кордонів, забезпечуючи стабільне функціонування національного господарства та формування стійкої економічної політики (ба більше, це поняття охоплює як правову автономію у сфері економіки, так і фактичну здатність самостійно формувати й реалізовувати економічну стратегію без примусу з боку іноземних держав, міжнародних фінансових інституцій чи транснаціональних корпорацій);

- у своєму внутрішньому вимірі економічний суверенітет передбачає свободу держави у визначенні економічної моделі розвитку, здійсненні податкової, грошово-кредитної, інвестиційної, інноваційної, соціальної та аграрної політики, а також у формуванні правил функціонування внутрішнього ринку (йдеться про здатність держави ставити й досягати стратегічні економічні цілі, контролювати використання природних ресурсів, регулювати зовнішньоекономічну діяльність та захищати національного виробника; своєю чергою, у зовнішньому вимірі економічний суверенітет означає рівноправність і здатність держави брати участь у міжнародних

економічних відносинах — торгівлі, інвестуванні, інтеграційних процесах — на засадах суверенної волі та поваги до її економічної незалежності (він передбачає право укладати міжнародні договори, брати участь у діяльності міжнародних організацій та впливати на формування глобальних економічних правил, не порушуючи національного суверенітету);

- в умовах глобалізації економічний суверенітет набуває нових форм і значення, бо: а) держава змушена знаходити оптимальний баланс між збереженням національної автономії та необхідністю взаємодії з міжнародним економічним середовищем; б) участь у міжнародних економічних організаціях та укладення міжнародних угод повинні відбуватися на засадах свідомого вибору й відповідати довгостроковим національним інтересам – в іншому разі, це може призвести до фактичної втрати економічної суб'єктності та залежності від зовнішніх центрів впливу;

- міжнародне право відіграє роль не лише регулятора загальних рамок економічної діяльності держав, а й формує конкретні механізми та інструменти для реалізації економічної функції на національному рівні – воно забезпечує стандартизацію, прозорість та передбачуваність економічних відносин, що сприяє зростанню довіри між державами, активізації міжнародного співробітництва і підвищенню ефективності державної економічної політики, – водночас, дотримання міжнародних зобов'язань вимагає від держав балансування між збереженням економічного суверенітету та необхідністю інтеграції у глобальну економічну систему;

- одним із фундаментальних принципів міжнародного економічного права є пріоритет міжнародних договорів над національним законодавством у випадку їхньої суперечності, – він: а) закріплений у багатьох національних конституціях та правових актах і є запорукою дотримання державою міжнародних зобов'язань; б) допомагає забезпечити єдність і узгодженість правового регулювання у сфері міжнародної економіки, що, своєю чергою, створює стабільне середовище для економічної діяльності на національному та міжнародному рівнях; в) водночас цей пріоритет не позбавляє державу

права захищати свої національні інтереси, а вимагає лише їх узгодження з міжнародними нормами;

- у сучасних умовах міжнародно-правові договори є ключовим механізмом формування та координації економічної політики держав у глобалізованому світі, вони забезпечують юридичну визначеність, передбачуваність і стабільність економічного середовища, створюючи правову основу для встановлення зобов'язань держав у сферах торгівлі, інвестицій, валютного регулювання, оподаткування, державних субсидій, експортного контролю та інших важливих аспектів економічної діяльності – при цьому, виконання міжнародно-правових зобов'язань змушує держави узгоджувати свою внутрішню політику з глобальними стандартами, що має безпосередній вплив на зміст економічної функції держави та визначає параметри державного втручання в економіку;

- однією з основних форм профільного регулювання є багатосторонні міждержавні угоди, укладені в межах міжнародних організацій, серед яких найяскравішим прикладом є система угод Світової організації торгівлі (СОТ), зокрема, Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ), що встановлює норми щодо тарифного захисту, технічних бар'єрів, антидемпінгових заходів, а також визначає допустимі межі субсидій, що зобов'язує держави адаптувати внутрішню торговельну політику до міжнародно погоджених стандартів – своєю чергою, принципи СОТ – недискримінації, прозорості, передбачуваності і зниження торговельних бар'єрів – обмежують можливості для протекціоністських заходів та стимулюють розвиток конкуренції і відкритість ринків;

- міжнародно-правові договори не лише координують економічні відносини між державами, а й виступають потужним чинником трансформації внутрішньої економічної політики, що реалізує економічну функцію держави у глобальному світі – вони формують правову основу для інтеграції до світової економіки, підвищення прозорості, посилення правових інститутів та забезпечення рівних умов конкуренції. Одним із ключових

елементів цієї правової основи є міжнародно-правовий захист інвестицій, що безпосередньо впливає на економічну політику держав і визначає умови їх участі у глобальних економічних процесах;

- міжнародно-правові інструменти захисту інвестицій виступають важливим елементом формування економічної політики держави, сприяючи підвищенню інвестиційної привабливості, модернізації правової системи та інтеграції у глобальну економіку: вони, по-перше, забезпечують баланс між суверенітетом держави та правами інвесторів, створюючи умови для сталого економічного зростання і розвитку; по-друге, дають можливість враховувати вплив міжнародних фінансових інституцій, які доповнюють дію правових механізмів захисту інвестицій, одночасно формуючи загальні параметри економічної політики держав;

- вплив міжнародних фінансових інститутів на національну економічну політику є особливо помітним у країнах, які перебувають у процесі економічної трансформації або зіткнулися з фінансовими кризами, бо виконання умовних програм часто стає каталізатором глибоких структурних змін, модернізації законодавства, зміцнення інституційної спроможності державних органів, а також удосконалення систем управління державними фінансами – водночас таке втручання часто супроводжується політичними і соціальними викликами, зокрема необхідністю балансувати між вимогами міжнародних кредиторів і національними пріоритетами розвитку. Отже, міжнародні фінансові інститути виступають не лише як кредитори, але й як важливі агенти трансформації економічної політики та правової системи держав, формуючи рамки для проведення реформ, що сприяють макроекономічній стабільності, прозорості державного управління і сталому економічному розвитку в умовах глобалізованої світової економіки;

- міжнародні договори та інститути виконують подвійну роль – слугують як правовою рамкою, так і дієвим інструментом координації національної економічної політики держав із міжнародно-правовими стандартами – при цьому, їхній вплив проявляється через встановлення

юридично обов'язкових зобов'язань щодо торгівлі, захисту інвестицій, фінансової стабільності, прозорості регулювання та дотримання стандартів належного економічного управління;

- роль Європейського Союзу у формуванні та реалізації економічної функції держави є одним із ключових аспектів міжнародно-правового виміру економічної політики у сучасних умовах, бо ЄС виступає не лише як економічний союз, але й як наднаціональний правовий інститут, що встановлює комплексні стандарти та механізми координації економічних систем держав-членів – при цьому, по-перше, треба розуміти, що процес європейської інтеграції демонструє, як міжнародні правові норми трансформують традиційні функції держави у сфері економіки, визначаючи нові правила, принципи та інструменти управління; по-друге, важливо враховувати, що аналіз особливостей економічної інтеграції в ЄС, стратегії розвитку Союзу, а також специфіки реалізації економічної функції держав-членів, дозволяє глибше зрозуміти роль цього міжнародного інституту у формуванні сучасної економічної політики на національному та регіональному рівнях;

- право Європейського Союзу, сформоване через установчі договори, регламенти, директиви та рішення Суду ЄС, створює стабільні правила гри, які підлягають однаковому тлумаченню і застосуванню у всіх державах-членах, – це особливо важливо для забезпечення довіри між країнами, зменшення правової невизначеності для бізнесу та залучення інвестицій. При цьому, правовий порядок ЄС також виконує функцію стимулювання конкуренції та захисту прав економічних суб'єктів, ба більше, завдяки спільним правилам щодо державної допомоги, антимонопольного регулювання та захисту споживачів створюється рівне конкурентне середовище, яке запобігає проявам протекціонізму на національному рівні – це дає змогу ефективно функціонувати внутрішньому ринку як єдиному економічному простору без внутрішніх бар'єрів для руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили;

- правова природа чотирьох фундаментальних економічних свобод: вільного руху товарів, послуг, капіталу та осіб свідчить, по-перше, про їх особливу важливість для становлення і розвиток міжнародного економічного права; по-друге, про те, що вони не є декларативними гаслами, а юридично зобов'язальними нормами, які прямо застосовуються у внутрішньому праві держав-членів, – по-третє, їх існування та реалізація зумовлює необхідність постійного оновлення й узгодження національного законодавства з нормами Союзу, а також чіткого механізму контролю за їх виконанням;

- система наднаціональних інституцій ЄС забезпечує не лише формування спільної економічної політики, а й її ефективне застосування та контроль за дотриманням зобов'язань державами-членами – завдяки цьому досягається високий ступінь правової інтеграції та узгодженості економічного управління в рамках внутрішнього ринку;

- наднаціональне правове регулювання також охоплює питання конкуренції, державної допомоги, захисту споживачів, регулювання фінансових послуг і оподаткування. ЄС розробив спільні правила, які зобов'язують держави-члени запроваджувати прозорі й недискримінаційні механізми державної допомоги, запобігати антиконкурентним практикам і сприяти рівним умовам для бізнесу на всьому внутрішньому ринку – така система дозволяє усувати бар'єри для торгівлі й інвестицій між державами-членами та формує єдині стандарти економічної діяльності;

- Європейський Союз демонструє приклад правової інтеграції економічних систем на основі єдиних норм і інститутів, які визначають і спрямовують економічну політику держав-членів – це дозволяє забезпечувати баланс між економічним суверенітетом держав і необхідністю дотримання спільних зобов'язань, що є фундаментом ефективної реалізації економічної функції держави у міжнародно-правовому вимірі;

- важливим інструментом досягнення цих цілей є економічна стратегія Європейського Союзу, яка окреслює пріоритети розвитку та формує спільні орієнтири для держав-членів у контексті глобальних викликів – ба більше,

економічна інтеграція в Європейському Союзі не лише створює спільний внутрішній ринок з єдиними правилами гри, а й формує системний підхід до розвитку, який базується на спільних цінностях, відповідальності та прагненні до сталого і збалансованого економічного зростання;

- для України значення Європейського Союзу у формуванні економічної політики є особливо вагомим, починаючи від початку підписання Угоди про асоціацію та Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі у 2014 році, коли Україна розпочала масштабний процес реформ, спрямований на гармонізацію національного законодавства з *acquis* ЄС і закінчуючи процесом початку прямих переговорів нашої держави з ЄС через відповідні кластери про вступ;

- підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання економічної функції держави та забезпечення справедливої участі країн у глобальному економічному порядку супроводжується формуванням комплексної системи проблем, що побудована на гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, які виступають одним із ключових чинників, що ускладнюють ефективну реалізацію міжнародно-правових зобов'язань держави в економічній сфері – при цьому цей процес передбачає адаптацію внутрішніх правових актів до вимог міжнародних договорів, конвенцій і інших норм міжнародного права, що регламентують економічні відносини, – однак, на практиці, особливо у країнах з перехідною економікою, гармонізація зустрічає суттєві перешкоди, пов'язані з особливостями національного розвитку, економічною структурою, правовою традицією та політичними пріоритетами;

- різниця в економічних моделях та рівні розвитку часто призводить до того, що міжнародні стандарти не завжди корелюють із національними інтересами та пріоритетами. Вимоги щодо лібералізації торгівлі, інвестиційного режиму чи екологічних стандартів можуть суперечити державній політиці захисту певних галузей або соціальним гарантіям. Так, процес євроінтеграції України, який передбачає гармонізацію національного

законодавства з *acquis communautaire* – правовою базою Європейського Союзу, супроводжується значними труднощами через відмінності у правових традиціях, інституційній спроможності та економічних пріоритетах;

- варто розуміти, що в державах-членах Європейського Союзу, незважаючи на єдині загальноєвропейські екологічні стандарти, рівень їх імплементації істотно варіюється – країни з менш розвинутою економікою часто відстають у введенні сучасних норм, що породжує внутрішні суперечності, критику з боку Єврокомісії та підриває цілісність єдиного ринку, спричиняючи економічні дисбаланси між державами-членами;

- процес гармонізації національного і європейського інтеграційного законодавства ускладнюється також через нерівномірний розвиток інституційної спроможності держав – багато країн з обмеженими фінансовими і кадровими ресурсами не мають достатньої експертизи та механізмів контролю для якісної адаптації міжнародних норм, водночас, існують глибокі системні суперечності між традиційними правовими системами, сформованими історично, та новими міжнародними стандартами, що вимагає тривалої системної роботи над уніфікацією та інтеграцією норм;

- суттєвим викликом на шляху реалізації міжнародно-правових норм у сфері економіки є конфлікт між взятими на себе міжнародними зобов'язаннями та внутрішніми економічними інтересами держав – при цьому ці колізії виникають тоді, коли реалізація норм міжнародного економічного права вимагає обмеження або перегляду діючих національних політик, що мають важливе значення для економічної стабільності, забезпечення зайнятості, соціального захисту або збереження стратегічних ресурсів; варто розуміти, що в окремих випадках це може створювати значне політичне напруження, викликати суспільне невдоволення, а також спричиняти відкладене або часткове виконання міжнародних зобов'язань, що негативно впливає на загальний рівень правової визначеності та ефективності міжнародного регулювання;

- колізії також виникають у сфері інвестиційної політики, коли уряди країн, які підписали двосторонні або багатосторонні інвестиційні угоди, часто зобов'язуються гарантувати іноземним інвесторам недискримінаційний доступ до ринку та захист від експропріації – однак на практиці ці норми можуть вступати в конфлікт із національними або міжнародними екологічними, соціальними або антикорупційними ініціативами;

- однією з ключових системних проблем реалізації міжнародно-правових норм у сфері економічної функції держави є відсутність ефективних механізмів контролю за їх виконанням і обмеженість засобів примусу, – міжнародні організації, що здійснюють нагляд за дотриманням економічних зобов'язань держав, зазвичай мають мандат, обмежений політичними компромісами і згодою держав-учасниць; а відсутність уніфікованих і дієвих санкційних механізмів чи процедур примусового виконання значно знижує ефективність міжнародно-правового регулювання економічних відносин;

- відсутність ефективних механізмів контролю та примусу також підриває довіру до міжнародно-правових зобов'язань як інструменту врегулювання економічних відносин, бо держави можуть сприймати міжнародні норми як політичну декларацію без обов'язкового характеру, що стимулює вибіркове виконання, застосування подвійних стандартів або навіть відверте ігнорування норм у разі зміни політичних чи економічних пріоритетів – у підсумку це знижує авторитет міжнародно-правових механізмів, ускладнює створення справедливих і прогнозованих умов міжнародної економічної діяльності та посилює глобальні дисбаланси – що, своєю чергою, актуалізує зусилля щодо необхідного реформування існуючих міжнародних інституційних механізмів із метою: а) розширенням їхніх повноважень щодо моніторингу та примусу, а також б) розроблення нових оптимальних і ефективних форм міжнародно-правового співробітництва, здатних забезпечити реальне виконання економічних зобов'язань державами;

- реалізація міжнародно-правових норм у сфері економіки нерідко ставить під сумнів або обмежує економічний суверенітет держави, оскільки вимагає відмови від частини суверенних прав задля дотримання міжнародних зобов'язань, – треба усвідомлювати, що це питання має фундаментальний характер, оскільки суверенітет традиційно розглядається як невід'ємна ознака державності та основа її незалежності у визначенні власної економічної політики;

- зобов'язання, взяті в межах міжнародних договорів, часто передбачають лібералізацію торгівлі, скорочення протекціоністських заходів, обмеження державної допомоги національним виробникам або відкриття доступу іноземним інвесторам на недискримінаційних умовах – важливо розуміти, що такі вимоги можуть конфліктувати з внутрішніми економічними стратегіями розвитку, особливо в країнах із перехідною економікою або тими, що прагнуть захистити ключові галузі, забезпечити зайнятість чи реалізувати соціальні програми;

- особливого значення має розрив між стрімкими економічними трансформаціями, глобалізаційними і цифровими змінами та застарілою міжнародно-правовою базою, що не встигає адекватно реагувати на нові економічні реалії – саме він породжує правову невизначеність і нерівність у доступі до переваг глобальної економіки між державами з різним рівнем розвитку; водночас протиріччя між міжнародними зобов'язаннями та економічним суверенітетом держав створює додаткові політичні та соціальні перешкоди для їхньої повноцінної імплементації. Виконання міжнародних економічних норм нерідко сприймається як загроза національним інтересам, особливо у сферах стратегічного виробництва, соціальної політики або екологічного регулювання;

- варто пам'ятати, що міжнародно-правове регулювання економічної функції держави, сформоване на засадах класичних універсальних угод, має адаптуватися до сучасних викликів, які ставить перед світовою економікою нова реальність – і це виступає найактуальнішою задачею, бо міжнародно-

правове регулювання економічної функції держави сформувалося на базі класичних універсальних угод, що зосереджені передусім на лібералізації торгівлі, захисті інвестицій та сприянні економічному зростанню. Водночас сучасна світова економіка характеризується високою волатильністю фінансових ринків, енергетичними кризами, нестабільністю ланцюгів постачання, глобальною інфляцією, а також дедалі глибшими соціально-екологічними викликами і це ставить під сумнів ефективність усталених багатосторонніх режимів і висуває вимогу їх модернізації відповідно до нових реалій;

- ключовим аспектом модернізації міжнародних економічних договорів є інтеграція екологічного компоненту як юридично зобов'язального елементу – у багатьох новітніх угодах з'являються спеціальні розділи про зміну клімату, охорону довкілля, скорочення викидів парникових газів, перехід до відновлюваної енергетики: такі положення, по-перше, дедалі частіше супроводжуються механізмами моніторингу виконання зобов'язань та можливістю застосування санкцій у випадку порушення; по-друге, це свідчить про розвиток міжнародного економічного права у напрямі «зеленого договірної права», де торгівля та інвестиції розглядаються у тісному зв'язку з цілями сталого розвитку;

- соціальний вимір економічних договорів так само набуває більшої ваги – сучасні угоди закріплюють мінімальні стандарти захисту трудових прав, вимоги до безпечних і гідних умов праці, заборону дитячої та примусової праці: наявність таких положень не лише відповідає міжнародним стандартам Міжнародної організації праці (МОП), а й зменшує ризики «соціального демпінгу», який спотворює конкуренцію на глобальному ринку – ба більше, це підкреслює, що модернізація економічних договорів передбачає зрушення від вузькоекономічного до соціально-економічного та правозахисного підходу;

- важливим аспектом у міжнародному економічному праві виступає необхідність врахування асиметрії розвитку країн у змісті міжнародних

договорів, бо, по-перше, історично багатосторонні режими часто не враховували специфіку країн, що розвиваються, і їхні потреби у доступі до технологій, фінансуванні розвитку та побудові інституційної спроможності; по-друге, модернізовані договори мають передбачати справедливі перехідні механізми, технічну допомогу, пільгові режими для найменш розвинених держав; по-третє, це дозволить уникнути ситуацій, коли міжнародно-правові зобов'язання лише посилюють залежність і структурні диспропорції в економічному розвитку;

- при цьому необхідно усвідомлювати, що модернізація міжнародних договорів і розвиток регіоналізації економічного права є не просто питанням механістичного перегляду тарифних умов чи спрощення торгівлі – це виступає комплексним процесом, що охоплює екологічні, соціальні, податкові та технологічні аспекти міжнародного співробітництва, міжнародно-правові механізми якого у сучасних умовах мають бути здатними враховувати глобальні виклики, підтримувати цілі сталого розвитку та забезпечувати економічний суверенітет держав при збереженні відкритості ринків;

- наведені вище тенденції для України мають безпосереднє значення, бо: по-перше, інтеграція до європейського правового простору через імплементацію положень Угоди про асоціацію з ЄС вимагає глибокої гармонізації національного законодавства з комплексними регуляторними стандартами ЄС; водночас, по-друге, для забезпечення національних інтересів необхідно розвивати власні позиції у багатосторонніх і регіональних ініціативах, брати участь у формуванні правил, що враховують українську економічну специфіку та стратегічні цілі розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лоцихін О. М. Функціональний метод у науковому інструментарії дослідження сучасної державності. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2011. Вип. 1. С. 23–31.
2. Коломоєць О. В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2013. № 5. С. 41–44.
3. Thomas Hobbes political thought. URL: <https://politicsforindia.com/thomas-hobbes-political-thought-psir/#b-possessive-individualism>
4. Волинець В. В. Аналіз функцій держави та специфіка їх співвідношення в державно-правовій теорії Т. Гоббса. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 8. С. 95–102.
5. Лоцихін О. М. Функціональний метод у науковому інструментарії дослідження сучасної державності. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2011. Вип. 1. С. 23–31.
6. Легеза Ю. О. Функції держави як зміст її сутності. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 68–75.
7. Волинець В. В. Функції держави і правове забезпечення її взаємодії з громадянським суспільством. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2012. Вип. 59. С. 16–23.
8. Волинець В. В. Становлення вчення про функції і призначення держави в політико-правовій теорії Дж. Локка. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 5. С. 97–104.
9. Бульба В. Г. Сутність і зміст функцій сучасних демократичних держав. Теорія та практика державного управління. 2010. Вип. 4. С. 16–24.
10. Булкат М. С. Загальна характеристика форм та методів реалізації функцій держави. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 107–113.

11. Гвасалія Д. С. Соціальна функція держави та її складові. Економіка і регіон. 2011. № 2. С. 42–46.
12. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
13. Булкат М. С. Функції держави у взаємодії з категоріальним апаратом теорії держави. Право і безпека. 2011. № 2. С. 70–73.
14. Джураєва О. О. Класифікація функцій сучасної держави. Актуальні проблеми держави і права. 2005. Вип. 25. С. 140–145.
15. Джураєва О. О. Особливості функцій держави в умовах глобалізації. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції. Одеса: Фенікс, 2012. С. 318–330.
16. Диба М.І. Роль і місце держави в глобалізації сучасних соціально-економічних процесів. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2000. № 11. С. 98-105
17. Диба М.І. Держава та ринок: взаємозв'язок та взаємодія. Терія мікро-макроекономіки. 2001. №7. С. 222-228
18. Корецький М.Х. Формування та розвиток системи державного регулювання аграрного сектора економіки: автореф. дисер...д-ра наук з держ.упр. Київ. 2003. 35 с.
19. Рябченко О.П. Держава і економіка : адміністративно- правові аспекти взаємовідносин: монографія. Харків. 1999. 304 с.
20. Варич О.Г. Шляхи та перспективи розвитку економічної функції сучасної української держави. Правова держава. 2004. №15. С. 423-431
21. Варич О. Г. Економічна функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: авторефер.дис...канд..юрид.наук. Київ. 2006. 20 с.
22. Погорілко В.Ф. Основні функції Української держави. Проблеми реалізації Конституції Укаїни: теорія і практика. 2003. С. 43

23. Оболенський О.Ю. Організаційний механізм регулювання економіки: автореф.дис...д-ра економ. наук. Київ, 2001. С.15
24. Рябченко О.П. Державне управління економікою України (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. д-ра юридич. наук. 2000. С.10
25. Диба М.І. Механізм регулювання в перехідній економіці: автореф.дис..д-ра економ.наук. Київ, 2001. С. 14-15
26. Шкурупій Л.О. Державне регулювання трансформаційної економіки України: автореф. дис. канд екон. наук. Донецьк, 2001. С.5
27. Давиденко В.В. Економічна функція сучасної держави. Держава і право. 2003. № 19. С. 73-79
28. Стулова І.М. Політичні інститути й економіка: взаємодія та взаємозалежність: автореф. дис. канд. політ.наук. Одеса. 2002. С. 12
29. Алейнікова О.В. Економічна політика інноваційного розвитку держави в ринкових умовах: автореф. дис. канд. економ. наук. Дніпропетровськ, 2004. С. 5
30. Атаманова Ю. Правові засоби здійснення державної інноваційної політики. Вісник Академії правових наук України. 2005. № 1(44). С. 138-147
31. Лощихін О.М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти: монографія. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2008. 368 с.
32. Богомол Ю. Особливості реалізації функцій держави. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 249–252.
33. Шай Р. Я. Принципи та форми реалізації функцій держави. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки, 2014. № 810. С. 116–123.
34. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ: Правова єдність, 2014. 524 с.
35. Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen, GWB. URL: <https://dejure.org/gesetze/GWB>

36. Autorité de la concurrence. URL:
<https://www.autoritedelaconcurrence.fr/fr>
37. Federal Trade Commission, FTC. URL:
<https://www.usa.gov/agencies/federal-trade-commission>
38. Sherman Act, 1890. URL:
https://www.law.cornell.edu/wex/sherman_antitrust_act
39. Clayton Act, 1914. URL:
https://www.law.cornell.edu/wex/clayton_antitrust_act
40. Competition Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-34/fulltext.html>
41. Federal Reserve System. URL: <https://www.usa.gov/agencies/federal-reserve-system>
42. Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. URL:
<https://www.koinno-bmwk.de/koinno/netzwerk/detail/bundesministerium-fuer-wirtschaft-und-klimaschutz/>
43. Кошарновська С. Л. Правові форми здійснення функцій держави: поняття та види. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: Право. Харків, 2021. Вип. 33. С. 121–133.
44. Литвин Н., Мацелюх І. Форми реалізації економічної функції держави. Юридичний вісник, 2022. № 4. С. 14-21
45. Веняминоф Г.М. Основи міжнародного економічного права. Київ: Атіка, 2014. 314с.
46. Хартія № 995_077 економічних прав та обов'язків держав: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 12.12.1974 р. URL:
https://zakononline.com.ua/documents/show/169637___169637
47. Дахно І.І. Міжнародне економічне право. Київ: Атіка, 2015. 207 с.

48. Кобзар Н. І., Лаухіна Л. М., Скачедуб С. А. Аналіз принципів міжнародного економічного права. Економічний простір. №141, 2019. С. 89-99
49. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення : монографія / за ред. О. О. Ашуркова ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 406 с.
50. Хапатнюковський М. М. Економічний суверенітет України в умовах глобальних дисбалансів: дис. канд. екон. наук. Київ: КНТЕУ, 2015. 182 с.
51. Jerzy Tyranowski The Economic Aspects of Sovereignty and Self-Determination in Contemporary International Law. Basic Issues URL: file:///C:/Users/%D0%A4%D0%9C%D0%92/Downloads/The_Economic_Aspects_of_Sovereignty.pdf
52. Grabovich, T. (2021). INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF ECONOMIC RESPONSIBILITIES OF STATES. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7(5), 250-259. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-5-250-259>
53. Shamsan Reyad. Relationship between international and national law and issues of their harmonization/ Reyad Shamsan // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород, 2023. Т. 2. Вип. 78. Р. 390-397.
54. Eileen Denza. The Relationship between International and National Law URL: https://www.researchgate.net/publication/383558568_14_The_Relationship_between_International_and_National_Law
55. Генеральна угода з торгівлі послугами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text
56. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text
57. Tozi F. Intellectual Property Protection and Drug Patents in Brazil. *Mercator - Revista de Geografia da UFC*. 2020. vol. 19 (3). pp. 1-13

58. United States-Mexico-Canada Agreement. URL: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement>
59. North American Free Trade Agreement. URL: <https://www.britannica.com/event/North-American-Free-Trade-Agreement>
60. Summary of Vietnam-EU Free Trade Agreement (EVFTA). URL: <https://wtocenter.vn/chuyen-de/12781-summary-of-vietnam-eu-free-trade-agreement-evfta>
61. Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP). URL: <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership>
62. Overview: the TRIPS Agreement. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intel2_e.htm
63. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text
64. Antuña Antolín F. Independent Arbitrator International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID). URL: <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-icsid>
65. McLachlan C. Investment treaties and general international law. International and Comparative Law Quarterly. URL: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/parties_publications/C8394/Claimants%27%20documents/CL%20-%20Exhibits/CL-0436.pdf
66. Lauge N. Skovgaard Poulsen. The Importance of BITs for Foreign Direct Investment and Political Risk Insurance: Revisiting the Evidence. URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1471858/1/Poulsen_bits%20pri%20yearbook.pdf
67. Dias Simões F. Assessing the Impact of Trade and Investment Policies: Toward an Era of 'Enlightened' Policymaking?. University of Cincinnati

Law Review. Vol. 86 (4). URL:
<https://scholarship.law.uc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1313&context=uclr>

68. What does the International Monetary Fund do? URL:
<https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781589065338/ch01.xml>

69. The International Monetary Fund's Role in Global Economic Governance. URL: <https://www2.fundsforngos.org/articles/the-international-monetary-funds-role-in-global-economic-governance/>

70. Getting to Know the World Bank. URL:
https://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/07/26/getting_to_know_theworldbank#:~:text=Loans%20and%20the%20World%20Bank%20The%20Bank,have%20to%20start%20repaying%20for%20several%20years.

71. Review of World Bank Conditionality. URL:
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/228751468134390047/pdf/428690WP0Condi10Box327331B01PUBLIC1.pdf>

72. Leipziger D. The Role and Influence of International Financial Institutions. URL: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/server/api/core/bitstreams/dfd06b07-589a-4aa5-9006-5ca855ab26c4/content>

73. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). URL: <https://ustr.gov/trade-agreements/wto-multilateral-affairs/oecd>

74. G20/OECD Principles of Corporate Governance. URL:
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_60836fcb/ed750b30-en.pdf

75. Recommendation of the Council for OECD Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions. URL:
<https://baselgovernance.org/publications/recommendation-council-oecd-further-combating-bribery-foreign-public-officials>

76. Convention on Combating Bribery of OECD Legal Instruments Foreign Public Officials in International Business Transactions. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/205/205.en.pdf>

77. Tax transparency and international co-operation. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/tax-transparency-and-international-co-operation.html>

78. Action Plan on base Erosion and Profit shifting. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2013/07/action-plan-on-base-erosion-and-profit-shifting_g1g30e67/9789264202719-en.pdf

79. BEPS Multilateral Instrument. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/beps-multilateral-instrument.html>

80. Common Reporting Standard (CRS) readiness. URL: <https://www.deloitte.com/us/en/services/tax/articles/common-reporting-standard-readiness.html>

81. Annual Update on OECD Standard-Setting. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/events/2025/06/mcm/MCM-2025-Annual-Update-on-OECD-Standard-Setting.pdf>

82. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2608-unctd>

83. World Investment Report. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2025>

84. Investment Policy Framework for Sustainable Development (IPFSD). URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-framework>

85. The contribution of the European Bank for Reconstruction and Development to economic development in central and eastern Europe. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11267&lang=EN>

86. International economic law: lectures [Electronic Resource]: Teaching manual for the students Specialty 051 "Economics" / S.V. Saloid, K. Yu. Redko;

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. Electronic text data (1 file: 76 KB).
Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, 2020. 50 p.

87. The European Union and regional economic integration. Creating collective public goods – Past, present and future. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689369/EPRS_BRI\(2021\)689369_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689369/EPRS_BRI(2021)689369_EN.pdf)

88. Supranational decision-making procedures. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/8/supranational-decision-making-procedures>

89. Pennings F. How do Social and Economic Rights Relate to Each Other in the Social Market Economy: An Introduction to this Special Issue. URL: <https://utrechtlawreview.org/articles/10.18352/ulr.507>

90. Договір про функціонування Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

91. Blanke H.-J., Mangiameli S. The Treaty on European Union (TEU): A Commentary. URL: https://www.researchgate.net/publication/321600119_The_Treaty_on_European_Union_TEU_A_Commentary

92. EU Court in the Van Gend en Loos case (1963). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61962CJ0026>

93. Costa v. ENEL (1964). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61964CJ0006>

94. Cassis de Dijon (1979). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:61978CJ0120>

95. Commission v Italy (Trailers case, 2009). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62005CJ0110>

96. Gebhard (1995) EU Court. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61994CJ0055>

97. Uber Spain (2017) EU Court. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62015CJ0434>

98. Commission v Portugal (Golden Shares, 2010). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0171>
99. Sanz de Lera (1995) EU Court. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61994CJ0163>
100. Lawrie-Blum (1986) EU Court. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61985CJ0066>
101. Zambrano (2011) EU Court. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62009CJ0034>
102. Ragib Chowdhury A. Entry Regulation and Border Closures: Are States in Violation of International Law under the Mandate of 'Responding to the COVID-19 Crisis'? URL: https://www.researchgate.net/publication/355277610_Entry_Regulation_and_Border_Closures_Are_States_in_Violation_of_International_Law_under_the_Mandate_of_'Responding_to_the_COVID-19_Crisis'
103. Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/452/oj/eng>
104. EU law and its application. URL: https://commission.europa.eu/law/application-eu-law/implementing-eu-law_en
105. The ordinary legislative procedure. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/decision-making/ordinary-legislative-procedure/>
106. The Court of Justice of the European Union. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/26/the-court-of-justice-of-the-european-union>
107. Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:en:PDF>
108. European Green Deal. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>

109. The process of European economic integration.
URL:https://www.ecb.europa.eu/press/key/date /2007/html/sp070921_2.en.html
110. The European Semester. URL:https://commission.europa.eu/business-economy-euro/european-semester_en
111. Stability and Growth Pact. URL:https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/stability-and-growth-pact_en
112. Macroeconomic Imbalance Procedure (MIP). URL:
https://commission.europa.eu/business-economy-euro/european-semester/european-semester-framework/macro-economic-imbalance-procedure_en
113. Balfour R. Geopolitics and Economic Statecraft in the European Union. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/11/geopolitics-and-economic-statecraft-in-the-european-union?lang=en>
114. Savitha S. The role of the European Union in shaping global trade policies. IJRAR. 2015. Vol. 2 (2).
URL:<https://www.ijrar.org/papers/IJRAR19D5958.pdf>
115. China and the WTO: Challenges and Opportunities for the Future. URL: https://www.wto.org/french /news_f/spsp_f/spsp32_f.htm
116. Ranjan P. India and Bilateral Investment Treaties-A Changing Landscape. ICSID Review - Foreign Investment Law Journal. 2014. №29(2). pp. 419-450.
117. Bouzas R., Da Motta Veiga P., Torrent R. In-depth Analysis of MERCOSUR Integration, Its Prospectives and the Effects Thereof on the Market Access of EU Goods, Services and Investment. URL:
<https://www.sciencespo.fr/opalc/sites/sciencespo.fr.opalc/files/in-depth%20analysis%20of%20mercosur%20integration.pdf>
118. Peterson L.-E. South Africa's Bilateral Investment Treaties. URL:<https://library.fes.de/pdf-files/iez/global/04137-20200117.pdf>

119. Flores-Macías G. The Political Economy of NAFTA/USMCA. URL: <https://www.researchgate.net/publication/336073931>
_The_Political_Economy_of_NAFTAUSMCA

120. Свиридюк Н.П. Щодо формування напрямів реалізації економічної функції держави у сучасному суспільстві. Право і суспільство. 2012. №. 5. С. 12-16

121. WTO rules against Argentina's protectionism. URL: <https://internationalfinance.com/economy/wto-rules-against-argentinas-protectionism/>

122. Philip Morris Brands Sàrl, Philip Morris Products S.A. and Abal Hermanos S.A. v. Oriental Republic of Uruguay, ICSID Case No. ARB/10/7 (formerly FTR Holding SA, Philip Morris Products S.A. and Abal Hermanos S.A. v. Oriental Republic of Uruguay). URL: <https://www.iisd.org/itn/2018/10/18/philip-morris-v-uruguay/>

123. Yasuaki O. The Global Economy and International Law. In: International Law in a Transcivilizational World. Cambridge University Press. 2017. pp. 422-479.

124. The process — Stages in a typical WTO dispute settlement case. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c6s10p1_e.htm

125. Developments in USMCA dispute settlement. URL: <https://www.brookings.edu/articles/developments-in-usmca-dispute-settlement/#:~:text=Under%20NAFTA%2C%20state%2Dto%2Dstate%20dispute%20settlement%20was%20minimally,the%20process%20and%20preclude%20such%20blocking%20behavior.>

126. Key aspects of the Paris Agreement. URL: <https://unfccc.int/most-requested/key-aspects-of-the-paris-agreement>

127. Grabovich T. INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF ECONOMIC RESPONSIBILITIES OF STATES. Baltic Journal of Economic Studies. 2021. № 7(5). pp. 250-259.

128. Collet M. Taxation of the digital economy: global challenge, local responses? URL: <https://geopolitique.eu/en/articles/taxation-of-the-digital-economy-global-challenge-local-responses/>

129. Suntsova O. Digital transformation of the global economy: challenges and opportunities. FINANCIAL AND CREDIT SYSTEMS: PROSPECTS FOR DEVELOPMENT. 2024. № 3(14). pp. 87-100.

130. Turenko A. Components of the Economic Sovereignty of the State. Право та інновації. 2021. № 1(33). С. 83-88

131. Starinskyi M., Zavalna Zh. Economic Sovereignty of a Modern State in the Context of Sustainable Development . Law, Business & Sustainability Herald. 2021. Vol. 1 (2). P. 5–15.

132. Panchenko V.V., Matvieieva A.V. Economic and legal aspects of international regulation of foreign investment. Analytical and Comparative Jurisprudence. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/372554116_Economic_and_legal_aspects_of_international_regulation_of_foreign_investment

133. Howse R., Langille J. Continuity and Change in the World Trade Organization: Pluralism Past, Present, and Future. American Journal of International Law. 2023. № 117(1). pp. 1-47.

134. Cameron F. The European Union as a Model for Regional Integration. URL: https://relocal.eu/wp-content/uploads/2017/01/IIGG_Eurozone_WorkingPaper_Cameron.pdf

135. Markert L., Ishido S. The Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a3235578-49ed-4e26-91dc-03e201f8e8ab>

136. Udombana N. A Step Closer: Economic Integration and the African Continental Free Trade Area. URL: https://www.researchgate.net/publication/349623230_A_Step_Closer_Economic_Integration_and_the_African_Continental_Free_Trade_Area

137. Chaisse J., Herrmann C. The International Law of Economic Integration. Oxford Law Pro. 2025. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780192871626.001.0001>.
138. Greco E., Botti F., Bilotta N. Global Governance at a Turning Point: The Role of the G20. URL: https://www.iai.it/sites/default/files/iairs_5.pdf
139. Base erosion and profit shifting (BEPS). URL: <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>
140. Morgun V., Zahrebelna I., Bilyk T., Khurdei V., Zub M. The Role of International Organizations in Regulating the World Economy. Journal of Information Systems Engineering & Management. 2025. Vol. 10 (9s). P. 61-69.
141. Digital Markets Act (DMA). URL: https://digital-markets-act.ec.europa.eu/about-dma_en
142. The EU's Digital Services Act. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en
143. Philip R. Lane. The digital euro: maintaining the autonomy of the monetary system. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2025/html/ecb.sp250320_1~41c9459722.en.html
144. Sweeney G. Top Cybersecurity Laws and Regulations To Know About in 2025. URL: <https://www.marconet.com/blog/cybersecurity-laws-and-regulations>
145. Khilukha O. Digital economy: Trends, challenges, and development prospects. Economic Forum. 2024. Vol. 14 (4). pp. 65-72
146. The Digital Markets Act: ensuring fair and open digital markets. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-markets-act-ensuring-fair-and-open-digital-markets_en
147. The Digital Services Act, the Digital Markets Act, and the New Competition Tool. URL: <https://www.csis.org/analysis/digital-services-act-digital-markets-act-and-new-competition-tool>

148. Цифрова економіка [Текст] : підручник / А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк, О. В. Птащенко [та ін.] ; за ред. А. І. Крисоватого, О. М. Десятнюк, О. В. Птащенко. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 520 с.

149. Греца Я.В. Правова характеристика агресивного податкового планування. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. Випуск 75: частина 1. С. 228-233

150. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>

151. Ukrainian customs in the 2030 horizon. The goal is to prepare for joining the Customs Union and the EU. URL: <https://eu4pfm.com.ua/news/public-internal-financial-control-in-ukraine-achievements-and-the-road-ahead-clone/#:~:text=Accession%20to%20the%20Convention%20on%20the%20Common,provided%20substantial%20support%20to%20the%20customs%20processes.>

152. Україна адаптує законодавство до стандартів FATF. URL:<https://finclub.net/news/ukraina-adaptuie-zakonodavstvo-do-standartiv-fatf.html>

153. Ukraine Plan 2024 - 2027. URL:<https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf>

154. Б'юкенен Дж. М. Конституція економічної політики. Нобелівська лекція. 1986. URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/buchanan-lecture.pdf>

155. Варич О. Г. Господарсько-правове забезпечення реалізації економічної функції держави : монографія. Київ : КНТЕУ, 2013. 416 с.

156. Закон України Про захист від недобросовісної конкуренції : від 07.06.1996 № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. Ст. 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>

157. Заключний акт Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД I). Женева, 16 червня 1964 р. URL: <https://unctad.org/>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Матієва Я. С. Роль міжнародних економічних організацій у визначенні економічної функції держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 670–672. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/162>.
2. Матієва Я. С. Міжнародні економічні санкції та їх вплив на економічну функцію держави. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 765–771. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.112>.
3. Матієва Я. С. Праксеологічно-функціональні тенденції удосконалення економічної інтеграції Європейського Союзу: до постановки проблеми. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 709–713. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.125>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію дисертації:

4. Матієва Я. С. Визначення поняття економічної інтеграції. *Конституційне право ЄС в аспекті євроінтеграції України* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21 квітня 2023 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 354–356 (форма участі – онлайн).
5. Матієва Я. С. Стратегія розвитку економічної інтеграції у країнах-членах Європейського Союзу. *Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука* : матеріали круглого столу. Київ: НАУ, 2022. С. 39–40 (форма участі – онлайн).
6. Матієва Я. С. Процес становлення та причин розвитку нового економічного конституціоналізму. Матеріали круглого столу з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: тези доповідей. Київ: НАУ, 2023. С. 90–91 (форма участі – онлайн).

7. Матієва Я. С. Прецедентне право фінансової кризи та інституційна розбудова Європейського Союзу. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 лютого 2023 р.). Київ: НАУ, 2023. С. 206–207 (форма участі – онлайн).

8. Матієва Я. С. Особливості економічної інтеграції АСЕАН. Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 07 червня 2024 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 285–289 (форма участі – онлайн).